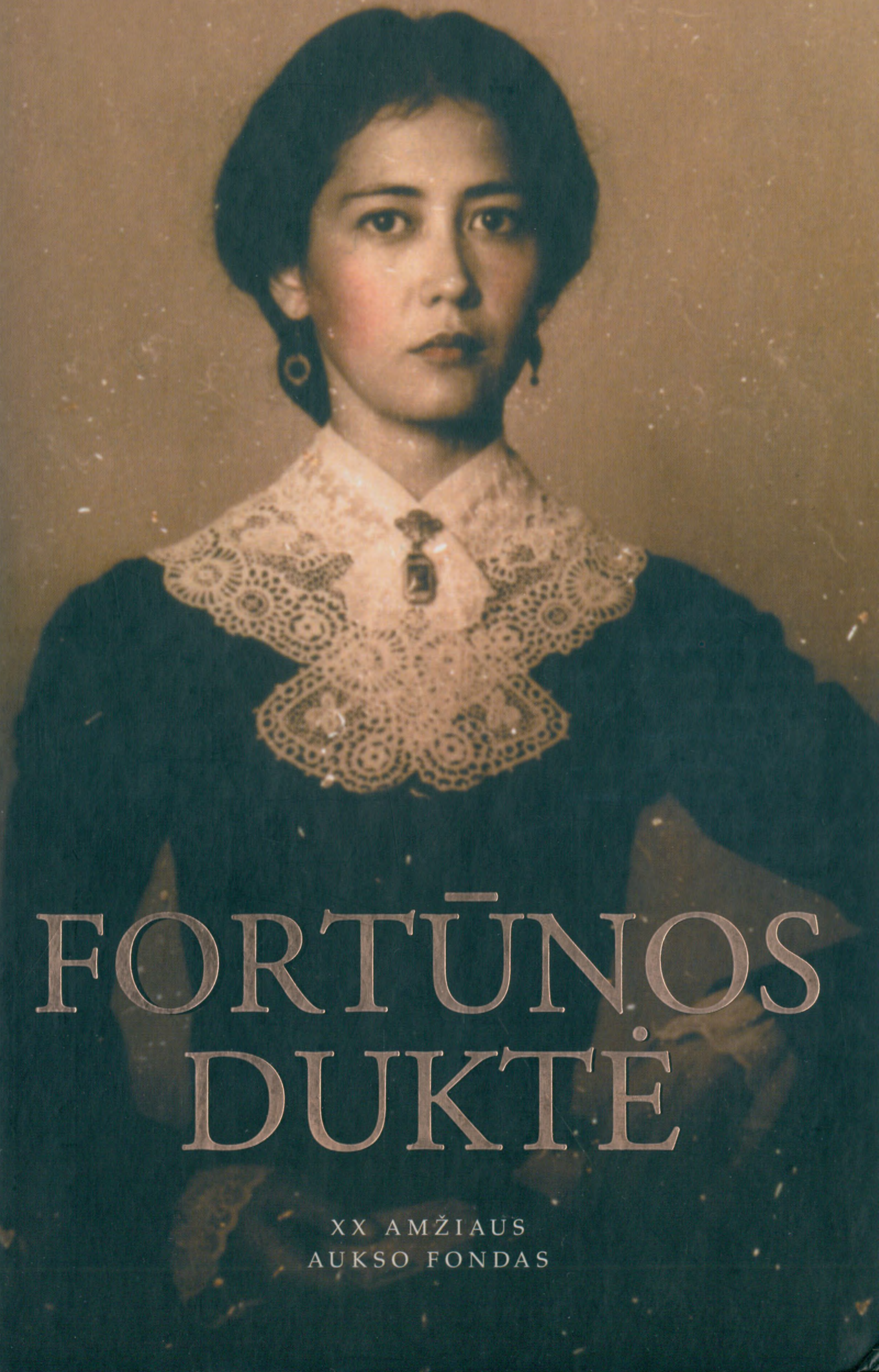
Isabel Allende

FORTŪNOS DUKTĖ

XX AMŽIAUS
AUKSO FONDAS

Garsiosios **Isabel Allende** trilogijos „Dvasių namai“, „Fortūnos duktė“, „Portretas sepija“ antroji knyga lietuvių kalba!

„Fortūnos dukters“ herojės Eliza ir panelė Roza dvasiškai artimos autorei tiek savo beatodairišku siekimu meilės, tiek tragiška patirtimi. Panelės Rozos Somers įdukrinta pamestinukė Eliza taip ir nesužino, kad ji priklauso Somersų giminei. Apsvaigusi nuo pirmosios meilės, ji pabėga iš namų, slapčia triume plaukia į Kaliforniją ieškoti savo mylimojo, išvykusio prasidėjus aukso karštligei, ir ten, patyrusi begalę nuotykių, pagaliau suranda savo tikrąją meilę...

„Visą kelią tūkstantį kartų svarstė, ar būtų galėjusi išvengti tos alinančios aistros, sugriovusios jai gyvenimą, ar per tas kelias trumpas akimirkas būtų galėjusi pasukti į šalį ir išsigelbėti, tačiau kiekvienąsyk, apie tai pagalvojusi, tardavo sau, kad jos likimas buvo nulemtas jau amžių pradžioje.“

„Jos nuomone, meilė jai atsieina pernelyg brangiai, tad geriau jos visiškai vengti, bet per pastaruosius kelerius metus, gyvenant drauge su Tao Čienu, širdies gilumoje įvyko kažin kokios permainos, ir staiga ji suprato, jog meilės – lygiai kaip ir geismo – neįmanoma išvengti.“

Isabel Allende

FORTŪNOS DUKTĖ

Isabel Allende

HIJA DE LA FORTUNA

XX AMŽIAUS AUKSO FONDAS

Isabel Allende

FORTŪNOS DUKTĖ

Romanas

Iš ispanų kalbos vertė
VALDAS V. PETRAUSKAS

Alma littera

UDK 860(83)-3
Al-142

Versta iš: Isabel Allende
HIJA DE LA FORTUNA
Plaza & Janés Editores, S.A.,
Barcelona, 1999

Valdas V. Petrauskas –
Lietuvos rašytojų sąjungos ir
Kanados literatūros vertėjų
asociacijos narys

ISBN 9955-08-220-8

PIRMA DALIS

1843–1848

Valparaisas

Kiekvienas gimsta turėdamas kokį nepaprastą sugebėjimą, o Eliza Somers gana anksti atskleidė esanti apdovanota dviem: puikia uosle ir puikia atmintimi. Pirmasis pravertė duonos kąsniui užsidirbti, o antrasis padėjo įsiminti gyvenimą, kad ir nelabai tiksliai, blogiausiu atveju pasitelkiant poetinę astrologo vaizduotę. Viskas, kas pasimiršta, atrodo kaip ir nebūta, tačiau tikrų ir tariamų prisiminimų buvo tiek daug, lyg ji būtų nugyvenusi du gyvenimus. Dažnai ji sakydavo savo ištikimam bičiuliui išminčiui Tao Čienui, kad jos atmintis – tai nelyginant laivo triumas, kur jiedu pažino vienas kitą, – didelis ir tamsus, pilnutėlis dėžių, statinių ir maišų, kimšte prikimštas įvairiausių jos gyvenimo įvykių. Sąmoningai būdavo nelengva ką nors aptikti tame maišale, tad visada, kaip mokydavo Mama Fresija mielais vaikystės vakarais, leisdavosi ten per miegus, pamažu dylant tikrovės apribams, lyg rašalu nubrėžtiems plonytėmis linijomis. Įžengdavo į sapnų pasaulį daugelkart išvaikščiotu taku ir grįždavo labai atsargiai, kad nuo ryškios sąmonės šviesos nesueižėtų trapūs vaizdiniai. Ji pasitikėjo tuo metodu, kaip kiti kad pasitiki skaičiais, ir taip ištobulino atmintį, jog sugebėdavo išvysti panelę Rozą, palinkusią prie Marselio muilo dėžės, jos pirmojo lopšio.

– Negali būti, kad tu tai prisimintum, Eliza. Naujagimiai – lyg kačiukai, nei ką jaučia, nei prisimena, – sakydavo panelė Roza tais retais atvejais, kai jiedvi apie tai prašnekdavo.

Šiaip ar taip, ta moteris topazo spalvos suknele ir vėjo plaikstomais palaidais plaukais, žvelgianti į ją iš aukštybių, buvo įstrigusi Elizos atmintin, ir ji niekada nesutiko su kitokiais savo kilmės aiškinimais.

– Tavo, kaip ir mūsų, gyslomis teka anglų kraujas, – užtikrino panelė Roza, kai ji buvo tokio amžiaus, kad jau galėjo šį tą suvokti. – Tik va, kažkam iš britų kolonijos šovė į galvą įkišti tave kraitelėn, o kraitelę pastatyti prie *Britų importo ir eksporto bendrovės* durų. Be abejo, tas žmogus žinojo, kad mano brolis Džeremis yra geros širdies, ir numanė, jog tave priglobs. Tuo metu aš stačiai iš proto krausčiausi, kaip norėjau vaiko, ir Viešpats man tave atsiuntė, idant įdiegčiau tau tvirtus protestantų tikėjimo ir anglų kalbos pagrindus.

– Tu anglė? Vaikeli, mesk iš galvos tas pasakas, iš plaukų tu grynų gryniausia indėnė, kaip ir aš, – šeimininkei nusisukus, atremdavo Mama Fresija.

Elizos gimimas buvo draudžiama tema namuose, ir mergytė priprato prie tos paslapties. Apie tai, kaip ir apie kitus keblius dalykus, ji neužsimindavo Rozai ir Džeremiui Somersui girdint, bet užtat pakuždomis aptardavo viską virtuvėje su Mama Fresija, kuri amžinai tvirtindavo radus ją muilo dėžėje, tuo tarpu panelės Rozos versija tolydžio gražėjo, kol ilgainiui virto fėjų pasaka. Pasak jos, kontoroje aptikta kraitelė buvusi nupinta iš dailiausių gluosnio vytelių ir išklota batistu, jos marškinėliai buvę išsiuvinėti kryželiu, vystyklėliai apkraštuoti Briuselio nėriniais, be kita ko, ji buvusi apsiausta audinių kailinukais – neregėtas daiktas Čilėje. Vėliau prisidėjo šešios auksinės monetos, įrištos į šilkinę nosinę, ir angliškai parašytas laiškelis, kuriame paaiškinta, jog mergytė, nors ir nesantuokinė, esanti iš labai geros šeimos, tačiau Eliza savo akimis kaip gyva nieko nematė. Ir audinių kailinukai, ir monetos, ir laiškelis dingo be pėdsakų, ir apie jos gimimą neliko jokių liudijimų. Vis dėlto Mamos Fresijos aiškinimai labiau atitiko jos prisiminimus: vasaros pabaigoje vieną rytą atidarę duris, prie slenksčio jie aptikę dėžę, o joje – naujagimę mergytę.

– Jokių audinių kailinukų ir jokių auksinių monetų. Aš pati ten buvau ir puikiai prisimenu. Tirtėjai susupta į vyrišką megztą liemenę, nebuvai nė suvystyta, todėl visa apsidirbusi. Apsisnargliavusi, raudona kaip virtas omaras, o galvytė apėjusi pūkeliais lyg kukurūzų plaušeliais. Va tokia tu buvai. Mesk iš galvos tas pasakas,

negimei karalaite, – neatlyždavo moteriškė, – ir jei tuomet tavo plaukai būtų buvę tokie pat juodi kaip dabar, ponai būtų išmetę dėžę į šiukšlyną.

Šiaip ar taip, visi pritarė, jog mergytė gimė tūkstantis aštuoni šimtai trisdešimt antrųjų metų kovo penkioliktą dieną, lygiai po pusantrų metų Somersams atvykus į Čilę, ir todėl buvo nutarta tą datą laikyti jos gimimo diena. Visa kita buvo ir liko painus prieštarų kamuolys, ir Eliza galiausiai tarė sau, jog neverta švaistyti jėgų stengiantis jį išnarplioti, nes kad ir kokia būtų tiesa, nieko jau nebeatitaisysi. Svarbiausia yra tai, kaip gyveni šiame pasaulyje, o ne tai, kaip į jį atėjai, sakydavo ji Tao Čienui ilgų ilgiausius jų nuostabios draugystės metus, tačiau jis nesutikdavo su ja, neįstengdamas įsivaizduoti, kad jo gyvenimas galėtų būti atsijęs nuo begalinės virtinės protėvių, perdavusių jam ne tik fizines ir protines savybes, bet ir kaip paveldą palikusių karmą. Jo likimas, jo įsitikinimu, esąs nulemtas anksčiau gyvenusių giminaičių veiksmų, todėl jam pridera pagerbti juos kasdiene malda ir jų bijoti, kai jie pasirodo pamėkliškais rūbais reikalauti to, kas jiems priklauso. Tao Čienas galėdavo vardyti visus savo prosenius ligi pačių tolimiausių ir garbiausių proproprosenelių, mirusių daugiau nei prieš šimtmetį. Aukso karštligės metais jam labiausiai rūpėjo grįžti į Kiniją, kad artimieji jį palaidotų gimtajame kaime tarp savųjų, priešingu atveju jo siela amžinai klajosianti nerasdama vietos svetimoje šalyje. Eliza, savaime suprantama, buvo linkusi tikėti ištaigiąja kraitele – nė vienam sveiko proto žmogui nepatiktų ateiti į pasaulį paprasčiausioje muilo dėžėje, – tačiau, nenorėdama nusižengti tiesai, negalėjo su tuo sutikti. Apdovanota medžioklinio šuns uosle, ji puikiai prisiminė pirmuosius gyvenime užuostus kvapus, prisiminė, jog kvepėjo anaiptol ne švarutėlėmis batistinėmis paklodėmis, bet veikiau dvokė vilna, vyrišku prakaitu ir tabaku. Paskiau prisiminė, jog bjauriai smirdėjo ožiu.

Eliza augo žvelgdama į Ramųjį vandenyną iš savo įtėvių namų balkono. Pastatytas netoli uosto ant vienos Valparaiso kalvos, pamėgdžiojant tuomet Londone itin madingą stilių, namas vis dėlto turėjo būti pritaikytas prie Čilės kraštovaizdžio, klimato bei gyve-

nimo ir iš esmės pertvarkytas, tad rezultatas pasirodė nei šioks, nei toks. Vidiniame kieme nelyginant kokie gyvi augliai viena po kitos radosi savotiškos belangės kalėjimo durimis, kur Džeremis Somersas laikė vertingiausią bendrovės turtą, kuris būtų akimoju dingęs iš uosto sandėlių.

– Tai vagių šalis, jokiame pasaulio krašte bendrovei nereikia išleisti tiek pinigų prekėms saugoti, kiek šičia. Viską išgrobsto nenaudėliai, o tai, ką pavyksta išsaugoti nuo vagišių, žiemą užlieja vanduo, vasarą sudega nuo karščių arba pražūva per žemės drebėjimus, – sakydavo jis kiekvienąsyk, vidiniame namų kieme nuo mulų nukraunant naujai atgabentus pundus.

Ilgas valandas sėdėdama prie lango ir skaičiuodama horizonte išnerančius laivus bei banginius, Eliza pagaliau nusikratė minties, jog jos motina – išsigimėlė, sugebėjusi ją pamesti ir palikti pliką vienos kovo dienos nemalonei, ir įsiteigė, kad jos tėvai nuskendo jūroje, sudužus laivui. Savo dienoraštyje ji užsirašė, jog žvejys aptiko ją paplūdimyje tarp sudužusio laivo liekanų, susupo į savo megztą liemenę ir paliko anglų kvartale prie didžiausio namo. Metams bėgant, ji priėjo prie išvados, jog ta istorija visiškai nebloga: jūra teikia jai šiek tiek poetiškumo ir mįslingumo. Jeigu vandenynas nuslūgtų, atsidengtų bekraštė drėgno smėlio dykuma, nusėta sirenomis ir dūstančiomis žuvimis, sakydavo Džonas Somersas, Džeremio ir Rozos brolis, išraižęs visas pasaulio jūras ir vaizdingai nupasakojęs, kaip kapų tyloje slūgstąs vanduo ir staiga grįžtąs baisinga banga, viską šluodamas iš kelio. Siaubas, sakydavo jis, nors nuo vandens bent jau galite suspėti pasprukti ant kalvų, tuo tarpu, kilus žemės drebėjimui, bažnyčių varpai gaudžia skelbdami nelaimę, o visi ropščiasi iš griuvėsių.

Tuo metu, kai namuose atsirado mergytė, Džeremis Somersas buvo trisdešimties ir stengėsi užsitikrinti ateitį *Britų importo ir eksporto bendrovėje*. Prekybininkų ir bankininkų aplinkoje turėjo gerą vardą: jo žodis ir rankos paspaudimas prilygo pasirašytam sandėriui, o tai labai svarbu tvarkant finansinius reikalus, juoba kad praslenka mėnesių mėnesiai, kol vertybiniai popieriai atsiduria kitapus vandenyno. Džeremiui Somersui, neturinčiam jokio tur-

to, geras vardas buvo brangesnis už gyvybę. Aukodamasis jis vargais negalais užsitikrino neblogą padėtį tolimame Valparaiso uoste ir visų mažiausiai troško, kad, įsibraudamas į gražiai surikiuotą gyvenimą, įprastą tvarką sutrikdytų naujagimis, tačiau, namuose atsiradus Elizai, negalėjo jos nepriglausti, nes jam pritrūko ryžto pasipriešinti pamačius, jog sesuo Roza kaip tikra motina prisirišo prie mažylės.

Roza tuo metu buvo vos dvidešimties, bet jau moteris su praeitimi, tad turėjo kuo mažiausiai galimybių ištekėti už gero vyro. Kita vertus, viską nuodugniai apsvarsčiusi, ji nutarė, kad netgi geriausiu atveju vedybos jai neduotų jokios naudos, o, gyvendama su broliu Džeremiu, ji mėgavosi tokia laisve, kokios niekada nebūtų suteikęs jai vyras. Roza susitvarkė savo gyvenimą ir nesibaimino senmergės vardo, priešingai, buvo nutarusi elgtis taip, kad jai pavydėtų visos ištekėjusios moterys, nepaisydama tuo metu vyravusios nuomonės, jog, atsižadėjus motinos ar žmonos vaidmens, moterims kaip sufražistėms ima želti ūsai, tačiau ji norėjo vaikų, ir tai buvo vienintelis jos širdies skausmas, kurio ji nepajėgė numaldyti netgi pasitelkusi valią ir vaizduotę. Kartais sapnuodavo kraujais užlietas savo kambario sienas, kraujais aptaškytas lubas, kraujo prisigėrusį kilimą ir save pačią vidury kambario, nuogą, susivėlusiais plaukais nelyginant pamišėlę, begimdančią salamandrą. Atsibusdavo klykdama iš siaubo ir visą dieną vaikščiodavo kaip nesava, nesugebėdama pamiršti to košmaro. Džeremis žiūrėdavo į ją nerimaudamas dėl jos nervų ir jausdamasis kaltas, jog išvežė ją taip toli nuo Anglijos, nors nejučia egoistiškai džiaugdavosi tokiu jųdviejų gyvenimu. Kadangi niekad jam nesmilktelėdavo širdin mintis vesti, Rozos dėka išsisprendė namų ūkio ir santykių su aplinkiniais rūpesčiai, du svarbiausi dalykai, susiję su jo darbu. Sesuo išlygindavo jo intravertišką vienišiaus prigimtį, todėl jis ramiai pakęsdavo jos staigias nuotaikų permainas ir neapgalvotas išlaidas. Kai, atsiradus Elizai, Roza panoro ją pasiimti, Džeremis nedrįso priešintis ar reikšti niekingas abejones ir, nors ir kaip stengėsi nuo jos atsiriboti, galantiškai pralaimėjo visas kovas, pradedant pačia pirmąja – dėl mergytės vardo.

– Pakrikštysime ją Eliza, mamos vardu, ir duosime jai savo pavardę, – nusprendė Roza, vos tik pamaitinusi ją, išmaudžiusi ir susupusi į švarią palutę.

– Nieku gyvu, Roza! Kaip tu manai, ką pasakys žmonės?

– Tuo pasirūpinsiu aš pati. Žmonės sakys, kad esi šventasis, Džeremi, priglobdamas vargšę našlaitę. Nėra nieko blogesnio, kaip neturėti vaikų. Ką aš daryčiau, jei neturėčiau tokio brolio kaip tu? – atsiliepė ji, žinodama, kad brolis bijo menkiausios sentimentalumo apraiškos.

Apkalbų buvo neįmanoma išvengti, tačiau Džeremiui Somersui teko su tuo susitaikyti, kaip jis susitaikė su tuo, jog mergytė turės jo motinos vardą, pirmaisiais gyvenimo metais miegos sesers kambaryje ir namuose kels triukšmą. Roza paskleidė neįtikėtiną pasaką apie prašmatnią pintinę, nežinia kieno paliktą prie *Britų importo ir eksporto bendrovės* raštinės slenksčio, tačiau niekas ja nepatikėjo ir, antra vertus, negalėjo apkaltinti jos paslydus, nes matydavo kas sekmadienį giedant per pamaldas anglikonų bažnyčioje, be to, ir jos laibas liemuo prieštaravo visiems anatomijos dėsniams, tad paleido kalbas, jog vaikelis – Džeremio santykių su kokia blogos šlovės moterimi rezultatas, todėl, girdi, ir auginą mergytę kaip savo vaiką. Džeremis nė nesistengė neigti piktų gandų. Jį apskritai trikdė protu nesuvokiamas vaikų elgesys, tačiau Eliza sugebėjo jį užkerėti. Nors ir nenorėjo prisipažinti, jam patikdavo žiūrėti, kaip pavakare ji žaidžia prie jo kojų, kai jis, sėdėdamas krėsle, skaito laikraštį. Jiedu nerodė vienas kitam savo jausmų: Džeremis tiesiog sustingdavo prireikus paspausti kam ranką, mintis artimiau pabendrauti su kitu žmogumi jam keldavo siaubą.

Kai kovo penkioliktą Somersų namuose pasirodė kūdikis, Mama Fresija, virėja ir podraug ūkvedė, pareiškė, kad jiems reikėtų mergytės nusikratyti.

– Jeigu jau motina ją pametė, vadinasi, ji prakeikta, ir būtų geriausia prie jos nė neprisiliesti, – tarė, bet niekaip negalėjo paveikti savo ponios nusistatymo.

Vos Roza paėmė ją ant rankų, mergytė praplyšo klykti, sukeldama ant kojų namus ir tampydama visiems nervus. Nesugebėdama jos nutildyti, panelė Roza ištraukė komodos stalčių, padarė lyg ir lopšį, užklojo apklotais ir išlėkė ieškoti žindyvės. Netrukus grįžo drauge su moteriške, kurią parsivedė iš turgaus: nė įsižiūrėti į ją nespėjo, kuo greičiausiai ją pasamdė, vos pamačiusi po palaidinuke liumpsint dideliausias krūtis. Buvo tai menko proto sodietė, atsinešusi drauge ir savo kūdikėlį, vargšą vaikelį, tokį pat suskretusį kaip ji pati. Vaikui teko ilgokai mirkti šiltame vandenyje, kad nuo užpakaliuko atšoktų nešvarumai, o moteriškei – panirti į kubilą su šarmuotu vandeniu, kad utėlių nebeliktų. Abiem vaikams, Elizai ir žindyvės sūneliui, įsimetė diegliukai ir toks baisus viduriavimas, jog ir šeimos gydytojas, ir vokietis vaistininkas abu nuleido rankas. Neištvėrusi kūdikių verksmo, – o verkė jie ne tik iš bado, bet ir iš skausmo ir nevilties, – panelė Roza irgi apsiverkė. Trečią dieną pagaliau norom nenorom įsikišo Mama Fresija.

– Argi nematote, jog tos moteriškės pienas sugižęs? Nusipirkite ožką mažei maitinti ir pagirdykite ją cinamonų arbata, kitaip nebesulauks penktadienio, – suniurzgė ji.

Tuo metu panelė Roza tik vos vos keverzojo ispaniškai, tačiau suprato žodį „ožka“, nusiuntė vežėją nupirkti ožkos, o žindyvę atleido. Kai tik vežėjas atvedė ožką, indėnė pakišo Elizą stačiai po pritvinkusiu tešmeniu, pašiurpus panelei Rozai, niekad nemačiusiai tokio pasibjaurėtino reginio. Šiaip ar taip, šiltas pienas ir cinamonų arbata veikiai pataisė padėtį: mergytė nustojo verkti, išmiegojo septynias valandas pagret ir atsibudo čepsėdama lūpytėmis – lyg ką čiulpdama. Po kelių dienų iš pažiūros atrodė romi kaip visi sveiki kūdikiai, ir buvo aišku, jog priauga svorio. Susivokusi, jog, ožkai subliovus kieme, Eliza ima uosti ieškodama spenio, panelė Roza nupirko žinduką. Nenorėjo, kad mergytė užaugtų persiėmusi nei šiokia, nei tokia mintimi, jog ožka – jos motina. Diegliukai buvo viena iš nedaugelio negalių, kuriomis vaikystėje sirgo Eliza, nuo visų kitų, vos tik joms pasireiškus, išgydydavo Mama Fresija savo žolelėmis ir užkeikimais, kaip išgydė ir

nuo šiurpaus afrikinių tymų užkrato, kurį užvežė Valparaisan graikas jūreivis. Visą tą laiką, kol grėsė pavojus, Mama Fresija kasnakt uždėdavo Elizai ant bambutės gabalą šviežios mėsos ir stipriai aprišdavo raudonos flanelės skiaute, kad apsaugotų nuo užkrato.

Vėliau, metams bėgant, panelė Roza pavertė Elizą savo žaislu. Ištisas valandas mėgaudamasi mokydavo ją šokti ir dainuoti, skaitydavo eiles, kurias mergytė lengvai išmokdavo atmintinai, pindavo jai kasas ir puošdavo, tačiau tą pačią akimirką, kai tik prasimanydavo kokią kitą pramogą ar suskausdavo galvą, siųsdavo virtuvėn pas Mamą Fresiją. Eliza užaugo tarp panelės Rozos siuvamojo kambario ir galinių kiemų, viename namo gale kalbėdama angliškai, o kitame – ispanų ir savo žindyvės, mapučių genties indėnės, kalbų kratiniu, kartais išsipusčiusi ir apsiavusi kaip karalaitė, o kartais basa ir tik prisijuosusi našlaitės prikyšte žaisdama su vištomis ir šunimis. Panelė Roza vesdavosi ją į savo muzikinius vakarėlius, karieta veždavosi į geriausią cukrainę gerti šokolado, apsipirkti arba pažiopsoti į laivus krantinėje, tačiau kartais kaip niekur nieko kelias dienas pagret kažką rašydavo į savo paslaptingus sąsiuvinius arba skaitydavo romanus, nė nepagalvodama apie savo globotinę. Sukirbėjus sąžinės kirminui, puldavo jos ieškoti, apiberdavo ją bučiniais, privaišindavo skanėstais ir, vėl išpuošusi nelyginant lėlę, veždavosi į miestą. Stengėsi suteikti jai kaip galima platesnį išsilavinimą, nevengdama ir panelei deramų dalykų. Kartą, kai, nenorėdama mokytis skambinti pianinu, Eliza padūko iš įsiūčio trypti kojomis, panelė Roza griebė ją už rankos ir, nelaukdama vežėjo, tempte nutempė pašlaitėn į vienuolyną, esantį už dvylikos kvartalų nuo namų. Ten, ant nedegtų plytų sienos, virš sunkių, geležimi kaustytų ąžuolinių durų, buvo užrašas nuo druskingų vėjų išblukusiomis raidėmis: *Pamestinukų prieglauda*.

– Dėkok mano broliui ir man, jog tave priglaudėme. Šičia atsiduria visi nesantuokiniai vaikai ir pamestinukai. Gal ir tu čia norėtum?

Mergytė, netardama nė žodžio, papurtė galvą.

– Tuomet būtų geriau mokytis skambinti pianinu, kaip ir dera padoriai mergaitei. Ar supratai?

Eliza išmoko skambinti be jokio ypatingo talento ir įsijautimo, tačiau, būdama drausminga mokinė, dvylikos metų jau sugebėjo akompanuoti panelei Rozai per muzikinius vakarėlius. Nors kartais ilgą laiką ir neprieidavo prie pianino, niekada nepamiršo to, ko buvo išmokusi, ir po kelerių metų sugebėjo užsidirbti duonos kąsnį klajojančiame viešnamyje – panelei Rozai niekada nedingtelėjo mintis į galvą, jog šitaip gali praversti jos pamokos, kai ji stengėsi mokyti mergaitę tauraus muzikos meno.

Po daugelio metų vieną tykią pavakarę gerdama kinišką arbatą ir šnekučiuodama su savo bičiuliu Tao Čienu dailiame, jųdviejų puoselėjamame sode, Eliza padarė išvadą, jog toji keistuolė anglė buvo gera motina ir jog ji turinti jai būti dėkinga už suteiktas nevaržomos vidinės laisvės erdves. Mama Fresija buvo antroji jos vaikystės atrama. Įsikibusi į plačius juodus sijonus, sekiodavo iš paskos, jai vokiantis po namus, ir vesdavo iš proto begaliniais klausinėjimais. Taip pat išmoko sekti indėnų padavimus bei mitus, pažinti gyvių ir jūros ženklus, dvasių įpročius ir sapnų pranašystes, taipgi virti valgį. Turėdama neregėtą uoslę, užsimerkusi atskirdavo žoleles, prieskonius ir kitus priedus ir įsimindavo kaip juos vartoti, kaip atmintinai išmokdavo eilėraščius. Ilgai netrukus nustojo būti mįslė ir įmantriausi Mamos Fresijos patiekalai, ir panelės Rozos skanutėliai kepiniai. Eliza turėjo nepaprastų gabumų virėjauti: septynerių metų galėjo nė kiek nesišlykštėdama nuo karvės liežuvio nunerti odą, išdarinėti vištą, vienu atsikvėpimu išminkyti tešlą dvidešimčiai įdarytų pyragų ir valandų valandas gliaudyti pupeles, tuo pat metu išsižiojus klausyti, kaip Mama Fresija pasakoja žiaurius indėnų padavimus ir savaip spalvingai dėsto šventųjų gyvenimus.

Roza su broliu Džonu buvo neperskiriami nuo pat mažumės. Žiemą ji prasimanydavo pramogą megzdama kapitonui liemenes ir puskojines, o jis stengdavosi iš kiekvienos kelionės jai parvežti pilnutėlius lagaminus dovanų ir dideliausias dėžes knygų, kurių ne viena pakliūdavo į rakinamą Rozos spintą. Džeremis, kaip namų šeimininkas ir šeimos galva, turėjo teisę atplėšti sesers laiškus, skaityti jos dienoraštį ir reikalauti jos baldų antrųjų raktų,

bet niekad nerodė tokių ketinimų. Džeremio ir Rozos santykiai namuose buvo grindžiami rimtumu, nors juodu siejo maža kas bendra, nebent abipusė priklausomybė, kartais veikiau primenanti kruopščiai slepiamą neapykantą. Džeremis apmokėdavo būtiniausius Rozos pirkinius, tačiau neišleisdavo nė skatiko jos užgaidoms tenkinti ir neklausinėdavo, iš kur ji gauna pinigų įvairiems niekniekiams, manydamas, kad jų duoda Džonas. Roza, priešingai, veiksmingai ir elegantiškai tvarkė namų ūkį, visada kruopščiai pateikdama sąskaitas, nors ir nevargindama jo nereikšmingomis smulkmenomis. Ji turėjo gerą skonį ir įgimtą žavesį, mokėjo pagražinti jųdviejų gyvenimą ir visa savo esybe neigė tame krašte itin paplitusią nuomonę, jog vyras be šeimos – tai potencialus nedorėlis.

– Tokia jau vyro prigimtis – būti nežabotam; moteriai, priešingai, skirta rūpintis moralinėmis vertybėmis ir gražiu elgesiu, – sakydavo Džeremis Somersas.

– Ak brolau! – juokaudavo Roza. – Mudu puikiai žinome, jog iš prigimties aš labiau nežabota už tave.

Jakobas Todas, garbios išvaizdos rudaplaukis pačiu gražiausiu pamokslininko balsu, kada nors girdėtu tame krašte, išlipo iš laivo Valparaise tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt trečiaisiais metais su trimis šimtais Biblijų ispanų kalba. Niekas nesistebėjo jį matydamas: buvo vienas iš daugelio misionierių, kurie klajojo po pasaulį skelbdami protestantų tikėjimą. Tačiau jis keliavo skatinamas anaiptol ne religinio pašaukimo, bet veikiau smalsumo ir nuotykių ieškodamas. Iš prigimties pagyrūnas ir ūžautojas, padauginęs alaus Londone savo klube prie lošimo stalo kirto lažybų, jog galįs pardavinėti Biblijas bet kuriame planetos krašte. Draugai užrišo jam akis, įsuko gaublį, ir jis pirštu dūrė į vieną Ispanijos karalystės koloniją, pasimetusią pasaulio apačioje, kur įsilinksminę jo dauguižiai nė neįtarė ką nors gyvenant. Netrukus jis sužinojo, kad žemėlapis pasenęs, kad kolonija daugiau nei prieš trisdešimt metų išsikovojusi nepriklausomybę ir dabar garsinasi kaip Čilės Respublika, katalikų

šalis, kur protestantų idėjoms užtvertas kelias, bet jau buvo sukirsta lažybų, ir jis nebuvo nusiteikęs trauktis. Buvo viengungis, nesusijęs su niekuo nei širdies dalykais, nei profesiniais ryšiais ir beregint susižavėjo ta neįprasta kelione. Turint galvoje, jog žygis per du vandenynus pareikalaus trijų mėnesių į vieną pusę ir dar trijų – į kitą, projektas atrodė ilgalaikis. Džiaugsmingai sveikinamas bičiulių, išpranašavusių jam tragišką galą nuo katalikų rankų tame nežinomame laukiniame krašte, ir finansiškai remiamas *Britų ir užsienio Biblijos draugijos*, aprūpinusios jį knygomis ir bilietu, jis pradėjo ilgą kelionę laivu per vandenyną Valparaiso uosto link. Laimėtų lažybas, jei išparduotų visas knygas ir per metus laiko sugrįžtų atgal, vežinas pirkėjų pasirašytais kvitais. Bibliotekos saugyklose perskaitė Čilę lankiusių įžymių žmonių, jūreivių ir pirklių laiškus, iš kurių aiškėjo, kad ten gyvena daugiau nei milijonas metisų, o kraštovaizdis stulbina įspūdingais kalnais, pajūrio skardžiais, derlingais slėniais, neįžengiamomis giriomis ir amžinais ledynais. Pasak kraštą lankiusių žmonių, Čilė garsėjanti didžiausiu religiniu nepakantumu visame Amerikos žemyne. Ir vis dėlto, pasiryžę skleisti protestantizmą, doringi misionieriai, nemokėdami nė žodžio nei ispanų, nei vietinių indėnų kalba, nusigavo į pačius pietus, kur žemynas baigiasi salų virtine. Daugelis mirė iš bado, sušalę arba, kaip įtariama, buvo savo parapijiečių suėsti. Miestuose jų laukė ne ką geresnis likimas. Čiliečiams šventas svetingumo jausmas buvo stipresnis už religinį nepakantumą, ir jie mandagiai leisdavo skelbti Dievo žodį, bet veik jų nesiklausydavo. Jeigu ir ateidavo į kokio atklydusio protestantų pastoriaus pamokslą, elgdavosi taip, lyg būtų užsukę pažiūrėti kokio reginio, mėgaudamiesi neįprasta mintimi, jog būsią palaikyti eretikais. Visa tai neišmušė iš vėžių Jakobo Todo, nes buvo atvykęs parduoti biblijų, o ne skelbti protestantų tikėjimo.

Tos pačios bibliotekos saugyklose sužinojo, kad tūkstantis aštuoni šimtai dešimtaisiais metais, vos pasiskelbusi nepriklausoma, Čilė atvėrė duris imigrantams, kurie plaukė šimtais, kurdamiesi tame siaurame ankštame ruože, nuo vieno iki kito galo skalaujamame Ramiojo vandenyno. Anglai mikliai susikrovė turtą versdamiesi prekyba ir laivininkyste; daugelis atsivežė šeimas ir

apsiliko. Sudarė nedidelę valstybėlę valstybėje su savo papročiais, bažnyčiomis, laikraščiais, klubais, mokyklomis ir ligoninėmis, tačiau įsikūrė taip gražiai, jog, užuot sukėlę kokių įtarimų, pagarsėjo kaip gero išsiauklėjimo pavyzdys. Valparaise apsistojo britų laivynas laivybai Ramiajame vandenyne užtikrinti, ir taip per mažiau nei dvidešimt metų varganas apleistas sodžius, koks buvo paskelbus Respubliką, virto svarbiu uostu, kur nuleisdavo inkarą burlaiviai, pro Horno kyšulį keliaujantys iš Atlanto vandenyno, o vėliau – garlaiviai, plaukiantys Magelano sąsiauriu.

Išvargęs keliauninkas nustebo, prieš akis pasirodžius Valparaisui. Uoste stovėjo daugiau nei šimtas laivų, kurių stiebuose plaikstėsi pusės pasaulio valstybių vėliavos. Kalnai snieguotomis viršūnėmis dunksojo taip arti, jog atrodė lyg išnėrę stačiai iš jūros, mėlyno kaip rašalas vandens, iš kur sklido kvaitulingas sirenų aromatas. Jakobas Todas niekad nesužinojo, kad po ta pažiūrėti nepaprasta ramybe slūgso ištisas miestas nuskendusių ispanų burlaivių ir kalnai patriotų griaučių, karaliaus vietininko kareivių įstumtų gelmėn su akmens luitu prie kojų. Laivas nuleido inkarą įlankoje tarp tūkstančių žuvėdrų, virpulingais sparnais skrodžiančių orą ir krykiančių iš bado. Bangose sūpavosi begalė valčių, kai kurios jų pilnutėlės dar gyvų, beviltiškai žiopčiojančių dideliausių jūrinių ungurių ir ešerių. Valparaisas, kaip sakė jam žmonės, – Ramiojo vandenyno prekybos centras, jo sandėliuose kalnai metalo, avių ir lamų vilnos, grūdų ir odų visoms pasaulio rinkoms. Keliolika valčių gabeno keleivius ir krovinius iš laivo į žemyną. Atsidūręs prieplaukoje tarp jūreivių, krovikų, keleivių, asilų ir vežimų, Jakobas Todas pamatė didingų kalnų pusračiu supamą miestą, tokį pat tankiai gyvenamą ir purviną kaip ir daugelis garsingų Europos miestų. Ankštos gatvės, apstatytos mediniais ir nedegtų plytų namais, kuriuos menkiausias gaisras per kelias valandas galėjo paversti pelenais, jam pasirodė didžiausia architektūros nesąmonė. Dviejų nuengtų arklėkų traukiamu vežimaičiu su visais lagaminais ir dėžėmis nukako į Anglų viešbutį. Pravažiavo pro dailius pastatus, išrikiuotus aplink aikštę, kelias neišvaizdžias bažnyčias ir vienaaukščius namus dideliuose soduose bei

daržuose. Suskaičiavo bene šimtą kvartalų, bet netrukus susivokė, jog miestas apgauna akį, jog tai stačiai gatvelių ir skersgatvių labirintas. Tolumoje pastebėjo žvejų kvartalą, vandenyno vėjų perpučiamas lūšneles ir padžiautus tinklus nelyginant milžiniškus voratinklius, o dar toliau – derlingus laukus, vaismedžių sodus ir daržus. Aplink važinėjo tokios pat šiuolaikiškos kaip Londone karietos, uždaros ir atviros, puskarietės, fiakrai ir ekipažai, bet pačiame miesto centre slinko vilkstinės apdriskusių berniūkščių varomų mulų, dardėjo jaučių traukiami vežimai. Gatvių sankryžose, siaučiami pulkų benamių šunų ir kudakuojančių vištų, vienuoliai ir vienuolės rinko išmaldą vargšams. Jis matė maišais ir krepšiais nešinas moteris su įsikibusiais į sijonus vaikais, basas, bet apsirišusias galvą juodomis skaromis, ir daugybę amžinai dykų vyrų su kūginėmis skrybėlėmis ant galvų, tupinčių prie slenksčio arba plepančių vieni su kitais.

Praslinkus valandai, Jakobas Todas jau sėdėjo elegantiškame Anglų viešbučio salone ir, rūkydamas juodas egiptietiškas cigaretes, atvežtas iš Kairo, sklaidė gerokai pasenusį anglišką žurnalą. Lengvai atsiduso: atrodo, jog nebus sunku apsiprasti ir, deramai tvarkydamas savo išteklius, galės gyventi beveik lygiai taip patogiai kaip Londone. Belaukiant, kol kas nors prieis jo aptarnauti, – regis, šiame krašte niekas per daug neskubėjo, – prisiartino Džonas Somersas, to burlaivio, kuriuo jis atplaukė, kapitonas. Tai buvo kresnas tamsiaplaukis vyriškis nugairintu it bato oda veidu, puikavęsis neprilygstamo gėrovo, mergišiaus ir nenuilstamo lošėjo kortomis bei kauliukais šlove. Jiedu artimai susidraugavo ir smaginosi lošdami ištisas naktis atviroje jūroje ir tomis audringomis žvarbiomis dienomis, kai pačiuose pasaulio pietuose lenkė Horno kyšulį. Džonas Somersas priėjo drauge su išblyškusiu vyriškiu dailiai pakirpta barzda, juodai apsirengusiu nuo galvos iki kojų. Pristatė jį kaip savo brolį Džeremį, nors sunku būtų buvę surasti du tokius skirtingus žmones. Džonas atrodė įsikūnijusi sveikata ir jėga, buvo atlapaširdis, triukšmingas ir malonus, tuo tarpu jo brolis veikiau panėšėjo į amžinos žiemos spąstuosna pakliuvusį vaiduoklį. Buvo iš tų žmonių, kurie visada atrodo taip, lyg čia jų nebūtų, pagalvojo Jakobas Todas, iš tų, kuriuos sunku įsiminti, nes neturi

ryškių bruožų. Nelaukdami pakvietimo, be jokių ceremonijų abu atsisėdo prie jo stalo, kaip svetur susitikusių kraštiečių kad įprasta. Galiausiai priėjo padavėja, ir kapitonas Somersas užsakė butelį viskio, o jo brolis paprašė arbatos darkyta kalba, britų išgalvota bendravimui su tarnais.

– Kas gero namie? – paklausė Džeremis. Jis kalbėjo tyliai, beveik pakuždomis, šiek tiek manieringai, vos krutindamas lūpas.

– Jau trys šimtai metų, kai Anglijoje nieko neatsitinka, – atsakė kapitonas.

– Atleiskite, kad esu toks smalsus, pone Todai, bet aš mačiau, kaip jūs atvykote į viešbutį, ir netyčia pastebėjau jūsų bagažą. Man regis, jūs atsivežėte keletą dėžių su užrašu „Biblijos"... Gal aš klystu?

– Tikra tiesa, ten Biblijos.

– Niekas mums nepranešė, jog siunčiamas dar vienas pastorius...

– Tris mėnesius drauge praleidome kelionėje, ir niekad man netoptelėjo mintis, kad jūs – pastorius, pone Todai! – sušuko kapitonas.

– Tiesą pasakius, aš ne pastorius, – atsakė Jakobas Todas ir, stengdamasis nuslėpti gėdos raudonį, išpūtė cigaretės dūmų kamuolį.

– Vadinasi, misionierius. Ko gero, ketinate keliauti į Ugnies Žemę. Patagonijos indėnai tikrai subrendę krikštui. Araukanus galite pamiršti, bičiuli, jie jau katalikų naguose, – išdėstė Džeremis Somersas.

– Tų araukanų gal dar liko saujelė, – pridūrė jo brolis. – Tie žmonės stačiai nesitveria nelindę į mirtį.

– Tai buvo patys žiauriausi Amerikos indėnai, pone Todai. Diduma žuvo grumdamiesi su ispanais. Jie buvo žmogėdros.

– Pjaustydavo gyvus belaisvius, – pridūrė kapitonas, – labiausiai mėgo šviežieną. Panašiai elgtumėmės ir mudu su jumis, jei kas nors išžudytų mūsų šeimas, supleškintų mūsų kaimą ir užgrobtų mūsų žemę.

– Gražu, Džonai! Dabar tu stoji ginti žmogėdrų! – bjaurėdamasis atsiliepė jo brolis. – Šiaip ar taip, pone Todai, laikau savo

pareiga jus perspėti, kad nesikastumėte po katalikų pamatais. Nedera kurstyti čiabuvių. Tie žmonės labai prietaringi.

– Visi kiti tikėjimai – prietarai, pone Todai. Mūsų tikėjimas vadinasi religija. Ar jūs žinote, jog Ugnies Žemės indėnai, patagoniečiai, labai skiriasi nuo araukanų?

– Visi jie laukiniai. Juk vaikščioja pliki, gyvendami tokiame siaubingame klimate, – tarė Džeremis.

– Skelbkite jiems savo religiją, pone Todai, pažiūrėsime, ar jie bent išmoks mūvėti kelnėmis, – pridūrė kapitonas.

Todas nebuvo girdėjęs blogai atsiliepiant apie tuos indėnus ir visų mažiausiai troško skelbti tai, kuo pats netikėjo, bet neišdrįso prisipažinti, kad leidosi kelionėn girtas sukirtęs lažybų. Tad miglotai atsakė, jog ketina surengti misionierių ekspediciją, tik dar nesusigalvojo, iš kur gavus lėšų.

– Jei būčiau žinojęs, kad jūs, pone Todai, važiuojate skelbti tiems doriems žmonėms tironiško Dievo žodžio, būčiau išmetęs jus už borto vidury Atlanto vandenyno.

Juos pertraukė padavėja, atnešdama viskio ir arbatos. Tai buvo brandi mergina krakmolytu kyku ir prijuoste, juoda suknele prisidengusi savo grožybes. Jai prisilenkus su padėklu rankoje, ore pasklido jaudinantis trintų žiedlapių ir įkaitusio lygintuvo kvapas. Pastarąsias savaites nematęs moterų, Jakobas Todas sužiuro į ją, vienatvės liūdesio persmelktas. Džonas Somersas palaukė, kol mergina nueis.

– Saugokitės, bičiuli, čilietės – lemtingos moterys, – tarė.

– O aš taip nemanau. Jos mažos, plačių strėnų ir labai nemalonaus balso, – stengdamasis neišlaistyti arbatos, atsiliepė Džeremis Somersas.

– Dėl jų jūreiviai bėga iš laivų! – sušuko kapitonas.

– Sutinku, apie moteris nieko neišmanau. Neturiu laiko jomis domėtis. Gal jau pamiršai, jog turiu rūpintis reikalais ir mūsų seserimi?

– Nė akimirkos nepamiršau, visada prisimenu. Matote, pone Todai, mūsų šeimoje esu balta varna, švaistūnas. Jeigu ne gerasis Džeremis...

– Ta mergina, man regis, ispanė, – įsiterpė Jakobas Todas, nenuleisdamas akių nuo padavėjos, tuo metu aptarnaujančios kitą stalą. – Du mėnesius gyvenau Madride ir mačiau daugybę tokių kaip ši.

– Šičia visi susimaišę, net aukštuomenė. Be abejo, jie to nepripažįsta. Slepia indėnų kraują, lyg tai būtų koks užkratas. Aš jų nesmerkiu, nes indėnai laikomi suskretėliais, girtuokliais ir tinginiais. Vyriausybė bando patobulinti rasę, įsiveždama iš Europos imigrantų. Pietuose kolonistams dykai dalijamos žemės.

– Mėgstamiausias jų sportas – žudyti indėnus, kad galėtų užgrobti jų žemes.

– Tu perdedi, Džonai.

– Nebūtina visada juos šaudyti, galima ir nugirdyti, norint jų nusikratyti. Tačiau žudyti kur kas smagiau, savaime suprantama. Šiaip ar taip, mes, britai, pone Todai, šalinamės tų pramogų. Žemė mūsų nedomina. Kuriems galams sodinti bulves, jei galima susikrauti turtus nenusimaunant pirštinių?

– Versliam žmogui šičia netrūksta gerų progų. Šioje šalyje viskas prieš akis. Jei norite pralobti, keliaukite į šiaurę. Ten gausu sidabro, vario, salietros, guano...

– Guano?

– Paukščių mėšlo, – paaiškino kapitonas.

– Apie tai nieko nenutuokiu, pone Somersai.

– Ponui Todui nerūpi krautis turtus, Džeremi. Jam rūpi krikščionių tikėjimas, ar ne?

– Protestantų bendruomenė čia didelė ir turtinga, padės jums. Ateikite pas mane į svečius. Trečiadieniais mano sesuo Roza rengia muzikinius vakarėlius, ir jums tai bus puiki proga užmegzti naudingas pažintis. Aš atsiųsiu savo karietą penktą valandą popiet jūsų atvežti. Maloniai praleisite vakarą, – atsisveikindamas tarė Džeremis Somersas.

Rytojaus dieną, visą naktį miegojęs kaip suvystytas ir po ilgo pliuškenimosi vonioje nusiplovęs sielą aptekusį druskos luobą, vis dar siūbuojančia jūrų keliautojo eisena Jakobas Todas patraukė pasivaikščioti uosto link. Palengvėle perėjo visą pagrin-

dinę gatvę, nutįsusią pakrante ir taip arti jūros, jog ant jo tiško dūžtančių bangų purslai, kavinėje išmetė kelias taureles ir pavalgė turgaus smuklėje. Iš Anglijos išplaukė žvarbų žiemovidžio vasarį ir, kirtęs amžinuosius vandenų ir žvaigždžių tyrus, kuriuose taip pasiklydo, kad netgi susimaišė beskaičiuodamas savo meilės nuotykius, atvyko į pietų pusrutulį kitos negailestingos žiemos pradžioje. Prieš išvykdamas nesusiprotėjo pasidomėti klimatu. Įsivaizdavo, jog Čilėje karšta ir drėgna kaip Indijoje, nes manoma, kad tokie esą visi skurdžių kraštai, tačiau pateko į nagus kiaurai smelkiančiam lediniam vėjui, keliančiam smėlio ir šiukšlių sūkurius. Keliskart pasiklydo vingiuotų gatvelių labirinte, suko ir suko ratus, vis atsidurdamas toje pat vietoje, kur ką tik buvo. Kopė begaliniais laiptais išurbtomis gatvelėmis pro nei šiaip, nei taip stovinčius, tarytum kabančius namus, kukliai stengdamasis nežiopsoti pro langus į kitų žmonių gyvenimą. Užklydo į panašias kaip Europoje romantiškas aikštes su dengtomis pavėsinėmis, kuriose kariniai orkestrai grojo įsimylėjėliams, ir išvaikščiojo kuklius, mulų ištryptus skverelius. Pagrindinių gatvių pakraščiais augo didingi medžiai, drėkinami grioviais nuo kalvų srūvančio dvokiančio vandens. Prekybos zonoje taip krito į akis britai, jog buvo toks įspūdis, kad esi atsidūręs kitose platumose. Daugelio krautuvių iškabos buvo anglų kalba, pro šalį vaikščiojo kaip Londone apsirengę kraštiečiai, netgi apsiginklavę tokiais pat juodais laidotuvininkų lietsargiais. Vos nutolus nuo centro, akis skaudžiai dūrė skurdas: žmonės atrodė mieguisti, išbadėję, slampinėjo kareiviai nudryžusiomis uniformomis, prie bažnyčių stypsojo elgetos. Dvyliktą valandą vieningai sugaudė bažnyčių varpai ir akimoju nuščiuvo triukšmas, praeiviai sustojo, vyrai nusivožė skrybėles, kelios pasitaikiusios moteriškės atsiklaupė ir visi persižegnojo. Visa tai truko tol, kol nuskambėjo dvylika dūžių, ir gatvėje tuojau pat vėl prasidėjo įprastas bruzdesys.

Anglai

Somerso siųsta karieta viešbutin atvažiavo pusvalandžiu vėliau. Vežikas buvo gerokai įpylęs į gurklį, tačiau Jakobas Todas neturėjo kitos išeities. Žmogėnas pasuko pietų kryptimi. Dvi valandas lijo, ir daiktais gatvės pasidarė neišvažiuojamos, kai kur telkšojo purvynės, dengdamos pragaištingus akivarus, kur netyčia galėjo prasmegti arklys. Gatvės pašaliuose lūkuriavo vaikai su jaučių jungais, pasirengę už skatiką ištraukti įklimpusias karietas, bet vežikas, nors ir užsipylęs akis, sugebėjo išsilenkti duburių, ir netrukus arklys jau kabino įkalnėn. Atvažiavus į Linksmakalnį, kur gyveno diduma svetimšalių bendruomenės, miesto vaizdas staigiai pasikeitė: dingo pakalnėje matyti lūšnynai ir žmonių knibždėte knibždantys namai. Karieta sustojo lomėtame kalvos šlaite prie didoko, tačiau pažiūrėti įmantraus stiliaus rūmo, stulbinančio begale pretenzingų bokštelių ir nereikalingų laiptų, ir apšviesto tokios gausybės deglų, jog sklaidėsi nakties tamsa. Duris atidarė tarnas indėnas, aprengtas pernelyg dukslia livrėja, paėmė iš Todo apsiaustą ir skrybėlę ir nuvedė jį į erdvią svetainę, apstatytą prabangiais baldais, šiek tiek teatriškai atrodančiomis žalio aksomo užuolaidomis, perkrautą pagražų, be sklypelio plikos sienos akims pailsinti. Jis tarė sau, jog Čilėje, kaip ir Europoje, plika siena laikoma skurdo požymiu, ir susivokė klydęs daug vėliau, kai apsilankė čiliečių griežto stiliaus namuose. Paveikslai kabojo truputį pasvirę į priekį, kad svečiai galėtų pasigrožėti jais iš apačios, o aukštutėlės lubos skendėjo prieblandoje. Didelis židinys, kuriame gruzdėjo storos pliauskos, ir kelios gorės skleidė tokią nevienodą šilumą, jog kojos šalo, o galva kaito. Buvo daugiau nei dvylika svečių, visi

apsirengę europietiškai, tarp jų šmaižiojo kelios tarnaitės, apsirengusios kaip padavėjos, su padėklais rankose. Džeremis ir Džonas Somersai žengė jo pasitikti.

– Prašom susipažinti su mano seserimi Roza, – tarė Džeremis, vesdamas jį į svetainės galą.

Ir tuomet Jakobas Todas pamatė židinio dešinėje sėdint moterį, amžinai sudrumstusią jo širdies ramybę. Roza Somers pakerėjo jį iš pirmo žvilgsnio ne tiek savo grožiu, kiek pasitikėjimu savimi ir gera nuotaika. Jos elgesys neturėjo nieko bendra nei su kapitono stačiokišku šnekumu, nei su jo brolio Džeremio kokčiu iškilmingumu; tai buvo žaižaruojančio sąmojaus moteris, kas akimirką pasirengusi koketiškai nusijuokti. Jai prapliupus juoktis, akis apsiausdavo plonyčių raukšlelių tinklas, ir nežinia kodėl tai labiausiai žavėjo Jakobą Todą. Jis negalėjo nuspręsti, kiek jai metų, veikiausiai tarp dvidešimties ir trisdešimties, nes buvo liemeninga ir karališko stoto. Vilkėjo persikų spalvos taftine suknia, o iš papuošalų segėjo nebent paprastus koralų auskarus. Paprasčiausias mandagumas reikalavo, kad jis palinktų lyg ketindamas pabučiuoti ranką, tik nieku gyvu neprisiliestų jos lūpomis, tačiau jis pametė galvą ir nejučia pakštelėjo jai į ranką. Tas pasisveikinimas buvo toks nepritinkamas, jog akimirką, kuri jiems pasirodė lyg amžinybė, jiedu abu stovėjo nežinodami ką daryti: jis laikė jos ranką tarytum žmogus, nutvėręs kardą, o ji žiūrėjo į apseilėtą riešą, nedrįsdama jo nušluostyti, kad neįžeistų svečio, kol galiausiai įsikišo kaip princesė išpustyta mergaitė. Tuomet Todas atsipeikėjo ir atsitiesdamas pastebėjo, kaip broliai Somersai pašaipiai susižvelgė. Norėdamas užglostyti savo riktą, jis pasisuko į mergaitę, pabrėžtinu atidumu pasinešęs ją palenkti į savo pusę.

– Tai Eliza, mūsų globotinė, – tarė Džeremis Somersas.

Jakobas Todas padarė dar vieną riktą.

– Globotinė? Ką jūs turite omeny? – paklausė.

– Tai reiškia, kad aš nesu šeimos narė, – kantriai paaiškino Eliza tokiu tonu, kokiu šnekama su neišmanėliu.

– Ne šeimos narė?

– Jei negerai elgsiuos, mane uždarys katalikų vienuolynan.

– Ką čia prasimanai, Eliza! Neklausykite jos, pone Todai. Vaikai visko prisigalvoja. Žinoma, Eliza mūsų šeimos narė, – įsiterpė panelė Roza, pašokdama ant kojų.

Eliza praleido visą dieną su Mama Fresija, ruošdamos vakarienę. Virtuvė buvo vidiniame kieme, bet panelė Roza panoro dengta galerija prijungti ją prie namo, idant nereiktų kaisti iš gėdos, patiekiant svečiams valgius ataušusius arba balandžių „pagardintus“. Ta patalpa, įjuodusi nuo riebalų ir suodžių, buvo neginčijama Mamos Fresijos karalystė. Niekada nešveičiama nedegtų plytų asla kaip niekur nieko šmirinėjo katės, šunys, žąsys ir vištos; ten pat ištisą žiemą gromuliuodavo ožka, maitinusi Elizą savo pienu: buvo jau suvis susenusi, bet niekas nedrįso jos paaukoti Praamžiui, nes tai prilygtų motinos nužudymui. Mergaitei patikdavo užmaišytos tešlos kvapas, duonkubilyje vykstant mįslingam dalykui – tolydžio pūkšint rūgstančiai tešlai, tortams papuošti plakamo karamelinio cukraus ir piene tirpstančio šokolado kvapsniai. Trečiadieniais, prieš panelės Rozos muzikinius vakarėlius, tarnaitės – dvi paauglės indėnukės, kurios gyveno namuose ir dirbo už maistą, – šveisdavo stalo sidabrą, lygindavo staltieses ir blizgindavo krištolus. Vidurdienį vežėjas važiuodavo į konditerijos parduotuvę pirkti saldumynų, pagamintų pagal receptus, kruopščiai saugomus nuo pat kolonijinių laikų. Mama Fresija paprastai pasinaudodavo ta proga ir prie arklio pakinktų prikabindavo odinį maišą su šviežiu pienu, kad bevažiuojant ten ir atgal susiplaktų sviestas.

Trečią valandą popiet panelė Roza pasišaukdavo Elizą į savo kambarį, kur vežėjas su tarnu įnešdavo varinę vonią su liūto kojomis, o tarnaitės įklodavo vidun paklodę ir pripildavo karšto, mėtomis ir rozmarinu kvepiančio vandens. Roza su Eliza pliuškendavosi vonioje kaip maži vaikai, kol vanduo atvėsdavo, o tada, nešinos glėbiu drabužių, grįždavo tarnaitės padėti joms apsiauti kojinių ir batelių, apsivilkti ilgomis ligi kelių kelnaitėmis, batistiniais apatiniais marškiniais, paskiau apatiniu sijonu su įdėklais per klubus, kad labiau išryškėtų liemens lieknumas, paskiau dar trimis krakmolytais sijonais ir galiausiai ilga suknia be rankovių ir

su kaklo iškirpte. Panelė Roza, be to, dar vilkėdavo tampriu, banginio ūsais pastangrintu korsetu, tokiu aptemptu, kad ji negalėdavo nei giliau atsikvėpti, nei pakelti rankų aukščiau pečių; taipgi negalėdavo pati viena rengtis nei lankstytis, nes banginio ūsai lūždavo ir lyg adatos badydavo kūną. Maudydavosi jos vienintelį kartą per savaitę, ir ši ceremonija panėšėjo nebent į galvos trinkimąsi šeštadieniais, kurio buvo galima atsisakyti, prasimetus tuo, jog kenkia sveikatai. Visą savaitę panelė Roza labai saikingai naudodavo muilą, labiau linkdavo trintis piene sudrėkinta kempine ir gaivintis vanile kvepiančiu tualetiniu vandeniu, kuris, pasak žinovų, plačiai vartojamas Prancūzijoje nuo *Madame Pompadour* laikų, – Eliza galėjo užsimerkusi pažinti ją vidury minios iš vanilės pudingui savito kvapo. Peržengusi trečią dešimtį, ji išlaikė vaiskią ir gležną odą, būdingą kai kurioms jaunoms anglėms iki tol, kol aukštuomenės spindesys ir perdėtas pačių damų išpuikimas paverčia ją pergamentu. Ji rūpinosi savo išvaizda, rožių ir citrinų vandeniu balindamasi odą, minkštindama ją lazdynų medumi, šviesindamasi plaukus ramunėlių nuoviru ir naudodama ištisą rinkinį egzotiškų balzamų ir losjonų, brolio Džono parvežtų iš Tolimųjų Rytų, kur, pasak jo, gyvenančios gražiausios pasaulio moterys. Pati savo siuvamajame kambaryje siuvosi drabužius pagal modelius, nusižiūrėtus iš Londono žurnalų; kliaudamasi intuicija ir protu, dailindavo savo drabužius tais pačiais kaspinais, tomis pačiomis plunksnomis ir gėlėmis, kurios, nors naudojamus metų metus, niekada neatrodydavo pasenusios ir nebemadingos. Išeidama iš namų, niekada nesisiausdavo juoda mantija, kaip čiliečių įprasta, tą paprotį laikydama nesusipratimu, labiau mėgdavo savo trumpus apsiaustus ir vieną iš daugybės skrybėlaičių ir visiškai nekreipdavo dėmesio į tai, kad gatvėje žmonės žiūri į ją kaip į kokią laisvo elgesio moterį.

Džiaugdamasi nauju veidu savo kassavaitiniame vakarėlyje, panelė Roza atleido Jakobui Todui už nekuklų pabučiavimą ir, paėmusi jį už parankės, nuvedė svetainės kertėn prie apskrito stalo. Pasiūlė pasivaišinti kokiu nors gėrimu, itin piršdama paragauti josios *mistelos*, neįprasto degtinės, cinamono ir cukraus mišinio,

kurį, neįstengdamas nuryti, jis paslapčia išspjovė į gėlių vazoną. Paskiau panelė Roza supažindino jį su kitais svečiais: baldų fabrikantu ponu Epelgrynu, atėjusiu su drovia, blankios išvaizdos dukterimi; anglų mergaičių mokyklos direktore ponia Kolber; vyriškų skrybėlių parduotuvės savininku ponu Eblingu ir jo žmona, kuri puolė Todą klausinėti, kas nauja Anglijos karalių šeimoje, lyg tai būtų jo artimiausi giminės. Taipgi Jakobas Todas susipažino su dviem chirurgais – Peidžu ir Poitu.

– Šie daktarai operuodami naudoja chloroformą, – žavėdamasi pareiškė panelė Roza.

– Šičia tai dar naujiena, o tuo tarpu Europoje šis metodas padarė perversmą medicinos praktikoje, – paaiškino vienas chirurgas.

– Žinau, jog Anglijoje jis paprastai naudojamas ginekologijoje. Argi jo nenaudojo karalienė Viktorija? – pridūrė Todas, kad tik nereikėtų tylėti, nors nieko apie tai neišmanė.

– Šičia katalikai tam labai priešinasi. Moteris nuo biblinių laikų pasmerkta gimdyti skausmuose, pone Todai.

– Argi tai jums neatrodo neteisinga, ponai? Vyras pasmerktas *savo* veido prakaitu manytis duoną, tačiau mums pavyzdžių toli ieškoti nereikia: šioje svetainėje susirinkę vyrai manosi duonos kąsnį svetimu prakaitu, – plykstelėdama kaip ugnis, įsiterpė panelė Roza.

Chirurgai nesmagiai nusišypsojo, tačiau Todas pažvelgė į ją žavėdamasis. Jis praleido greta jos ištisą vakarą, nors, kaip jis prisiminė, pagal Londone galiojančias mandagumo taisykles svečiuose nevalia užsibūti ilgiau kaip pusvalandį. Pastebėjo, kad šiuose namuose svečiai linkę nesiskirstyti, ir padarė išvadą, jog sambūriai – veikiausiai retas daiktas šioje bendruomenėje ir per savaitę, ko gero, vienintelis vakarėlis būna pas Somersus. Jam berutuliojant galvoje tas mintis, panelė Roza paskelbė muzikinę dalį. Tarnaitės atnešė daugiau žvakidžių, tad svetainėje pasidarė šviesu kaip dieną, aplink pianiną, gitarą ir arfą sustatė kėdes, moterys susėdo pusračiu, o vyrai sustojo užpakaly. Prie pianino įsitaisė storažandis vyriškis, ir iš po jo drūtų lyg mėsininko

pirštų siūbtelėjo kerinti melodija, tuo tarpu baldų fabrikanto duktė ėmė dainuoti senovinę škotų baladę tokiu nuostabiu balsu, jog Todas visiškai pamiršo, kad ji panaši į išgąsdintą pelę. Mergaičių mokyklos direktorė padeklamavo pernelyg ilgą herojinę poemą; Roza drauge su broliu Džonu duetu padainavo šelmiškus kupletus, Džeremiui Somersui aiškiai tam nepritariant, o paskiau pareikalavo, kad ir Jakobas Todas pamalonintų draugiją kokiu savo repertuaro dalykėliu, tad svečias gavo progą pasipuikuoti savo žaviu balsu.

– Jūs stačiai lobis, pone Todai! Mes jūsų nebepaleisime. Dabar jūs privalėsite lankytis pas mus kiekvieną trečiadienį! – nuščiuvus plojimams, sušuko panelė Roza, lyg nepastebėdama, kad svečias spokso į ją apdujusiomis akimis.

Todas nesuvokė, kodėl jam sąla širdis ir svaigsta galva: ar iš susižavėjimo Roza Somers, ar nuo išmauktų gėrimų ir stipraus kubietiško cigaro, kurį surūkė kapitono Somerso draugijoje. Šiuose namuose buvo nevalia neįžeidžiant šeimininkų atsisakyti taurelės ar patiekalo; ilgai netrukus jis perprato, jog tai čiliečių tautinis bruožas: vaišingumas reiškiasi tuo, kad svečiai girdomi ir valgydinami prašokant bet kokį saiką. Devintą valandą pakviesta vakarienės, ir svečiai vorele suėjo į valgomąjį, kur laukė dar viena virtinė svaiginančių patiekalų ir desertų. Apie vidurnaktį moterys pasikėlė nuo stalo ir suėjo svetainėn pasišnekėti, o vyrai tuo tarpu rūkė ir gurkšnojo brendį valgomajame. Pagaliau, kai Todas pasijuto visai begvaibstąs, svečiai ėmė prašyti savo apsiaustų ir karietų. Susidomėję jo tariama tikėjimo skleidimo misija Ugnies Žemėje, ponia ir ponas Eblingai pasiūlė jį nuvežti į viešbutį, ir jis tučtuojau sutiko, nes kūnas ėjo pagaugais vien pagalvojus, jog teksią aklinoje tamsoje tomis košmariškomis gatvėmis grįžti su girtu Somersų vežėju. Jam rodės, kad jie niekada neprivažiuosią viešbučio, kalbėdamas su Eblingais, jis niekaip negalėjo susikaupti, galva svaigo, pykino širdį.

– Mano žmona gimė Afrikoje, jos tėvai buvo misionieriai, skleidė ten tikrąjį tikėjimą; mes žinome, pone Todai, kokio pasiaukojimo reikia tokiam darbui. Tikimės, jog malonėsite suteikti mums pri-

vilegiją prisidėti prie jūsų taurios misijos tarp čiabuvių, – iškilmingai tarė ponas Eblingas atsisveikindamas.

* * *

Tą naktį Jakobas Todas negalėjo užmigti, jam nedavė ramybės Rozos Somers paveikslas, ir prieš auštant jis nutarė rimtai apie ją pasisukti. Nieko apie ją nežinojo, bet neėmė to į galvą: gal jam lemta pralaimėti lažybas ir atvažiuoti į Čilę tik to, kad susipažintų su būsima žmona. Mielai būtų pradėjęs jau rytojaus dieną, bet baisių dieglių varstomais viduriais nepajėgė pasikelti iš lovos. Taip išgulėjo kiaurą parą, kartais be nuovokos, kartais jau merdėdamas, kol, pagaliau sukaupęs jėgas, atplėšė duris ir ėmė šauktis pagalbos. Jo prašomas viešbučio valdytojas davė žinią Somersams, vieninteliams jo pažįstamiems mieste, ir atsiuntė tarną išvalyti dvokiančio kaip kiaulidė kambario. Vidurdienį viešbutin atėjo Džeremis Somersas, lydimas garsiausio Valparaiso kraujoleidžio, kuris šiek tiek mokėjo angliškai ir, nuleidęs iš rankų bei kojų tiek kraujo, jog Jakobas Todas vos neatsisveikino su šiuo pasauliu, paaiškino, kad suserga visi svetimšaliai, pirmąsyk įkėlę koją Čilėn.

– Mano galva, nėra ko per daug jaudintis, tik vienas kitas nuo to pasimiršta, – nuramino jis Jakobą Todą.

Paliko jam keletą chinino piliulių ryžių apvalkalu, bet, vymos traukulių tampomas, Jakobas Todas negalėjo jų nuryti. Kadaise gyvenęs Indijoje, jis žinojo maliarijos ir kitų chininu gydomų ligų simptomus, tačiau ši liga nė iš tolo nebuvo į jas panaši. Vos išėjus kraujoleidžiui, vėl įbėgo tarnas išnešti nešvarių marškų ir iš naujo išplauti kambario. Džeremis Somersas paliko daktarų Peidžo ir Poito adresą, bet Jakobas Todas nespėjo su jais susisiekti, nes po dviejų valandų viešbutyje pasirodė moteriškė, kuri pareikalavo tuojau pat nuvesti pas ligonį. Ji vedėsi už rankos mergaitę – lyg pasakų karalaitę – žydro aksomo suknele, baltais bateliais ir gėlėmis siuvinėta kepuraite. Tai buvo Mama Fresija ir Eliza, jas atsiuntė

Roza Somers, ne per daugiausia pasikliaujanti kraujo nuleidimu. Abi įsiveržė į kambarį taip ryžtingai, jog Jakobas Todas nedrįso prieštarauti. Mama Fresija atėjo gydyti, o Eliza – versti.

– Mamytė sako, kad nuvilks jums pižamą. Aš nežiūrėsiu, – paaiškino mergaitė ir nusisuko į sieną, tuo tarpu indėnė nurengė jį vienu matu ir įniko jo kūną trinti degtine.

Ji pridėjo į jo lovą įkaitintų plytų, šiltai apklojo jį antklodėmis, o kad nustotų raižyti vidurius, šaukšteliu sugirdė medum saldyto karčiųjų žolelių nuoviro.

– O dabar mamytė *užkalbės* ligą, – tarė mergaitė.

– Ką tai reiškia?

– Nebijokit, neskaudės.

Mama Fresija užsimerkė ir, pakuždomis kalbėdama užkeikimus mapučių kalba, ėmė glostyti jam liemenį ir pilvą. Jakobas Todas pajuto, kad jį apima neįveikiamas miegas, ir, moteriškei dar nebaigus gydyti, kietai užmigo ir nesuvokė, kada dingo abi slaugytojos. Miegojo aštuoniolika valandų ir pabudo pažliugęs prakaitu. Rytojaus dieną Mama Fresija ir Eliza atėjusios dar sykį jį gerai įtrynė degtine ir pamaitino vištienos sultiniu.

– Mamytė sako, kad daugiau niekad negertumėt vandens. Gerkit tiktai karštą arbatą ir niekad nevalgykit vaisių, nes vėl užeis noras mirti, – išvertė mergaitė.

Po savaitės, kai jau pajėgė atsikelti ir pasižiūrėjo į veidrodį, suprato, jog negali šitoks pasirodyti panelei Rozai: neteko kelių kilogramų svorio jautėsi toks silpnas, jog, vos nupėdinęs kelis žingsnius, dusdamas dribo kėdėn. Kai, pagaliau atgavęs jėgas, ketino atsidėkodamas už grąžintą gyvybę Mamai Fresijai ir Elizai nusiųsti laiškelį ir šokoladinių saldainių, sužinojo, kad jaunoji moteris, tarnaitės lydima, su drauge išvyko į Santjagą – leidosi į kelionę, pavojingą tiek dėl prasto kelio, tiek dėl klimato. Kartą per metus, paprastai rudens pradžioje arba įpusėjus pavasariui, panelė Roza įveikdavo trisdešimt keturias mylias, norėdama aplankyti teatrą, paklausyti geros muzikos ir apsipirkti jazminais kvepiančioje ir dujinių žibintų rausvo stiklo gaubtais apšviestoje *Japonų didžiojoje parduotuvėje*, kur prisipirkdavo viso-

kiausių niekniekių, kurių buvo neįmanoma įsigyti uostamiestyje. Šįkart ji turėjo labai rimtą dingstį važiuoti žiemą: reikėjo pozuoti portretui. Vyriausybės kviečiamas pamokyti vietinių menininkų, Čilėn atvažiavo garsus prancūzų dailininkas Monvuazenas. Metras tapydavo tik galvą, o visa kita atlikdavo jo mokiniai ir netgi nėrinius priklijuodavo tiesiai prie drobės, kad nereiktų veltui gaišti laiko, tačiau, nepaisant visų tų apgaulių triukų, buvo didžiausia garbė turėti savo portretą su jo parašu. Džeremis Somersas panoro savo svetainę žūtbūtinai papuošti sesers portretu. Paveikslas kainavo šešias uncijas aukso ir dar po vieną kiekvienam mokiniui, bet šiuo atveju apie taupymą nė kalbos negalėjo būti. Proga įsigyti originalų didžiojo Monvuazeno darbą gyvenime dusyk nepasitaiko, kaip sakydavo jo klientai.

– Jeigu pinigai nesvarbu, noriu, kad mane tapytų su trim mokiniais. Tai bus įžymiausia drobė ir galiausiai paklius į muziejų, užuot kabojusi prie mūsų židinio, – pakomentavo Roza.

Tai buvo potvynių metai, įamžinti mokykliniuose vadovėliuose ir senelių prisiminimuose. Patvinęs vanduo nušlavė šimtus namų, ir kai galiausiai nuščiuvo audros ir nuslūgo vandenys, lyg reikšdamas Dievo rūstybę, šen bei ten nedidelis žemės drebėjimas visiškai sugriovė liūčių paplautus būstus. Naudodamiesi sąmyšiu, visokie pašlemėkai puolė naršyti griuvėsius ir plėšti apleistus namus, ir kareiviai gavo nurodymą vietoje šaudyti sučiuptus nenaudėlius, tačiau taip sužvėrėjo, kad įsismaginę be gailesčio ėmė tvatyti visus kardo plokštuma, mėgaudamiesi aukų aimanomis, tad teko atšaukti įsakymą, kol tie dar nepradėjo žudyti ir nekaltų žmonių. Po ištisos savaitės kančių vis dar jausdamasis silpnas ir baimindamasis peršalti, Jakobas Todas nekėlė kojos iš viešbučio; atgailauti raginantis varpų gausmas varė iš proto, tad jis stūmė laiką skaitinėdamas senus laikraščius ir ieškodamas bendrų palošti kortomis. Kartą išėjo vaistinėn nusipirkti kokių stiprinamųjų vaistų traukulių ištąsytam skrandžiui, tačiau ten pamatė neregėtai prigrioztą kamarėlę, virtinių virtines apdulkėjusių melsvų ir

žalių buteliukų, ir vokietis vaistininkas bandė jam įpiršti skorpionų aliejaus ir sliekų antpilo. Todas pirmą sykį susikrimto esąs taip toli nuo Londono.

Naktimis jis vos sudėdavo bluostą, nes nuo vidurnakčio iki trečios valandos ryto skambėdavo muzika ir įgėrusių žmonių dainos, kivirčai ir keiksmai, vykdavo laidotuvės. Naujausios kapinės buvo pačioje kalvos viršūnėje, nuo kur vėrėsi vaizdas į visą miestą. Liūtys išrausė kapus, ir šlaitais žemyn ritosi karstai sumišai su kaulais, vienodai išniekindami visus mirusiuosius. Daugelis šnekėjo, kad nepalyginamai geriau mirusiesiems buvo prieš dešimt metų, kai pasiturintys žmonės būdavo laidojami prie bažnyčių, vargšai – griovose, o prašalaičiai – paplūdimyje. Kokia keista šalis, pagalvojo Todas, skepetaite apsirišęs veidą, nes vėjas nešiojo nėgandos tvaiką po visą kraštą, kur valdžia bandė grumtis su epidemija degindama milžiniškus eukaliptų laužus. Vos tik pasijutęs geriau, nuėjo pažiopsoti į procesijas. Apskritai į jas susirinkdavo ne per daugiausia žmonių, nes kasmet jos būdavo tokios pat, kokios paprastai esti per Didžiąją Savaitę ir atlaidus bei kitokias bažnytines šventes, tačiau dabar traukte traukė minios, melsdamos Viešpatį atitolinti audras. Iš bažnyčių ėjo ilgėliausios virtinės tikinčiųjų, o priešaky – būriai juodai vilkinčių vyrų, nešinų altorėliais su paauksuotais ir brangakmeniais papuoštais drabužiais aprengtų šventųjų statulomis. Viena procesija nešė nukryžiuotą Kristų su erškėčių vainiku ant kaklo. Žmonės Todui paaiškino, jog tai Gegužinis Kristus, tam tyčia atgabentas iš Santjago, nes tai esąs stebuklingiausias pasaulyje Kristaus atvaizdas, kuris vienintelis gali keisti orus. Prieš du šimtus metų siaubingas žemės drebėjimas su žeme sulyginęs sostinę ir visiškai sugriovęs Šv. Augustino bažnyčią, išlikęs tik altorius su šituo Kristumi. Vainikas nuslydęs nuo galvos ant kaklo, kur ligi šiol tebesąs, nes kiekvienąsyk, kai tik bandydavę jį vėl uždėti, imdavusi drebėti žemė. Procesijose ėjo gausybė abiejų lyčių vienuolių, nuo besaikio pasninkavimo perblyškusių davatkų, poteriaujančių ir skausmingai giedančių paprastų žmonių, atgailotojų šiurkštaus audinio apsiautalais ir kankiniai, plakantys sau nuogus pečius odiniais bizūnais su aštriais

metaliniais antgaliais. Kai kurie krisdavo be nuvokos, ir moterys prišokusios šluostydavo jiems atviras žaizdas ir girdydavo gaiva, tačiau, vos tik atsipeikėjusius, stumdavo juos atgal eisenon. Traukė voros su beprotišku įniršiu čaižančių save indėnų ir religines giesmes griežiantys orkestrai. Graudžių maldų aidas ritosi nelyginant įsišėlusios upės šniokštimas, drėgname ore tvyrojo smilkalų ir prakaito tvaikas. Žygiavo procesijos ir prašmatniai išsipusčiusių aristokratų, tiesa, be papuošalų ir vilkinčių tamsiais rūbais, ir basų, apdriskusių prasčiokų, tačiau laikėsi atstu vienos nuo kitų ir nesimaišė susitikdamos toje pačioje aikštėje. Tolyn garsyn ėjo šurmulys ir vis labiau reiškėsi žmonių pamaldumas; tikintieji stūgavo maldaudami atleisti jų nuodėmes – mat buvo įsitikinę, jog oro negandomis Dievas juos baudžiąs už paklydimus. Miniomis plaukė atgailautojai, bažnyčiose visi jau nebetilpo, tad klausyti išpažinčių rikiavosi ištisos virtinės kunigų stoginėlėse ir po skėčiais. Reginys, anglo akimis žiūrint, atrodė pasakiškas, nė vienoje savo kelionėje jam nepasitaikė nieko tokio egzotiška nei graudulinga. Pripratusiam prie protestantų nuosaikumo, jam dingojosi, kad jis grįžo į viduramžių gūdumą. Draugai Londone kaip gyvi juo nepatikėtų. Net ir iš apdairaus atstumo galėjai justi pirmykščio žmogaus kenčiančios dvasios virpėjimą, bangomis sukrečiantį minią. Atsidūręs nedidelėje aikštėje priešais Dievo Motinos bažnyčią, Jakobas Todas vargais negalais užsiropštė ant paminklo postamento, kad galėtų plačiai apžvelgti susirinkusius tuntus. Ūmai pajuto, jog kažkas timpčioja jam už kelnių, žvilgtelėjo žemyn ir pamatė skarele apsigaubusią išsigandusią mergaitę krauju ir ašaromis ištepliotu veideliu. Staigiai atšlijo, bet buvo per vėlu – kelnės jau buvo išteptos. Nusikeikė ir bandė mostais nuginti ją šalin, nes negalėjo prisiminti reikiamų žodžių ispaniškai, tačiau labai nustebo išgirdęs gražia anglų kalba ją sakant, jog ji pasiklydusi ir prašanti parvesti ją namo. Tuomet jis atidžiau į ją pasižiūrėjo.

– Aš esu Eliza Somers. Ar prisimenate mane? – sumurmėjo mergaitė.

Naudodamasi proga, jog panelė Roza išvykusi į Santjagą pozuoti dailininkui, o Džeremis Somersas retai rodosi namuose

potvyniui užliejus jo krautuvės sandėlius, susigalvojo eiti pažiopsoti į procesijas ir taip išūžė galvą Mamai Fresijai, jog toji galų gale ją išleido. Šeimininkai draudė virėjai pasakoti mergaitei apie katalikų arba indėnų apeigas, o juo labiau – leisti į jas žiūrėti, bet ji irgi tiesiog netvėrė noru bent kartą gyvenime pamatyti Gegužinį Kristų. Broliai Somersai niekad nesužinos, tarė ji sau. Žodžiu, jos abi slapčia išėjo iš namų, pėstute nusileido nuo kalvos, sėdo į karietą ir, nuvažiavusios beveik prie pat aikštės, prisijungė prie voros atgailaujančių indėnų. Viskas būtų vykę kaip numatyta, tačiau tame žmonių šurmulyje ir maišatyje Eliza paleido Mamos Fresijos ranką, o toji, užsikrėtusi visuotine isterija, nepastebėjo. Eliza ėmė šaukti, bet jos balsą užgožė maldininkų lalesys ir gūdus religinių bendruomenių būgnų dundėjimas. Ji puolė bėgti ieškodama auklės, tačiau tamsiomis skaromis apsigobusios moterys atrodė visos kaip viena, kojos slydo purvinu, krauju ir žvakių vašku aplaistytu grindiniu. Netrukus visos voros susiliejo į vieną tuntą, kuris blaškėsi it sužeistas žvėris, pašėlusiai gaudžiant varpams ir uoste kaukiant laivų sirenoms. Eliza nesuvokė, kiek laiko bėgiojo siaubo perimta, kol pagaliau pamažėle ėmė blaivytis protas. Tuo tarpu procesija nurimo, visi žmonės suklaupė, ir pakyloje prieš bažnyčią pats vyskupas ėmė aukoti giedotines mišias. Eliza ketino eiti Linksmakalnio link, bet bijojo, kad namų nepasiekusią gali užklupti naktis – mat niekad nebuvo viena išėjusi ir menkai gaudėsi mieste. Nutarė niekur neiti, kol neišsiskirstys minia: gal tuomet Mama Fresija ją susirasianti. Tuo metu jos žvilgsnis užkliuvo už aukšto rudaplaukio, aikštėje užsikorusio ant paminklo pagrindo, ir pažino ligonį, kurį jiedvi su aukle slaugė. Ryžtingai prasiskynė taką jo link.

– Ką čia veiki? Ar susižeidei? – sušuko Todas.

– Pasiklydau. Ar galite mane palydėti namo?

Jakobas Todas nosine nušluostė jai veidą ir greitosiomis apžiūrėjęs įsitikino, jog, atrodo, nesusižalojusi. Pagalvojo, kad būsianti išsitepusi nusiplakėlių krauju.

– Aš tave nuvešiu į pono Somerso kontorą.

Tačiau ji ėmė prašyti, kad nevežtų kontoron – mat, jeigu jos globėjas sužinotų, kad ji buvusi procesijoje, išvarytų Mamą Fresiją. Todas nuėjo paieškoti vežiko, kurį tokiu metu ne taip paprasta buvo surasti, o mergaitė kiceno šalia, nepaleisdama jo rankos ir netardama nė žodžio. Anglui pirmąsyk saldžiai sugniaužė širdį jaučiant delne mažą šiltą rankytę. Sujaudintas vaikiško veidelio ir tamsių kaip migdolai akių, retkarčiais vis žvilgtelėdavo vogčiomis į mergaitę. Galiausiai jie aptiko dviejų mulų traukiamą vežimaitį, ir vežikas sutiko juos nuvežti į kalną už dvigubą kainą. Važiavo tylomis, ir po valandos Todas paliko Elizą prie namų slenksčio. Atsisveikindama ji gražiai padėkojo, bet nepakvietė į vidų. Jis palydėjo ją žvilgsniu, tokią mažytę ir gležną, nuo galvos iki kojų įsisupusią į juodą skraistę. Staiga mergaitė apsisuko, atbėgo atgal, apsivijo rankomis apie kaklą ir pabučiavo į skruostą. Dar sykį ačiū jums, tarė. Sugraudintas mergaitės sužadinto saldaus ir liūdno jausmo, Jakobas Todas grįžo viešbutin tuo pačiu vežimaičiu, tolydžio glostydamasis skruostą.

Procesijos paskatino visuotinę atgailą ir, be to, kaip Jakobas Todas įsitikino savo akimis, padarė galą liūtims, dar sykį pateisindamos Gegužinio Kristaus garsingą vardą. Greičiau nei per dvi paras dangus nusigiedrijo ir nedrąsiai praspindo saulė, optimistine nata užbaigdama tomis dienomis užgriuvusių negandų virtinę. Dėl tų audrų ir epidemijų praslinko ištisos devynios savaitės, kol Somersų namuose vėl prasidėjo trečiadienio sambūriai, ir dar kelios, kol Jakobas Todas pagaliau išdrįso panelei Rozai užsiminti apie savo romantiškus jausmus. Kai jis nutilo, ji apsimetė lyg nieko negirdėjusi, bet, jam neatlyžtant, pritrenkė savo atsakymu.

– Ištekėti gera tik todėl, jog vėliau lieki našlė, – tarė panelė Roza.

– Vyras visad teikia garbės, kad ir koks kvailas jis būtų, – neprarasdamas geros nuotaikos, atsakė Jakobas Todas.

– Tik jau ne man. Vyras man tik trukdytų ir negalėtų duoti nieko daugiau, nei aš turiu.

– O vaikai?

– Kiek man metų, jūsų nuomone, pone Todai?

– Ne daugiau kaip septyniolika!

– Nesityčiokit. Laimė, kad turiu Elizą.

– Esu užsispyręs, panele Roza, ir niekada neprisipažįstu nugalėtas.

– Ačiū, pone Todai. Deja, garbės teikia ne vyras, bet pulkas dūsautojų.

Šiaip ar taip, tik dėl Rozos Jakobas Todas apsiliko Čilėje ilgiau nei tris mėnesius, per kuriuos buvo numatęs pardavinėti Biblijas. Jam vėrėsi visos durys, nes Somersai buvo idealus saitas, susiejęs jį su klestinčia svetimšalių bendruomene, pasirengusia paremti jo tariamą religinę misiją Ugnies Žemėje. Jis panoro sužinoti šį tą daugiau apie Patagonijos indėnus, bet, vos atsainiai užmetęs akį į bibliotekoje sukrautas senas knygas, suprato, jog nėra jokio skirtumo, ar jis sužinos ką nors, ar nesužinos, nes apie tai niekas ničnieko neišmanė. Ganėjo tik sakyti tai, ką žmonės pageidauja išgirsti, o čia jis galėjo kliautis savo lanksčiu liežuviu. Kad atgabentos Biblijos atsidurtų galimų pirkėjų čiliečių rankose, reikėjo pagerinti gana menkus ispanų kalbos įgūdžius. Turėdamas gerą klausą, per du mėnesius Ispanijoje jis sugebėjo kur kas greičiau ir geriau išmokti šnekėti negu diduma anglų, atvykusių į šalį prieš dvidešimt metų. Iš pradžių jis slėpė savo pernelyg liberalias politines pažiūras, bet pastebėjo, kad per kiekvieną suėjimą žmonės jį berte apiberia klausimais ir kad jį visada supa būrelis apstulbusių klausytojų. Jo kalbos apie lygybę, demokratiją ir vergijos panaikinimą sudrumstė tingią tų dorų žmonių kasdienybę, sukėlė begalinius vyrų ginčus ir pagyvenusių damų pasibaisėjimą, tačiau nenumaldomai traukė jaunimą. Apskritai visi jį laikė kuoktelėjusiu, o jo kurstytojiškas mintis – savotiška pramoga, tačiau pašaipios pastabos apie Anglijos karalių giminę papiktino britų bendruomenę, kuriai karalienė Viktorija – kaip Dievas ir Imperija – buvo neliečiama šventenybė. Jis galėjo palyginti ištaigiai gyventi iš savo kuklios ir vis dėlto nemenkos rentos, nesiimdamas jokio rimtesnio verslo, todėl priklausė vadinamųjų džentelmenų kategorijai.

Kai tik paaiškėjo, kad jis nesusisaistęs jokiais vedybiniais ryšiais, šoko spęsti jam spąstus dešimtys tekėti geidžiančių merginų, bet, susipažinęs su Roza Somers, į kitas nenorėjo nė pažiūrėti. Vėl ir vėl suko sau galvą, kodėl jaunoji moteris liko netekėjusi, ir tam racionaliam agnostikui buvo priimtinas tik vienas atsakymas, jog jinai jam dangaus esanti skirta.

– Ar ilgai dar mane kankinsite, panele Roza? Ar nebijote, jog man įgris jūsų tykoti? – juokaudavo jis.

– Neįgris, pone Todai. Tykoti pelės katei patinka kur kas labiau nei ją pagauti, – atsakydavo ji.

Tariamo misionieriaus iškalba padarė įspūdį bendruomenei, ir, pasklidus gandui, kad jis nuodugniai išstudijavęs Šventąjį Raštą, jam pasiūlė skelbti Dievo žodį. Mieste buvo nedidelė anglikonų bažnytėlė, į kurią skersavo katalikų valdžia, tačiau protestantai taipgi rinkdavosi melstis čia vieno, čia kito bendruomenės nario namuose. „Kur matyta, kad bažnyčioje nebūtų nei Švenčiausiosios Mergelės, nei šėtono? Tie gringai – tikri eretikai, jie netiki popiežium, nemoka melstis, perdėm gieda ir nepriima komunijos“, – pasipiktinusi niurgzdavo Mama Fresija, kai ateidavo eilė kurį sekmadienį Somersų namuose laikyti pamaldas. Tąsyk Todas pasirengė trumpai paskaityti apie žydų išėjimą iš Egipto ir susieti tai su išeivija, kuri kaip Biblijos žydai turi prisitaikyti svetimame krašte, tačiau Džeremis Somersas, susirinkusiems pristatęs jį kaip misionierių, paprašė tarti žodį apie Ugnies Žemėje gyvenančius indėnus. Jakobas Todas nenuvokė, kur yra ta vietovė nei kodėl taip įspūdingai vadinama, bet sugebėjo ligi ašarų sugraudinti klausytojus pasakodamas apie tris laukinius, kuriuos anglų kapitonas sumedžiojęs nuvežė į Angliją. Greičiau nei per trejus metus nelaimingieji, pliki gyvenę lediniame šaltyje ir maitinęsi žmogiena, pasak jo, padoriai aprengti, pavirto gerais krikščionimis ir išmoko civilizuotos visuomenės papročių, netgi pakentė anglų maistą. Vis dėlto jis nutylėjo, kad, vos sugrįžę į gimtąjį kraštą, iškart griebėsi seno, lyg niekada nebūtų susidūrę su Anglija ir Jėzaus žodžiu. Džeremiui Somersui pasiūlius, svečiai nedelsiant surengė aukų rinkliavą tikėjimo platinimui remti, ir taip sėkmingai, jog rytojaus

dieną Jakobas Todas atidarė sąskaitą Londono banko Valparaiso skyriuje. Kas savaitę papildoma protestantų įnašų, sąskaita augo, nors Todas dažnai imdavo pinigų asmeninėms išlaidoms, kai neišgalėdavo apsimokėti iš savo kišenės. Kuo labiau daugėjo pinigų, tuo daugiau radosi kliūčių ir pretekstų atidėti evangelizacijos misiją. Taip prabėgo dveji metai.

Pagaliau Jakobas Todas Valparaise pasijuto taip jaukiai, lyg ten ir būtų gimęs. Čiliečiai ir anglai turėjo daug bendrų būdo bruožų: visus reikalus tvarkė kreipdamiesi į advokatus ir įgaliotinius; buvo kvailai prisirišę prie tradicijų, patriotinių simbolių ir rutinos; puikavosi savo individualizmu ir demonstratyviai bodėjosi parodomąja ištaiga, niekindami ją kaip prasisiekimo požymį; atrodė malonūs ir pasitikintys savimi, tačiau žiaurumu galėjo pranokti žvėrį. Šiaip ar taip, priešingai nei anglai, čiliečiai nėrėsi iš kailio, kad tik nepasirodytų keistuoliai, ir labiausiai bijojo apsijuokti. Jeigu mokėčiau gerai kalbėti ispaniškai, sakė sau Jakobas Todas, jausčiausi šičia kaip namie. Jis apsistojo pas našlę anglę, kačių globėją ir pačių gardžiausių uostamiestyje tortų kepėją. Miegodavo su keturiomis katėmis lovoje, kaip niekad geroje draugijoje, ir per pusryčius kasdien valgydavo savo vaišingosios šeimininkės nepaprastai gardžius tortus. Užmezgė pažintis su įvairių sluoksnių čiliečiais, nuo pačių vargingiausių, kuriuos susitikdavo žemutiniuose uostamiesčio kvartaluose, iki didžiausių piniguočių. Džeremis Somersas atvedė jį į *Sąjungos klubą*, kur jis buvo priimtas svečio teisėmis. Tokia privilegija galėjo didžiuotis tik visuomenės pagarbą nusipelnę svetimšaliai, nes ten rinkosi stambūs žemvaldžiai ir politikai konservatoriai, kurių kiekvienas buvo vertinamas pagal savo vardą. Visų namų duris jam atverdavo nepaprastas sugebėjimas lošti kortomis ir kauliukais: jis pralošdavo taip žavingai, jog tik vienas kitas susivokdavo, kiek jis išlošia. Ten susidraugavo su Agustinu del Valje: jam priklausė dirbamos žemės tame krašte ir avių bandos pietuose, kur jis niekad kojos nekeldavo, patikėjęs visą ūkį prižiūrėtojams škotams. Ta nauja draugystė suteikė progą

apsilankyti Čilės aristokratijos giminių dvaruose, griežto stiliaus tamsiuose kvadratiniuose pastatuose pustuščiais, neskoningai įrengtais erdviais kambariais, pristatytais sunkių baldų, laidotuvinių žvakidžių ir gausybės kraujuojančių nukryžiuotųjų, gipsinių mergelių ir senovės ispanų bajorų drabužiais aprengtų šventųjų. Visi tie pastatai, pažiūrėti tokie negrabūs ir nejaukūs, aukštomis geležinėmis tvoromis atitverti nuo gatvės, žvelgė į vidinį kiemą, kur, priešingai, teikė malonumo gaivios galerijos, jazminų krūmai, apelsinmedžiai ir rožynai.

Pavasario pradžioje Agustinas del Valjė pakvietė Somersus ir Jakobą Todą į vieną iš savo dvarų. Kelionė buvo tikras košmaras: raitelis būtų įveikęs tą atstumą per keturias penkias valandas, tačiau vilkstinė su visa šeimyna ir svečiais išvyko švintant ir nusigavo jau senokai sutemus. Del Valjų šeimyna keliaudavo jaučių traukiamais vežimais, kur įkeldavo stalų ir pliušinių sofų. Įkandin traukdavo ištisa vora manta apkrautų mulų ir raitų peonų, apsiginklavusių primityviomis muškietomis, kad apgintų šeimininkus nuo plėšikų, kur nors pakalnėje prie kelio vingio paprastai tykojančių grobio. Viskas dirgino nervus: maža to, kad jaučiai slinko koja už kojos, bet ir vežimai strigo tolydžio klimpdami į dumbravus, vienas po kito sekė dažni postoviai, per kuriuos tarnai traukdavo užkandžius iš musių gulte nugultų pintinių. Todas nieko neišmanė apie žemės ūkį, tačiau, vien užmetus akį, buvo aišku, jog ši derlinga žemė visko duoda gausiai: puvo nuo medžių nukritę vaisiai, ir niekas nesiruošė jų rinkti. Dvare pamatė tą patį gyvenimo būdą, kokį prieš daugel metų stebėjo Ispanijoje, kraujo ryšiais ir garbės kodeksu susietą gausią giminę. Šeimininkas, galingas feodalas patriarchas, geležine ranka rikiavo savo palikuonių likimą ir pūsdamasis didžiavosi savo genealogija, kildindamas save iš pirmųjų Amerikos nukariautojų ispanų. Mano proproproseneliai, pasakojo jis, apsikaustę sunkiais geležiniais šarvais, nužygiavo tūkstančius kilometrų per kalnus, upes ir pačią sausringiausią pasaulyje dykumą ir įkūrė Santjago miestą. Saviškiai jį laikė galios ir gero išsiauklėjimo pavyzdžiu, bet kiti, nepriklausę jo luomui, vadino žvėrimi. Jis turėjo visą krūvą neteisėtų vaikų ir buvo liūdnai

pagarsėjęs tuo, jog, nuotaikai sugedus, nugalabijo ne vieną kumetį, tačiau tos žmogžudystės – kaip ir visos kitos jo nuodėmės – niekad neiškilo paviršiun. Jo žmona buvo tik peržengusi ketvirtą dešimtį, bet, galuojama sunkaus korseto, religijos ir likimo jai dovanoto vyro, atrodė susenusi, suvytusi, amžinai nuleidusi galvą, vilkinti gedulą dėl anksti mirusių vaikų. Berniukai dykinėjo daugiausia laiko skirdami mišioms, pasivaikščiojimams, poguliams, žaidimams ir pramogoms, tuo tarpu mergaitės, šnarėdamos sijonais, sekamos amžinai budraus duenjų žvilgsnio, lyg paslaptingos nimfos plasnodavo po namus ir sodus. Nuo pat mažens joms buvo skiepijama dora, tikėjimas ir pasiaukojimas; ateityje jų laukė vedybos iš išskaičiavimo ir vaikai.

Dvare jie stebėjo bulių kovą, nė iš tolo nepanašią į Ispanijoje regėtą nuostabų drąsos ir mirties reginį: jokių pašvitų, jokios didybės, šaunumo ir aistros, vien būrelis girtų padaužų, paskutiniais žodžiais plūstančių ir ietimis badančių bulių, kuris, žiūrovams kvatojant ir keikiantis, ragais blokšdavo juos į dulkes. Pavojingiausia toje bulių kovoje būdavo išvaryti iš arenos sužalotą, bet vis dar pilną jėgų įsiutusį gyvulį. Todas apsidžiaugė, jog bulius išvengė paskutinio pažeminimo – viešo nužudymo, nes geraširdis anglas buvo linkęs verčiau matyti žūvant toreadorą negu bulių. Vakare vyrai kortomis lošdavo lomberį ir rokamborą, lyg karaliai aptarnaujami ištiso tunto nuolankių tamsiaodžių tarnų, kurie niekada nepakeldavo akių nuo žemės ir nekalbėdavo garsiau nei pusbalsiu. Jie nebuvo vergai, bet tokie atrodė. Jie dirbo už globą, stogą ir dalį derliaus. Teoriškai buvo laisvi, tačiau nesitraukė nuo šeimininko, nors ir koks jis buvo despotas, nors ir kokios sunkios buvo gyvenimo sąlygos, – mat neturėjo kur eiti. Vergovė buvo panaikinta daugiau nei prieš dešimtį metų be didesnio šurmulio. Negrų prekyba niekada neturėjo paklausos tame krašte, kur nebuvo didelių plantacijų, tačiau niekas neprisiminė indėnų, apiplėštų, paliktų be žemės ir įstumtų į skurdą, nei dvaro kumečių, kaip galvijai parduodamų ir paveldimų kartu su žeme. Taipgi niekas nekalbėjo apie vergus kinus ir polineziečius, tuntais siunčiamus rinkti guano į Činčų salas.

Dėl jų nebuvo ko rūpintis, nes jie neišlipdavo į krantą: įstatymas uždraudė vergovę Amerikos žemyne, bet apie jūrą jame nieko nebuvo pasakyta. Vyrams lošiant kortomis, panelė Roza slapčiomis nuobodžiaudavo ponios del Valjė ir jos dukterų pulko draugijoje. Eliza tuo tarpu šuoliuodavo laukais su Paulina, vienintele Agustino del Valjės dukra, visiškai nepanašia į tos giminės išglebusias moteris. Ji buvo keleriais metais vyresnė už Elizą, bet tą dieną išdaigavo, lyg jiedvi abi būtų bendraamžės, – palaidais, vėjo plaikstomais plaukais, atviru, saulės nugairintu veidu jos skriedavo šmaikščiais ragindamos savo žirgus.

Panelės

Eliza Somers buvo švelnių bruožų mergaitė, gležna ir nedidelio ūgio, lyg plunksnele pieštas paveikslėlis. Tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt penktaisiais, kai jai sukako trylika ir pradėjo ryškėti krūtys ir liemuo, vis dar atrodė mergiūkštė, nors jau krito į akis jos judesių žavesys, kuris vėliau turėjo tapti jos grožio puošmena. Nuolatinio panelės Rozos stebėjimo dėka jos stuomuo išaugo tiesus kaip nendrė: valandų valandas siuvinėjant ir skambinant pianinu, ji sėdėdavo kaip įdiegta su metaliniu strypeliu, pririštu prie nugaros. Ji neišstypo ir išliko tos pačios apgaulios vaikiškos išvaizdos, kuri vėliau ne kartą išgelbėjo jai gyvybę. Širdies gilumoje ji jautėsi tokia maža, jog netgi subrendusi miegodavo susirietusi į kamuoliuką tarp lėlių savo vaikiškoje lovytėje, čiulpdama pirštą. Jai patiko mėgdžioti Džeremio Somerso atsainumą, kuris, jos akimis žiūrint, buvo vidinės stiprybės požymis. Ilgainiui jai nusibodo dėtis nuobodžiaujančia, tačiau, mėgdžiodama kitus, ji išmoko tramdyti savo prigimtį. Mielai padėdavo tarnaitėms prie ūkio darbų: čia kepdavo duoną, čia maldavo kukurūzus, čia nešdavo pravėdinti čiužinius, čia virindavo skalbinius. Valandų valandas tupėdavo pasislėpusi svetainėje už užuolaidos, skaitydama Džeremio Somerso bibliotekos klasikinius veikalus, panelės Rozos meilės romanus, senus laikraščius ir viską, ką nutverdavo, kad ir kaip nuobodu tai būtų. Išsiprašė, kad Jakobas Todas jai padovanotų Bibliją ispanų kalba ir, sutelkusi visą kantrybę, stengėsi suprasti, kas ten parašyta, nes mokykloje mokėsi angliškai. Įgulė į Senąjį Testamentą nesveikai susidomėjusi svetimaujančių karalių, siaubingais žaibais baudžiančių pra-

našų ir vaikus su dukromis sugyvenančių tėvų aistromis ir ydomis. Podėlyje tarp visokių senienų ji aptiko dėdės Džono žemėlapių, kelionių knygų ir jūreivystės dokumentų, kurie jai padėjo apmesti pasaulio kontūrus. Panelės Rozos pasamdyti mokytojai mokė prancūzų kalbos, rašto, istorijos, geografijos ir šiek tiek lotynų kalbos, nepalyginti daugiau nei būdavo išmokoma geriausiose sostinės mergaičių gimnazijose, kur, vienaip ar kitaip, nieko daugiau nebuvo mokoma, tik poterių ir gražaus elgesio. Padriki skaitymai, taipgi kapitono Somerso pasakojimai žadindavo jos minties polėkius. Tas dėdė keliauninkas parsirasdavo namo, nešinas krūva dovanų, kurstydavo jos vaizduotę negirdėtomis istorijomis apie juodaodžius imperatorius, sėdinčius gryno aukso sostuose, apie malajiečius piratus, perlamutrinėse dėžutėse laikančius kolekcionuojamas žmonių akis, apie karalaites, deginamas laidotuvių laužuose drauge su mirusiais karšinčiais vyrais. Jam atvykus, viskas nusikeldavo tolesniam laikui: ir kasdienis mokymasis, ir muzikos pamokos. Ištisi metai praslinkdavo jo belaukiant, žemėlapyje bedaigstant adatėles tose platumose, kur jo burlaivis, jos galva, rėždavo jūrų bangas. Eliza menkai bendraudavo su savo amžiaus vaikais, gyveno uždarame savo geradarių pasaulėlyje, amžinai vaizduodamasi, kad gyvena ne Čilėje, bet Anglijoje. Džeremis Somersas užsakydavo viską – nuo muilo iki batų – pagal katalogą ir žiemą vilkėdavo lengvais drabužiais, o vasarą – paltu, nes laikydavosi Šiaurės pusrutulio kalendoriaus. Mergaitė atidžiai jo klausydavo ir įdėmiai jį stebėdavo. Būdama linksmo ir nepriklausomo būdo, ji niekad neprašydavo pagalbos ir turėjo retą Dievo dovaną: panorusi galėdavo pasiversti nematoma, išnykdama tarp baldų, užuolaidų, sienų apmušalų gėlių. Tą dieną, kai pabudo rausvu skysčiu išteptais naktiniais marškiniais, panelė Roza jai pasakė, kad ji kraujuojanti iš apačios.

– Niekam nesisakyk, tai grynai asmeninis dalykas. Dabar jau esi moteris ir turėsi elgtis, kaip pridera moteriai, baigėsi tavo vaikiškas dūkimas. Metas tau eiti į ponios Kolbert mergaičių gimnaziją, – užuot išsamiai aiškinusi, vienu matu išrėžė įmotė, nežiūrė-

dama jai į akis ir tuo pat metu imdama iš spintos dvylika jos pačios apkraštuotų servetėlių.

– Viskas baigta, dukrele, dabar tavo kūnas ims keistis, protas maišysis, ir bet kuris vyras galės tau daryti, ką tik užsimanys, – truputį vėliau perspėjo ją Mama Fresija, nes Eliza negalėjo nuo jos nuslėpti, kas jai nutiko.

Indėnė žinojo, kokiais augalais galima visam laikui sustabdyti mėnesinių kraujavimą, bet, bijodama šeimininkų, Elizai jų nedavė. Tuo tarpu Eliza rimtai išklausė tuos perspėjimus ir nutarė saugotis, kad to nenutiktų. Šilkine juosta standžiai susiveržė krūtinę, tvirtai tikėdama, kad jeigu jau ši priemonė, pasak dėdės Džono, ištisus du šimtmečius padėjo kinėms neleisti augti pėdoms, vadinasi, nėra pagrindo manyti, jog nepadės jai išlaikyti plokščios krūtinės. Taipgi ji pasiryžo rašyti: metų metus matydama panelę Rozą rašant į savo sąsiuvinius, tarė sau, jog ši taip stengiasi įveikti prakeikimą, kad neimtų maišytis protas. Na, o paskutinioji pranašystės dalis, – jog bet kuris vyras galės jai daryti, ką tik užsimanys, – jai nėmaž nerūpėjo: tiesiog galvoje netilpo mintis, kad jos gyvenime gali pasitaikyti vyrų. Visi, vyresni nei dvidešimties metų, atrodė seniai; pasaulyje nebuvo jos kartos vyrų. Vieninteliai, už kurių būtų sutikusi ištekėti – kapitonas Džonas Somersas ir Jakobas Todas, – jai nepritiko, nes vienas buvo dėdė, o kitas, kaip žinojo visas Valparaisas, – įsimylėjęs panelę Rozą.

Po daugelio metų prisimindama savo vaikystę ir jaunystę, Eliza galvodavo, jog panelė Roza ir ponas Todas būtų buvę graži pora: ji būtų užglosčiusi jo šiurkštumą, o jis būtų išgelbėjęs ją iš nuobodulio, tačiau viskas susiklostė kitaip. Vėliau, kai jiedu abu, jau pražilę ir galutinai susitaikę su savo vienatve, keistomis aplinkybėmis vėl susitiko Kalifornijoje, jis pradėjo iš naujo taip pat karštai prie jos meilintis, o ji lygiai taip pat ryžtingai jį atstūmė. Tačiau visa tai įvyko daug vėliau.

Jakobas Todas nepraleido progos suartėti su Somersais. Jų rengiamuose vakarėliuose nebuvo kito tokio uolaus ir punktualaus

svečio, niekas kitas taip dėmesingai nesiklausė panelės Rozos audringų trelių nei šitaip kantriai kentė jos sąmojus, netgi tada, kai tie būdavo gana žiaurūs ir dažniausiai tyčia nukreipti prieš jį. Tai buvo prieštaravimų pilna asmenybė, bet argi jis buvo kitoks? Argi jis nebuvo ateistas, platinantis Biblijas ir mulkinantis žmones pasakomis apie tariamą evangelizacijos misiją? Jis niekaip negalėjo suvokti, kodėl ji, tokia žavinga moteris, neištekėjo, juk tokio amžiaus netekėjusiai moteriai visuomenėje nebuvo nei vietos, nei perspektyvų. Svetimšalių bendruomenėje sklido gandai apie kažin kokį skandalą, prieš kelerius metus įvykusį Anglijoje, todėl ji ir atsidūrusi Čilėje, tapdama brolio ekonome, tačiau jis niekada neketino gilintis į detales, nenorėdamas, kad atsiskleistų paslaptis ir paaiškėtų dalykai, su kuriais jis galbūt negalėtų taikstytis. Jis kartojo sau, jog praeitis neturi didelės reikšmės. Moteriai užtenka tik vieną kartą vos vos nusižengti padorumui ar paslysti, kad ji amžinai susiteptų vardą ir nebegalėtų sėkmingai ištekėti. Jakobas Todas mielai būtų paaukojęs keletą gyvenimo metų, kad tik ji atsilieptų į jo meilę, tačiau ji nė neketino pasiduoti, nors podraug ir nebandė atimti vilčių. Ji mėgavosi žaidimu, čia duodama jam valią, čia staiga sutramdydama.

– Ponas Todas – tikras nelaimės pranašas arklio dantimis ir drėgnais delnais, prisikimšęs galvą visokiausių keistenybių. Niekada už jo netekėčiau, nors jis būtų vienintelis pasaulyje nevedęs vyras, – kartą juokdamasi prisipažino panelė Roza Elizai.

Tie žodžiai mergaitei nepasirodė sąmojingi. Ji jautėsi skolinga Jakobui Todui – jis ne tik išgelbėjo ją per Gegužinio Kristaus procesijas, bet ir vėliau niekam apie tai neužsimindavo, lyg niekad to nebūtų atsitikę. Jai patiko tas keistas sąjungininkas: jis atsidavė medžiokliniu šunim kaip ir dėdė Džonas. Geras įspūdis, kurį buvo apie jį susidariusi, virto ištikima meile tą dieną, kai, svetainėje pasislėpusi už sunkios žalio aksomo užuolaidos, išgirdo jį kalbant su Džeremiu Somersu.

– Man reikia galutinai apsispręsti dėl Elizos, Jakobai. Ji nė nenutuokia apie savo vietą visuomenėje. Žmonės ima liežuviais plakti, ir Eliza tikriausiai vaizduojasi tokią ateitį, kuri jai visai nepritinka.

Nėra nieko pavojingesnio už moters širdyje glūdintį vaizduotės demoną.

– Neperdėkite, bičiuli. Eliza dar maža, bet protinga ir tikrai susiras savo vietą.

– Protas moteriai tik trukdo. Roza nori ją siųsti į ponios Kolber mergaičių mokyklą, bet aš nesu tokios auklėjimo sistemos šalininkas: išprususios merginos darosi nebesutramdomos. Kiekvienas turi žinoti savo vietą, toks mano šūkis.

– Pasaulis smarkiai keičiasi, Džeremi. Jungtinėse Valstijose visi žmonės lygūs prieš įstatymą. Klasiniai skirtumai panaikinti.

– Mudu kalbame apie moteris, ne apie vyrus. Be kita ko, Jungtinės Valstijos – prekybininkų ir pionierių šalis, neturi nei tradicijų, nei istorijos. Lygybės nėra niekur, netgi tarp gyvūnų, o juo labiau Čilėje.

– Juk mes svetimšaliai, Džeremi, vos susišnekame ispaniškai. Kas mums rūpi klasiniai skirtumai Čilėje? Mes niekad neturėsime ką nors bendra su šia šalimi...

– Turime rodyti pavyzdį. Jeigu mes, britai, nesugebėsime tvarkytis savo namuose, ko tada reikia laukti iš kitų?

– Eliza išaugo jūsų šeimoje. Nemanau, jog panelė Roza sutiktų ją atstumti tik todėl, kad ji jau didelė.

Taip ir atsitiko. Roza išmušė iš vėžių brolį visu kompleksu savo negalių. Viskas prasidėjo vidurių diegliais, paskui užėjo tokia baisinga migrena, kad ji beveik apako ir kiaurą dieną nieko negalėjo matyti. Kelias paras namuose užtrauktomis užuolaidomis viešpatavo tyla: visi vaikščiojo pirštų galais ir kalbėjo pusbalsiu. Virti nieko nevirė, nes valgių kvapai dar labiau dirgino ligonę, tad Džeremis Somersas maitinosi savo klube ir grįždavo namo baikštus ir sutrikęs, kaip žmogus, einąs į ligoninę lankyti pažįstamų. Keistas Rozos apakimas ir gausybė kitų negalių, taipgi baimingas tarnų tylėjimas greitai palaužė jo valią. Negana to, Mama Fresija, mįslingai sužinojusi, apie ką slapčiomis kalbėjosi brolis su seserimi, tapo nepalaužiama šeimininkės sąjungininke.

Džeremis Somersas laikė save išsilavinusiu ir pragmatišku žmogumi, kuriam nebaisūs tokios prietaringos raganos kaip Ma-

ma Fresija bauginimai, tačiau, kai indėnė užžibino juodas žvakes ir, lyg baidydama uodus, ėmė smilkyti namus šalavijų dūmais, ir išsigandęs, ir įsiutęs užsidarė bibliotekoje. Naktimis girdėdavo, kaip ji, basa šlepsėdama už durų, pusbalsiu gieda burtažodžius ir užkeikimus. Trečiadienį aptiko negyvą driežą, įkištą į savo brendžio butelį, ir tarė sau, jog metas imtis ryžtingų priemonių. Pirmą kartą pasibeldė į sesers kambario duris ir pateko į moteriškų paslapčių šventovę, kurios jis stengėsi nepastebėti, kaip stengėsi nepastebėti siuvamojo kambarėlio, virtuvės, skalbyklos, tamsios palėpės, kur miegodavo tarnaitės, ir Mamos Fresijos lūšnelės pačiame kiemo gale. Jo pasaulį sudarė svetainės, biblioteka su lakuoto raudonmedžio lentynomis ir medžioklės graviūrų kolekcija, biliardinė su prašmatniu raižyto medžio stalu, spartietiškai apstatytas miegamasis ir itališkomis plytelėmis grįstas tualeto kambarėlis, kur jis ketino kada nors įsirengti modernų tualetą, kokį matė iš Niujorko parsisiųsdintuose kataloguose, nes buvo skaitęs, jog žmogaus išmatos, kaupiamos statinėse ir vėliau naudojamos kaip trąšos, – tai tikriausias epidemijų židinys. Jis luktelėjo, kol akys apsipras su prieblanda, atkala širdimi alsuodamas vaistų ir svaigių vanilės kvapų prisodrintu oru. Rozą vos galėjo įžiūrėti: sulysusi, nusikamavusi gulėjo aukštielninka savo lovoje be pagalvės, rankas susidėjusi ant krūtinės, lyg stengdamasi įsijausti į savo mirtį. Šalimais Eliza gręžė žaliojoje arbatoje sudrėkintą drobelę, ketindama uždėti ją vėsią Rozai ant akių.

– Palik mus, vaikeli, – tarė Džeremis Somersas, sėsdamasis prie lovos ant kėdės.

Eliza kukliai tūptelėjo ir išėjo, bet, kaip penkis pirštus žinodama visas namų paslaptis, priglaudė ausį prie plonytės tarpinės sienos, kad galėtų viską išgirsti, o paskiau papasakoti Mamai Fresijai ir užsirašyti į savo dienoraštį.

– Gerai, Roza, baikime kariauti. Susitaikome. Ko tu nori? – iš anksto pasiduodamas, paklausė Džeremis.

– Nieko, Džeremi... – atsiduso ji vos girdimu balsu.

– Elizos niekad nepriims į ponios Kolber mergaičių gimnaziją. Ją lanko tik mergaitės iš aukštuomenės, iš normalių šeimų. Juk visi žino, jog Eliza įdukrinta.

– Aš pasistengsiu, kad ją priimtų! – sušuko ji su tokiu užsidegimu, kokio vargu ar įmanoma tikėtis iš merdinčios ligonės.

– Klausyk, Roza, Eliza pakankamai išsilavinusi. Jai reikia tik išmokti amato, kad užsidirbtų duonos kąsnį. Kurgi ji dėsis, kai mudviejų nebeliks ir nebebus kas ją globoja?

– Jeigu bus išsilavinusi, laimingai ištekės, – tarė Roza, sviesdama ant grindų žalios arbatos prievilgą ir sėsdamasi lovoje.

– Eliza ne tokia jau graži, Roza.

– Atidžiau į ją įsižiūrėk, Džeremi. Ji kasdien eina vis gražyn, bus daili panelė, kaip kažin ką. Neatsigins nuo jaunikių!

– Būdama našlaitė ir be kraičio?

– Turės ir kraitį, – atsakė panelė Roza.

Svyruodama išlipo iš lovos ir basa, susivėlusi aklai žengė kelis žingsnius.

– Kaip tai? Niekad apie tai mudu nesame kalbėję...

– Todėl kad nebuvo progos, Džeremi. Tekančiai merginai reikia papuošalų, drabužių keleriems metams ir visa ko, kas būtina namų ūkyje, be to, gražios pinigų sumos, kad jaunavedžiai galėtų imtis kokio verslo.

– Galima paklausti, koks bus vyro indėlis?

– Namas, ir, be to, jam priklausys iki grabo lentos išlaikyti žmoną. Šiaip ar taip, prabėgs dar keleri metai, Eliza suaugs į nuotakas, o tuomet jau turės kraitį. Mudu su Džonu tuo pasirūpinsime, neprašysime tavęs nė realo, tačiau dabar neverta tuščiai malti liežuviu. Tu turi žiūrėti į Elizą kaip į savo dukterį.

– Ji ne mano duktė.

– Vadinas, elkis taip, lyg ji būtų tavo duktė. Ar bent su tuo sutinki?

– Sutinku, – nusileido Džeremis Somersas.

Arbatos prievilgai pasirodė esą stebuklingi. Ligonė visiškai pasveiko, per dvi paras atgavo regėjimą ir stačiai spinduliavo. Ėmė su kerinčiu atidumu rūpintis broliu; dar niekad nebuvo jam tokia

švelni ir maloni. Namuose viskas vėl plaukė sena vaga, valgomajame iš naujo radosi gardūs kreoliški Mamos Fresijos patiekalai, kvapnios bandelės, iškeptos iš Elizos minkytos tešlos, ir skanūs pyragaičiai, pelnę šlovę Somersų stalui. Nuo tos dienos panelė Roza iš pagrindų pakeitė savo permainingą elgesį su Eliza ir kaip niekad rūpestingai it motina ėmėsi ruošti ją į gimnaziją, drauge neduodama ramybės poniai Kolber. Ji nutarė, jog Eliza baigs mokslus, turės kraitį ir gražuolės šlovę, nors ir nebus gražuolė, nes grožis, jos akimis žiūrint, – priklauso tiktai nuo stiliaus. Pasak jos, kiekviena moteris, kuri laikosi beatodairiškai pasitikėdama savo grožiu, galų gale visiems įteigia tą nuomonę. Pirmas žingsnis išlaisvinant Elizą būtų sėkmingos vedybos, juo labiau kad mergina neturėjo vyresniojo brolio, kuris galėtų ją globoti kaip Džeremis Rozą. Jos galva, vedybos neteikė jokių privalumų, žmona buvo vyro nuosavybė ir turėjo mažiau teisių negu tarnaitė ar vaikas. Kita vertus, vienišą ir juo labiau neturtingą moterį galėjo skriausti kas tinkamas. Ištekėjusi moteris, pasikliaudama savo išmone, bent jau galėjo nagan vyrą imti, o laimei nusišypsojus – veikiai likti našle...

– Mielai atiduočiau pusę gyvenimo, kad tik gaučiau tiek laisvės, kiek turi vyras, Eliza. Betgi mes – moterys ir neturim jokios išeities. Daugių daugiausia nebent galime pasinaudoti tuo mažu, ką turime.

Panelė Roza neišsidavė, jog tą vienintelį kartą, kai ji bandė skristi savo sparnais, nosimi atsitrenkė į tikrovę, – nenorėjo įteigti kenksmingų minčių mergaitės protui. Buvo nutarusi suteikti jai geresnį likimą, negu jai buvo skirtas, išmokyti valdyti vyrą, apsimetinėti ir regzti klastas, nes, jos įsitikinimu, visa tai buvo kur kas naudingiau už naivumą. Užsidariusi viena su Eliza, tris valandas iš ryto ir tris valandas po pietų skaitydavo vadovėlius, atvežtus iš Anglijos; nusamdė prancūzų kalbos mokytoją, kad mergaitė labiau mokytųsi kalbos, nes be jos negalėjo apsieiti nė viena išsiauklėjusi panelė. Likusį laiką pati tikrindavo kiekvieną dygsnį, Elizai siuvantis kraitį: paklodes, rankšluosčius, apatinius baltinius, kruopščiai išsiuvinėtus ir įkvėpintus levandomis, suvyniodavo drobėn ir dėda-

vo į skrynias. Kas trys mėnesiai jos traukdavo visą mantą iš skrynių ir tiesdavo saulėkaitoje, kad nesunaikintų drėgmė ir kandys, metų metus belaukiant vedybų dienos. Nupirko jai kraitinę brangenybių skrynelę ir įpareigojo brolį Džoną ją pripildyti iš kelionių parvežtomis dovanomis. Ten žėrėjo Indijos safyrai, Brazilijos smaragdai ir ametistai, Venecijos aukso vėriniai ir apyrankės ir netgi mažytė deimantinė sagė. Džeremis Somersas nežinojo, kokių ten būta brangenybių nei kaip sesuo su broliu įsimiklino įsigyti visus tuos neregėtus turtus.

Muzikos pamokos – dabar, iš Belgijos atvažiavus mokytojui, lazdele kapojančiam negrabius mokinių pirštus, – Elizai tapo kasdienėmis kančiomis. Ji taipgi lankė aukštuomenės šokių saloną, ir, šokių mokytojo patarimu, panelė Roza versdavo ją valandų valandas vaikščioti su knyga ant galvos, kad augtų tiesi. Ji darė viską, kas priklauso, pianinu skambino pratimus ir vaikščiojo tiesi kaip žvakė, nors ir nenešiojo knygos ant galvos, tačiau vakare išsmukdavo basa į tarnų kiemą, ir dažnai rytas užklupdavo ją, apsikabinus Mamą Fresiją, bemiegant ant čiužinio.

Dvejus metus potvyniai nebeatsikartojo, laimė atsigręžė, ir šalis mėgavosi gerais orais, politine ramybe ir ekonomine gerove. Čiliečiai nerimasčiavo: pripratus prie gamtos gaivalų siautėjimo, tokia gerybė galėjo pranašauti dar didesnę nelaimę. Be kita ko, šiaurėje buvo atrasti gausūs aukso ir sidabro telkiniai. Amerikos nukariavimo laikais, kai ispanai davėsi po žemyną ieškodami brangiųjų metalų ir grobė viską, kas pasitaikydavo po ranka, Čilė buvo laikoma užkampiu, nes, palyginti su turtingomis kaimyninėmis šalimis, galėjo ne kažin ką pasiūlyti. Vargais negalais žygiuojant per milžiniškus kalnynus ir Šiaurės tyrus, panašius į Mėnulio paviršių, iš širdžių jiems pamažu išsivadėjo godumas, o jeigu kiek ir liko, nepalaužiami indėnai pasistengė, kad jis pavirstų atgaila. Išsekę ir nuskurę karvedžiai prakeiksmu keikė tą kraštą, kur jiems nebeliko kitos išeities, kaip įsmeigti savo vėliavas ir numirti, nes grįžti be šlovės buvo dar blogiau. Po trijų šimtų metų tie telkiniai,

nematomi godžių Ispanijos karių akims ir atsivėrę lyg burtų lazdelei mostelėjus, buvo netikėtas atlygis jų palikuonims. Radosi naujoji turtuomenė, kurią papildė pramonės ir prekybos atstovai. Senoji dvarų aristokratija, visada valdžiusi samtį, pajuto, kad jos privilegijoms gresia pavojus, ir panieka naujaturčiams tapo išskirtiniu gerų manierų požymiu.

Vienas tų naujaturčių įsimylėjo Pauliną, Agustino del Valjės vyriausiąją dukterį. Tai buvo Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas, drauge su broliu per kelerius metus pralobęs iš aukso kasyklos. Apie jo kilmę niekas nežinojo nieko tikra, bet vis dėlto visi įtarė, kad jo protėviai buvę žydai, atsivertę į katalikų tikėjimą ir priėmę tokį skambų krikščionišką vardą, idant ištrūktų Inkvizicijai iš nagų, – to visiškai pakako, kad jį atstumtų išpuikėliai del Valjės. Jakobo Todo akimis žiūrint, Paulina išsiskyrė iš penkių Agustino del Valjės dukterų savo narsa ir linksmybe – būdo bruožais, siejančiais ją su panele Roza. Mergina juokdavosi nuoširdžiai ir atvirai, nesidangstydama, kaip seserys, vėduoklėmis bei mantilijomis. Sužinojęs, jog tėvas, norėdamas užgniaužti jos meilę, žada ją uždaryti į vienuolyną, Jakobas Todas, nepaisydamas proto balso, ryžosi jai padėti. Prieš ją išvežant, jis pasinaudojo proga ir, duenjai nepastebint, įsimiklino persitarti su ja keliais žodžiais. Žinodama, jog neturi laiko aiškintis, Paulina išsitraukė iš iškirptės laiškelį, tieksyk sulankstytą, kad atrodė kaip akmens luitas, ir paprašė jį perduoti savo mylimajam. Rytojaus dieną tėvo sučiupta mergina vargiais keliais išvyko kelių dienų kelionėn į Konsepsjoną, miestą šalies pietuose netoli indėnų rezervato, kad, vienuolių verčiama melstis ir pasninkauti, ateitų į protą. O kad kartais nešautų mintis sumaištauti ar paspruktI, tėvas įsakė nuskusti jai galvą. Motina paėmė jos kasas, suvyniojo į siuvinėtą batistinę skepetaitę ir padovanojo Dievo Motinos bažnyčios maldininkėms, kad pagamintų šventiesiems perukų. Tuo tarpu Todas sugebėjo ne tik įteikti laiškelį, bet ir susižinojo iš merginos brolių tikslų vienuolyno adresą ir persakė viską sielvarto graužiamam Felisianui Rodrigesui de Santa Krusui. Norėdamas atsidėkoti, jaunikaitis išsitraukė kišeninį laik-

rodį su gryno aukso grandinėle ir bandė įpiršti lemtajam savo meilės pasiuntiniui, tačiau šis įsižeidęs atsisakė.

– Nežinau, kaip galėčiau jums atsiteisti už tai, ką man padarėte, – sutrikęs sumurmėjo Felisianas.

– Man nieko nereikia.

Gana ilgai Jakobas Todas neturėjo jokių žinių apie nelaiminguosius įsimylėjėlius, tačiau po dviejų mėnesių visuose sambūriuose žmonės mėgaudamiesi šnekėjo apie merginos pabėgimą, ir išdidusis Agustinas del Valjė nieko negalėjo padaryti, kai šie, šaipydamiesi iš jo, pagražindavo istoriją pikantiškomis smulkmenomis. Po kelių mėnesių Jakobas Todas išgirdo tos istorijos versiją iš pačios Paulinos lūpų. Birželio vakarą, vieną tų žiemos vakarų, kai dulkia smulkus lietus ir anksti temsta, jai pavyko apgauti budrią sargybą, ir ji paspruko iš vienuolyno naujokės apdaru, nuo didžiojo altoriaus pagrobusi sidabrinę žvakidę. Iš Jakobo Todo gavęs adresą, Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas nukeliavo į pietus ir nuo pat pradžios palaikė su ja ryšį, laukdamas patogios progos ją susigrąžinti. Tą vakarą jis laukė jos netoli vienuolyno, o pamatęs, kurį laiką nesuvokė, kas yra toji skustagalvė vienuolė, su žvakide rankose puolusi jam į glėbį.

– Nežiūrėk į mane tokiu žvilgsniu, plaukai atauga, – tarė ji, įsisiurbdama į jo lūpas.

Felisianas parsivežė ją dengta karieta į Valparaisą ir laikinai apgyvendino savo motinos našlės namuose, pačioje garbingiausioje slaptavietėje, kokią tik įmanoma įsivaizduoti, ketindamas kaip galima geriau apsaugoti jos šlovę, nors, kilus skandalui, jiedu ir negalėjo išvengti purvo. Agustinas iššyk pasišovė dukters suvedžiotoją iškviesti dvikovon, tačiau, vos tik ėmęsis žygių, sužinojo, kad šis išvykęs su reikalais į Santjagą. Tuomet nutarė žūtbūtinai susitikti su Paulina, pasitelkęs pagalbon ginkluotus sūnus ir sūnėnus, pasiryžusius keršyti už giminės garbę, o tuo tarpu motina su dukterimis choru kalbėjo rožinį, melsdamosi už dukrą palaidūnę. Dėdė vyskupas, pataręs Pauliną siųsti pas vienuoles, bandė kreiptis į vyrų blaivų protą, bet visi tie triskart tikri vyrai nė klausyti nenorėjo doriems krikščionims deramų

pamokslų. Felisiano kelionė buvo dalis strateginio plano, sumanyto jo brolio drauge su Jakobu Todu. Jis tyliai išvyko į sostinę, o tie du Valparaise ėmėsi numatytų priemonių: liberalų laikraštyje paskelbė žinią apie panelės Paulinos del Valjė dingimą, kad ir kaip šeima stengėsi tai nuslėpti nuo visuomenės. Šitaip įsimylėjėliams buvo išgelbėta gyvybė.

Agustinas del Valjė galiausiai sutiko, jog dabartiniais laikais nevalia nepaisyti įstatymo ir šeimos šlovę geriau gelbėti ne dviguba žmogžudyste, o viešomis vestuvėmis. Buvo suderėta dėl neišvengiamos taikos pagrindų, ir po savaitės, kai viskas jau buvo paruošta, sugrįžo Felisianas. Jaunikio brolio, advokato ir vyskupo lydimi bėgliai atvyko į del Valjų namus. Jakobas Todas apdairiai laikėsi nuošaly. Paulina pasirodė labai paprasta suknia, tačiau, kai nusisiautė skepetą, visi pamatė, jog segi stulbinančia karalienės diadema. Ji ėjo už parankės vedama savo būsimosios anytos, kuri buvo pasirengusi atsakyti už jos dorą, bet niekas nesuteikė jai progos. Šeima nieku gyvu nenorėjo, kad laikraštyje pasirodytų dar viena žinutė, tad Agustinas del Valjė neturėjo kitos išeities, kaip priimti maištininkę dukterį ir nepageidaujamą jaunikį. Priėmė juos valgomajame, ta dingstimi paverstame teismo sale, apsuptas sūnų ir sūnėnų, tuo tarpu moterys, uždarytos kitame namo gale, gaudė žinias iš tarnaičių, kurios, nusiklausiusios prie durų, bėgo persakyti kiekvieno žodžio. Pasak jų, mergina pasirodžiusi su visais tais deimantais, žėrinčiais ant trumpai kirptos galvos, ir stojusi prieš tėvą nėmaž nesibaimindama ir nesidrovėdama ir pareiškusi, jog vis dar turinti tą žvakidę, kurią paėmusi, tiesą pasakius, vien trokšdama paerzinti vienuoles. Agustinas del Valjė užsimojęs šmaikščiu, kuriuo raginąs arklius, bet priekin žengęs jaunikis, norėdamas prisiimti bausmę. Tuomet įsiterpęs vyskupas – labai išvargęs, bet kaip visad valdingas – ir neginčijamu tonu pareiškęs, jog negalėsiąs viešai sutuokti poros, kad nutiltų kalbos, jeigu būsią sumušti jaunųjų veidai.

– Paliepkite, kad mums atneštų karšto šokolado, Agustinai, o mes susėskime ir pašnekėkime kaip padorūs žmonės, – pasiūlė Bažnyčios dignitorius.

Taip jie ir padarė. Liepė Paulinai ir Rodrigeso de Santa Kruso našlei palaukti už durų, nes tai esąs vyrų reikalas, ir, išgėrę ąsotį putojančio šokolado, sutarė dėl vedybų. Surašė dokumentą, kad būtų aiškūs turtiniai santykiai ir kad nenukentėtų nė vienos pusės garbė, pasirašė jį notarui stebint ir nuodugniai aptarė vedybų eigą. Po mėnesio Jakobas Todas dalyvavo įsimintinose iškilmėse, per kurias nebuvo nei galo, nei krašto del Valjų vaišingumui. Ištisą parą tęsėsi šokiai, dainos ir vaišės, ir svečiai išsiskirstė šnekėdami apie jaunosios grožį, jaunojo dalią ir laimingus uošvius, ištekinusius dukterį už turtingo, kad ir neseniai pralobusio vyro. Jaunavedžiai tuojau pat iškeliavo į šalies šiaurę.

Nešlovė

Jakobas Todas liūdėjo išvykus Felisianui ir Paulinai: buvo labai susidraugavęs su milijonierium ir jo žavinga nenuorama žmona. Jis ėmė jausti, kad jaunų verslininkų draugija jam darosi vis malonesnė, o *Sąjungos klubas* vis labiau slegia. Naujieji verslininkai, kaip ir jis, buvo persiėmę europinėmis idėjomis, jie buvo modernūs ir liberalūs, priešingai nei senoji žemvaldžių oligarchija, atsilikusi puse šimtmečio. Jis turėjo šimtą septyniasdešimt dar neišparduotų Biblijų, kurias laikė sukrovęs po lova, bet jų nė nebeprisiminė, nes lažybas jau seniai buvo pralaimėjęs. Ispaniškai buvo išmokęs pakankamai gerai, kad galėtų išsiversti pats vienas, ir vis dar mylėjo – nors ir neatliepta meile – Rozą Somers. Tai buvo du svarūs argumentai, nulėmę apsisprendimą likti Čilėje. Nuolatiniai jaunosios moters užgauliojimai tapo malonia kasdienybe, ir jis jau nebesijautė žeminamas. Įprato juos ironiškai išklausyti ir, neturėdamas nieko pikta, atsilyginti tuo pačiu, kaip reikalauja vien jiems gerai žinomos sviedinio žaidimo taisyklės. Jis artimai susidraugavo su kai kuriais intelektualais ir praleisdavo kiauras naktis, šnekėdamas apie prancūzų ir vokiečių filosofus, taipgi apie mokslinius išradimus, atveriančius naujus horizontus žmogaus pažinimui. Turėjo tiek laiko, kad galėjo valandų valandas mąstyti, skaityti, kalbėtis. Iš viso to pasisemdavo minčių, kurias užsirašydavo į storą sąsiuvinį per ilga nučiupinėtais kraštais, ir nemažai pinigų išleisdavo knygoms, kurių užsisakydavo Londone arba įsigydavo Santoso Tornero knygyne, Almendralio kvartale, kur taipgi gyveno prancūzai ir veikė patys garsiausiai Valparaiso blogos šlovės namai. Knygyne paprastai rinkdavosi intelektualai ir būsimieji rašy-

tojai. Todas skaitydavo ištisas dienas, paskiau dovanodavo savo knygas bičiuliams, o tie įsimiklindavo jas išversti ir išleisti kukliais leidinukais, kurie eidavo iš rankų į rankas.

Intelektualų būrelyje pats jauniausias buvo Choakinas Andieta, kokių aštuoniolikos metų vaikinas, kurio jaunatvišką nepatyrimą atsverdavo akivaizdus vadovo talentas. Jo ugninga asmenybė juo labiau krito į akis, nes jis buvo jaunas ir neturtingas. Choakinas nemėgo malti liežuviu, jis buvo veiksmo žmogus, vienas iš nedaugelio, turinčių pakankamai aiškaus proto ir drąsos, kad sugebėtų knygų idėjas paversti revoliucine paskata, kai kitiems labiau patikdavo amžinai jas gvildenti susėdus prie butelio galiniame knygyno kambarėlyje. Todas išsyk pastebėjo Andietą, tas jaunuolis kėlė kažkokį nerimą ir sykiu žavėjo savotišku pakilumu. Akis badė taipgi nudrengtas lagaminėlis, išdilę palaikiai drabužiai, plonyčiai kaip svogūno lukštas. Kad niekas nepastebėtų kiaurų puspadžių, atsisėdęs niekad neužkeldavo kojos ant kojos; taipgi nenusivilkdavo švarko, nes, Todo įsitikinimu, marškiniai buvo perdėm sulopyti ir suadyti. Neturėjo nė doro palto, bet žiemą pats pirmas paryčiais išeidavo platinti knygelių ir klijuoti atsišaukimų, raginančių darbo žmones sukilti prieš piktnaudžiaujančius šeimininkus, jūrininkus – prieš kapitonus ir laivininkų bendroves, tačiau tas triūsas dažniausiai būdavo bevaisis, nes šaukiamieji didžia dalimi nemokėjo skaityti nei rašyti. Jo šauksmą teisingumo išblaškydavo vėjas ir nuslopindavo žmonių abejingumas.

Atsargiai teiraudamasis šen bei ten, Jakobas Todas susižinojo, kad jo bičiulis tarnauja *Britų importo ir eksporto bendrovėje*. Už menką atlyginimą dirbo alinančią darbo dieną, surašydamas uostan atvežamas prekes. Buvo reikalaujama, kad jis segėtų krakmolytą apykaklę ir avėtų blizgančius batus. Jo gyvenimas slinko nevėdinamoje, pustamsėje salėje, kur vienas po kito be galo, be krašto rikiavosi rašomieji stalai, o ant jų riogsojo krūvos metų metus neliestų dulkėtų bylų ir sąskaitybos knygų. Todas teiravosi apie jį ir Džeremio Somerso, bet šis niekuo negalėjo jam padėti. Atsakė, jog tikriausiai matąs jį kas dieną, bet asmeniškai pats nebendrau-

jąs su pavaldiniais ir nebent tik vieną kitą pažįstąs vardu. Iš kitų šaltinių jis susižinojo, kad Andieta gyvena su motina; apie tėvą neturėjo jokių duomenų. Ko gero, tai buvo koks atklydęs jūreivis, tarė sau, o motina, viena tų nelaimingų moterų, nepriklausančių jokiam visuomenės sluoksniui, – veikiausiai pavainikė ar tėvų išguita iš namų. Choakinas Andieta išvaizda panėšėjo į andalūzą ir savo vyrišku grožiu priminė jauną toreadorą: kiekvienas bruožas bylojo apie fizinę jėgą, lankstumą, savitvardą, buvo tikslių judesių, įdėmaus žvilgsnio ir jaudinančio orumo. Todo utopinėms idėjoms jis priešpriešindavo savo pažiūras, pagrįstas pilkos kasdienybės patirtimi. Todas skelbė, jog reikia kurti bendruomeninę, vienatinės ir nekeičiamos moralės pagrindu demokratiškai valdomą visuomenę, kur nebūtų nei dvasininkų, nei policijos.

– Jūs skrajojate padebesiais, pone Todai. Mums prieš akis begalė darbo, negalime veltui gaišti laiko fantazijoms, – nutraukdavo jį Choakinas Andieta.

– O kaipgi kursime tobulą visuomenę, jei nesistengsime jos įsivaizduoti? – atšaudavo Todas, kratydamas savo tolydžio storėjantį sąsiuvinį, kasdien papildomą idealių miestų projektų, pagal kuriuos kiekvienas žmogus dirba savo daržą, o bendruomenės auklėjami vaikai auga sveiki ir laimingi: mat, panaikinus privačią nuosavybę, niekas juo labiau negalėtų reikalauti, kad vaikai priklausytų tėvams.

– Mums būtina nedelsiant pagerinti pragaištingas gyvenimo sąlygas. Pirmiausia reikia suvienyti darbo žmones, vargšus ir indėnus, atiduoti žemę valstiečiams ir atimti valdžią iš kunigų. Būtinai reikia keisti konstituciją, pone Todai. Šičia balsuoja vien savininkai, kitaip sakant, valdo turčiai. Vargšų niekas nepaiso.

Iš pradžių Jakobas Todas stengėsi aplinkiniais keliais padėti bičiuliui, bet netrukus gavo atsisakyti savo gerų ketinimų, nes šį giliai žeisdavo kiekviena jo pastanga. Paprašydavo padaryti vieną kitą darbelį, duodamas jam progą šiek tiek užsidirbti, bet Andieta sąžiningai viską padarydavo, o paskui griežtai atsisakydavo bet kokio atlyginimo. Jei Todas bandydavo pavaišinti tabaku, taurele brendžio ar lietingą vakarą įsiūlyti lietsargį, Andieta atsakydavo su

ledine arogancija, išmušdamas jį iš vėžių ir kartais net įžeisdamas. Jaunuolis niekada neužsimindavo apie savo gyvenimą ar praeitį, sakytum tapdavo kūnu tik trumpą akimirką, tas kelias revoliucinių pokalbių ar ugningų skaitymų valandas knygyne, o paskiau, pasibaigus sambūriui, vėl išnykdavo kaip dūmas. Niekad neturėdavo pinigų, kad galėtų su draugais nueiti į smuklę, o kviečiamas atsisakydavo ir nesileisdavo vaišinamas.

Nebeišgalėdamas ilgiau likti nežinioje, vieną vakarą Todas nusekė paskui jį uosto gatvelių labirintu. Slėpdamasis tarpuvarčių tamsoje ir absurdiškai vingiuotose gatvelėse, kurios buvo išraitytos tam tyčia, kad nesugebėtų įlįsti Velnias, pamatė, jog Choakinas Andieta pasiraitojo kelnes, nusiavė pusbačius, susivyniojo į laikraštį ir atsargiai įkišo į savo nudrengtą lagaminėlį, o iš ten ištraukė kaimiškas kurpes. Tuo vėlyvu metu pro šalį praslinkdavo nebent vienas kitas benamis naktibalda ir šiukšlynuose rausėsi katės. Jausdamasis nelyginant vagis, Todas sėlino tamsoje kone lipdamas bičiuliui ant kulnų; girdėjo, kaip jis šnopuoja ir tolydžio trinasi žvarbaus vėjo gairinamas rankas. Pagaliau jie priėjo kvartalą, kur vedė viena tų siaurų tipiškų miesto gatvelių. Į nosį trenkė šlapimo ir išmatų smarvė: šioje miesto dalyje retai pasirodydavo švaros tarnybos vyrai, apsiginklavę ilgomis kartimis, kuriomis pravalydavo užsikimšusius nuleidžiamuosius griovius. Jis suprato, kodėl Andieta taip apdairiai nusiavė savo vienintelius pusbačius: brisdamas per dvokiančią pliurzę, negalėjo suvokti, kas yra po kojomis. Tą tamsią naktį tik šen bei ten švyksojo blausūs šviesos pluošteliai, smelkdamiesi pro sukiužusias langines, daugelkur išdaužytus, kartono lakštais ir lentgaliais užkaltus langus. Pro plyšius buvo matyti skurdus, žvakės apšviestas būsto vidus. Prieblandoje viskas atrodė netikra. Jis pamatė, kaip Choakinas Andieta brūkštelėja degtuką ir, kūnu užstodamas liepsnelę nuo vėjo, išsitraukia raktą ir, virpčiojant menkai švieselei, rakina duris. Ar čia tu, sūneli? Jis aiškiai išgirdo moters balsą, kur kas skaidresnį ir jaunesnį, nei tikėjosi. Durys tuojau pat užsitrenkė. Todas ilgokai pastovėjo tamsoje, spoksodamas į lūšnelę ir trokšte trokšdamas pasibelsti į duris, ne vien

smalsumo, bet ir nenumaldomos meilės bičiuliui stumiamas. Po perkūnais, galop suniurzgė jis, jau baigiu visai išprotėti. Jis pasisuko ir nudrožė *Sąjungos klubo* link išgerti taurelės ir paskaityti laikraščio, tačiau greit persigalvojo, nejučia palyginęs ką tik matytą skurdą ir krištolinių sietynų nušviestus salonus, prigrioztus odinių baldų. Grįžo į savo kambarį, jausdamas, kaip iš kartėlio dega galva, dega lygiai taip, kaip tada degė nuo karštinės, vos nenuvariusios į kapus pirmąją viešnagės Čilėje savaitę.

Visa tai vyko tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt penktųjų metų pabaigoje, kai Didžiosios Britanijos prekybos laivynas Valparaise paskyrė kapelioną rūpintis protestantų dvasiniais reikalais. Dvasininkas atvyko pasiryžęs mesti iššūkį katalikams, pastatyti tvirtą anglikonų bažnyčią ir dar labiau pagarsinti savo kongregaciją. Pradėdamas eiti savo pareigas, pirmiausia ėmėsi tikrinti Ugnies Žemės evangelizacijos projektą ir niekur nepastebėjo kokių nors rezultatų. Jakobas Todas įsiprašė į svečius pas Agustiną del Valję, tikėdamasis, jog per tą laiką, kol bus jo dvare, naujasis pastorius išsikvėps, tačiau, sugrįžęs po dviejų savaičių, pamatė, kad tas anaiptol nepamiršo bylos. Todas stengėsi susigalvoti visokiausių dingsčių, kad tik galėtų jo išvengti, bet galiausiai turėjo susitikti su auditorium, o vėliau – ir su anglikonų bažnyčios komisija. Bandydamas išsiteisinti ir sekdamas vis didesnes pasakas, jis galutinai susipainiojo, nes sąskaitos aiškiai ir neginčijamai įrodė jį sukčiavus. Jis grąžino sąskaitoje atlikusius pinigus, bet geras vardas buvo nepataisomai prarastas. Baigėsi jam trečiadieniniai sambūriai Somersų namuose, ir svetimšalių kolonijoje niekas nebesikvietė jo į svečius; gatvėje visi jo lenkėsi, o tie, kurie anksčiau turėjo su juo kokių reikalų, nutraukė visus santykius. Žinia apie suktybę pasiekė jo draugus čiliečius, ir tie mandagiai, bet griežtai patarė nebesirodyti *Sąjungos klube*, jei nenori gėdingai išlėkti pro duris. Neprisileido jo nei žaisti kroketo, nei į Anglų viešbučio barą, netrukus pasijuto visiškai vienišas, nes bičiuliai liberalai, ir tie nusigręžė. Visa del Valjų šeima atsisakė su juo ben-

drauti, išskyrus Pauliną, su kuria Todas kada ne kada retkarčiais susirašinėdavo.

Su vyru išsikėlusi į šalies šiaurę, Paulina pagimdė ten pirmąjį vaiką ir atrodė patenkinta šeimyniniu gyvenimu. Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas, anot gandų, tolydžio lobstantis, pasirodė besąs neeilinis vyras. Buvo įsitikinęs, jog reikia panaudoti jųdviejų labui tą sumanumą, kuris padėjo Paulinai pabėgti iš vienuolyno, o ne švaistyti jį veltui namų apyvokai. Jo žmona, išauklėta kaip panelė, vos vos mokėjo skaityti ir skaičiuoti, bet nepaprastai domėjosi verslais. Felisianas iš pradžių stebėjosi jos noru sužinoti viską iš pagrindų apie rūdos gavybą ir gabenimą, taipgi apie biržos kurso svyravimą, tačiau veikiai įprato gerbti nepaprastą žmonos intuiciją. Septyniems mėnesiams praslinkus po vedybų, pasekė jos patarimais ir gerai pasipelnė spekuliuodamas cukrumi. Atsidėkodamas jis padovanojo jai Peru nukaldintą devyniolikos kilogramų svorio sidabrinį arbatos servizą. Paulina tuo metu laukėsi pirmojo vaiko ir vos bepaslinko, dideliu pilvu varina; nepakeldama akių nuo mezgamos kojinės, ji atsisakė dovanos.

– Verčiau Londone banke atidaryk sąskaitą mano vardu ir padėk dvidešimt nuošimčių pelno, kurį gavai mano dėka.

– Kuriems galams? Argi tau neduodu, kiek širdis geidžia, ir dar su kaupu? – įsižeidęs paklausė Felisianas.

– Gyvenimas ilgas ir pilnas netikėtumų. Nenoriu kada nors tapti neturtinga našle, juo labiau apsikrovusi vaikais, – pasunkindama pilvą, paaiškino ji.

Felisianas išlėkė užtrenkdamas duris, tačiau įgimtas teisingumo jausmas perveikė užgauto vyro susierzinimą. Be kita ko, tarė jis sau, tie dvidešimt nuošimčių Paulinai būsianti didelė paskata. Kaip ji sakė, taip jis ir padarė, nors niekad nebuvo girdėjęs, kad ištekėjusi moteris turėtų savų pinigų. Žmona neturėjo teisės keliauti viena, pasirašyti teisinius dokumentus, kreiptis į teismą, nieko parduoti ar pirkti be vyro sutikimo, tad juo labiau negalėjo turėti sąskaitos banke ir ja naudotis kaip tinkama. Būtų keblu visa tai paaiškinti bankui ir kompanionams.

– Važiuokit su mumis į šiaurę, kasyklos – krašto ateitis, ir ten galėsite viską pradėti iš naujo, – Jakobui Todui pasiūlė Paulina, kai, trumpam atvykusi į Valparaisą, sužinojo apie ištikusią nelaimę.

– O ką aš ten veiksiu, miela bičiule? – suvapėjo jis.

– Pardavinėsit savo Biblijas, – pajuokavo Paulina, bet išsyk susigraudino, pamačiusi jo begalinį liūdesį, ir pasiūlė jam pastogę, draugystę ir darbą vyro verslovėse.

Todas jautėsi toks priblokštas nesėkmės ir viešos nešlovės, jog nebeturėjo jėgų pradėti naują avantiūrą šiaurėje. Kadaise buvęs nenuorama ir nuotykių ieškotojas dabar nieko daugiau netroško, tik susigrąžinti gerą vardą.

– Argi nematot, ponia, kad esu įmintas į purvą? Bešlovis žmogus – lavonas.

– Laikai jau nebe tie, – paguodė jį Paulina. – Anksčiau moters suteptą garbę tik krauju galėdavai nuplauti. O mano garbei nuplauti, pone Todai, kaip matot, pakako ąsočio karšto šokolado. Vyrų garbė kur kas mažiau nukenčia negu mūsų. Nepulkit į neviltį.

Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas, nepamiršęs, kad Jakobas Todas padėjo, kai jųdviejų su Paulina meilei grėsė žūtis, norėjo jam paskolinti pinigų, kad grąžintų skolą iki paskutinio sentavo, tačiau šis nutarė, jog verčiau būti skolingam protestantų kapelionui negu draugui, juo labiau kad, šiaip ar taip, jau neteko gero vardo. Ilgai netrukus gavo atsisveikinti su katėmis ir tortais, nes našlė anglė, berte berdama jam priekaištus, išgrūdo jį iš pensiono. Ta geroji moteriškė, kaip apsvaigęs nuo savo iškalbos skelbė Jakobas Todas, liejo devynis prakaitus savo virtuvėje, trokšdama pinigais paremti savo tikėjimo skelbimą amžinosios žiemos krašte, kur dieną naktį stūgauja vėjai. Sužinojusi, kad jos santaupos ištirpo apsimetėlio misionieriaus rankose, apimta šventos rūstybės ištrenkė jį pro duris. Choakinas Andieta padėjo jam susirasti naują būstą kukliame uostamiesčio kvartale, ir jis įsikėlė į kambarėlį, mažytį, bet užtat žvelgiantį į jūrą. Namas priklausė čiliečių šeimai, ir, palyginti su našlės pensionu, jo apystata neturėjo

jokių pretenzijų į europinį stilių. Tai buvo senas, kalkėmis baltintas nedegtų plytų trobesys raudonų čerpių stogu: iš priemenės patekdavai į didelį, beveik pustuštį kambarį, atstojantį svetainę, valgomąjį ir tėvų miegamąjį, be to, buvo dar mažesnis kambarys be langų, kur miegojo vaikai, ir pačiame gale – nuomojamas kambarėlis. Namų šeimininkas buvo mokytojas, o jo žmona papildydavo šeimos biudžetą namudiniais amatais – virtuvėje liedavo žvakes. Visi namai atsidavė vašku. Todui rodės, jog tuo salsvu kvapu trenkia ir jo knygos, ir drabužiai, ir plaukai, ir netgi jo dvasia; taip visas juo persismelkė, jog, po daugelio metų jau būdamas kitame pasaulio krašte, vis dar kvepėjo žvakėmis. Lankydavosi jis nebent žemutiniuose uostamiesčio kvartaluose, kur niekam nerūpėjo nei geras, nei blogas rudaplaukio gringo vardas. Valgydavo vargšų užeigose ir kiauras dienas triūsdavo su žvejais prie tinklų ir valčių. Darbas jam eidavo į naudą: kelias valandas padirbėjęs, pamiršdavo įžeistą orumą. Bendraudavo su juo tik Choakinas Andieta. Jiedu keisdavosi prancūzų filosofų tekstais ir kalbėdavo apie politiką, užsidarę Todo kambarėlyje, o tuo tarpu už durų zujo mokytojo vaikai ir tarytum aukso gijos liejosi tirpinamas vaškas. Choakinas Andieta niekada neužsimindavo apie misijų pinigus, nors tikrai viską žinojo – kelias savaites žmonės plakte plakė liežuviais. Kartą Todas bandė paaiškinti, jog buvęs geriausių ketinimų, niekada nesigviešęs sukčiauti, jog viskas atsitikę per menką aritmetikos išmanymą, nežmonišką jo netvarkingumą ir nedalią, bet Choakinas Andieta – tildydamas jį kaip įprasta visame pasaulyje – prisidėjo prie lūpų pirštą. Jakobas Todas, ūmai susigėdęs ir susigraudinęs, nerangiai jį apsikabino, ir šis akimirką jį prispaudė prie krūtinės, bet tuojau pat atšoko nuraudęs lig ausų. Abu drauge atšlijo apduję, nesuvokdami, kaip galėjo nusižengti pagrindinei elgesio taisyklei, nedraudžiančiai vyrams susiliesti nebent mūšyje ar įnirtingose sporto varžybose.

Bėgo mėnesiai, ir anglas vis mažiau rūpinosi savo išvaizda, vaikščiodavo kelias dienas nesiskutęs, persmirdęs žvakėmis ir alkoholiu. Padauginęs išgerti džino, neatsikvėpdamas be galo be krašto kaip išprotėjęs dėdavo į šuns dienas visas vyriausybes, Anglijos

karaliaus dvarą, kariuomenę ir policiją, luominių privilegijų sistemą, kurią lygindavo su indų kastomis, religiją apskritai ir krikščionybę skyrium.

– Jums reikia iš čia išvažiuoti, pone Todai, kitaip suvis kuoktelėsite, – kartą išdrįso jam pasakyti Choakinas Andieta, įsimiklinęs išsivesti jį iš vienos aikštės kaip tik tuo metu, kai jį buvo besuimanti policija.

Šitaip jį, bepamokslaujantį gatvėje lyg pamišėlį, užtiko kapitonas Džonas Somersas, prieš kelias savaites savo burlaiviu atplaukęs į uostą. Laivas tiek nukentėjo lenkdamas Horno kyšulį, jog reikalavo didelio remonto. Džonas Somersas jau mėnesį viešėjo brolio Džeremio ir sesers Rozos namuose. Kaip tik dėl to jis apsisprendė, vos grįžęs į Angliją, ieškotis darbo šiuolaikiniuose garlaiviuose, nes nebuvo nusiteikęs giminės narve dar sykį kęsti nelaisvę. Jis mylėjo artimuosius, bet pageidavo juos godoti iš tolo. Ligi šiol jis ginė šalin mintį apie garlaivius, negalėdamas suvokti, jog įmanoma mėgautis jūrų kelionėmis, nekreipiant dėmesio į bures ir audras, išmėginančias kapitono sumanumą, tačiau galiausiai gavo pripažinti, jog ateitis priklauso naujiems laivams, didesniems, patikimesniems ir greitesniems. Pastebėjęs, kad ima slinkti plaukai, visa kuo apkaltino sėdimą gyvenimo būdą. Ilgainiui pradėjo lyg šarvai slėgti nuobodulys, ir jis, nesitverdamas tarytum žvėris narve, išsprukdavo iš namų pasivaikščioti į uostą. Pažinęs kapitoną, Jakobas Todas nuleido skrybėlės kraštą ir apsimetė, kad jo nemato, tikėdamasis šitaip išvengti dar vieno pažeminimo, bet jūreivis stabtelėjo ir pasisveikino, draugiškai paplodamas jam per pečius.

– Eime išgerti po taurelę, bičiuli!

Ir nusivedė į artimiausią barą.

Jiedviem pasitaikė susitikti uostamiesčio dalyje, garsėjančioje puikiais gėrimais ir nepakartojamu, tikrai gero vardo vertu patiekalu: jūriniu unguriu su keptomis bulvėmis ir žalių svogūnų salotomis. Dėl pinigų stygiaus jau senokai pamiršęs valgį, Todas užuodė gardžius kvapsnius ir vos nenualpo. Jam net ašaros ištryško iš dėkingumo ir džiaugsmo. Džonas Somersas mandagiai nusuko akis

į šalį tuo metu, kai šis taršė patiekalą, nepalikdamas nė menkiausio trupinio.

– Man niekad nepatiko tas sumanymas skleisti tikėjimą tarp indėnų, – tarė jis kaip tik tuo metu, kai Todas buvo bepradedąs spėlioti, ar kapitonas girdėjęs apie finansinį skandalą. – Tie vargšeliai niekuo nenusikalto, kad juos baustume atvertimu į krikščionių tikėjimą. Ką dabar ketinate daryti?

– Atidaviau visus pinigus, kur buvo likę banko sąskaitoje, bet dar reikia grąžinti gražią sumelę.

– Ir neturite daugiau pinigų, ar ne?

– Šiuo metu neturiu, bet...

– Jokių „bet", bičiuli! Tiems geriems krikščionims jūs davėte dingstį pasijusti doringais, o dabar suteikėte progą pasimėgauti skandalu. Pramoga jiems ne taip jau brangiai atsiėjo. Klausdamas, ką ketinate daryti, turėjau galvoje jūsų ateitį, o ne skolas.

– Aš nieko neplanuoju.

– Grįžkite su manimi į Angliją. Čia jums ne vieta. Kiek svetimšalių gyvena uostamiesty? Ant pirštų gali suskaičiuoti. Patikėkite, jie neduos jums ramybės. Anglijoje bent jau galėsite pasislėpti minioje.

Jakobas Todas įsistebeilijo į savo taurę, apimtas tokios nevilties, jog kapitonas prapliupo kvatoti.

– Gal pasakysite, kad jus čia laiko mano sesuo Roza?

Taip iš tikrųjų ir buvo. Todui būtų lengviau kęsti visuotinį pasmerkimą, jeigu panelė Roza būtų jam parodžiusi bent truputį nuoširdumo ir užuojautos, bet ji atsisakė jį priimti ir nė neatplėšusi atsiuntė atgal laiškus, kuriuose jis bandė apginti savo vardą. Jis niekad nesužinojo, kad nė vienas laiškas nepateko į adresato rankas, nes, pažeisdamas su seserim sudarytą abipusės pagarbos sutartį, Džeremis Somersas nutarė ją saugoti, kaip liepia jo dora širdis, ir sutrukdyti jai iškrėsti dar vieną nepataisomą kvailystę. Kapitonas irgi to nežinojo, bet numanė, jog Džeremis ėmėsi atsargumo priemonių, ir buvo tos nuomonės, kad, susiklosčius panašioms aplinkybėms, ir jis, be abejo, taip elgtųsi. Kūnas jam ėjo pagaugais vien pagalvojus, jog jausmingasis Biblijų pardavėjas gali

siekti jo sesers rankos: šiuo atveju jis pirmąsyk visiškai pritarė Džeremiui.

– Nejaugi mano ketinimai panelės Rozos atžvilgiu tokie akivaizdūs? – sutrikęs paklausė Jakobas Todas.

– Tarkim, bičiuli, jog tai nebuvo paslaptis.

– Man rodos, labai jau maža vilties, kad ji sutiktų mane priimti...

– Ir man taip atrodo.

– Būčiau jums be galo dėkingas, kapitone, jeigu užtartumėte už mane žodį. Jei panelė Roza sutiktų pasimatyti su manimi bent vieną kartą, aš pasistengčiau jai paaiškinti...

– Nedėkite į mane vilčių, Todai, aš niekada nebūsiu sąvadautoju. Jeigu Roza jums puoselėtų tokius pat jausmus, kokius puoselėjate jai, seniai apie tai žinotumėte. Patikėkit, mano sesuo ne tokia jau baugšti. Kartoju: jums nieko kita nebelieka, bičiuli, kaip dingti iš šito prakeikto uostamiesčio, kol dar visai nenuskurdote ir neišėjote šunų lodyti. Po trijų dienų mano laivas išplaukia į Honkongą, paskiau – į Angliją. Kelionė bus ilga, bet jums nėra kur skubėti. Grynas oras ir sunkus darbas – geriausi vaistai nuo meilės kvailumo. Kas jau kas, o aš žinau, ką sakau, nes įsimyliu kiekviename uoste ir pasveikstu, vos tik išplaukiu į atvirą jūrą.

– Neturiu pinigų bilietui.

– Gausite padirbėti paprastu jūrininku, o vakare lošite su manim kortomis. Tikriausiai dar nepamiršote tų suktų triukų, kuriuos mokėjote prieš trejus metus, kai atvežiau jus Čilėn. Aplošite mane kelionėje, kaip kažin ką.

Po trijų dienų Jakobas Todas įlipo į laivą daug skurdesnis, negu atvažiavo. Choakinas Andieta vienintelis palydėjo jį į uostą. Niūrus jaunuolis vienai valandai atsiprašė iš darbo. Atsisveikindamas stipriai paspaudė ranką Jakobui Todui.

– Mes dar pasimatysime, bičiuli, – tarė anglas.

– Nemanau, – atsakė čilietis, kur kas aiškiau nujaučiąs ateitį.

Jaunikiai

Dvejiems metams praslinkus po Jakobo Todo išvykimo, įvyko galutinė Elizos Somers metamorfozė. Iš bjauriojo ančiuko, kokia buvo vaikystėje, ji virto dailių kūno linijų ir švelnaus veido mergina. Panelės Rozos globojama, nedėkingus paauglystės metus ji praleido mokydamasi laikytis tiesiai su knyga ant galvos ir skambinti pianinu. Tuo pat metu Mamos Fresijos darže augino visokiausius vietinius augalus ir mokėsi įvairiausių senovinių receptų žinomoms ir nežinomoms ligoms gydyti: garstyčias – nuo abejingumo kasdieniams rūpesčiams, hortenzijas, kurių lapais ištraukiamos votys ir grąžinama šypsena, žibuokles, palengvinančias vienatvę, ir verbenas panelės Rozos sriubai pagardinti, nes tas taurusis augalas padeda nuo blogos nuotaikos proveržių. Panelei Rozai nepavyko savo globotinės atgrasinti nuo virtuvės, ir galiausiai ji susitaikė su mintimi, jog toji veltui leidžia brangų laiką virtuvėje tarp Mamos Fresijos apsmilkusių puodų. Ji buvo įsitikinusi, jog išauklėtai merginai kulinarijos žinios būtinos tik tiek, kiek jos teikia pasitikėjimo savimi, prireikus rikiuoti tarnaites, kaip ji kad rikiuodavo, bet nieku gyvu nedera pačiai suodintis į keptuves ir prikaistuvius. Damai nevalia dvokti svogūnais ir česnakais. Tačiau Elizai labiau patiko praktika negu teorija, ji rinko iš draugių receptus, perrašinėjo į sąsiuvinį, o vėliau tobulindavo juos sukdamasi virtuvėje. Galėdavo ištisas dienas grūsti prieskonius ir riešutus pyragams arba malti kukurūzus vietiniams pyragaičiams kepti, pešti ir darinėti purplelius, prieš juos marinuojant, valyti vaisius ir uogas kompotams, džemams ir uogienėms. Keturiolikos metų jau pranoko kuklius panelės Rozos konditerinius sugebėjimus ir

mokėjo gaminti visus Mamos Fresijos patiekalus; penkiolikos – būdavo atsakinga už trečiadieninių subuvimų vaišes, o kai galutinai permanė čilietiškus valgius, susidomėjo įmantria prancūziška virtuve, su kuria supažindino ponia Kolber, ir dėdės Džono atvežamais egzotiškais indiškais prieskoniais, kuriuos – netgi nežinodama jų pavadinimų – skirdavo iš uoslės. Somersų draugams pristatydamas kokią žinią, vežėjas paprastai įteikdavo paketėlį su Elizos ką tik iškeptu skanumynu – pamažu ji įvedė mieste naują paprotį dovanoti vienas kitam valgius ir desertus kaip meno kūrinius. Ji taip įsitraukė į valgių gaminimą, jog Džeremis Somersas galiausiai ėmė kurti planus padaryti ją arbatos salono savininke, – tuos planus, beje, kaip ir visus kitus, susijusius su merginos ateitimi, panelė Roza atmetė nė nesvarstydama. Jos nuomone, užsidirbdama sau pragyvenimą, moteris nusileidžia į žemesnį visuomenės luomą, nors ir koks garbingas būtų jos darbas. Priešingai, ji galvojo apie gerą vyrą savo globotinei ir numatė surasti jį per dvejus metus Čilėje, o nepasisekus – išsivežti Elizą į Angliją: negalėjo rizikuoti, kad toji neištekėjusi ir net nesusižadėjusi sulauktų dvidešimties metų. Jaunikis turėtų nekreipti dėmesio į jos neaiškią kilmę ir tik žavėtis būsimosios žmonos dorybėmis. Surasti tokį jaunikį tarp čiliečių nebuvo ko nė svajoti: aristokratai tuokėsi tik su aristokratėmis, o vidurinysis luomas jos nedomino – ji nenorėjo, kad Eliza kada nors stokotų pinigų. Kartais ji susitikdavo su savo brolio Džeremio partneriais – verslininkais, pralobusiais iš kasyklų arba prekybos, bet tie vaikėsi oligarchijos skambių vardų ir herbų. Tiesiog neįtikėtina, kad jie susidomėtų Eliza, iš pažiūros ji niekuo negalėjo sukurstyti aistrų: buvo mažytė, liaunutė, anaiptol ne plačių strėnų, putlios krūtinės ir pieno baltumo veido, kaip tuo metu buvo madinga. Atidžiau įsižiūrėjęs, galėjai pastebėti jos slaptą žavesį, judesių grakštumą ir įdėmų žvilgsnį; ji panėšėjo į porcelianinę lėlę, kapitono Džono Somerso atvežtą iš Kinijos. Tačiau panelė Roza ieškojo jaunikio, galinčio įvertinti jos globotinės tiek blaivų protą, tiek tvirtą būdą ir sugebėjimą bet kokiomis aplinkybėmis rasti gerą išeitį – tai, ką Mama Fresija vadino sėkme, o ji – veikiau patirtimi. Gero būdo ir tvirtos mate-

rialinės padėties vyro, su kuriuo Eliza būtų saugi ir gerbiama ir kurį galėtų šokdinti kaip tinkama. Ji ketino deramu laiku mokyti globotinę, kaip subtiliu kasdieniu dėmesiu vyrui ugdyti šeimos židinio meilę, atsidėkoti jam drąsiomis glamonėmis ir bausti klastingu tylėjimu, taipgi mokyti ją vyro pažabojimo paslapčių ir tūkstantmečių kūniškos meilės meno. Ji niekada nebūtų išdrįsusi pati apie tai kalbėti Elizai, tačiau savo spintoje ji laikė užrakinusi kelias knygas, kurias norėjo duoti jai paskaityti, kai tik išmuš valanda. Ji laikėsi teorijos, jog viską esą įmanoma persakyti raštu, o teorijos klausimais niekas jai negalėjo prilygti. Panelė Roza būtų galėjusi perskaityti ištisą kursą paskaitų apie visus įmanomus ir neįmanomus mylėjimosi būdus.

– Tu privalai įdukrinti Elizą, kaip priklauso pagal įstatymą, kad ji turėtų mūsų pavardę, – pareikalavo ji, kreipdamasi į savo brolį Džeremį.

– Jau daugelį metų ji turi mūsų pavardę. Ko tau dar reikia, Roza?

– Kad ji galėtų ištekėti išdidžiai iškėlusi galvą.

– Už ko?

Tąsyk panelė Roza neatsakė, tačiau jau turėjo kai ką numačiusi. Tai buvo Maiklas Stiuardas, dvidešimt aštuonerių metų vyriškis, Valparaise apsistojusio anglų laivyno karininkas. Iš brolio Džono jau buvo susižinojusi, kad jūreivis kilęs iš senos kilmingos giminės. Tėvai kreiva akimi pažiūrėtų į vyriausiąjį sūnų ir vienintelį turto paveldėtoją, jeigu tas vestų nežinomą bekraitę iš niekada negirdėtos šalies. Žūtbūt reikėjo, kad Eliza turėtų gražų kraitį ir kad Džeremis ją įsidukrintų, tuomet bent jau kilmė nebūtų kliūtis.

Maiklas Stiuardas buvo atletiško kūno sudėjimo, tyro melsvų akių žvilgsnio vyriškis šviesiais ūsais ir žandenomis, dailiais dantimis ir aristokratiška nosimi. Įspūdį menkino nusklembtas smakras, bet Roza vylėsi ilgainiui pelnyti jo pasitikėjimą ir patarti jį nuslėpti užsiželdinant barzdą. Kapitono Somerso žodžiais tariant, jaunuolis buvo dorumo pavyzdys, o nepriekaištingas tarnybos lapas laidavo jam puikią ateitį laivyne. Panelės Rozos akimis žiūrint,

tai, kad jis praleisiąs šitiek laiko plaukiodamas jūromis, jo būsimai žmonai būsiąs neįkainojamas privalumas. Kuo daugiau ji apie tai galvojo, tuo tvirčiau tikėjo suradusi idealų vyrą, bet, kita vertus, būdama tokio būdo, Eliza nieku gyvu nesutiktų ištekėti iš išskaičiavimo – turėjo jį įsimylėti. Ji puoselėjo viltį, kad taip ir atsitiks: uniformuotas jūreivis atrodė gražuolis, o be uniformos niekas jo nebuvo matęs.

– Stiuardas – stačiai mulkis, išmokęs gražių manierų. Eliza mirtų iš nuobodulio už jo ištekėjusi, – pareiškė kapitonas Džonas Somersas, kai ji išdėstė savo planus.

– Visi jūreiviai nuobodūs, Džonai. Kiekviena moteris, turėdama kruopelę proto, teka trokšdama ne smagaus, o patogaus gyvenimo.

Eliza vis dar atrodė mergaitė, nors jau buvo baigusi mokslus ir netrukus turėjo sueiti į metus, kai dera tekėti. Skubėti nebuvo ko, bet reikėjo veikti ryžtingai, kad kokia klastūnė nenugvelbtų jos jaunikio. Galutinai apsisprendusi, ji ėmėsi priemonių stengdamasi jį prisivilioti bet kokia dingstimi. Rengdavo muzikos vakarus tomis dienomis, kai Maiklas Stiuardas išlipdavo į krantą, neatsižvelgdama į kitus svečius, kurie metų metus skirdavo trečiadienius toms šventoms apeigoms. Įsižeidę kai kurie suvis nustojo lankytis. Panelė Roza kaip tik to ir siekė, taip ji sugebėjo ramius muzikinius vakarus paversti linksmais pobūviais ir papildyti svečių sąrašą jaunais viengungiais ir vedyboms subrendusiomis merginomis iš svetimšalių bendruomenės, užuot kvietusi iškasenomis tampančius nuobodas Eblingus, Skotus ir Epelgrynus. Poeziją ir dainas išstūmė saloniniai žaidimai, draugiški vakarėliai, kur svečiai varžydavosi vieni su kitais laidydami sąmojus, rodydami savo išmintį ir mindami mįsles. Ji ruošdavo labai įmantrius priešpiečius gamtos prieglobstyje ir pasivaikščiojimus paplūdimiu. Jie išvažiuodavo keliomis karietomis, o pirma jų, auštant, vežimais su odiniais dugnais ir šiaudiniais stogeliais išdardėdavo tarnai – pavėsinėse ir po didžiuliais skėčiais išdėlioti gausybės pinti-

nių su priešpiečiais. Aplink, kiek akys mato, ligi pat skriaudžių krantų, kur, siaučiamos debesų purslų, duždavo Ramiojo vandenyno bangos, ligi tolumoje dunksančių didingų kalnynų sniego nuklotomis viršūnėmis, driekdavosi derlingi laukai, sodai, vynuogynai, javų ir kukurūzų plotai. Panelė Roza visada stengdavosi, kad Eliza ir Stiuardas važiuotų ta pačia karieta, sėdėtų vienas šalia kito ir būtų drauge žaidžiant sviediniu ar vaidinant pantomimą, tačiau juos išskirdavo lošiant kortomis ir domino, nes Eliza griežtai atsisakydavo leisti jam laimėti.

– Tu, dukrele, turi daryti taip, kad vyras jaustųsi viršesnis, – kantriai aiškindavo jai panelė Roza.

– Per daug vargo, – nėmaž nesijaudindama atsiliepdavo Eliza.

Džeremis Somersas neįstengė priešintis sesers išlaidų šuoliui. Roza pirkosi audinius didmeninėmis kainomis, laikė dvi tarnaites, kurios kiaurą dieną siūdavo perpieštas iš žurnalų sukneles. Ji labai neprotingai įsiskolino kontrabanda prekiaujantiems jūreiviams, baimindamasi, kad gali pristigti kvepalų, turkiško karmino, beladonos ir cholio akių mįslingumui paryškinti ir gyvųjų perlų kremo odai skaistinti. Pirmąsyk gyvenime pritrūko laiko rašyti, stengdamasi visa kuo aprūpinti anglų karininką, kad, išplaukdamas į jūrą, nestokotų naminių džiūvėsių, uogienių, marmeladų bei konservuotų vaisių, sudėtų į dailius stiklainius.

– Visa tai jums paruošė Eliza, bet ji tokia drovi, jog nedrįsta pati jums įteikti, – sakydavo nė neketindama aiškinti, kad Eliza daro tai, kas liepiama, neklausinėdama, kam visa tai skiriama, ir todėl, karininko dėkojama, stebisi.

Maiklas Stiuardas neliko abejingas gundymo kampanijai. Būdamas nelabai šnekus, padėkodavo trumpu oficialiu laiškeliu, parašytu laivyno blanke, o kai grįždavo į krantą, ateidavo su gėlių puokšte. Jis išmanė gėlių kalbą, tačiau ta gudrybė nedavė vaisių, nes nei panelė Roza, nei kas kitas tame krašte, esančiame taip toli nuo Anglijos, nebuvo girdėję, kuo skiriasi rožė nuo gvazdiko, ir juo labiau nenutuokė, ką reiškia tokios ar tokios spalvos kaspinas. Stiuardo pastangos dovanoti vis ryškesnės spal-

vų gamos gėlių – nuo blyškiai rausvų iki skaisčiai raudonų ir purpurinių, lyg atspindinčių jo stiprėjančią meilę, – nuėjo perniek. Ilgainiui karininkui pasisekė įveikti savo drovumą, ir anksčiau nedrąsus tylenis pasidarė toks šnekus, jog visiems užtrenkdavo ausis. Karštligiškai dėstydavo naivias moralines nuostatas, painiodavosi beprasmiškai postringaudamas apie jūrų sroves ir jūreivystės žemėlapius. Iš tikrųjų pasižymėdavo nebent jėgos sporte, galėdamas parodyti savo ryžtingumą ir puikiai išsivysčiusius raumenis. Panelė Roza skatindavo jį daryti visokius akrobatinius pratimus, sode įsitvėrus vaismedžio šakos, o kartą netgi prisiprašė pamaloninti draugiją ir pašokti iš kito jūreivio išmoktą ukrainietišką šokį, kurį jis ir sutrenkė kaukšėdamas kulnais, pritūpdamas ir versdamasis kūliais. Panelė Roza tolydžio plojo katučių su perdėtu užsidegimu, o Eliza tuo tarpu, labai rimtai nusiteikusi, stebėjo tylomis nereikšdama savo nuomonės. Slinko savaitės, Maiklui Stiuardui besvarstant ir apmąstant, kokių pasekmių susilauksiąs žengdamas geidžiamą žingsnį, ir per laiškus su tėvu aptariant savo planus. Neišvengiamai vėluojant paštui, nežinia užsitęsė kelis mėnesius. Tai buvo pats rimčiausias sprendimas jo gyvenime, ir reikėjo kur kas daugiau drąsos tam žingsniui žengti nei galimiems Britų imperijos priešams nugalėti Ramiajame vandenyne. Galiausiai viename muzikiniame vakarėlyje, prieš tai šimtąsyk parepetavęs prieš veidrodį, jis sukaupė visą drąsą, beregint išgaruojančią panelės Rozos akivaizdoje, ir, stengdamasis kalbėti kuo tvirtesniu balsu, iš baimės virstančiu falcetu, išdrįso sustabdyti ją koridoriuje.

– Noriu pasikalbėti su jumis akis į akį, – sukuždėjo jis.

Panelė Roza nusivedė jį į siuvamąjį kambarėlį. Nors ir nujausdama, ką gali išgirsti, vis dėlto nustebo susivokusi, jog susijaudino: skruostus nuplieskė raudonis, tankiau suplakė širdis. Ji pasitaisė nusvirusią plaukų sruogą ir slapčia nusišluotė išrasojusią kaktą. Maiklui Stiuardui pasirodė, kad jis niekad nematė jos tokios gražios.

– Man regis, panele Roza, jūs numanote, ką noriu jums pasakyti.

– Numanyti neatsargu, pone Stiuardai. Aš klausau jūsų...

– Turiu omeny savo jausmus. Tikriausiai jūs žinote, ką noriu jums pasakyti. Noriu jums pareikšti, kad puoselėju pačius rimčiausius ketinimus.

– Nieko kita nesitikiu iš tokio žmogaus kaip jūs. Ar esate tikras, jog tas jausmas yra abipusis?

– Tik jūs viena galite atsakyti į šį klausimą, – sulemeno jaunasis karininkas.

Jiedu sužiuro vienas į kitą, ji – klausiamai iškėlusi antakius, o jis – baimindamasis, jog jam ant galvos užgrius lubos. Staiga pasiryžęs veikti, kol akimirkos burtai nenuėjo perniek, įsimylėjėlis griebė ją už pečių ir palinko jos pabučiuoti. Nustėrusi iš nuostabos, panelė Roza nė nekrustelėjo. Pajuto prisiliečiant prie lūpų drėgną karininko burną ir švelnius ūsus, nesuvokdama, kodėl atsitiko ne taip, kaip jos apskaičiuota, ir pagaliau, atgavusi nuovoką, staigiai jį atstūmė.

– Ką jūs darot? Nejaugi nematote, jog esu daug vyresnė už jus? – sušuko atgalia ranka šluostydamasi lūpas.

– Bene svarbu amžius? – išlemeno sutrikęs karininkas, nes, tiesą pasakius, manė, kad panelė Roza daugių daugiausia dvidešimt septynerių metų.

– Kaip jūs drįstate? Ar visai proto netekote?

– Betgi iš jūsų... jūsų elgesio supratau... Juk negalėjau taip apsirikti! – suvapėjo vargšelis, iš gėdos nežinodamas kur dėtis.

– Man jūsų reikia Elizai, o ne sau! – sušuko išsigandusi panelė Roza ir išbėgusi užsidarė savo kambaryje, o nelaimingasis jaunikis paprašė savo apsiausto ir kepurės ir išėjo su niekuo neatsisveikinęs, pasiryžęs kojos daugiau nekelti į tuos namus.

Stovėdama koridoriuje už kampo, Eliza viską girdėjo pro praviras siuvamojo kambario duris. Ji irgi nesuprato, kodėl karininkui skiriama tiek daug dėmesio. Panelė Roza visada buvo tokia abejinga jaunikiams, jog Eliza ilgainiui ėmė ją laikyti sene. Ir tik paskutinius mėnesius, matydama ją visa širdimi ir kūnu įsitraukus į gundymo žaidimus, pastebėjo, kaip ji puikiai atrodo ir kokia skaisti jos oda. Eliza tarė sau, jog ji kraustosi iš proto dėl Maiklo

Stiuardo, ir jai nė galvon neatėjo, kad bukoliniai priešpiečiai gamtos prieglobstyje po japoniškais skėčiais ir sviestiniai sausainiai jūrų kelionių nepritekliams užglostyti buvo stačiai pinklės, globėjos paspęstos karininkui, kurį ši ketino jai įteikti ant padėklo. Ta mintis pervėrė jai širdį ir atėmė žadą, nes visų mažiausiai ji troško paslapčia suruoštų vedybų. Ji jau buvo patekusi į pirmosios meilės sūkurį ir tvirtai sau pasižadėjusi niekada netekėti už kito.

Eliza Somers pirmąkart pamatė Choakiną Andietą vieną tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt aštuntųjų metų gegužės penktadienį, kai tas sustabdė prieš namus kelių mulų traukiamą vežimą, lig viršaus prikrautą *Britų importo ir eksporto bendrovės* paketų. Tai buvo persiški kilimai, krištoliniai sietynai ir dramblio kaulo figūrėlių kolekcija – Felisiano Rodrigeso de Santa Kruso užsakyti daiktai šiaurėje jo pasistatytiems namams papuošti, vienas tų vertingų krovinių, kuriuos laikyti uoste buvo gana pavojinga ir daug saugiau nugabenti pas Somersus, prieš išsiunčiant į paskirties vietą. Jeigu prekės būdavo pristatomos sausuma, Džeremis samdydavo ginkluotą palydą joms saugoti, bet ši siunta turėjo būti pakrauta į čiliečių škuną, išplaukiančią kitą savaitę. Andieta vilkėjo savo vienintele tamsios spalvos eilute, seniai nebemadinga ir nudryžusia; neturėjo nei skrybėlės, nei lietsargio. Mirtinai blyškiame veide stulbinamai žėrėjo ugningos akys, žvilgėjo juodi plaukai, sudrėkę nuo pirmųjų rudenio dulksnų. Jo pasitikti išėjo panelė Roza, ir Mama Fresija, kaip paprastai prie juosmens prisikabinusi ryšulį raktų, nuvedė jį į galinį kiemą, kur buvo sandėlis. Jaunuolis virtine išrikiavo peonus per visą šlaitą, vingiuotus laiptus, pakopomis kylančias terasas, palei beprasmiškai suręstas pavėsines, ir tie, perduodami pakus iš rankų į rankas, iškrovė prekes. Jam beskaičiuojant ir bežemklinant pakus, besirašant skaičius į sąsiuvinį, Eliza pasinaudojo savo sugebėjimu tapti nepastebima ir galėjo į jį žiūrėti kiek tinkama. Prieš du mėnesius jai sukako septyniolika, ir ji jautėsi subrendusi meilei. Bežiūrint į Choakino Andietos ilgus rašaluotus pirštus, beklausant, kaip jis sodriu ir podraug aiškiu ir

skambiu it upės šniokštimas balsu šaltai įsakinėja peonams, ją kiaurai persmelkė šiurpas, ir nenumaldomas geismas prieiti arčiau ir užuosti jo kvapą paskatino išlįsti iš savo slėptuvės, kur ji tupėjo užsiglaudusi už palmių guoto. Niurgzdama, jog mulai priteršė tarpuvartę, ir rūpindamasi raktais, Mama Fresija nieko nepastebėjo, tačiau panelė Roza netyčia pamatė ūmai nukaitusį merginos veidą. Ji nėmaž neėmė to į galvą, brolio tarnautojas atrodė jai menkas vargeta, tiktai vienas iš daugybės šešėlių tą debesuotą dieną. Eliza dingo virtuvėje ir netrukus vėl pasirodė, nešina stiklinėmis ir ąsočiu medumi pagardintų apelsinų sulčių. Metų metus vaikščiojusi su knyga ant galvos nesvarstydama, ką daro, dabar pirmą kartą gyvenime ji jautė kiekvieną savo žingsnį, strėnų siūbavimą, rankų padėtį, atstumą tarp smakro ir krūtinės. Norėjo būti tokia pat graži, kokia buvo panelė Roza anuo metu, kai žydinti jaunyste ją priglobė aptikusi improvizuotame lopšyje – Marselio muilo dėžėje; norėjo dainuoti lakštingalos balsu, kaip panelė Epelgryn kad dainuoja škotų balades; norėjo šokti taip neįtikėtinai lengvai kaip jos šokių mokytoja; norėjo mirti čia pat, persmelkta aštraus kaip kardo ašmenys jausmo, kuris, siūbtelėjęs karščio banga, jai nespėjus susivokti, užbūrė ją siaubinga suidealizuotos meilės galia. Po daugelio metų, žiūrėdama į žmogaus galvą, užkonservuotą stiklainyje džino, Eliza prisiminė pirmąjį susitikimą su Choakinu Andieta ir iš naujo pajuto ją persmelkiant tą patį nepakeliamą jausmą. Visą kelią tūkstantį kartų svarstė, ar būtų galėjusi išvengti tos alinančios aistros, sugriovusios jai gyvenimą, ar per tas kelias trumpas akimirkas būtų galėjusi pasukti į šalį ir išsigelbėti, tačiau kiekvienąsyk, apie tai pagalvojusi, tardavo sau, kad jos likimas buvo nulemtas jau amžių pradžioje. Ir kai išminčius Tao Čienas atskleidė jai poetinę reinkarnacijos galimybę, ji įsiteigė, jog kiekviename jos gyvenime atsikartojo ta pati tragedija: jeigu praeityje ji gimė tūkstančius kartų ir tūkstančius kartų turi gimti ateityje, vadinasi, jai visados skirta ateiti į pasaulį ir vienodai mylėti tą vyrą. Ji neturėjo kitos išeities. Tao Čienas išmokė ją magiškų žodžių karmos mazgams atrišti ir išvengti tos pačios skausmingos meilės pasikartojimo visose kitose inkarnacijose.

Tą gegužės dieną Eliza padėjo padėklą ant suolo ir pasiūlė visiems pasivaišinti gaivinamaisiais gėrimais, iš pradžių darbininkams, norėdama laimėti laiko, kad nustotų virpėti keliai ir atsileistų baimė, sukausčiusi krūtinę ir atėmusi žadą, o paskiau – Choakinui Andietai, kuris, vis dar įsigilinęs į savo darbą, vos kilstelėjo akis, kai ji padavė jam stiklinę. Tuo pat metu apskaičiavusi vėjo kryptį, ji priėjo kaip galima arčiau, kad tas atpūstų, jos įsitikinimu, būsimojo vyro kvapą. Prisimerkusi ji uodė sumišusius sudrėkusių drabužių, paprasto muilo ir šviežio prakaito kvapus. Vidų nutvilkė karštis, lyg verdančios lavos srautas, ji pajuto, kaip silpsta jėgos, ir, akimirką baimei sugniaužus širdį, pasidingojo iš tikrųjų esanti per plauką nuo mirties. Tas kelias sekundes tvyrojo tokia įtampa, jog Choakinas Andieta paleido iš rankų sąsiuvinį, lyg kokia netramdoma galia būtų jį išplėšusi, ir jį taipgi nutvieskė tarytum gaisro ugnis, degindama savo spindesiu. Jis pažvelgė į Elizą, bet jos nematė: merginos veidas atrodė lyg blausus veidrodis, kuriame jis tarėsi regįs savo atvaizdą. Lyg pro miglą matė jos liemenį ir tamsią plaukų aureolę ir tik po kelių dienų, kai jiedu susitiko antrą kartą, galutinai prasmego jos juodų akių akivaran ir pateko jos aptakių judesių žavesio nelaisvėn. Jiedu abu drauge pasilenkė pakelti nukritusio sąsiuvinio, susitrenkė pečiais, ir gėrimas iš stiklinės kliūstelėjo ant jos suknelės.

– Žiūrėk, ką darai, Eliza! – suriko sunerimusi panelė Roza, irgi pajutusi tos netikėtos meilės iškrovą.

– Eik persirengti, o šitą suknelę pamerk į šaltą vandenį, gal ir išsiims dėmė, – šaltai pridūrė.

Tačiau Eliza nė nekrustelėjo, pakerėta Choakino Andietos akių, tik virpėdama visu kūnu, nėmaž nesislėpdama traukė orą išplėstomis šnervėmis, kol pagaliau panelė Roza paėmė ją už rankos ir įsivedė į vidų.

– Aš tau sakau, mergele: bet kuris vyras, nors ir koks būtų vargeta, gali daryti su tavim, ką tiktai nori, – priminė jai indėnė tą vakarą.

– Nesuprantu, apie ką tu čia man šneki, – atsakė Eliza.

Tą rudenio rytą namų kieme susitikusi su Choakinu Andieta, Eliza tarėsi susiradusi savo dalią: amžinai būsianti jo vergė. Dar buvo per jauna, kad sugebėtų suvokti, kas atsitiko, žodžiais apsakyti ją smaugiančią sumaištį ar numatyti, ką daryti toliau, bet juste juto tai, ko neįmanoma išvengti. Miglotai, bet skausmingai suprato, jog pakliuvo į žabangus, ir jos organizmas ėmė grumtis, lyg būtų maru apkrėstas. Ištisą savaitę ligi tos dienos, kai vėl su juo susitiko, ją perdėm varstė diegliai ir tampė spazmai, negelbėjo nei Mamos Fresijos stebuklingosios žolelės, nei vokiečio vaistininko vyšnių likeryje ištirpinti arseno milteliai. Ji sumenko, išryškėjo kauliukai, smulkučiai kaip purplelio, tad Mama Fresija baisiausiai persigandusi liepė uždaryti visus langus, kad jūros vėjas nenupūstų jos kitapus akiračio. Indėnė girdė ją įvairiausiais gydomųjų žolelių nuovirais ir kalbėjo užkeikimus, kurių mokėjo begalę, o kai pamatė, jog niekas negelbsti, kreipėsi į katalikų šventuosius. Iš skrynios dugno išsitraukė menkas santaupas, nusipirko dvylika žvakių ir nuėjo derėtis su klebonu. Paprašiusi jas pašventinti sekmadienį per sumą, uždegė po vieną visose aštuoniose bažnyčios šoninėse koplyčiose prieš kiekvieną šventąjį, tris pastatė prieš šventą Antaną, beviltiškų senmergių ir nelaimingų žmonų globėją, gelbstintį ir nuo visokių kitokių netekčių. Paskutiniąją – drauge su Elizos plaukų sruoga ir apatiniais marškiniais – nunešė pas apylinkėse plačiai žinomą *machi*. Tai buvo sena, iš prigimties akla mapučių genties indėnė, baltosios magijos žynė, pagarsėjusi neišvengiamos ateities spėjimais ir blaiviu protu, prireikus gydyti kūno pasargas ir dvasios negalias. Jaunystėje Mama Fresija tarnavo pas tą moterį ir mokėsi jos meno, bet nesugebėjo sekti jos pėdomis, kaip būtų to norėjusi, nes neturėjo pašaukimo. Čia jau nieko nepadarysi: žmogus gimdamas arba turi pašaukimą, arba ne. Kartą ji bandė visa tai paaiškinti Elizai, ir galvon atėjo tik vienas dalykas: pašaukimas – tai sugebėjimas matyti pro veidrodį. Neturėdama tos mįslingos galios, Mama Fresija gavo atsisakyti noro tapti žiniuone ir pristojo prie anglų.

Machi gyveno viena dauboje tarp dviejų kalvų, pažiūrėti begriūvančioje, šiaudais dengtoje plūktinėje pirkelėje. Aplink trobelę

riogsojo krūvos akmenų, pagalių, vešėjo puoduose pasodinti augalai, bergždžiai kapstėsi perkarę šunys ir dideli juodi paukščiai, ieškodami kokio nors maisto. Palei taką kūpsojo ištisas miškelis amuletų ir aukų – už suteiktas malones atsiteisusių dėkingų klientų dovanos. Moteriškė atsidavė visais gydomųjų žolelių nuovirais, kokius tik buvo virusi per savo gyvenimą, gobėsi tokios pat spalvos kaip išdžiūvusi žemė skara, buvo basa, nešvari, tačiau segėjo gausybe pigaus sidabro karolių. Jos veidas atrodė kaip juosva raukšlėta kaukė, burnoje styrojo tik du dantys, užgesusios akys vos giedravo. Savo buvusią mokinę pasitiko tarsi jos nepažindama, priėmė dovanų maistą ir butelį anyžinės, ženklu liepė atsisėsti priešais ir tyliai palaukti. Vidury pirkelės gruzdėjo kelios pliauskos, pro angą stoge vinguriavo dūmai. Ant juodų apsmilkusių sienų kabojo moliniai ąsočiai, žalvariniai rykai, sudžiovinti augalai ir ropliai. Sodrūs džiovintų gydomųjų žolelių ir žievių kvapai miešėsi su dvėselienos tvaiku. Jiedvi kalbėjosi *mapudungo*, mapučių genties kalba. Žiniuonė ilgokai klausėsi Elizos gyvenimo istorijos – nuo tos dienos, kai ji atsirado Marselio muilo dėžėje, iki paskutinės negandos, – paskui paėmė žvakę, plaukų sruogą ir marškinius ir atsisveikino su viešnia, paliepusi ateiti, kai ji bus užbaigusi visus užkerėjimus ir burtus.

– Kaip žinia, nuo tos negalios vaistų nėra, – pareiškė ji, kai tik Mama Fresija po dviejų dienų peržengė jos pirkelės slenkstį.

– Ar mano mergelė pasimirs?

– Negaliu pasakyti, bet nėra abejonių, jog turės daug kentėti.

– Kas jai atsitiko?

– Meilės įgeidis. Tai labai rimta negalia. Matyt, mėnesėtą naktį bus palikusi atdarą langą, ir, jai bemiegant, negalia įsismelkė į kūną. Nuo to nepadeda jokie burtai.

Mama Fresija grįžo nusiminusi: jeigu tokia išmoninga *machi*, ir ta nesugeba pakeisti Elizos lemties, vadinasi, juo labiau nepadės josios pačios menkas išmanymas ar šventųjų žvakės.

Panelė Roza

Panelė Roza stebėjo Elizą veikiau kirbinama smalsumo, nei užuojautos vedama, nes aiškiai matė negalios požymius ir iš patirties žinojo, kad laikas ir likimo negandos nuslopina ir kaitresnes meilės liepsnas. Ji buvo septyniolikos, kai beprotiškai įsimylėjo Vienos operos tenorą. Tuomet ji gyveno Anglijoje ir svajojo tapti primadona, nepaisydama nuožmaus motinos ir Džeremio, po tėvo mirties tapusio šeimos galva, priešinimosi. Nei vienas, nei kitas nelaikė, jog dainavimas operos teatre – panelei deramas dalykas, juo labiau kad spektakliai vyksta teatruose, vėlai vakare, o suknios – dekoltuotos. Juo mažiau ji tikėjosi brolio Džono paramos, nes tasai, pasidavęs į prekybos laivyną, tik kartą kitą pasirodydavo namuose ir niekada neturėdavo laiko. Ugningas, nudegęs svetimų kraštų saulėje, puikuodamasis nauja tatuiruote ar nauju randu, jis sujaukdavo įprastinį mažos šeimos gyvenimą. Apdalydavo dovanomis, apstulbindavo egzotiškomis istorijomis ir tuojau pat dingdavo prostitučių kvartale parsirasdamas tik tada, kai reikėdavo grįžti į laivą. Somersai buvo provincijos skvairai, didelių siekių niekada nepuoselėjo. Per kartų kartas valdė žemes, bet tėvas, pasibodėjęs avimis ir skurdžiais derliais, panoro išmėginti laimę Londone. Jam taip patiko knygos, jog jis galėjo palikti šeimą be duonos kąsnio ir įklimpti į skolas, kad tik įmanytų įsigyti mėgstamo autoriaus pasirašytą pirmąjį leidimą, bet neturėjo tikriesiems kolekcionieriams savito godumo. Nesėkmingai bandęs laimę prekyboje, jis nutarė atsiduoti tikrajam pašaukimui ir galop atidarė knygyną, kur pardavinėjo naudotas ir savo paties leistas knygas. Galiniame knygyno kambarėlyje įsirengė nedidelę spaustuvę, kur

darbavosi su dviem pagalbininkais, o mansardoje šiaip ne taip manėsi retų knygų prekyba. Iš trijų vaikų tik Roza domėjosi jo verslu. Ji augo visa širdimi atsidavusi muzikai ir knygoms, ir kai nesėdėdavo prie pianino ar nesimokydavo solfedžio, galėdavai ją aptikti kamputyje beskaitančią. Tėvas apgailestavo, kad ji vienintelė taip mėgsta knygas, nes tik Džeremis ir Džonas galėjo paveldėti jo verslą. Jam mirus, sūnūs likvidavo spaustuvę ir knygyną, Džonas pasidavė į jūrą, o Džeremis apsiėmė rūpintis našle motina ir seserimi. Jo išteklius sudarė kukli alga, kurią gaudavo tarnaudamas *Britų importo ir eksporto bendrovėje*, ir tėvo palikta nedidelė renta, be to, kartais paremdavo brolis Džonas – ne tiek grynais pinigais, kiek kontrabandinėmis prekėmis. Džeremis pasipiktinęs laikydavo palėpėje tas pražūtingas dėžes, bet jų neatidarydavo laukdamas, kol brolis atplaukęs pats viską išparduos. Šeima persikraustė į nedidelį ir pagal pajamas pernelyg brangų butą, bet užtat esantį geroje vietoje, pačiame Londono centre, tardami, jog tai puiki investicija. Mat reikėjo deramai ištekinti Rozą.

Sulaukusi septyniolikos metų, mergina žydėte žydėjo grožiu, tad pasiturinčių ir iš meilės mirštančių jaunikių netrūko, tačiau tuo metu, kai jos draugės nėrėsi iš kailio medžiodamos vyrus, Roza ieškojo dainavimo mokytojo. Taip ji susipažino su Karlu Brecneriu, Vienos operos tenoru, atvykusiu į Londoną dainuoti kai kuriose Mocarto operose ir sulaukusiu neregėto pasisekimo tą nepakartojamą vakarą, kai, atliekant *Figaro vedybas*, teatre apsilankė pats karalius su karaliene. Iš išvaizdos jis neatrodė esąs toks didis talentas: pažiūrėti mėsininkas, ir tiek. Dideliu pilvu ir liesomis kojomis toli gražu nebuvo elegantiškas, o kraujo pritvinkęs veidas su kupeta bespalvių plaukų virš kaktos buvo veikiau vulgarus, tačiau kai išsižiodavo gaivalingu balsu atverdamas dangų klausytojams, pavirsdavo kitokiu, tarytum ūgtelėdavo, pilvas susilygindavo su plačia krūtine, o raudonas teutono veidas suspindėdavo Olimpo šviesa. Bent jau tokį jį matydavo Roza Somers, įsimiklinusi gauti bilietus į kiekvieną spektaklį. Ji atvažiuodavo į teatrą gerokai prieš atidarant duris ir, atremdama pasipiktinusius žvilgsnius, kuriais badydavo ją praeiviai, nepratę regėti vieną gat-

vėje tokio luomo merginą, prie artistų įėjimo laukdavo valandų valandas, kad galėtų pamatyti iš karietos išlipant maestrą. Vieną sekmadienio vakarą tenoras pastebėjo gatvėje stypsančią gražuolę ir priėjęs ją užkalbino. Virpėdama ji atsakė į jo klausimus ir prisipažino, jog žavisi juo ir trokšta sekti jo pėdomis sunkiu, bet dievišku, jo žodžiais tariant, *bel canto* keliu.

– Užeikite po spektaklio į mano rūbinę, pažiūrėsime, kuo galėčiau jums padėti, – su ryškiu austrišku akcentu tarė jis savo neprilygstamu balsu.

Ji taip ir padarė, jausdamasi devintame danguje. Nutilus pašokusių ant kojų klausytojų ovacijoms, Karlo Brecnerio atsiųstas kapeldineris nuvedė ją už kulisų. Ji niekad nebuvo mačiusi teatro užkulisių, bet negaišo veltui laiko žavėdamasi audras keliančiomis išmoningomis mašinomis nei pieštais peizažais, – jos vienintelis tikslas buvo susitikti su savo stabu. Pamatė jį žydro aksomo chalatu su paauksuotais apvadais, įmantriu peruku su šviesiais vyturais ir nugrimuotu veidu. Kapeldineris paliko juos vienus ir išeidamas uždarė duris. Veidrodžiais, baldais ir užuolaidomis užgrioztas kambarys atsidavė tabaku, grimu ir pelėsiais. Viename kampe stovėjo paravanas, ištapytas sveikata trykštančiomis turkų haremo moterimis, o pasieniais kabojo ant karčių iškarstyti operiniai drabužiai. Išvydus iš arti savo stabą, Rozos entuziazmas akimirką nuslūgo, bet netrukus vėl pašoko. Jis paėmė jos rankas, prikėlė prie savo lūpų ir neskubriai išbučiavo, paskui iš visos krūtinės užtraukė *do*, sudrebindamas paravano odaliskas. Paskutinės Rozos užtvaros griuvo kaip Jerichono sienos, virto dulkių debesiu, pakilusiu iš peruko, kai aktorius gaivalingai ir vyriškai nusitraukė jį nuo galvos ir sviedė ant sofos, kur ji sėdėjo nekrustelėdama it apmiręs triušis. Po tankiu tinkleliu apspaustais plaukais, nusigrimavęs jis panėšėjo į nusenusią kurtizanę.

Ant tos pačios sofos, kur nukrito perukas, po dviejų dienų, lygiai penkiolika minučių ketvirtos popiet, Roza paaukojo jam savo skaistybę. Vienos tenoras paskyrė jai pasimatymą, lyg norėdamas aprodyti teatrą tą antradienį, kai nebuvo spektaklio. Jiedu slapta susitiko kavinėje, kur jis gardžiuodamasis sušveitė penkis

eklerus su kremu ir išgėrė du puodelius karšto šokolado, o ji tuo tarpu šaukšteliu maišė arbatą, iš baimės ir nerimo negalėdama nuryti nė gurkšnelio. Paskui jiedu nuėjo į teatrą. Tuo metu ten buvo tik dvi moteriškės, valančios salę, ir apšvietėjas, rytojaus dienai ruošiantis aliejines lempas, deglus ir žvakes. Karlas Brecneris, įgudęs suvedžiotojas, mostelėjęs burtų lazdele, ištraukė butelį šampano, pripylė dvi taures, ir jiedu išgėrė ligi dugno, pagerbdami Mocartą ir Rosinį. Paskui jis pasodino merginą išimtinai karaliui skirtoje aksominėje ložėje, nuo viršaus iki apačios išpuoštoje pūstažandžiais amūrais ir gipsinėmis rožėmis, o pats nuėjo į sceną. Užsilipęs ant piešto kartono kolonos nuopjovos, apšviestas ką tik uždegtų deglų, tik jai padainavo ariją iš *Sevilijos kirpėjo*, su begalinėmis fioritūromis pademonstruodamas visą vokalo galią ir saldų savo balso žavesį. Nuščiuvus paskutinei viešnios pagerbimo natai, tolumoje išgirdo Rozos Somers kūkčiojimą, neįtikėtinai mikliai nudūmė prie merginos, perbėgo salę, dviem šuoliais atsidūrė ložėje ir suklupo prie jos kojų. Dusdamas padėjo savo didelę galvą ant merginos kelių ir įsikniaubė į šilkinio samanų spalvos sijono klostes. Pravirko drauge su ja, nes nejučia ir jis įsimylėjo: tai, kas prasidėjo kaip eilinis suvedžiotojo nuotykis, per kelias valandas virto ugninga aistra.

Roza ir Karlas pasikėlė ir, remdamiesi vienas į kitą, svirduliuodami ir baimindamiesi to, kas neišvengiama, aklomis nuvingiavo ilgu tamsiu koridorium, užkopė laipteliais ir atsidūrė prie artistų rūbinių. Ant vienų durų gulstinėmis raidėmis buvo išvedžiotas tenoro vardas. Jiedu įėjo į kambarėlį, prigrioztą dulkėtų ir prakaitu dvokiančių baldų ir prabangių drabužių, ten pat, kur prieš dvi dienas pirmąsyk susitiko akis į akį. Lango nebuvo, tad kurį laiką jie praleido tamsos prieglobstyje ir spėjo atsigauti po ašarų ir pirmųjų atodūsių, paskui jis brūkštelėjo degtuką ir uždegė visas penkias kandeliabro žvakes. Šviečiant gelsvoms virpančioms liepsnelėms, sumišę, varžydamiesi jie sužiuro vienas į kitą, tramdydami srautus bepratrūkstančių jausmų ir nesugebėdami ištarti nė žodžio. Nepajėgdama atsispirti kiaurai veriantiems žvilgsniams, Roza rankomis užsidengė veidą, bet jis atplėšė jas taip pat švelniai,

kaip ką tik neseniai laužė pyragaičius su kremu. Drėgnomis lūpomis jiedu ėmė pakšėti vienas kitam į skruostus lyg lesiojantys balandžiai, paskui be niekur nieko įniko bučiuotis kaip reikiant. Roza jau turėjo tam tikrą švelnaus – tiesa, gana drovaus ir neintymaus – bendravimo patirtį su kai kuriais gerbėjais, ir tik vienam kitam pavyko vos vos prisiliesti lūpomis prie jos skruosto, bet ji niekad nebūtų nė pagalvojusi, jog įmanoma šitaip suartėti, kad vyro liežuvis nelyginant padykusi gyvačiukė gali apsivynioti jos liežuvį, o svetimos seilės nudrykti per veidą į burną; šiaip ar taip, bekylantį pasidygėjimą beregint nuslopino jaunystės įkarštis ir polinkis prie vokalinės muzikos. Ji ne tik lygiai taip pat aistringai atsiliepė į glamones, bet netgi ėmėsi iniciatyvos: nusivožė skrybėlaitę ir nuo pečių nusisiautė pilką karakulinę skraistę. Po to buvo vienas niekas atsagstyti švarkelį ir palaidinukę. Mergina išmaniai žengė kiekvieną sueities šokio žingsnį, vadovaudamasi instinktu ir draudžiamais erotiniais skaitymais, kurių slapčiomis pasirinkdavo tėvo knygų lentynose. Tai buvo atmintina diena jos gyvenime, ir ilgus metus ji prisimins menkiausias smulkmenas, tolydžio gražinamas ir vis labiau sureikšminamas. Tai buvo jos vienintelė patirtis, vienintelis pažinimo šaltinis, vienintelė versmė, iš kurios ji sėmėsi įkvėpimo turtindama vaizduotę, o vėliau, po daugelio metų, kurdama meną, išgarsinusį ją tam tikruose labai siauruose sluoksniuose. Ta nuostabi diena savo turiningumu prilygo nebent anai kovo dienai, kai po dvejų metų Valparaise į jos rankas pateko naujagimė Eliza, tarytum atlygis už vaikus, kurių niekad neturės, už vyrus, kurių negalės mylėti, už šeimos židinį, kurio niekada nesusikurs.

Vienos tenoras pasirodė besąs subtilus meilužis. Mylėjo ir tobulai pažino moteris, tačiau galėjo ištrinti iš atminties visas praeityje išsibarsčiusias meilės istorijas, gausybę skausmingų išsiskyrimų, pavydų, apgaulių, klastų, idant visiškai tyras atsiduotų trumpalaikei aistrai su Roza Sommers. Jo patirtį sudarė anaiptol ne sueitys su nuvalkiotomis kekšėmis. Brecneris girdavosi, jog niekada neturėjęs mokėti už malonumą, nes visos moterys be išim-

ties – nuo kuklių kambarinių iki prašmatnių grafienių – jam besąlygiškai atsiduodavusios, vos išgirdusios jį dainuojant. Meilės meno jis išmoko tuo pat metu kaip ir dainavimo meno. Kai buvo dešimties metų, jį įsimylėjo moteris, tapusi jo mokytoja, prancūzė tigrės akimis ir baltutėlėmis krūtimis. Ją pačią Prancūzijoje trylikos metų įšventino Donasjenas Alfonsas Fransua de Sadas. Bastilijos kalėjimo prižiūrėtojo duktė, ji susipažino su įžymiuoju markizu, kai šis, įkalintas šlykščioje kameroje, šviečiant žvakei, rašė savo ištvirkėliškas istorijas. Vaikiško smalsumo vedama, ji ateidavo pažiopsoti į jį pro grotas, nė nenumanydama, jog tėvas ją pardavė kaliniui už auksinį laikrodį, paskutinį nuskurdusio aristokrato turtą. Vieną rytą, kai ji spoksojo pro durų langutį, tėvas nusikabino ryšulį didelių raktų nuo juosmens, atidarė duris ir įstūmė dukterį į kamerą, lyg atiduodamas liūtams sudraskyti. Ji nebeprisiminė, kas ten atsitiko, tik žinojo, kad nesitraukė nuo Sado, sekdama paskui jį iš kalėjimo į patį baisiausią skurdą, kokį duoda laisvė, ir mokydamasi to, ko jis galėjo išmokyti. Kai tūkstantis aštuoni šimtai antraisiais metais markizas buvo uždarytas į Šarantono pamišėlių namus, ji atsidūrė gatvėje tuščiomis kišenėmis, bet užtat išėjusi visus meilės mokslus, kurie pravertė gaunant be galo turtingą, penkiasdešimt dvejais metais vyresnį vyrą. Žmogus pasimirė ilgai netrukus, jaunos nepasotinamos žmonos nualintas, ir ji pagaliau pasijuto laisva ir ganėtinai lobinga, kad galėtų daryti ką tinkama. Ištvėrusi žvėrišką markizo mokyklą, jaunystės dienų juodą skurdą, Prancūzų revoliucijos suirutę, Napoleono karų siaubą, dabar, būdama trisdešimt ketverių metų, turėjo kęsti Imperijos diktatūros priespaudą. Buvo viskuo pasibodėjusi, ir jos širdis prašyte prašė atvangos. Ji nutarė pasieškoti saugaus kampelio, kur galėtų ramiai praleisti paskutines gyvenimo dienas, ir pasirinko Vieną. Tuo gyvenimo laikotarpiu ji ir pažino Karlą Brecnerį, kaimynų vaiką, kai tas buvo vos dešimties metų, nors jau tada tarytum lakštingala giedojo katedros chore. Tik jai vienai, tapusiai Brecnerių šeimos drauge ir patikėtine, mažis turėjo dėkoti už tai, kad nebuvo kastruotas, kaip siūlė choro vadovas, idant jis išsaugotų kerubino balsą.

– Duokite jam ramybę, ir ilgai netrukus jis bus geriausiai apmokamas Europos tenoras, – išpranašavo gražuolė. Ir nesuklydo.

Nepaisant nepaprastai didelio amžiaus skirtumo, tarp jos ir mažio Karlo užsimezgė neįprastas ryšys. Ji žavėjosi vaiko jausmų tyrumu ir aistra muzikai; ji buvo jo mūza, ne tik išgelbėjusi jo vyrystę, bet ir išmokiusi deramai ja naudotis. Tuo metu, galutinai pasikeitus balsui, vos pradėjęs skustis, jis jau išmanė pasakišką eunuchų meną patenkinti moterį gamtos ir papročių nenumatytais būdais, tačiau dėl Rozos Somers jam nebuvo ko baimintis. Nereikėjo su įkarščiu jos pulti, apipilant pernelyg drąsiomis glamonėmis, nes, jo įsitikinimu, nebuvo prasmės ją stulbinti seralių triukais, tačiau jis nė neįtarė, jog daugių daugiausia po trijų pamokų mokinė jį pranoks savo išmone. Tai buvo žmogus, kuriam menkiausia smulkmena atrodė didžiai reikšminga, nes jis puikiai žinojo, kokią kvaitulingą galią turi žodis, tinkamai pasakytas meilės akto metu. Kaire ranka jis atsagstė vieną po kitos perlines sagutes ant nugaros, o dešine ištraukiojo iš plaukų segtukus, nenustodamas jos bučiuoti ir liaupsinti. Aukštino jos liekną liemenį, baltutėlę odą, klasikinį jos kaklo ir pečių apvalumą, žadinantį jam nenumaldomą geismą, kurstantį juslių gaisrą.

– Tu mane vedi iš proto... – kuždėjo jis. – Nesuprantu, kas man darosi, niekada nieko nesu mylėjęs ir niekada nieko nemylėsiu, kaip tave myliu.

Išklojo jai visą savo repertuarą, tačiau nėmaž neapsimesdamas, nuoširdžiai tikėdamas savo dorumu ir žavėdamasis Roza. Atvarstė korseto raištelius ir vieną po kito nuvilko sijonus, kol galiausiai ji liko batistinėmis kelnaitėmis ir lengvučiais marškinėliais, pro kuriuos giedravo jos spenelių žemuogytės. Tačiau nenuavė jai tymo batelių lenktais kulniukais, nenumovė baltų kojinių, raštuotais kaspinais parištų virš kelių. Nuščiuvo šnopuodamas, širdžiai daužantis krūtinėje lyg žemės gelmėse, nes įsitikino, jog Roza Somers – gražiausia pasaulyje moteris, angelas ir jog jam plyš širdis, jeigu jis nesusitvardys. Be jokių pastangų paėmė ją ant rankų, perėjo per kambarį ir pastatė prieš didelį veidrodį paauksuotais rėmais. Mirguliuojanti žvakių šviesa,

pasieniais iškarstyti teatro drabužiai, brokatai, plunksnos, aksomai ir pageltę nėriniai darė nerealumo įspūdį.

Netekusi jėgų, apsvaigusi nuo susijaudinimo, Roza žiūrėjo į veidrodį, nepažindama nei tos moters apatiniais drabužiais, susitaršiusiais plaukais ir degančiais skruostais, nei to vyro, bučiuojančio jai kaklą ir abiem rankom glamonėjančio krūtis. Ta ramybės pertraukėlė suteikė jam galimybę atgauti žadą ir šiek tiek sveiko proto, kurio buvo netekęs pirmąsias puolimo akimirkas. Nė kiek nesivaržydamas ėmė nusirenginėti prieš veidrodį ir, reikia pripažinti, nuogas atrodė kur kas geriau nei apsirengęs. Jam reikia gero siuvėjo, pagalvojo Roza, niekad nemačiusi nuogo vyro, netgi savo brolių vaikystėje: jos žinių šaltinį sudarė persūdyti aprašymai iš nepadorių knygų ir Džono popieriuose aptikti japoniški atvirukai, kur vyrų lyties organai buvo kur kas didesni nei iš tikrųjų. Rausvas status basliukas, išdygęs prieš akis, jos anaiptol neišgąsdino, kaip būgštavo Karlas Brecneris, – priešingai, sukėlė nesuvaldomą pasiutjuokį. Tai nulėmė paskesnę įvykių eigą. Spontaniškai atsisakę iškilmingos ir skausmingos ceremonijos, kokia paprastai būna nekaltybės atėmimas, jiedu padūko šėlti ir laigyti, vaikėsi vienas kitą po kambarį, lyg vaikai šokinėdami per baldus, išbaigė pradėtą šampaną, atkimšo naują butelį, apsitaškydami putojančiomis čiurkšlėmis, kvatodami ir pakuždomis prisiekdami amžiną meilę, kalbėjo visokias nešvankybes, kandžiojosi, laižėsi ir lyg patrakę nardė į bedugnę ką tik gimusios meilės sietuvą visą popietę ir vėlų vakarą, nė negalvodami nei apie laiką, nei apie juos supantį pasaulį. Jiedu tarėsi esą vieni du. Vienos tenoras vedė Rozą į epines viršūnes, ir ji, kruopšti mokinė, nė nedvejodama ėjo iš paskos, o kai atsidūrė viršūnėje, pakilo ir nuskriejo pati viena, vedama nuostabaus įgimto talento, vadovaudamasi įvairiais ženklais ir klausdama to, ko nežinojo, stebindama maestrą ir galiausiai pranokdama jį savo neįtikėtinu buklumu ir stulbinančia meilės gausa. Kai pagaliau jiedu įstengė atsiplėšti vienas nuo kito ir grįžti tikrovėn, laikrodis rodė dešimtą valandą. Teatras buvo tuščias, lauke tamsu, tvyrojo rūkas, tirštas lyg pyragaičių kremas.

Įsimylėjėliai įniko karštligiškai siuntinėti vienas kitam laiškelius, gėles, saldainius, persirašytus eilėraščius ir mažytes sentimentalias relikvijas, ir visa tai tęsėsi iki operos sezono Londone pabaigos. Jiedu susitikdavo kur įmanydami, aistros apakinti, nepaisydavo jokių atsargumo priemonių. Norėdami laimėti laiko ir nesirūpindami, kad kas nors juos gali pažinti, nuomodavosi kambarius viešbučiuose netoli teatro. Roza ištrūkdavo iš namų, prasimesdama juokingais pretekstais, o motina priblokšta Džeremiui nieko nesakė apie savo įtarimus, tik meldė Dievą, kad dukters pasiutimas greit praeitų ir dingtų be pėdsako. Karlas Brecneris amžinai vėluodavo į repeticijas, o kadangi bet kuriuo paros metu dažnai būdavo nuogas, persišaldė ir negalėjo dainuoti dviejuose spektakliuose, tačiau jis, užuot gailestavęs, naudojosi proga, kad, krečiamas karštligės, galėtų dar karščiau mylėtis. Ateidavo į išsinuomotą kambarį, nešinas gėlėmis Rozai, šampanu, kad galėtų gerti ir laistytis, pyragaičiais su kremu, improvizuotais eilėraščiais, kuriuos jiedu skaitydavo lovoje, aromatingais aliejais ligi šiol dangstomoms kūno dalims trintis, erotinėmis knygomis, kurias sklaidydavo ieškodami geriausių scenų, stručio plunksnomis vienas kitam kutenti ir gausybe kitokių priemonių savo žaidimams. Mergina tardavosi, jog atsiveria lyg vabzdžiagaudės žiedas, skleisdama pražūtingus kvapus, idant prisiviliotų vyrą kaip kokį vabzdį, sutraiškytų jį, prarytų, suvirškintų ir galiausiai išspjautų iščiulptus jo kaulelius. Pilna nesutramdomos energijos, ji duso nesitverdama savo kailyje, negalėdama nė akimirkos nustygti vietoje. Tuo tarpu Karlas Brecneris murdėsi painiavų akivare, kartais beprotiškai įsijausminęs, kartais visiškai nusistekenęs stengėsi susidoroti su savo priedermėmis teatre, bet akivaizdžiai prastėjo ir negailestingi kritikai sakė, jog Mocartas tikrai apsiverstų grabe išgirdęs Vienos tenorą paraidžiui atliekant jo kūrinius.

Baisėdamiesi, jog artėja išsiskyrimo valanda, įsimylėjėliai žengė į prieštaringų jausmų tarpsnį. Jie ketino pabėgti į Braziliją arba drauge nusižudyti, bet niekada nesvarstė galimybės vestis. Galiau-

siai gyvenimo meilė perveikė tragišką pagundą, ir po paskutinio spektaklio jiedu išsinuomojo karietą ir iškeliavo atostogų į Angli-jos šiaurę, kur apsistojo kaimo viešbutėlyje. Nutarė išnaudoti tas paskutines nežinios dienas, prieš Karlui Brecneriui išvykstant Ita-lijon – ten jis buvo sudaręs sutarčių su kai kuriais teatrais. Roza atvažiuosianti pas jį į Vieną, kai tik jis surasiąs deramą butą, susi-tvarkysiąs ir atsiųsiąs pinigų kelionei.

Kai jiedu pusryčiavo po skėčiu viešbutėlio terasoje, apsikloję kojas vilnone antklode, nes pakrantėje buvo žvarbu ir drėgna, ra-mybę jiems sutrikdė Džeremis Somersas, rūstus ir didingas kaip pranašas. Roza paliko tiek pėdsakų, jog vyresniajam broliui buvo labai lengva susižinoti, kur ji apsistojusi, ir pėdomis atsekti iki to nuošalaus kurorto. Išvydusi jį, Roza sukliko daugiau iš nuostabos, nei iš baimės, nes meilės svaigulys teikė jai drąsos. Tą akimirką ji pirmąsyk suvokė, ką padariusi, ir visa didybe jai atsiskleidė jos poelgio pasekmių svarba. Ji atsistojo pasiryžusi ginti savo teisę gyventi kaip tinkamai, bet brolis neleido jai nė prasižioti ir žengė tiesiai prie tenoro.

– Jūs turite pasiaiškinti su mano seserimi. Manau, jog nepasi-sakėte, kad esate vedęs ir turite du vaikus, – kreipėsi jis į suve-džiotoją.

Tai buvo vienintelis dalykas, kurio Karlas Brecneris nepapasa-kojo Rozai. Jiedu išsikalbėjo iš panagių, jis išklojo jai pačias inty-miausias savo ankstesnių meilės nuotykių smulkmenas, nepamirš-damas markizo de Sado keistenybių, apie kurias pasakojo jam mokytoja, prancūzė tigrės akimis, nes ji liguistai domėjosi, kada, su kuo ir ypač kaip jis mylėjosi nuo dešimties metų amžiaus iki tos dienos, kai jiedu susipažino. Ir jis nėmaž nesivaržydamas viską išdėstė – matė, kad ji labai įdėmiai klausosi ir vėliau pritaiko te-oriškai ir praktiškai. Tačiau nė vienu žodžiu neprasitarė apie žmo-ną ir vaikus gailėdamasis tos besąlygiškai jam atsidavusios žavios skaistuolės. Nenorėjo išsklaidyti tos pažinties kerų: Roza Somers buvo nusipelniusi visapusiškai mėgautis pirmąja meile.

– Aš reikalauju satisfakcijos, – sviedė jam Džeremis Somersas, pirštine pliaukštelėdamas per veidą.

Karlas Brecneris buvo aukštuomenės žmogus – nė neketino daryti tokios kvailystės ir kautis dvikovoje. Suprato, jog atėjo metas trauktis, ir apgailestavo, kad neturi laiko akis į akį pasiaiškinti su Roza. Nenorėjo, kad ji liktų sudužusia širdimi, galvodama, jog jis tyčia ją suvedžiojo ir pametė. Troško žūtbūt darsyk pasakyti, kaip karštai ją myli ir apgailestauja, jog, nebūdamas laisvas, negali įgyvendinti jųdviejų svajonių, bet iš Džeremio Somerso akių suprato, kad tas neleis. Džeremis paėmė iš pažiūros priblokštą seserį už rankos ir nusivedė prie karietos, neduodamas jokios galimybės atsisveikinti su mylimuoju arba susidėti savo menką mantą. Nuvežė ją Škotijon pas tetą, kur ji turėjo gyventi, iki paaiškėsianti jos padėtis. Jei atsitiksianti pati didžiausia nelaimė, kaip Džeremis vadino nėštumą, šeimos garbė būsianti amžinai sutepta, o gyvenimas – sugriautas.

– Niekam apie tai nė žodžio, nei mamai, nei Džonui! Supratai? – tiek tepasakė jis per visą kelionę.

Roza praleido kelias savaites nežinioje, kol galiausiai suprato, kad nėra pastojusi. Jai tarsi akmuo nusirito nuo krūtinės, atrodė, jog pats dangus atleido jai nuodėmes. Dar tris mėnesius ji stengėsi išpirkti kaltę megzdama vargšams, slapčia skaitė ir rašė, bet nepraliejo nė ašaros. Visą tą laiką ji mąstė apie savo likimą, ir jos viduje įvyko persilaužimas, nes, uždarai gyvendama tetos namuose, iš pagrindų pasikeitė. Tik ji viena pastebėjo tą permainą. Parvykusi į Londoną, atrodė tokia, kokia buvo anksčiau, rami, šypsanti, linkusi dainuoti ir skaityti, nė žodeliu nepriekaištavo Džeremiui, kad tas išplėšė ją iš mylimojo glėbio, nei ilgėjosi suvedžiojusio ją vyriškio, tarsi iš Olimpo viršūnių žvelgė į pasaulį, nepaisydama nei aplinkinių smerkimo, nei saviškių sielvartingų veidų. Iš pažiūros buvo tokia pati tobulo elgesio mergina kaip anksčiau, ir motina negalėjo įžiūrėti jokios kliauties, kad galėtų ką prikišti ar patarti, kaip jai derėtų laikytis. Kita vertus, našlė jau nebesugebėjo nei padėti dukteriai, nei jos globoti: ją sparčiai ėdė vėžys. Vienintelis pokytis Rozos gyvenime buvo toji užgaida valandų valandas rašyti užsidarius savo kambaryje. Smulkia rašysena prirašydavo dešimtis sąsiuvinių ir laikydavo juos po raktu. Ji

niekad nebandė išsiųsti laiško, tad Džeremis Somersas, visų labiausiai baiminęsis ką nors skausti, nustojo nerimasčiauti dėl tos rašymo ydos ir tarė sau, kad sesuo paklausė blaivaus proto balso ir pamiršo nelemtąjį Vienos tenorą. Roza anaiptol jo nepamiršo, priešingai, itin aiškiai ir smulkmeniškai prisiminė visa tai, kas nutiko, kiekvieną tartą ar pakuždėtą žodį. Iš atminties ištrynė tik vieną apmaudų dalyką: tai, kad buvo apgauta. Karlo Brecnerio žmona ir vaikai paprasčiausiai dingo, nes jiems niekada nebuvo vietos begalinėje jos meilės prisiminimų freskoje.

Viešnagė pas tetą Škotijoje neužglostė skandalo, bet gandai liko nepatvirtintais gandais, niekas nedrįso viešai įžeisti Somersų. Gausybė gerbėjų, anksčiau rėžusių sparną apie Rozą, grįžo vienas po kito, bet ji atstūmė juos prasimesdama motinos liga. Tai, kas būta, – lyg nebūta, jeigu apie tai nekalbi, tvirtindavo Džeremis Somersas, linkęs tylėjimu panaikinti bet kokius to įvykio pėdsakus. Gėdingas Rozos nuotykis glūdėjo tarsi primirštas neišsakytų dalykų paribiuose, nors broliai kartais netiesiogiai užsimindavo, neleisdami užgesti rusenančiai pagiežai, siejančiai juos tik jiems vieniems žinoma paslaptimi. Po daugelio metų, kai tas nuotykis jau niekam neberūpėjo, Roza išdrįso papasakoti viską broliui Džonui, prieš kurį visad vaidindavo išlepintos ir tyros mergaitės vaidmenį. Ilgai netrukus po motinos mirties Džeremis Somersas gavo pasiūlymą vadovauti *Britų importo ir eksporto bendrovės* filialui Čilėje. Jis išvyko drauge su Roza, į kitą pasaulio kraštą išsiveždamas neatskleistą paslaptį.

Jie atvažiavo tūkstantis aštuoni šimtai trisdešimtųjų metų žiemą, kai Valparaisas dar buvo kaimas, nors ten jau būta bendrovių ir šeimų, atsikėlusių iš Europos. Roza laikė Čilę bausme už savo nuodėmę ir stojiškai priėmė tą išbandymą, pasirengusi neišvengiama tremtimi išpirkti kaltę ir niekam – juo labiau broliui Džeremiui – nieku gyvu neišsiduoti, koks sielvartas graužia jai širdį. Drausdama sau net ir sapne guostis ir kalbėti apie prarastą mylimąjį, ji sugebėdavo išlaikyti pusiausvyrą netgi rūpesčių užgulta. Kaip galėdama geriau įsikūrė viešbutyje, pasiryžusi gintis nuo vėjo ir drėgmės, nes prasidėjo difterito epidemija, ir skustuvais ap-

siginklavę vietiniai barzdaskučiai grūmėsi su ja griebdamiesi žiaurių ir beprasmių operacijų. Pavasarį ir vasarą prastas įspūdis, kurį darė jai kraštas, truputį sušvelnėjo. Ji nutarė pamiršti Londoną ir naudotis savo nauja padėtimi, nepaisydama provincijos slogučio ir netgi saulėtais vidurdieniais kiaurai smelkiančių jūros vėjų. Įtikino brolį – o tas bendrovę, – jog būtina bendrovės vardu įsigyti padorų namą ir atsigabenti baldus iš Anglijos. Iškėlė tai kaip garbės ir prestižo klausimą: tokios svarbios bendrovės atstovui nevalia glaustis prastame viešbutėlyje. Po pusantrų metų, kai jų gyveniman įėjo mažoji Eliza, brolis ir sesuo gyveno dideliame name Linksmakalnyje. Panelė Roza uždarė buvusį mylimąjį akliname atminties narvelyje ir atsidėjusi visomis jėgomis grūmėsi dėl ypatingos vietos visuomenėje. Bėgant metams, Valparaisas augo ir modernėjo lygiai taip greitai, kaip ji pati, atsisveikinusi su praeitimi, virto klestinčia ir pažiūrėti laiminga moterimi, kuri po vienuolikos metų pavergė Jakobo Todo širdį. Apsimetėlis misionierius buvo nebe pirmas atstumtasis: ji nė neketino tekėti. Ilgainiui ji atrado nepaprastą būdą pratęsti idilę su Karlu Brecneriu, iš naujo pergyvendama kiekvieną savo gaisringos meilės akimirką ir visas kitas beprotiškas aistras, pramanytas vienišės naktų tyloje.

Meilė

Panelė Roza kaip niekas kitas suprato, kas dedasi meilės sužeistoje Elizos širdyje. Ji iškart įspėjo, kas yra kaltininkas, nes tik aklas nebūtų pastebėjęs, kaip keičiasi merginos nuotaikos pasirodžius brolio tarnautojui su Felisianui Rodrigesui de Santa Krusui siunčiamų lobių dėžėmis. Pirmiausia jai dingtelėjo mintis vienu plunksnos brūkštelėjimu pašalinti jaunuolį tik todėl, kad jis toks nereikšmingas ir vargeta, bet netrukus susivokė, jog ir ji pati jaučia, kokie pavojingi jo kerai, neįstengdama išmesti jo iš galvos. Savaime suprantama, iš pradžių krito į akis jo sulopyti drabužiai ir liguistai išblyškęs veidas, tačiau, įdėmiau įsižiūrėjusi, ji pamatė jo tragišką prakeikto poeto aurą. Įnirtingai siuvinėdama siuvamajame kambarėlyje, ji ir šiaip, ir taip apmąstė tą likimo išdaigą, suardžiusią jai visus planus: surasti Elizai malonų ir piningą vyrą. Mintyse ji rezgė žabangų žabangas tai vos užsimezgusiai meilei pražudyti, ketindama išsiųsti Elizą į Angliją, į kilmingų merginų pensioną, arba į Škotiją pas seną tetą, arba netgi pasakyti visą teisybę broliui, kad šis nusikratytų tarnautojo. Vis dėlto širdies gilumoje prieš jos valią brendo slaptas noras leisti Elizai patirti tą aistrą ligi galo ir šitaip atsiteisti už siaubingą tuštumą, prieš aštuoniolika metų tenoro paliktą jos pačios gyvenime.

Tuo tarpu Elizai, blaškantis jausmų sumaištyje, laikas slinko pasibaisėtinai lėtai. Ji nesuvokė, ar dabar diena, ar naktis, antradienis ar trečiadienis, prabėgo kelios valandos ar keleri metai nuo to laiko, kai pamatė tą jaunuolį. Kartais ji staiga pajusdavo, kad užkaista kraujas, išberia kūną, bet viskas praeidavo taip pat netikėtai ir nesuvokiamai, kaip ir prasidėdavo. Mylimąjį ji regėdavo visur:

tamsiose kertėse, debesų kamuoliuose, arbatos puodelyje ir, svarbiausia, sapnuodavo. Nežinojo, kuo jis vardu, ir nedrįso klausti Džeremį Somersą, nes bijojo sukelti įtarimus, bet užtat valandų valandas spėdavo, koks vardas jam geriausiai tiktų. Beviltiškai troško su kuo nors pasikalbėti apie savo meilę, aptarti kiekvieną jaunuolio trumpo apsilankymo smulkmeną, apmąstyti tai, ko jiedu nepasakė vienas kitam, ką turėjo pasakyti ir ką pasakė žvilgsniu, staigiu raudoniu ir ketinimais, bet nebuvo nė vieno patikimo žmogaus. Gailestavo, kad nesirodo kapitonas Džonas Somersas, tasai dėdė pirato širdimi, pats nuostabiausias jos vaikystėje žmogus, vienintelis galėjęs ją suprasti ir jai padėti tokią sunkią valandą. Ji nėmaž neabejojo, kad Džeremis Somersas paskelbtų negailestingą karą kukliam bendrovės tarnautojui, jeigu tik ką nors sužinotų, bet negalėjo nuspėti, ką darytų panelė Roza. Ji tarė sau, kad juo mažiau būsią žinoma apie tai namuose, juo laisviau galėsią elgtis jiedu su būsimuoju sužadėtiniu. Jai net į galvą neatėjo mintis, kad nebus atsiliepta į jos jausmus lygiai taip pat karštai ir aistringai, nes jai atrodė, jog tokia didi meilė paprasčiausiai negali uždegti tik jos vienos širdį. Jos akimis žiūrint, būtų visiškai logiška ir teisinga, jeigu kur nors mieste tokia pat saldi kančia kamuotų kitą širdį.

Eliza pasislėpusi čiupinėdavo anksčiau niekada neliestas kūno vietas. Ji užsimerkdavo tardamasi, kad ją glosto švelni kaip paukštelis *jo* ranka, kad ji bučiuoja jo lūpas veidrodyje, glaustydama priegalvį apkabina jo liemenį, kužda vėjo nešamus meilės žodžius. Netgi sapnuose ji negalėdavo išsivaduoti iš Choakino Andietos. Jis išdygdavo kaip milžiniškas šešėlis, palinkdavo grūmodamas ją praryti tūkstančiais beprotiškų ir jaudinančių būdų. Ji nežinodavo, kas jis toks: įsimylėjėlis, demonas, arkangelas. Nenorėdavo atsibusti ir fanatiškai užsispyrusi naudodavosi gudrybe, išmokta iš Mamos Fresijos: sapnuodavo kada tinkama. Ji sugebėjo taip įgusti į tą meną, jog įsivaizduojamas mylimasis pasirodydavo kaip gyvas, ji galėdavo jį liesti, uosti, aiškiai ir raiškiai visai šalia girdėdavo jo balsą. Jai nieko daugiau nereikėtų, jei galėtų miegoti be perstojo: tuomet, jos galva, amžinai jį mylėtų savo lovoje. Eliza

būtų pražuvusi tos aistros akivare, jeigu po savaitės Choakinas Andieta nebūtų grįžęs paimti lobio paketų, kad galėtų juos išsiųsti į šiaurę.

Eliza iš vakaro sužinojo, kad jis ateis, – ne instinkto ir ne nuojautos įspėta, kaip vėliau, daugeliui metų praslinkus, ji aiškino Tao Čienui, o tik todėl, jog vakarienės metu girdėjo Džeremį Somersą nurodinėjant seseriai ir Mamai Fresijai:

– Krovinio paimti atvažiuos tas pats tarnautojas, – pridūrė probėgšmais, nė neįtardamas, kokią jausmų audrą – dėl skirtingų priežasčių – sukels jo žodžiai visoms trims moterims.

Mergina visą rytą praleido terasoje spoksodama į kelią, kuris raitėsi kalvos šlaitu namo link. Apie vidurdienį pamatė šešių mulų traukiamą vežimą, lydimą ginkluotų raitelių. Nenumanydama, kad iš namų ją stebi panelė Roza ir Mama Fresija, ji pajuto, kaip ją užlieja ledinė ramybė, lyg ji būtų mirusi.

– Tiek vargsti, kol išauklėji, o štai ji ima ir įsimyli pirmą pasitaikiusį plevėsą! – prakošė panelė Roza pro dantis.

Ji buvo nutarusi griebtis visų priemonių, kad tik išvengtų nelaimės, nes puikiai žinojo, ką reiškia pirmosios meilės užgaidas.

– Aš pati pasirūpinsiu kroviniu. Pasakyk Elizai, kad nekištų nosies lauk, ir nieku gyvu neleisk jos išeiti, – paliepė panelė Roza.

– Ir ką gi man daryti, jūsų nuomone? – subjurusi paklausė Mama Fresija.

– Jei reikės, užrakinkite.

– Jūs pati užrakinkite, jei galite. Nevelkite manęs į šitą reikalą, – atsakė ji ir, vilkdama kojas, išėjo pro duris.

Niekas negalėjo sutrukdyti merginai prieiti prie Choakino Andietos ir įduoti jam laišką. Įteikė jį atvirai, žiūrėdama jam tiesiai į akis ir pilna tokio nuožmaus ryžto, jog panelė Roza nedrįso jo atimti, o Mama Fresija – įsikišti. Tuomet abi moterys suprato, jog kerai kur kas stipresni, negu jos įsivaizdavo, ir jog nepadės nei durų užraktai, nei šventintos žvakės. Jaunuolis tą savaitę taip pat negalėjo pamiršti merginos paveikslo, bet, manydamas, kad ji – Džeremio Somerso duktė, buvo įsitikinęs, jog ji jam suvis neprieinama. Jis nė neįtarė, kokį įspūdį jai padarė, ir jam net į galvą

neatėjo, kad, anąsyk paduodama jam aną įsimintiną stiklinę sulčių, mergina prisipažino jį mylinti, todėl jis be galo išsigando, kai ji įteikė jam užantspauduotą laišką. Sutrikęs įsikišo jį kišenėn ir stebėjo toliau, kaip darbininkai krauna dėžes į vežimą, o tuo tarpu jam kaito ausys, drėko drabužiai nuo prakaito ir šiurpuliai bėgo per kūną. Eliza įdėmiai žiūrėjo į jį stovėdama už kelių žingsnių, netardama nė žodžio ir nenorėdama pastebėti įtūžusio panelės Rozos veido nei sielvartingos Mamos Fresijos išraiškos. Kai paskutinė dėžė buvo pririšta prie vežimo ir mulai apsisuko leistis nuo kalvos, Choakinas Andieta atsiprašė panelę Rozą už sutrukdymą, atsisveikino su Eliza linktelėdamas galvą ir kaip galima skubiau žengė pro vartus.

Elizos laiškutis buvo tik dviejų eilučių – nurodyta, kur ir kaip jie turi susitikti. Jos planas buvo toks paprastas ir drąsus, jog bet kas būtų galėjęs ją palaikyti patyrusia sukčiuviene: Choakinas turėjo po trijų dienų ateiti devintą valandą vakaro į Amžinosios Apginties Švenčiausiosios Mergelės koplyčią, keliauninkų prieglaudą, esančią netoli Somersų namų Linksmakalnyje. Eliza pasirinko tą vietą, nes buvo artutėliai, o dieną – trečiadienį. Panelė Roza, Mama Fresija ir tarnaitės būsiančios užsiėmusios vakariene, ir niekas nepastebėsiąs, jeigu ji trumpai išslinksianti iš namų. Išvykus nelaimingajam Maiklui Stiuardui, nebuvo prasmės rengti balius, juo labiau ir ankstyva žiema jų neskatino, bet panelė Roza laikėsi seno įpročio, kad nutildytų apie ją ir jūrų karininką skleidžiamas paskalas. Nutraukdama muzikinius vakarėlius Stiuardui išplaukus, būtų savaime pripažinusi, jog šie tik jam vienam ir buvo rengiami.

Septintą vakaro Choakinas Andieta jau nekantriai laukė sutartoje vietoje. Iš tolo matė šventiškai šviečiant namus, vora važiuojant svečių karietas ir pakele išsirikiavusių vežėjų žibintus. Keliskart jam teko slėptis išvydus artėjant panaktinius patikrinti koplyčios lempų, kurias tolydžio užpūsdavo vėjas. Tai buvo mažytis kvadratinis nedegtų plytų statinys su dažytu mediniu kryžiumi

ant stogo ir gipsine Švenčiausiosios Mergelės statula, ne ką didesnis už klausyklą. Viduje ant padėklo rikiavosi kelios eilės naujų aukojamųjų žvakių ir amfora su nuvytusiomis gėlėmis. Buvo pilnaties naktis, tačiau dangumi lėkė dideli juodi debesys, retkarčiais visiškai užtemdydami mėnulį. Lygiai devintą valandą jis pajuto šalia pat esant merginą ir pastebėjo žmogystę, nuo galvos iki kojų įsisupusią į juodą skraistę.

– Aš jūsų laukiu, panele, – išlemeno jis, jausdamasis visiškas idiotas.

– Aš tavęs jau senių seniausiai laukiu, – nė kiek nesutrikdama atsakė ji.

Eliza nusisiautė skraistę, ir Choakinas pamatė, kad ji vilki šventiniais drabužiais. Pasikaišiusi sijoną ir įsispyrusi į šlepes, ji laikė rankoje baltas kojines ir tymo batelius, kad jų nesusipurvintų beeidama. Juodi, per viršugalvį perskirti plaukai buvo supinti į dvi kasas, perrištas atlasiniais kaspinais. Jiedu atsisėdo koplytėlės gale ant aslos, ant jos patiestos skraistės, pasislėpę už statulos, ir sėdėjo tylėdami, beveik susiglaudę, bet nesiliesdami vienas prie kito. Gana ilgai jiedu nedrįso pažvelgti vienas į kitą, švelnios prieblandos gaubiami, apdujė nuo artumo, alsuodami tuo pačiu oru ir jausdami, kaip degte dega kūnas, nors pūsčiojo šalto vėjo gūsiai, tolydžio grasindami palikti juos tamsoje.

– Aš esu Eliza Somers, – pagaliau tarė ji.

– O aš – Choakinas Andieta, – atsiliepė jis.

– Man atrodė, jog tu vardu Sebastianas.

– Kodėl?

– Nes esi panašus į kankinį šventąjį Sebastijoną. Aš neinu į katalikų bažnyčią, esu protestantė, bet Mama Fresija mane kartais nusiveda, atlikdama savo įžadus.

Jiedu nutilo – nebežinojo, apie ką daugiau kalbėti; tolydžio rausdami, slapčiomis žvilgčiojo vienas į kitą. Eliza jautė jį atsiduodant muilu ir prakaitu, bet nedrįso arčiau prikišti nosies, kad ir labai norėjo. Koplytėlėje buvo girdėti vien vėjo ūžimas ir jųdviejų šnopavimas. Po kelių minučių ji pareiškė turinti grįžti, nes jos galį pasigesti namiškiai, ir jiedu atsisveikino paspausdami vienas ki-

tam ranką. Šitaip jiedu susitikdavo kiekvieną trečiadienį skirtingu laiku ir labai trumpai. Per kiekvieną tų džiaugsmingų pasimatymų milžino žingsniais abu skubėdavo į meilės šėlsmą ir kančias. Greitosiomis pasisakydavo tik tai, kas būtiniausia, nes kalbos jiems atrodydavo tuščias laiko gaišinimas, tačiau neilgai trukus šnekėdavo tik susiėmę už rankų, vis arčiau slinkdamiesi vienas prie kito, susiliedami dvasiškai, kol pagaliau penktąjį trečiadienį pasibučiavo į lūpas – iš pradžių vos vos prisiliesdami, paskiau pamažu įsijausdami ir galop atsiduodami malonumui ir duodami valią juos apėmusiai aistrai. Ligi tol jau buvo nuosekliai aptarę Elizos šešiolikos metų gyvenimą ir Choakino dvidešimt vienerių metų patirtį. Apšnekėję nepatikėjo nei nerealia pasaka apie kraitelę su batistiniais vystyklais ir audinių antklodėle, nei Marselio muilo dėže, ir Andietai stačiai atlėgo širdis, sužinojus, jog Eliza nei vieno, nei kito Somerso duktė ir jog jos kilmė tokia pat neaiški kaip ir jo, nors, šiaip ar taip, jiedu skiria socialinė ir turtinė bedugnė. Eliza sužinojo, kad Choakinas – lengvabūdiškos meilės vaisius, kad jo tėvas dingo vos pasėjęs sėklą; jis užaugęs nežinodamas savo tikros pavardės, rašydamasis mergautine motinos pavarde, paženklintas „benkarto" žyme, sulig kiekvienu žingsniu pastojančia jam kelią. Tėvai išgują bešlovę dukterį ir atsižadėję neteisėto vaikaičio. Seneliai ir dėdės, prietaruose paskendę viduriniosios klasės prekybininkai ir valdininkai, gyveną tame pačiame mieste, visiškai netoli kitame kvartale, bet niekad su jais nesusitinkąs. Sekmadienį jie einą mišių į tą pačią bažnyčią, tik skirtingu metu: vargšai neiną mišių vidurdienį. To gėdos ženklo pažymėtas, Choakinas nežaidęs tuose pačiuose parkuose, kur žaisdavę jo pusbroliai, nelankęs tų pačių mokyklų, bet užtat dėvėjęs jų senais drabužiais ir žaidęs jų išmestais žaislais, kuriuos viena geraširdė teta slapčiomis atsiųsdavusi atstumtai seseriai. Choakino Andietos motinai viskas baigėsi kur kas prasčiau negu panelei Rozai, ir ji nepalyginti brangiau užsimokėjo už savo klaidą. Abi moterys buvo to paties amžiaus, tačiau anglė žydėte žydėjo jaunyste, o Choakino motina ilgainiui suvargo nuo skurdo ir nepriteklių, išseko prie žvakės besiuvinėdama kraitinius drabužius nuotakoms. Nedalia nepakenkė jos orumui, ir ji išauklėjo sūnų pagal nepalenkiamus garbės prin-

cipus. Choakinas iš mažens išmoko laikyti aukštai iškėlęs galvą, išsyk atsiliepti į menkiausią užgaulę ar užuojautą.

– Kada nors aš ištrauksiu savo motiną iš to vargano bendruomenės namo, kur gyvena susikimšusios kelios šeimos, – jiedviem kuždantis koplytėlėje, pažadėjo Choakinas. – Padarysiu taip, kad ji gyventų padoriai, kaip gyveno anksčiau, prieš prarasdama viską...

– Ji neprarado visko. Ji turi sūnų, – atsiliepė Eliza.

– Aš atnešiau jai nelaimę.

– Nelaimę nulėmė tai, kad ji įsimylėjo nenaudėlį. Tu išperki jos nuodėmę, – tvirtu balsu tarė ji.

Jaunuolių pasimatymai būdavo labai trumpi, o kadangi jiedu visada susitikdavo skirtingu metu, panelė Roza negalėjo sekti jos dieną ir naktį. Nors ji ir žinojo, jog kažkas vyksta už jos akių, bet nebuvo tokia klastinga, kad užrakintų Elizą arba išsiųstų į kaimą, kaip liepė jai pareigos jausmas, ir apie savo įtarimus netgi neužsiminė broliui Džeremiui. Ji numanė, jog Eliza susirašinėja su savo mylimuoju, bet nesugebėjo perimti nė vieno laiško, nors sukėlė ant kojų visus tarnus. Laiškus jis rašė, ir tokius aistringus, jog, juos perskaičiusi, panelė Roza būtų netekusi žado. Choakinas jų nesiuntinėdavo – įteikdavo juos Elizai per kiekvieną pasimatymą. Ugningai reikšdavo juose visa tai, ko nedrįsdavo jai išsakyti į akis, išdidumo ar drovumo varžomas. Ji laikydavo juos paslėpusi skrynelėje, trisdešimties centimetrų gylio duobėje, nedideliame darže prie namo, kur kas dieną dėdavosi prižiūrinti Mamos Fresijos gydomąsias žoleles. Tie tūkstančius kartų slapčiomis perskaityti laiškeliai labiausiai žadino ir kurstė jos meilę, nes juose atsiskleisdavo tas Choakinas Andieta, kuris niekada nepasireikšdavo, kai jiedu būdavo dviese. Jie atrodydavo rašyti lyg visai kito žmogaus. Tas išdidus, amžinai gintis pasirengęs niūrus ir sielvartingas jaunuolis, kuris pašėlusiai ją glausdavo ir tuojau pat lyg nusideginęs atstumdavo, laiškuose plačiai atverdavo širdį ir savo jausmus aprašydavo kaip poetas. Vėliau, kai Eliza metų metus sekė sunkiai aptinkamomis Choakino Andietos pėdomis, tie laiškai buvo vienintelis tiesos liudijimas, nepaneigiamas įrodymas, jog nežabota meilė, toji trumpa palaima ir begalinė kančia, buvo anaiptol ne paauglės vaizduotės vaisius.

Po pirmojo pasimatymo koplytėlėje diegliai ūmai nustojo varstyti Elizą, ir niekuo – nei elgesiu, nei išvaizda – ji neišduodavo savo paslapties, nebent beprotišku akių spindesiu ir truputį dažniau naudodamasi savo sugebėjimu tapti nepastebima. Kartais atrodydavo, kad, visus klaidindama, tuo pačiu metu ji būna skirtingose vietose, arba niekas negalėdavo prisiminti, kur ir kada ją matęs, ir kaip tik tuo metu, kai kas nors imdavo ją šaukti, ji atsišaukdavo dėdamasi nežinanti, kad jos ieškoma. Kartais ji dirbdavo siuvamajame kambarėlyje su panele Roza arba su Mama Fresija ruošdavo valgį, bet pastaruoju metu pasidarė tokia tyli ir perregima, kad jiedviem būdavo toks įspūdis, jog jos nėra. Ji buvo tokia neapčiuopiama, beveik nepastebima, ir jeigu dingdavo kelioms valandoms, niekas nė nesusivokdavo.

– Stačiai vaiduoklis! – nuolat kartodavo panelė Roza. – Man jau nusibodo tavęs ieškoti. Aš nepageidauju, kad eitum iš namų ar dingtum man iš akių.

– Visą popietę niekur nebuvau išėjusi, – ramiai atsiliepdavo Eliza, tyliai išnerdama iš kampo su knyga ar siuviniu rankoje.

– Ko tokia tyli, vaikeli, dėl Dievo meilės? Kaip aš galiu tave pamatyti, jei tyli užsiglaudusi kaip triušelis? – savo ruožtu sakydavo Mama Fresija.

Ji pritardavo, o paskiau darydavo ką tinkama, bet rasdavo tokią išeitį, kad visiems įtiktų ir atrodytų paklusni. Per kelias dienas ji įsimiklino taip neįtikėtinai sumaniai sujaukti tikrovę, tarytum visą gyvenimą būtų užsiiminėjusi magijos menu. Neįstengdama jos nutverti bemeluojant ar prieštaraujant sau, panelė Roza nutarė verčiau pelnyti jos pasitikėjimą ir kur buvus nebuvus vis kreipdavo kalbą apie meilę. Pretekstų netrūko: paskalos apie drauges, meilės romanai, kurias abi skaitydavo, naujų italų operų libretai, kuriuos išmokdavo atmintinai, tačiau Eliza nė žodžiu neišsiduodavo apie savo jausmus. Tuomet panelė Roza įniko bergždžiai ieškoti namuose kokių nors įkalčių; išnaršė merginos kambarį ir drabužius, išvartė lėlių kolekciją ir muzikines dėžutes, knygas ir sąsiuvinius, bet niekur neaptiko jos dienoraščio. Aptikusi būtų tikrai nusivylusi, nes jame niekur nebuvo užsiminta apie Choakiną An-

dietą. Eliza ką nors užsirašydavo, kad nepamirštų. Jos dienoraštyje būta visko, pradedant pasikartojančiais sapnais ir baigiant begaliniu valgių receptų sąrašu ir naudingais patarimais kaip nupenėti vištą ar išvalyti riebalų dėmes. Buvo ten svarstymų apie jos gimimą, apie prabangią pintinę ir Marselio muilo dėžę, bet nė žodžio apie Choakiną Andietą. Jai nereikėjo dienoraščio, kad prisimintų Choakiną. Tik daugeliui metų praslinkus, ji pradėjo tame dienoraštyje pasakotis savo meilės trečiadienius.

Galiausiai vieną naktį jaunuoliai atsidūrė nebe koplytėlėje, bet Somersų namuose. Ligi tol Eliza ilgai kankinosi, abejonių draskoma, suvokdama, jog žengia lemiamą žingsnį: jau vien tai, kad ji susitinka slapčia, be liudytojų, atima jai šlovę, didžiausią merginos lobį, kuris vienintelis lemia jos ateitį. „Moteris be doros nieko neverta, ji niekada negali tapti žmona ir motina, geriau tegu ji pasiriša akmenį po kaklu ir šoka į jūrą", – visi kalė jai į galvą. Elizai dingtelėjo, kad ji neturi jokių švelninančių aplinkybių tam dalykui pateisinti: tai ji daro viską apgalvojusi ir apskaičiavusi. Antrą valandą nakties, kai mieste visi miegojo, išskyrus tamsoje budinčius panaktinius, Choakinas Andieta įsimiklinęs kaip vagis įsibrovė pro bibliotekos terasą, kur jo laukė Eliza, basa, vienais naktiniais marškiniais, tirtėdama iš baimės ir šalčio. Paėmė jį už rankos ir aklomis nusivedė per visus namus į galinį kambarį, kur didelėse spintose kabojo šeimos drabužiai, o skryniose gulėjo sudėta visa tai, kas reikalinga ateičiai siūti ir persiūti drabužius ir skrybėlaites panelei Rozai. Ant grindų, suvyniotos į linines paklodes, laukdamos kito metų laiko gulėjo svetainės ir valgomojo užuolaidos. Ta vieta Elizai atrodė saugiausia, toli nuo kitų kambarių. Šiaip ar taip, dėl viso pikto ji įlašino valerijonų į taurelę anyžinės, kurią panelė Roza išgerdavo prieš miegą, o Džeremiui į brendį, po vakarienės jam berūkant Havanos cigarą. Ji žinojo kiekvieną namų kampelį, žinojo, kur braška gindys ir kaip atidaryti duris, kad šios negirgždėtų, tad galėjo vesti Choakiną tamsoje vien iš atminties. Jis sekė paskui ją paklusniai, perbalęs iš baimės, neklausydamas sąžinės nei motinos balso, nepermaldaujamai primenančio doro žmogaus garbės kodeksą. Niekad Elizai nepada-

rysiu to, ką mano tėvas padarė motinai, mąstė sau vienas, apčiuopomis sėlindamas paskui merginą, laikydamasis jos rankos ir žinodamas, jog visi svarstymai tušti, nes jau buvo bejėgis priešintis gaivalingam geismui, neduodančiam ramybės nuo tos dienos, kai pirmąsyk ją pamatė. Tuo tarpu Elizos širdyje grūmėsi dvi jėgos: perspėjantis proto balsas ir galingas instinktas, pasitelkęs pagalbon išmoningiausių gudrybių. Ji aiškiai nesuvokė, kas turi atsitikti spintų kambaryje, bet ėjo ten, iš anksto nuolankiai atsidavusi likimo valiai.

Somersų namai, pakibę lyg voras vėjų pagairėje, buvo kiaurai perpučiami ir amžinai šalti, nors tarnaitės pusę metų stengdavosi įšildyti juos gorėmis. Paklodės visados būdavo padrėkusios, prisigėrusios jūros drėgmės, visi miegodavo kojūgalyje pasiguldę karšto vandens butelius. Vienintelė šilta vieta buvo virtuvė, kur niekados negesdavo didelė, visa kam naudojama malkomis kūrenama krosnis. Žiemos metu braškėdavo sienojai, atšokdavo lentos, atrodydavo, jog namo karkasas ims ir išplauks į jūrą kaip senovinė fregata. Panelė Roza niekada neapsiprato su Ramiojo vandenyno vėjais, lygiai kaip negalėjo priprasti prie žemės drebėjimų. Tikri žemės drebėjimai, iš tų, kurie verčia viską aukštyn kojomis, būdavo maždaug kas šešeri metai, ir kiekvienu atveju ji laikydavosi stebėtinai šaltakraujiškai, tačiau kasdienis tirtėjimas, griaunantis įprastą gyvenimą, varė ją į neviltį. Jai niekad nepatikdavo porceliana ir taures statyti ant apatinių lentynų, kaip tai daro čiliečiai, ir kai valgomojo baldai imdavo siūbuoti, o indai dužti į druzgus, ji prapliupdavo nesavu balsu keikti tą šalį. Apatiniame aukšte buvo drabužinė, kur Eliza ir Choakinas mylėdavosi ant pundo margintо kartūno užuolaidų, vasarą kabinamų svetainėje vietoj storų žalių aksominių užuolaidų. Jiedu mylėdavosi tarp prabangių spintų, skrybėlaičių dėžučių ir dėžių su panelės Rozos pavasarinėmis suknelėmis. Jie nepaisė nei šalčio, nei naftalino kvapo, nes jiems buvo nesvarbu nei praktiniai nepatogumai, nei pasekmių baimė, nei jų pačių it jaunų šunyčių neišmanymas. Jie nieko nenutuokė apie meilę, tad, apdują ir sutrikę, netardami nė žodžio, aklomis plėtė savo patirtį, drauge negrabiai padėdami vienas kitam. Dvidešimt vienerių metų jis buvo vis dar skaistus kaip ir ji. Keturiolikos me-

tų, norėdamas įtikti motinai, jis nutarė eiti į kunigus, tačiau šešiolikos, prisiskaitęs laisvamaniškų knygų, pasiskelbė kunigų – bet ne tikėjimo – priešu ir nusprendė išsaugoti nekaltybę, iki pasieksiąs užsibrėžtą tikslą: ištrauksiąs motiną iš to vargano bendruomenės namo, kur gyveno susikimšusios kelios šeimos. Jo įsitikinimu, tai būsiąs menkiausias atlygis už jos begalinį pasiaukojimą. Nors vis dar skaistūs, nors ir siaubingai bijodami įkliūti, jaunuoliai susirado tamsoje tai, ko ieškojo. Atsagstė visas sagas, atmazgė kaspinus, nusikratė drovumo ir radosi nuogi, sunkiai alsuodami ir rydami vienas kito seiles. Gerte gėrė svaigius kvapus, karštligiškai darė čia viena, čia kita, garbingai stengdamiesi įminti mįsles, įsismelkti į vienas kito gelmes ir pulti drauge į tą pačią bedugnę. Vasarinės užuolaidos išsitepė nuo jų prakaito, kraujo, ištryškusio prarandant skaistybę, ir spermos, bet nei vienas, nei kitas nepastebėjo tų meilės pėdsakų. Tamsoje jie vos galėjo įžiūrėti vienas kitą ir apskaičiuoti kiekvieną judesį, kad, aistringai glamonėdamiesi tokioje ankštumoje, netyčia neišverstų krūvomis sukrautų dėžučių ir nenutrauktų pasieniais ant kabyklų sukabinėtų drabužių. Jie džiaugėsi, jog, vėjui ir lietui šniokščiant ant stogo, negirdėti, kaip girgžda grindys, bet taip stipriai daužėsi įsimylėjėlių širdys, taip garsiai jie pūtavo ir dūsavo mylėdamiesi, kad negalėjo suvokti, kaip neprikelia visų namų.

Auštant Choakinas Andieta išlipo pro tą patį bibliotekos langą, o Eliza, visai nusigalavusi, griuvo į lovą. Ji jau miegojo užsiklojusi keliomis antklodėmis, tuo tarpu jis, audrai šėlstant, dvi valandas leidosi nuo kalvos. Tyliai perėjo miestą, neatkreipdamas į save policijos dėmesio, ir grįžo namo kaip tik tuo metu, kai suskambo bažnyčių varpai, kviesdami ankstyvųjų mišių. Ketino įsėlinti patykomis, apsiprausti, pasikeisti marškinių apykaklę ir išeiti į darbą su ta pačia sudrėkusia eilute, tačiau motina jau laukė jo kaip kiekvieną rytą, užvirinusi vandens arbatai užplikyti ir paskrudinusi duonos.

– Kur buvai, vaikeli? – paklausė ji tokiu liūdnu balsu, kad jam sąžinė neleido sumeluoti.

– Įsimylėjau, mama, – atsakė jis džiaugsmingai apkabindamas motiną.

Choakinas Andieta gyveno visa širdimi atsidavęs politiniam romantizmui, kuris neturėjo jokio poveikio praktiškiems ir atsargiems tos šalies žmonėms. Stačiai iš proto kraustėsi dėl Lamenė teorijų, skaitydamas prastus ir painius jų vertimus iš prancūzų kalbos, kaip, beje, ir enciklopedininkus. Laikydamasis savo mokytojo politinių pažiūrų, jis skelbė katalikiškąjį liberalizmą ir Bažnyčios atskyrimą nuo Valstybės. Sakėsi esąs pirmykštis krikščionis, kokie buvo apaštalai ir kankiniai, bet nekenčiąs kunigų, išdavusių Jėzų ir jo tikrąjį mokymą, kaip sakydavo lygindamas juos su siurbėlėmis, tunkančiomis nuo tikinčiųjų patiklumo. Šiaip ar taip, jis vengė dėstyti tas mintis motinai girdint, nes jai širdis būtų plyšusi iš pasipiktinimo. Taipgi skelbėsi nekenčiąs parazitinės išsigimusios oligarchijos ir vyriausybės, atstovaujančios ne paprastų žmonių, bet turčių interesams, kaip, remdamiesi gausybe pavyzdžių, įrodinėjo jo bendraminčiai, susirinkę Santoso Tornero knygyne, ir kaip jis pats kantriai aiškino Elizai, kuriai labiau magėjo jį uostinėti, o ne klausyti jo kalbų. Jaunuolis buvo pasirengęs rizikuoti gyvybe dėl beprasmės svaigaus žygdarbio šlovės, bet instinktyviai bijojo žiūrėti Elizai į akis ir kalbėti apie savo jausmus. Jiedu įprato mylėtis bent kartą per savaitę tame pačiame lizdeliu paverstame spintų kambaryje. Tos akimirkos, kurias jie praleisdavo drauge, buvo tokios trumpos ir neįkainojamos, kad, jos manymu, buvo kvaila jas eikvoti filosofavimams, o kalbėti jai labiau knietėjo apie jo pomėgius, praeitį, motiną ir planus kada nors ją vesti. Nežinia ką būtų davusi, kad tik jis prie keturių akių pakartotų tuos pačius nuostabius žodžius, kuriuos rašė savo laiškuose. Jeigu jis, pavyzdžiui, pasakytų, jog kur kas lengviau išmatuoti vėjų kryptį ar bangų pusiausvirumą paplūdimyje negu jo meilės galią, jog nė šalčiausia žiemos naktis neatvėsintų jo negęstančio laužo aistros, jog kiauras dienas svajoja, o naktį nesumerkia akių, amžinai kamuojamas prisiminimų kvaitulio, ir kraujais plūstančia širdimi lyg myriop pasmerktasis skaičiuoja valandas, skiriančias nuo tos akimirkos, kai ją vėl apkabins. „Tu – mano angelas ir mano pražūtis, tave regėdamas kylu į dangaus aukštybes, vienas būdamas grimztu į pragaro gelmes. Kuo tu ypatinga, Eliza, kad turi

man tokią galią? Nekalbėk man nei apie rytojų, nei apie vakar dieną, aš gyvenu tik ta akimirka, kai skęstu tavo juodų akių nakties begalybėje.“ Išugdyta panelės Rozos romanų ir romantikų poetų, kurių eiles mokėjo atmintinai, mergina alpėjo saldama nuo svaigios minties, jog ji garbinama kaip dievaitė, ir nematė, kad tie ugningi pareiškimai nėmaž nesiderina su tokiu asmeniu kaip Choakinas Andieta. Laiškuose jis būdavo tobulas meilužis, sugebąs aprašyti savo aistrą, kupinas tokio angeliško įkvėpimo, jog baimę ir kaltę užgoždavo absoliutus juslių išaukštinimas. Dar niekas ligi šiol nebuvo patyręs tokios meilės, jiedu esą išrinktieji, vieninteliai iš mirtingųjų, kuriems lemta nepakartojama meilė, rašė Choakinas savo laiškuose, ir ji tuo tikėjo. Šiaip ar taip, jis mylėdavosi paskubomis, lyg nutrūkęs nuo bado sieto, nesimėgaudamas, kaip sąžinės graužiamas nusidėjėlis. Jis nė neketindavo gaišti laiko ir grožėtis jos kūnu ar pasirodyti visu nuogumu: amžinai skubėdavo, geismo ir slaptos genamas. Jam atrodydavo, kad jiems niekada neužteksią laiko, nors Eliza jį ramindavo aiškindama, jog naktčia niekas neįeisiąs į kambarį: Somersai miegą apduoti, Mama Fresija mieganti savo lūšnelėje kiemo gale, o tarnų miegamieji esą palėpėje. Instinktas kurstė merginos drąsą, skatindamas ieškoti daugiau malonumo galimybių, tačiau netrukus ji išmoko tvardytis. Kai tik ji griebdavosi meilės žaidimų iniciatyvos, Choakinas iškart pasišiaušdavo tardamasis, kad šitaip sumenkinamas, įžeidžiamas, trypiamas jo vyriškumas. Jį kamuodavo patys baisiausi įtarimai, nes jo galvoje netilpo, jog šešiolikmetė mergina, kurios akiratį sudarė namų sienos, iš prigimties galėtų būti tokia geidulinga. Nėštumo baimė dar labiau sunkino padėtį, nes nei vienas, nei antras neišmanė, kaip jo išvengti. Choakinas miglotai suvokė apvaisinimo vyksmą ir galvojo, kad, jam laiku atsitraukus, jiems negrėstų pavojus, bet ne visada spėdavo. Puikiai suprato, jog Eliza graužiasi, bet nemokėjo jos paguosti ir, užuot bent jau bandęs, beregint griebdavosi įprasto mokytojo vaidmens, jausdamasis visiškai saugus. Ji trokšdavo glamonių, trokšdavo bent padėti galvą ant mylimojo peties, bet jis atšlydavo, paskubomis apsirengdavo ir brangų, jiems dar likusį laiką išeikvodavo pašydamas naujus ar-

gumentus šimtąsyk girdėtoms politinėms idėjoms paremti. Po tų glamonių Eliza savam kailyje nesitverdavo, bet nedrįsdavo nė širdies slaptoje prisipažinti, nes drauge būtų turėjusi suabejoti pačia meile. Tuomet ji įkliūdavo į savo pačios paspęstus spąstus, imdavo gailėti mylimojo ir jį teisinti, tardama sau, jog jiedu kur kas geriau pasimylėtų, jeigu turėtų daugiau laiko ir saugią vietą. Nepalyginamai malonesnės už jųdviejų kūliavirsčius būdavo valandos jai vaizduojantis tai, ko nebuvo, ir naktys besapnuojant tai, kas ateinantį kartą gali atsitikti spintų kambaryje.

Visiškai taip pat rimtai, kaip ir imdamasi bet kokio darbo, Eliza ėmė idealizuoti savo mylimąjį, kol galiausiai tai pasidarė manija. Ji nieko kita netroško, tik besąlygiškai jam tarnauti iki gyvenimo pabaigos, aukotis ir kentėti įrodydama savo atsidavimą, o prireikus – ir mirti. Apkvaitusi nuo pirmosios meilės kerų, ji nematė, kad jai neatsiliepiama su tokia pat aistra. Būdamas su ja, mylimasis niekada neatsiribodavo nuo pasaulio. Netgi pasiučiausių glamonių įkaršty jiedviem šėlstant ant kalno užuolaidų, mintimis klaidžiodavo kitur, jau pasirengęs pakelti sparnus ar jau suvis pradingęs. Jis atsiverdavo tik iš dalies, akimirksniu, lyg neviltį keliančiame kiniškų šešėlių teatre, bet atsisveikindamas, kai ji, pasigedusi jo meilės, būdavo beprapliumpanti verkti, jis įteikdavo vieną tų pasakiškų laiškų. Elizai tuomet pasaulis atrodydavo tyras kaip krištolas, kurio vienintelė paskirtis – atspindėti jos jausmus. Atsidėjusi sunkiai absoliučios meilės priedermei, ji neabejojo savo visišku atsidavimu ir todėl negalėjo įžiūrėti Choakino dvilypumo. Buvo susikūrusi tobulą mylimojo paveikslą ir įsikibusi laikėsi to vaizdinio. Vaizduotė išlygindavo tas nedėkingas glamones, nustumiančias ją į tamsius nepatenkinto geismo paribius.

ANTRA DALIS

1848–1849

Žinia

Rugsėjo dvidešimt pirmąją, pavasario pirmąją dieną pagal panelės Rozos kalendorių, tarnai išvėdino kambarius, išnešė saulėn čiužinius ir antklodes, išvaškavo medinius baldus ir pakeitė svetainės užuolaidas. Mama Fresija išskalbė marginto kartūno užuolaidas be jokių komentarų, įsitikinusi, jog uždžiūvusios dėmės – pelių šlapimo pėsakai. Kieme sutaisė didelius katilus pamuilių su muilamedžio žieve, vienai dienai pamerkė užuolaidas, iškrakmolino ryžių krakmolu ir padžiovė saulėkaitoje. Paskiau dvi moteriškės jas išlygino, o kai atrodė kaip naujos, pakabino pasitikdamos naują metų laiką. Tuo tarpu Eliza ir Choakinas, abejingi panelės Rozos pavasariniam bruzdesiui, vartėsi ant žalių aksominių užuolaidų, kur kas minkštesnių už kartūnines. Jau nebešalo, ir naktys buvo giedros. Jiedu mylėjosi jau tris mėnesius, ir Choakino Andietos laiškų, prikrapintų eilių bei ugningų žodžių, gerokai sumažėjo. Elizai būdavo toks jausmas, jog mylimojo nebėra šalia, jog kartais ji glamonėja šmėklą. Kad ir krimsdamasi dėl nepatenkinto geismo ir nepakeliamos tiekos paslapčių naštos, mergina iš pažiūros atgavo buvusią ramybę. Kiauras dienas darydavo tai, ką buvo įpratusi daryti anksčiau, skaitydavo knygas arba mokydavosi skambinti pianinu, arba triūsdavo virtuvėje ir siuvajamajame kambarėlyje, nėmaž neketindama kelti kojos iš namų, bet, panelės Rozos prašoma, mielai sutikdavo eiti drauge dėdamasi, jog tai jai teikia didžiausią malonumą.

Kaip paprastai anksti guldavo ir keldavosi, nesiskundė apetitu ir atrodė esanti sveika, bet tie puikios savijautos požymiai ir panelei Rozai, ir Mamai Fresijai kėlė baisius įtarimus. Jiedvi nenu-

leido nuo jos akių. Negalėjo patikėti, kad būtų taip greitai išsivadėjęs meilės svaigulys, bet pamažėl liovėsi ją budriai sekusios, nes slinko savaitės, o Eliza atrodė tokios pat giedros nuotaikos. Gal padėjo žvakės, aukojamos šventam Antanui, svarstė indėnė; gal vis dėlto tai nebuvo tikra meilė, šiek tiek abejodama, galvojo panelė Roza.

Žinia, jog Kalifornijoje aptikta aukso, pasiekė Čilę rugpjūčio mėnesį. Pirmiausia pasklido beprotiškas gandas, Migdolmedžių kvartalo viešnamiuose paleistas girtų jūreivių, bet po kelių dienų škunos *Adelaida* kapitonas pranešė, jog pusė jo jūreivių San Franciske pabėgo iš laivo.

– Ten visur pilna aukso, gali kastuvu žerti, pasitaiko grynuolių didumo sulig apelsinu! Kas tik nori, gali tapti milijonierium! – pasakojo jis, dusdamas iš susižavėjimo.

Tų pačių metų sausio mėnesį Amerikos upės pakrantėje netoli šveicarui ūkininkui priklausančio malūno, toksai žmogus, pavarde Maršalas, vandenyje rado aukso žvynelį. Tas geltono metalo luistelis, sumaišęs žmonėms protus, buvo aptiktas vos pasibaigus karui tarp Meksikos ir Jungtinių Valstijų, devynioms dienoms praslinkus po Gvadelupės Hidalgo taikos sutarties pasirašymo. Žiniai pasklidus, Kalifornija jau nebepriklausė Meksikai. Niekas per daug ja nesidomėjo, kol nesužinojo, kad gelmėse slypi neišsemiami turtai; amerikiečiai laikė ją indėnų kraštu, ir pionieriams labiau rūpėjo užgrobti Oregoną, kur, jų manymu, žemė buvo dosnesnė derliaus. Meksika ją laikė vagių irštva ir karo metu netgi nenusiuntė kariuomenės jai apginti. Neilgai trukus Semas Brenanas, laikraščio leidėjas ir mormonų pamokslininkas, nusiųstas skleisti tikėjimo, lakstė San Francisko gatvėmis, skelbdamas naujieną. Gal niekas juo ir nebūtų patikėjęs, nes buvo susitepęs – plito gandai, kad pasisavinęs Dievo pinigus, o kai mormonų bažnyčia pareikalavusi grąžinti, atsakęs, jog grąžinsiąs tik tuo atveju... jei gausiąs paties Dievo pakvitavimą, – tačiau savo žodžiams patvirtinti nešiojosi butelį aukso smilčių, kurį leido per rankas, kurstydamas žmonių godumą. Pasigirdus riksmams: „Auksas! Auksas!“, trys ketvirtadaliai žmonių viską metė ir iškeliavo ieškoti telki-

nių. Teko uždaryti vienintelę mokyklą, nes nebeliko netgi vaikų. Čilėje žinia padarė tokį pat poveikį. Vidutinis uždarbis siekė dvidešimt sentavų per dieną, o laikraščiai rašė, jog pagaliau atrastas Eldoradas, konkistadorų išsvajotas miestas, kurio gatvės grįstos brangiuoju metalu: „Telkiniai tokie gausūs, kad lyginti įmanoma nebent su Sindbado pasakomis arba Aladino lempa; nė kiek neperdedant, sakoma, jog dienos laimikį sudaro uncija gryno aukso", – skelbė laikraščiai, pridurdami, kad aukso esą tiek, jog jo pakaksią ištisus dešimtmečius tūkstančiams žmonių lobti. Aukso karštligė tuojau pat įsisiautėjo tarp čiliečių, apsigimusių kalnakasių, ir jau kitą mėnesį visi būriais plūdo į Kaliforniją. Be kita ko, palyginti su nuotykių ieškotojais, plaukiančiais per Atlantą, jie buvo pusiaukelėje. Kelionė iš Europos į Valparaisą trukdavo tris mėnesius, pasiekti Kaliforniją reikėdavo dar dviejų mėnesių. Atstumas tarp San Francisko ir Valparaiso neprašoko septynių tūkstančių mylių, tuo tarpu, plaukiant pro Horno kyšulį, nuo Valparaiso Šiaurės Amerikos rytinę pakrantę skyrė beveik dvidešimt tūkstančių mylių. Choakino Andietos apskaičiavimu, čiliečiai turėjo didelį pranašumą ir, atvykę pirmieji, galėjo pareikalauti geriausių sklypų.

Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas priėjo prie tokios pat išvados ir nutarė tuojau pat plaukti su penkiais geriausiais ir ištikimiausiais kalnakasiais, žadėdamas jiems dosniai atsilyginti, kad tik jie ryžtųsi palikti šeimas ir leistis į pavojingą žygį. Jis užtruko tris mėnesius beruošdamas visa, ko gali prireikti kelis mėnesius gyvenant šiaurės žemyne, tame krašte, kurį laikė apleistu ir negyvenamu. Susiruošė kur kas geriau nei diduma karštagalvių, kurie išlėkė kaip ugnies pasiėmę, aklomis, tikėdamiesi greitai pralobti ir nė negalvodami, kiek pavojų ir vargų laukia tame žygyje. Jis neketino nuo kojų nusivaryti bedirbdamas kaip koks neišmanėlis, todėl keliavo gerai apsirūpinęs ir lydimas patikimų vyrų, aiškino jis žmonai, kuri laukėsi antro vaiko, bet norėjo žūtbūt keliauti drauge. Paulina ketino pasiimti kelionėn dvi aukles, virėją, karvę ir vištų, kad kelionės metu vaikai gautų pieno ir kiaušinių, bet šįkart vyras griežtai pasipriešino. Mintis išvykti į tokią pavojingą kelionę su visa šeimyna ant kupros jam atrodė gryna beprotybė. Moteriškė visai kuoktelėjusi.

– Kuo vardu tas kapitonas, pono Todo bičiulis? – staiga paklausė Paulina, pertraukdama pati save, ir, ant didžiulio pilvo pasistačiusi puodelį karšto šokolado, atsikando sluoksniuoto pyragaičio su kremu, iškepto pagal seserų klariečių receptą.

– Ar ne Džonas Somersas?

– Ar tai tas, kuriam nusibodo plaukioti burlaiviais ir kuris kalbėjo apie garlaivius?

– Tas pats.

Paulina susimąstė, vieną po kito kimšdamasi į burną sluoksniuotus pyragaičius ir nekreipdama dėmesio į vyro išvardytų pavojų sąrašą. Ji buvo gerokai pastambėjusi ir nė iš tolo nepanėšėjo į aną liekną merginą, skusta galva pabėgusią iš vienuolyno.

– Kiek turiu savo sąskaitoje Londono banke? – galiausiai paklausė.

– Penkiasdešimt tūkstančių svarų. Esi turtuolė.

– To negana. Ar negali man paskolinti antra tiek trejiems metams su dešimčia procentų palūkanų?

– Kas tau šovė į galvą, dėl Dievo meilės? Kuriems galams tau reikia šitiek pinigų?

– Garlaiviui. Svarbiausia čia – ne auksas, Felisianai, nes auksas, tiesą pasakius, – tai tik geltonas šūdas. Svarbiausia – kalnakasiai. Kalifornijoje jiems reikės visko, ir jie mokės grynais. Girdėjau, kad garlaiviai plaukia tiesiai, jiems nebaisūs vėjų įgeidžiai, jie dideli ir greiti. Burlaiviai jau praeitis.

Felisianas vykdė toliau savo užmojį, bet iš patirties žinojo, kad nevalia nesiskaityti su žmonos finansine intuicija. Keletą naktų negalėjo akių sudėti. Vaikščiojo po prašmatnias savo rūmų menes, pro kelionei sukrautus maišus maisto atsargų, dėžes su įrankiais, statines parako ir krūvas ginklų, mintyse svarstydamas ir apmąstydamas Paulinos žodžius. Kuo ilgiau apie tai galvojo, tuo protingesnė jam atrodė mintis investuoti į transporto priemones, tačiau, prieš galutinai ką nors nutardamas, pasitarė su vyresniuoju broliu, savo svarbiausiu verslo kompanionu. Tas klausėsi išsižiojęs, o Felisianui baigus dėstyti reikalą, pliaukštelėjo sau per kaktą.

– Po perkūnais, brolau! Kaip anksčiau apie tai nepagalvojome?

Tuo tarpu Choakinas Andieta – kaip ir tūkstančiai kitų jo amžiaus ir bet kurio luomo čiliečių – svajojo apie kapšus aukso smilčių ir žemę nuklojusių grynuolių. Daugelis pažįstamų jau iškeliavo, tarp jų ir vienas bičiulis, ateidavęs į Santoso Tornero knygyną, jaunas liberalas, putote putojęs prieš turčius ir pirmas pasmerkęs turto troškimą. Jis nesugebėjo atsispirti sirenų giesmėms ir išvyko su niekuo neatsisveikinęs. Kalifornija Choakinui Andietai atrodė vienintelė galimybė nusikratyti skurdo, ištraukti motiną iš to vargano bendruomenės namo, kur gyveno susikimšusios kelios šeimos, ir gauti vaistų jos nesveikiems plaučiams gydyti, stoti prieš Džeremį Somersą aukštai iškelta galva ir pilnomis kišenėmis pinigų ir paprašyti Elizos rankos... Auksas... ranka pasiekiamas auksas... Jis jau matė maišus aukso smilčių, krepšius dideliausių grynuolių, pilnas kišenes banknotų, rūmus, kuriuos pasistatydinsiąs nepalyginamai tvirtesnius ir labiau išpuoštus marmuru negu Sąjungos klubas, idant užkištų burną savo giminėms, pažeminusioms motiną. Jau matė save išeinant iš Dievo Motinos bažnyčios ranka rankon su Eliza Somers, pačius laimingiausius planetos jaunuosius. Svarbiausia – išdrįsti. Kokią ateitį jam žada Čilė? Geriausiu atveju jis susens skaičiuodamas *Britų importo ir eksporto bendrovės* siunčiamas ir gaunamas prekes. Jis neturėjo ko prarasti, nes apskritai neturėjo jokio turto. Aukso karštligė smogė jam į galvą, jis neteko apetito, negalėjo užmigti, nestygo vietoje ir pamišėlio akimis žvalgė jūros tolius. Jo bičiulis, knygyno savininkas, jam paskolino žemėlapių bei knygų apie Kaliforniją ir brošiūrą apie metalų plovimą, kurią godžiai perskaitė, beviltiškai skaičiuodamas, kaip galėtų susirinkti pinigų kelionei. Laikraščiai gundyte gundydavo savo žiniomis: „*Dry diggins* vadinamoje kasyklų dalyje nereikia jokių įrankių, išskyrus paprasčiausią peilį metalui išrakti iš uolienos. Kitur, kai jis jau išskverbtas, naudojami patys paprasčiausi įrenginiai, kaip antai: lovys, sukaltas iš įprastų lentų, dešimties pėdų ilgio ir dviejų pėdų pločio pusapvaliu dugnu. Kadangi nereikia pradinio kapitalo, konkurencija didelė, ir žmonės, sugebėję vos mėnesį pragyventi iš savo darbo, dabar turi už tūkstančius pesų tauriojo metalo."

Andietai užsiminus, kad jis ketina plaukti šiaurėn, motina atsiliepė lygiai taip pat neigiamai kaip ir Eliza. Abi moterys, nors ir niekada nemačiusios viena kitos, atsakė tais pačiais žodžiais: „Jeigu išvažiuosi, Choakinai, aš numirsiu". Abi leidosi vardyti gausybę pavojų, tykojančių tokiame žygyje, ir prisiekė, jog joms tūkstančius kartų mieliau drauge su juo kęsti vargą nei siekti įsivaizduojamų turtų ir, ko gero, amžinai jo netekti. Motina jį patikino, jog niekada kojos nekelsianti iš to namo, nors ir taptų milijoniere, nes turinti ten bičiulių ir neišmananti, kur kitur galėtų eiti. Na, o dėl plaučių, pasak jos, nesą kitos išeities kaip tik laukti, kol padvėsi. Eliza savo ruožtu pasiūlė pabėgti tuo atveju, jeigu jiems uždrausią tuoktis. Tačiau Choakinas Andieta jų neklausė, kliedesių pilna galva įsitikinęs, jog kitos tokios progos nebepasitaikys ir jog pražiopsoti ją būtų nedovanotinas bailumas. Savo naujosios manijos jis griebėsi taip karštai, kaip anksčiau kad skleidė laisvamanybę, tik jam trūko išteklių savo planams įgyvendinti. Negalėjo išbandyti likimo neturėdamas bent kiek pinigų – bilietui ir būtiniausiems kelionės poreikiams. Nuėjo į banką prašyti mažytės paskolos, bet, kadangi neturėjo jokios garantijos ir atrodė tikras vargo paukštis, jam buvo šaltai atsakyta. Pirmą kartą jis pagalvojo kreiptis pagalbos į motinos artimuosius, su kuriais ligi tol nebuvo persitaręs nė vienu žodžiu, bet neleido išdidumas. Šviesios ateities vizija nedavė jam ramybės, vargais negalais susidorodavo su savo pareigomis, ilgų ilgiausios darbo valandos netrukus tapo žiauria bausme. Sėdėdavo iškėlęs plunksną, spoksodamas į baltą popieriaus lakštą ir nieko nematydamas, mintyse vardydamas laivus, kuriais galėtų nuplaukti į šiaurę. Naktys praslinkdavo grumiantis su audringais sapnais ir kankinančia nemiga, keldavosi nusikamavęs, įaitrinta vaizduote. Darė klaidas, leistinas nebent naujokui, tuo tarpu aplink žmonių jaudulys virto isterija. Visi norėjo važiuoti, ir tie, kurie patys negalėjo išvykti, kūrė įmones, investavo į skubotai sudarytas bendroves arba vietoj savęs siuntė patikėtinius, sutarę dalytis pelną. Viengungiai išplaukė pirmieji; ilgai netrukus jais pasekė šeimų tėvai, kurie lipo į laivus, atsisveikinę su vaikais ir nė nesigręždami į praeitį, nors sklido šiurpūs

pasakojimai apie nežinomas ligas, siaubingas nelaimes ir žiaurius nusikaltimus. Patys romiausi vyrai buvo pasiryžę nesibaiminti kulkos ir peilio, apdairieji, ir tie plaukė ieškoti laimės kliedesių pilna galva, atsižadėdami per ilgus metus vargais negalais susikurto saugaus gyvenimo. Vieni išleisdavo visas santaupas bilietui, kiti parsisamdydavo jūreiviais, kad nereiktų mokėti už kelionę, arba užstatydavo savo ateitį, bet norinčiųjų buvo tiek daug, jog Choakinas Andieta nerado vietos nė viename laive, nors kas mielą dieną ėjo teirautis į prieplauką.

Gruodžio mėnesį jis neištvėrė. Aprašydamas uoste gautą krovinį, kaip kasdien kruopščiai darydavo, suklastojo skaičius apskaitos knygoje, paskiau sunaikino lydraščius. Taip buhalterinio triuko dėka sugebėjo nuslėpti kelias dėžes su revolveriais ir kulkomis, atsiųstas iš Niujorko. Tris naktis pagret jam pavyko, sargams nepastebint, atsirakinti duris ir, įsibrovus į *Britų eksporto ir importo bendrovės* sandėlį, ištuštinti tas dėžes. Teko eiti keletą kartų, nes krovinio būta sunkaus. Pirmiausia išsinešė ginklus, susikišęs į kišenes arba po drabužiais prisirišęs prie rankų ir kojų; paskiau išsigabeno kulkas. Kelis kartus vos neįkliuvo panaktiniams, bet jį lydėjo laimė ir kiekvienu atveju pasisekė laiku prasprūsti. Žinojo, kad praeis dvi ar trys savaitės, kol kas nors pareikalaus dėžių ir iškils aikštėn vagystė; taipgi neabejojo, jog bus labai lengva atsekti sunaikintus dokumentus ir suklastotus duomenis ir surasti kaltininką, bet tikėjosi tuo metu jau būti atviroje jūroje. O kai pralobsiąs, sugrąžinsiąs viską iki paskutinio sentavo ir dar su palūkanomis, nes tik nevilties stumiamas padaręs tokį nusikaltimą, kartojo jis sau vienas. Tai buvo gyvenimo ir mirties klausimas: gyvenimas, jo supratimu, buvo Kalifornijoje; nelaisvė Čilėje reiškė lėtą mirtį. Jis pusvelčiui pardavė dalį grobio žemutiniuose uosto kvartaluose, o kitą dalį – draugams, ateinantiems į Santoso Tornero knygyną, pareikalavęs prisiekti nieku gyvu neišduoti paslapties. Tie karštagalviai idealistai niekada nebuvo laikę ginklo rankose, bet jau daugelį metų žodžiais rengė utopinį maištą prieš konservatorių vyriausybę. Jie jaustųsi išdavę savo principus nenusipirkę revolverių juodojoje rinkoje, juo labiau taip pigiai. Choa-

kinas Andieta pasiliko sau du, pasiryžęs jais pasinaudoti prireikus prasiskinti kelią, bet draugams nė žodžiu neužsiminė apie kelionės planus. Tą naktį galiniame knygyno kambarėlyje jis irgi prisidėjo dešinę ranką prie širdies, tėvynės vardu prisiekdamas paaukoti gyvybę už demokratiją ir teisingumą. Rytojaus dieną nusipirko trečios klasės bilietą į škuną, išplaukiančią artimiausiomis dienomis, taipgi vieną kitą maišą skrudintų miltų, pupų, ryžių, cukraus, džiovintos arklienos ir lašinių, kad, skalsiai valgydamas, galėtų išsimaitinti kelionėje. Keletą atlikusių realų įsirišo į juostą, kuria apsijuosė liemenį.

Gruodžio dvidešimt antrosios naktį atsisveikino su Eliza ir motina ir rytojaus dieną išplaukė Kalifornijos link.

Mama Fresija laiškus rado netyčia, kai kieme, beraudama svogūnus savo mažyčiame darželyje, šakėmis užsibedė ant skardinės dėžutės. Ji nemokėjo skaityti, bet iš pirmo žvilgsnio suprato, ką užtikusi. Iš pradžių jai pašoko pagunda įduoti laiškus panelei Rozai, nes vien jau laikyti juos buvo pavojinga, – dievaži, kaspinu surištas pluoštas tvinksėjo kaip gyva širdis, tačiau meilė Elizai perveikė atsargumą, ir, užuot bėgusi pas šeimininkę, padėjo laiškus atgal į sausainių dėžutę, pasikišo po plačiu juodu sijonu ir dūsaudama nuėjo į merginos kambarį. Pamatė, jog Eliza sėdi kėdėje tiesi tiesutėlė, rankas susidėjusi ant kelių ir žiūri pro langą į jūrą tokia sugniužusi, kad oras aplink ją atrodo stačiai pritvinkęs blogų nuojautų. Ji padėjo skardinę merginai ant kelių ir patylėjo veltui laukdama pasiaiškinimų.

– Tas vyras – tikras šėtonas. Tik nelaimę jis tau atneš, – pagaliau tarė.

– Nelaimės jau prasideda. Prieš šešias savaites jis išplaukė į Kaliforniją, ir aš jau nebesergu mėnesinėmis.

Mama Fresija atsisėdo ant grindų susikryžiavusi kojas, kaip paprastai sėdėdavo skausmui įsimetus į kaulus ir, tyliai aimanuodama, ėmė linguoti į priekį.

– Liaukitės, mamute, dar panelė Roza išgirs, – paprašė Eliza.

– Gyvas kraitis! Pagautinukas! *Huacho!* Ką darysim, dukrele? Ką darysim? – nenustojo rypauti moteriškė.

– Juk ištekėsiu už jo.

– O kaip ištekėsi, jei pradingo?

– Reikės susirasti.

– Dievuliau! Ar jau visai protelis paseko? Sutaisysiu tau vaistų, ir po kelių dienų būsi kaip iš naujo gimusi.

Moteriškė sumaišė vaistinių agurklių nuovirą su juoduoju alum užpilto vištų mėšlo ištraukomis ir girdė juo Elizą triskart per dieną; be to, maudė sieros voniose ir ant pilvo dėjo garstyčių šuteklius. Viskas baigėsi tuo, kad ji pergelto ir apteko gličiu, sutrešusiomis gardenijomis atsiduodančiu prakaitu, bet, savaitei praslinkus, persileidimo nebuvo nė ženklo. Mama Fresija padarė išvadą, jog vaisius esąs vyriškos lyties ir tikriausiai prakeiktas, todėl ir laikosi šitaip įsikirtęs į motinos įsčias. Išėjus šnipštui, tarė sau, kad tai būsiąs paties velnio darbas ir kad *machi*, žiniuonė, vienintelė jo šeimininkė, galinti įveikti tokią baisią nedalią. Tą popietę ji išsiprašė šeimininkų išleidžiama, dar sykį nuėjo vargingą kelią iki daubos ir, nuleidusi galvą, atsistojo prieš nukaršusią aklą žiniuonę. Dovanų atnešė jai du kaušus svarainių uogienės ir troškintą antį.

Machi išklausė paskutines naujienas, alsiai linguodama galvą, lyg iš anksto būtų žinojusi, kas atsitiko.

– Jau sakiau, jog užgaidas – labai sunki negalia: ji apima protą ir drasko širdį. Esama visokių aikščių, bet pati bjauriausia – meilės užgaidas.

– Ar galite ką nors padaryti, kad mergelė išmestų *huacho*?

– Žinoma, galiu. Bet ji vis tiek nepasveiks. Ji keliaus paskui savo vyrą, ir gana.

– Jis išvykęs labai toli – ieškoti aukso.

– Visų stipriausi užgaidai yra meilė ir auksas, – lyg kirviu nukirto *machi*.

Mama Fresija suprato, jog būsią neįmanoma nuvesti Elizą į daubą pas *machi*, nutraukti nėštumą ir grįžti namo taip, kad nepastebėtų panelė Roza. Žiniuonė lenkė jau antrą šimtą ir paskutinius

penkiasdešimt metų nebuvo kojos iškėlusi iš savo varganos lūšnos, tad juo labiau nebūtų galėjusi nueiti į Somersų namus pagydyti merginos. Nieko kita nebeliko, kaip pasirūpinti jai pačiai. Žiniuonė davė jai ploną *colihue* virbą ir tamsaus dvokiančio tepalo, paskiau smulkiai paaiškino, kaip ji turėsianti ištepti virbą ir įkišti Elizai. Paskui išmokė ją burtažodžių, idant žūtų Velnio vaikas, o motina išliktų gyva. Visa tai padaryti reikėsią penktadienį, vienintelę savaitės dieną, įspėjo ji. Mama Fresija parėjo labai vėlai, išvargusi, po skara pasikišusi *colihue* virbą ir tepalą.

– Melskis, mergele, nes po dviejų dienų tave gydysiu, – pareiškė Elizai, pusryčiams į lovą atnešusi puodelį karšto šokolado.

Kapitonas Džonas Somersas atplaukė į Valparaisą žiniuonės nurodytą dieną. Buvo pats vasarvidis, antras vasario penktadienis. Įlankoje virte virė gyvenimas, pusšimtis laivų jau stovėjo nuleidę inkarus, antra tiek atviroje jūroje laukė savo eilės priplaukti prie kranto. Kaip paprastai Džeremis, Roza ir Eliza atėjo į prieplauką pasitikti žavingojo dėdės, kuris atvykdavo su krūva naujienų ir dovanų. Miestelėnai, atėję pasižmonėti, apžiūrėti laivų ir nusipirkti kontrabandinių prekių, maišėsi tarp jūreivių, keleivių, uosto krovėjų ir muitininkų, tuo tarpu prostitutės tvarkė savo reikalus atstu nuo visos tos maišaties. Paskutinius mėnesius, aukso karštligei kurstant žmonių godumą visuose pasaulio kraštuose, laivai pašėlusiai plaukė vienas po kito, ir viešnamiuose netrūko klientų. Šiaip ar taip, drąsiausios moterys nesitenkino puikiu laimikiu Valparaise ir skaičiavo, kiek galėtų užkalti Kalifornijoje, kur dviem šimtams vyrų, anot gandų, teko viena moteris. Uoste žmonės kliuvo už vežimų, gyvulių, ryšulių; girdėjai šnekant įvairiomis kalbomis, kaukė laivų sirenos, švilpė policininkai. Panelė Roza, prisidėjusi prie nosies vanile įkvėpintą nosinę, įdėmiai stebėjo kranto link valtimis plaukiančius keleivius, žvilgsniu ieškodama mylimiausiojo brolio, o Eliza tuo tarpu staigiai kvėpė į save orą, stengdamasi atpažinti kvapus. Dvokas, tvoskiąs nuo saulėkaitoje stovinčių didelių pintinių su žuvimis, miešėsi su mulų bei arklių mėšlo

smarve ir žmonių prakaito šutu. Eliza pirmoji pastebėjo kapitoną Somersą, ir jai pasidarė taip lengva, kad ji vos nepravirko. Laukė jo jau kelis mėnesius įsitikinusi, jog tik jis galėtų suprasti, koks nerimas spaudžia nelaimingos meilės draskomą širdį. Ji nė žodžiu neužsiminė apie Choakiną Andietą nei panelei Rozai, nei juo labiau Džeremiui Somersui, bet tvirtai tikėjo, jog jai padės dėdė jūreivis, kurio niekas negali nei nustebinti, nei išgąsdinti.

Vos tik kapitonas pastatė koją ant žemės, Eliza ir panelė Roza džiūgaudamos puolė prie jo; jis apkabino jas per liemenį raumeningomis korsaro rankomis, pakėlė abi vienu matu ir padūko suktis kaip vilkutis, krykštaujant panelei Rozai ir priešinantis ko neapsivėmusiai Elizai. Džeremis Somersas spūstelėjo jam ranką ir paklausė, kaipgi tai įmanoma, jog per paskutinius dvidešimt metų brolis nė kiek nepasikeitė ir tebėra toks pat pramuštgalvis.

– Kas tau, vaikeli? Labai prastai atrodai, – tarė Džonas Somersas, įdėmiai žiūrėdamas į Elizą.

– Valgiau žalių vaisių, dėde, – paaiškino ji, remdamasi į kapitoną, kad nesusmuktų.

– Žinau, kad ne manęs pasitikti atėjote į uostą. Juk norite nusipirkti kvepalų, ar ne? Aš jums nurodysiu, kas turi geriausių, tiesiai iš Paryžiaus.

Tuo metu, eidamas pro šalį, kažkoks svetimšalis jį netyčia užkliudė lagaminu, kurį nešėsi ant peties. Džonas Somersas grįžtelėjo pasipiktinęs, bet pažinęs labai saviškai nusikeikė lyg juokaudamas ir griebė jam už rankos.

– Eikš, kine, supažindinsiu su saviškiais, – nuoširdžiai tarė.

Eliza spoksojo į vyriškį išplėtusi akis, nes niekad nebuvo iš arti mačiusi azijiečių; pagaliau ji regėjo žmogų, atvykusį iš Kinijos, tos stebuklų šalies, girdėtos iš daugybės dėdės Džono pasakojimų. Buvo tai nenuspėjamo amžiaus vyriškis, gana aukštas, palyginti su čiliečiais, nors šalia anglo kapitono atrodė kaip vaikas. Vaikščiojo jis nerangiai, buvo plyno veido, liaunas kaip jaunuolis, žiūrėjo keistu žvilgsniu siauromis, lyg viksva perpjautomis akimis. Didinga mokslininko eisena nė kiek nesiderino su vaikišku juoku, išsiveržusiu iš krūtinės, kai į jį kreipėsi Somersas. Jis mūvėjo pusilgėmis kelnė-

mis, vilkėjo šiurkštaus audinio marškiniais, panašiais į tuniką, juosėjo diržu, prie kurio kabėjo didelis peilis. Avėjo nedideliais sandalais, ant galvos turėjo seną šiaudinę skrybėlę, o per pečius dryksojo ilga kasa. Jis sveikinosi tolydžio linksėdamas galvą, nepaleisdamas iš rankų lagamino ir niekam nežiūrėdamas į akis. Sutrikę, jog brolis taip familiariai elgiasi su aiškiai žemesnio luomo asmeniu, panelė Roza ir Džeremis Somersas neišmanė ką daryti ir tik trumpai ir šaltai linktelėjo. Panelė Roza stačiai pasibaisėjo, kai Eliza ištiesė jam ranką, bet kinas dėjosi jos nepastebįs.

– Čia Tao Čienas, pats prasčiausias virėjas, kokį tik esu sutikęs, bet užtat moka gydyti visas ligas, vien dėl to dar neišmečiau jo už borto, – nusijuokė kapitonas.

Tao Čienas vėl įniko linksėti, nei iš šio, nei iš to nusikvatojo ir tuojau pat atbulas dingo minioje. Elizai dingtelėjo mintis, kažin ar jis supranta angliškai. Slapčia nuo abiejų moterų Džonas Somersas pakuždėjo, kad kinas galėtų jam parduoti aukščiausios kokybės opijaus, taipgi trinto raganosių rago miltelių nuo impotencijos tam atvejui, jeigu kada nors jis ryžtųsi atsižadėti bjauraus celibato įpročio. Eliza smalsiai klausėsi, prisidengusi vėduokle.

Tą pačią popietę, begeriant arbatą, kapitonas išdalijo atvežtas dovanas: angliško skutimosi kremo, rinkinį Toledo žirklių ir Havanos cigarų broliui, vėžlenos šukų ir Manilos šalį Rozai ir kaip paprastai brangenybę Elizos kraičiui papildyti. Šįkart tai buvo perlų vėrinys. Susijaudinusi mergina padėkojo ir pasidėjo jį šalia kitų gautų dovanų į brangenybių skrynelę. Panelės Rozos užsispyrimo ir dėdės dosnumo dėka nuotakos kraičio skrynelė tolydžio pildėsi brangenybių.

– Mano akimis žiūrint, labai jau kvaila krautis kraitį, juo labiau kad nėra jaunikio pašonėje, – šypsodamas tarė kapitonas. – O gal jau dūluoja kur nors horizonte?

Mergina baimingai susižvelgė su Mama Fresija, kuri kaip tik tuo metu žengė į vidų, nešina padėklu su arbatos servizu. Kapitonas nieko nesakė, bet jam buvo keista, jog sesuo Roza nemato, kaip pastaruoju metu pasikeitė Eliza. Vadinasi, moters intuicija ne kažin ko verta.

Visą popietę jie praleido klausydami stebuklingų kapitono pasakojimų apie Kaliforniją, nors po to pasakiško atradimo jis dar nebuvo ten lankęsis; apie San Franciską jis galėjo pasakyti nebent tiek, jog tai varganas kaimelis, bet užtat įsikūręs pačioje žaviausioje pasaulyje įlankoje. Europoje ir Jungtinėse Valstijose visi šneką vien apie aukso karštligę, ta žinia atsklidusi netgi ligi atokiausių Azijos krantų. Jo laivas knibždėte knibždąs keleivių, vykstančių į Kaliforniją, daugelis visiškai nieko neišmaną apie darbą kasyklose, kaip gyvi nesą matę nei aukso, nei auksinio danties. Esą neįmanoma patogiai ir greitai pasiekti San Franciską, jūros kelionė varginanti ir užtrunkanti kelis mėnesius, aiškino kapitonas, tačiau, keliaujant per Amerikos žemyną, per jo begalines platybes, kur kiekviename žingsnyje gali užpulti indėnai, nepalyginti mažiau šansų išsaugoti gyvybę. Esą tokių, kurie mėgina laivu nusigauti iki Panamos, kerta sąsmauką, čia plaustais plaukdami plėšrių gyvių knibždėte knibždančiomis upėmis, čia raiti ant mulų smelkdamiesi per neįžengiamas girias ir, pasiekę Ramiojo vandenyno pakrantę, kitu laivu vyksta į šiaurę. Jie kenčia nuo pašėlusio karščio, nuo nuodingų vabzdžių, uodų, choleros ir geltonojo drugio, jau nekalbant apie neregėtą žmonių niekšybę. Keliauninkai, išvengę mirties pražūtingose pelkėse ir nenugarmėję bedugnėn nuo arklio ar mulo, kitoje sąsmaukos pusėje pakliūva į nagus plėšikams, apiplėšiantiems juos lig siūlo galo, arba samdiniams, kurie už baisiausius pinigus nugabena juos į San Franciską, lyg gyvulius sugrūdę į savo palaikius laivus.

– Ar Kalifornija labai didelė? – paklausė Eliza, stengdamasi balsu neišduoti savo širdies nerimo.

– Atnešk žemėlapį, parodysiu. Nepalyginamai didesnė už Čilę.

– O kaip galima nusigaut iki aukso?

– Pasak žmonių, jo ten visur pilna...

– O jeigu norėčiau, tarkim, Kalifornijoje surasti žmogų...

– Būtų labai sunku, – atsakė kapitonas, smalsiai sužiurdamas Elizai į veidą.

– O dabar plauksi Kalifornijon, dėde?

– Turiu viliojantį pasiūlymą ir, man regis, jį priimsiu. Čiliečiai investitoriai ketina steigti nuolatinę krovinių ir keleivių pervežimo į Kaliforniją tarnybą. Jie turi garlaivį ir ieško kapitono.

– Tuomet dažniau tave matysime, Džonai! – sušuko Roza.

– Tu nieko neišmanai apie garlaivius, – tarė Džeremis.

– Kas be ko, bet niekas geriau už mane nepažįsta jūros.

Numatytą penktadienio naktį Eliza palaukė, kol namuose viskas nurims, kad galėtų nueiti į lūšnelę kiemo gale pas Mamą Fresiją. Išlipo iš lovos ir atsistojo basa, vien batistiniais naktiniais marškiniais. Nenutuokė, kokių vaistų jai užduosią, bet neabejojo, kad turėsianti truputį pakentėti: iš patirties žinojo, jog visi vaistai bjaurūs, o nuo indėnės vaistų stačiai pykina. „Nesirūpink, mergele, taip tave nugirdysiu degtine, jog atsipeikėjusi nė neprisiminsi, kad skaudėjo. Tik mums reikės labai daug marškų kraujui sulaikyti“, – sakė jai moteriškė. Eliza dažnai vaikščiodavo tuo keliu tamsoje, eidama pasitikti mylimojo, tad jai nebuvo ko saugotis, bet tą naktį vos kiūtino vilkdama kojas, vis tikėdamasi, jog staiga prasidės vienas iš daugybės Čilėje įprastų žemės drebėjimų, kurie nepalieka akmens ant akmens, idant turėtų gerą pretekstą neiti pas Mamą Fresiją. Kojos buvo šaltos kaip ledas, o per kūną bėgo šiurpuliai. Nesuvokė, ar jai šalta, ar ji bijo to, kas turi nutikti, ar paskutinįsyk prabilo sąžinė. Nuo pat pirmųjų dienų, kai tik kilo įtarimas, kad ji nėščia, tolydžio girdėdavo ją šaukiant balsą. Buvo tikra, jog tai šaukia vaikas iš jos įsčių, reikalaudamas teisės gyventi. Ji stengdavosi jo negirdėti, apie tai negalvoti: ji įkliuvusi, ir, kai iškilsianti aikštėn jos būklė, nebeliksią jokios vilties, jog kas nors jai atleisiąs. Niekas nesugebėsiąs suprasti, kodėl ji suklupo; nieku gyvu ji nebesusigrąžinsianti prarastos šlovės. Nei Mamos Fresijos maldos, nei žvakės neapsaugosiančios nuo nelaimės: mylimasis negrįš iš pusiaukelės staiga jos vesti, kol neišėjo viešumon jos nėštumas. Jau per vėlu. Ją ėmė siaubas pagalvojus, kad gyvenimą baigsianti kaip Choakino motina: užsitraukusi nešlovę, atstumta savųjų, skurstanti vienatvėje su neteisėtu vaiku. Ji negalėsianti iš-

tverti pažeminimo, verčiau mirsianti nieko nelaukdama. Ir mirsianti šiąnakt ją išauginusios ir labiau už viską šiame pasaulyje mylinčios gerosios moters glėbyje.

Tarnai sugulė anksti, bet kapitonas su panele Roza valandų valandas kuždėjosi siuvamajame kambarėlyje. Kiekvieną syk iš kelionės Džonas Somersas atveždavo seseriai knygų, o išvykdamas išsigabendavo paslaptingus paketus, Elizos įsitikinimu, panelės Rozos rašinius. Ji matė, kaip panelė Roza kruopščiai vynioja į popierių savo sąsiuvinius, tuos pačius, kuriuos laisvomis popietėmis prirašydavo smulkia rašysena. Iš pagarbos ar iš keisto drovumo niekas apie juos nė neužsimindavo, kaip kad niekad nepasakydavo nė žodžio apie jos blyškias akvareles. Rašymas ir tapyba buvo laikomi menkais nukrypimais nuo normos, to nebuvo ko gėdytis, bet ir nebuvo ko tuo didžiuotis. Somersų šeimoje lygiai taip pat abejingai buvo žiūrima ir į Elizos kulinarinius sugebėjimus, visi tylomis gardžiuodavosi jos patiekalais ir iškart keisdavo temą, jei apie juos užsimindavo svečiai. Priešingai, nepelnytai plodavo už darbštų skambinimą pianinu, nors ji vos spėdavo paskubomis akompanuoti dainininkėms. Visą gyvenimą Eliza matė savo globėją rašant, bet niekada neklausė, ką ji rašo, ir niekada negirdėjo Džeremį ar Džoną to klausiant. Jai knietėjo sužinoti, kodėl dėdė slapta išsiveža panelės Rozos sąsiuvinius, tačiau, nors niekas jai to ir nesakė, ji suvokė, jog tai viena pagrindinių paslapčių, išlaikančių šeimos ramybę, ir jog, ją atskleidus, sugriūtų kortų namelis, kuriame jie gyveno. Džeremis ir Roza jau seniai miegojo, o dėdė Džonas, jos galva, po vakarienės jau bus išjojęs. Žinodama kapitono įpročius, mergina įsivaizdavo jį puotaujant su savo lengvabūdėmis draugužėmis, tomis pačiomis, kurios sveikindavosi su juo gatvėje, kai šalia nebūdavo panelės Rozos. Eliza žinojo, kad jos šoka ir geria vyną, bet, apie prostitutes girdėjusi tik iš gandų, nė neįtarė esant kokių bjauresnių dalykų. Jai net į galvą neateidavo, jog dėl pinigų ar iš pomėgio įmanoma daryti tai, ką ji darė iš meilės su Choakinu Andieta. Jos apskaičiavimu, dėdė turėjo grįžti ne anksčiau kaip paryčiais, ir todėl baisiausiai persigando, kai, nusileidus į pirmą aukštą, kažkas tamsoje nutvėrė ją už rankos.

Pajutusi karščiu tvoskiantį stambų kūną, alkoholio ir tabako tvaiką, iškart suprato, jog tai dėdė. Bandė ištrūkti, mintyse stengdamasi surasti geriausią pasiteisinimą, kodėl vaikščioja čia tokiu metu vienais naktiniais marškiniais, bet kapitonas ryžtingai nusivedė ją į šykščios mėnesienos vos apšviestą biblioteką. Pasodino ją į Džeremio angliškos odos krėslą ir sugraibė degtukus, norėdamas uždiebti lempą.

– Ką gi, Eliza, dabar sakyk man, kas, velniai rautų, tau darosi? – paklausė tokiu tonu, kokiu niekad su ja nekalbėdavo.

Tą akimirką sąmonei praskaidrėjus, Eliza suprato, jog kapitonas niekados nebus jos sąjungininkas, kaip ji tikėjosi. Šiuo atveju netiko rodyti pakantumą, kuriuo jis taip puikavosi: jei korton statoma jo šeimos garbė, jo pareiga būti brolio ir sesers pusėje. Netardama nė žodžio, mergina drąsiai atrėmė jo žvilgsnį.

– Roza sako, kad kraustaisi iš proto dėl kažkokio bekelnio nususėlio? Tiesa?

– Mačiau jį du kartus, dėde Džonai. Prieš kelis mėnesius. Nė nežinau, kuo jis vardu.

– Bet jo nepamiršti, ar ne? Pirmoji meilė – tai lyg raupai, palieka neišdildomą pėdsaką. Ar matydavaisi su juo akis į akį?

– Ne.

– Netikiu. Manai, kad aš kvailas? Iš karto matyti, kad esi pasikeitusi, Eliza.

– Man bloga, dėde. Prisivalgiau žalių vaisių, ir man paleido vidurius. Stačiai ėjau išvietėn, ir tiek.

– Tavo akys dega kaip rujojančios kalės!

– Kodėl mane įžeidinėjate, dėde?

– Atleisk, vaikeli. Juk matai, kad labai tave myliu ir esu labai susirūpinęs. Nenoriu, kad susigadintum gyvenimą. Mudu su Roza turime puikų planą... Ar nenorėtum nuvažiuoti į Angliją? Galėčiau viską sutvarkyti, ir judvi abi išplauktumėte po mėnesio, tad turėtumėte laiko nusipirkti visa, ko reikia kelionei.

– Į Angliją?

– Plauktumėte pirma klase, kaip karalienės, o Londone apsistotumėte žaviame pensione visiškai netoli Bakingamo rūmų.

Eliza suprato, kad brolis su seserimi jau nusprendė jos likimą. Visų mažiausiai ji troško keliauti priešinga nei Choakinas kryptimi – tada juos skirtų du vandenynai.

– Ačiū, dėde. Labai norėčiau pamatyti Angliją, – kaip galėdama švelniau atsakė ji.

Tolydžio pildamasis brendžio ir papsėdamas pypkę, kapitonas dvi valandas pagret garbstė Londono gyvenimo privalumus: ten tokia panelė kaip ji galinti lankytis aukštuomenėje, eiti į balius, teatrą, koncertus, pirktis pačių dailiausių darbužių ir labai gražiai ištekėti. Jau pats laikas apie tai galvoti. Argi jai nepatiktų taipgi nuvažiuoti į Paryžių aba Italiją? Gyvenime reikia būtinai pamatyti Veneciją ir Florenciją. Jis apsiimąs tenkinti visus jos įgeidžius. Juk taip visada ir buvę, ar ne? Pasaulis knibždėte knibždąs gražių, įdomių vyrų, užimančių gerą padėtį: pati galėsianti tuo įsitikinti, kai tik išlįsianti iš to užkampio, kur gyvenanti, iš to nuošalaus uosto. Valparaise ne vieta gyventi tokiai žaviai ir išauklėtai merginai kaip ji. Nieko baisaus, kad ji įsimylėjusi pirmą pasitaikiusį: juk nieko daugiau nematanti. Na, o tą jaunuolį – kuo jis vardu? Juk jis tarnauja pas Džeremį, ar ne? – greitai pamiršianti. Meilė, patikino jis, neišvengiamai perdega, kai esti itin karšta, arba nuvysta, perkelta į kitą terpę. Kas jau kas, o jis galįs duoti geriausią patarimą, puikiai išmanąs, ką reiškia atstumas ir perdegusi meilė.

– Nesuprantu, apie ką jūs čia šnekate, dėde. Panelė Roza sukūrė meilės romaną iš stiklinės apelsinų sulčių. Toksai žmogėnas atvežė prekes, aš jį pavaišinau gaiva, jis atsigėrė ir išvažiavo. Štai ir viskas. Nieko neatsitiko, ir aš niekad jo daugiau nebemačiau.

– Jei tiesą sakai, vadinas, viskas gerai: nereikės mesti iš galvos tų nesąmonių.

Džonas Somersas kalbėjo iki pat paryčių, gurkšnodamas brendį, o Eliza, snūduriuodama susirietusi odiniame krėsle, mąstė, jog, šiaip ar taip, dangus išklausė jos maldas. Tik ne žemės drebėjimas ją apsaugojo nuo siaubingų Mamos Fresijos vaistų, o dėdė. Lūšnoje kiemo gale indėnė laukė ištisą naktį.

Atsisveikinimas

Šeštadienį popiet Džonas Somersas pakvietė panelę Rozą apžiūrėti Rodrigeso de Santa Kruso ir jo žmonos laivo. Jeigu ateinančiomis dienomis pasiseksiančios derybos, jis būsiąs laivo kapitonas ir pagaliau įsikūnysianti jo svajonė plaukioti garlaiviu. Vėliau Paulina priėmė juos *Anglų viešbutyje*, kur buvo apsistojusi. Ji atvyko iš šiaurės įgyvendinti savo projekto, tuo tarpu jos vyras jau keli mėnesiai darbavosi Kalifornijoje. Jiedu gyvai susirašinėjo naudodamiesi nusistovėjusia laivyba, siuntinėjo vienas kitam laiškus, kuriuose santuokinės meilės pareiškimai pynėsi išvien su prekybos planais. Paulina instinktyviai pasirinko kompanionu Džoną Somersą. Ji miglotai prisiminė, kad jis brolis tų dviejų *gringų*, kuriuos tėvai dusyk buvo pasikvietę svečių į savo dvarą, bet matė jį tik vieną kartą ir vos vos persitarė keliais mandagiais žodžiais. Vienintelė rekomendacija buvo draugystė su Jakobu Todu, bet paskutinėmis savaitėmis ji apsiklausinėjo ir buvo labai patenkinta palankiais atsiliepimais. Kapitonas turėjo gerą vardą tarp jūreivių ir prekybos bendrovių. Galėjai kliautis jo patyrimu ir žodžiu, o tai buvo labai retas dalykas visuotinės beprotybės laikais, kai bet kas galėjo išsinuomoti laivą, suburti pulką nuotykių ieškotojų ir išplaukti į atvirą jūrą. Paprastai telkdavosi visokie driskiai, laivai būdavo palaikiai, bet neturėdavo jokios reikšmės, nes, atplaukus į Kaliforniją, bendrovės iširdavo, laivai niekam neberūpėdavo, ir visi lėkdavo aukso telkinių link. Tačiau Paulina turėjo nepalyginamai didesnių užmojų. Pirmiausia jos nevaržė jokie įsipareigojimai su kitais, nes vieninteliai jos kompanionai buvo vyras ir svainis, be to, jai priklausė didžioji dalis kapitalo, tad ji galėjo imtis

bet kokių žygių. Garlaivis, jos pakrikštytas *Fortūna*, kad ir nedidelis ir jau nemažai metų raižęs jūrų bangas, buvo kuo puikiausios būklės. Ji žadėjo nešykštėdama mokėti jūreiviams, kad tie neišlakstytų, pavilioti aukso miražo, bet buvo įsitikinusi, jog drausmę laive gali palaikyti ne tiek gera alga, kiek sumanaus kapitono geležinė ranka. Vyras ir svainis ketino eksportuoti kasyklų įrangą bei padargus, statybines medžiagas, darbinius drabužius, džiovintą mėsą, grūdus, pupeles ir kitokius negendančius maisto produktus, bet, vos atsidūrusi Valparaise, suprato, jog daugel kam atėjo į galvą ta pati mintis ir jog bus žiauri konkurencija. Apsižvalgiusi Paulina pamatė, kad tą dosnią vasarą kaip niekad gausu daržovių ir vaisių. Jų buvo tiek daug, jog žmonės nesugebėjo visko išpirkti. Daržovės augo vidiniuose kiemuose, medžiai lūžo nuo vaisių. Kam mokėti pinigus, jei gali prisiskinti už dyka? Ji prisiminė tėvo dvarą, kur vaisiai puvo ant žemės, nes niekam nerūpėjo jų rinkti. Jeigu nugabentų jų Kalifornijon, būtų brangesni už auksą, tarė ji sau. Šviežių vaisių, daržovių, Čilės vyno, vaistų, kiaušinių, gerų drabužių, muzikos instrumentų ir – kodėl gi ne? – teatro spektaklių, operečių, sarsuelų. Į San Franciską kasdien atplūsdavo šimtai imigrantų. Tuo tarpu tai buvo nuotykių ieškotojai ir plėšikai, bet ilgai netrukus iš kito Jungtinių Valstijų krašto, be jokios abejonės, atsikels naujakurių: dorų ūkininkų, advokatų, gydytojų, mokytojų ir šiaip išsilavinusių žmonių, pasirengusių įsikurti su visa šeima. Ten, kur yra moterų, prasideda civilizacija, o kai ši prasidės San Franciske, mano garlaivis pristatys visa, kas reikalinga, nutarė ji.

Paulina pakvietė kapitoną Džoną Somersą ir jo seserį Rozą tradicinės arbatos, kai popiečio kaitra sušvelnėja ir nuo jūros ima pūsti gaivus vėjas. Nuosaikiosios uostamiesčio visuomenės požiūriu, buvo itin prašmatniai apsirengusi: nuo galvos iki kojų apsitaisiusi muslinais, papuoštais kremo spalvos nėriniais, vainikėliu susisukusi plaukus ir apsisagsčiusi brangenybėmis kur kas apsčiau, nei tiko tokiu dienos metu. Atitinkama apranga vilkinčios auklės glėbyje muistėsi dvejų metukų sūnelis, o prie jos kojų tupėjo gauruotas šunytis, kuriam ji kaišiojo gabaliukus pyrago. Pir-

mas pusvalandis prabėgo begurkšnojant arbatą, besidalijant prisiminimais ir bešnekant apie Jakobą Todą.

– Kas atsitiko mūsų mielam bičiuliui? – pasiteiravo Paulina, niekad negalėjusi pamiršti, kad tas keistuolis anglas padėjo susituokti jiedviem su Felisianu.

– Jau seniai nieko apie jį negirdėjau, – pareiškė kapitonas. – Prieš dvejus metus kartu su manim išplaukė į Angliją. Buvo labai prislėgtas, bet jūros kelionė jam išėjo į naudą: išlipdamas vėl buvo puikiausios nuotaikos. Žinau nebent tai, kad jis svajojo įkurti utopinę koloniją.

– Ką tokį? – drauge sušuko Paulina ir panelė Roza.

– Man regis, lyg ir nausėdiją, kur būrelis žmonių gyventų atstu nuo visuomenės pagal savo įstatymus, vadovaudamiesi savivaldos, lygybės, laisvos meilės ir bendro darbo principais. Bent jau taip tūkstančius kartų man aiškino kelionės metu.

– Jis dar labiau pamišęs, negu mes manėme, – tarė panelė Roza, lyg ir kiek užjausdama savo ištikimąjį gerbėją.

– Žmonės, kurie turi savitų minčių, paprastai galų gale palaikomi pamišėliais, – pridūrė Paulina. – Pavyzdžių toli ieškoti nereikia: štai kad ir aš, noriu apsvarstyti su jumis vieną sumanymą, kapitone Somersai. Juk jau girdėjote, ko verta *Fortūna*. Kiek laiko užtruktų visu garu nuplaukti iš Valparaiso iki Kančių įlankos?

– Kančių įlankos? Betgi tai pats piečiausias taškas!

– Savaime suprantama. Piečiau nei Puerto Aisenas.

– O ką ten veikti? Ten tik salos, girios ir liūtys, ponia.

– Ar pažįstate tą kraštą?

– Taip, bet, man rodos, ketinome plaukioti į San Francisko..

– Paragaukite šitų sluoksniuotų pyragaičių, liežuvį galima nuryti, – tarė ji, glostydama šunelį.

Tuo tarpu, kai Džonas ir Roza Somersai šnekučiavo su Paulina *Anglų viešbučio* svetainėje, Eliza skubėjo su Mama Fresija į Migdolmedžių kvartalą. Tuo metu Šokių mokykloje pradėdavo rinktis mokiniai ir kviestiniai svečiai, ir panelė Roza leido jai išimtiniu

atveju nueiti dviem valandoms, bet tik lydimai Mamos Fresijos. Paprastai ji pati eidavo į mokyklą kartu su Eliza, bet, antra vertus, šokių mokytojas vaišindavo alkoholiniais gėrimais tik saulei nusileidus, tad ligi sutemstant padūkę vaikinai laikydavosi atstu. Pasiryžusi pasinaudoti ta vienintele proga išsprukti be panelės Rozos, Eliza prisiprašė indėnę jai padėti.

– Palaimink mane, mamut. Man reikia žūtbūt vykti Kalifornijon ieškoti Choakino, – tarė.

– Bet kaipgi tu važiuosi viena ir dar nėščia būdama! – sušuko pasibaisėjusi moteriškė.

– Jei man padėsi, kaip nors nusigausiu.

– Aš pasakysiu viską panelei Rozai!

– Jei pasakysi, nusižudysiu. O paskiau kasnakt vaidensiuos tau visą gyvenimą. Prisiekiu, – griežtai ir ryžtingai pareiškė mergina.

Praeitą dieną ji mačiusi uoste, kaip būrys moterų derėjosi su jūreiviais, norėdamos plaukti jų laivu. Jos taip skyrėsi nuo žiemą vasarą juodomis skaromis ryšinčių moterų, kurias kasdien matydavo gatvėse, ji tarė sau, jog tai būsiančios ledergos, su kuriomis smaginasi dėdė Džonas. „Tai kekšės, jos parsiduoda už pinigus ir eis stačiai į pragarą“, – kartą paaiškino jai Mama Fresija. Kitąsyk buvo nugirdusi kapitoną šnekant Džeremiui Somersui apie čilietes ir perujietes, kurios vykstančios Kalifornijon apkuopti kalnakasių, tik jai protas nenešė, kaip jos įmanysiančios pasiglemžti auksą. Ji tarė sau, kad jeigu tos moterys sugeba keliauti pačios vienos ir išgyvena neprašydamos niekieno pagalbos, vadinasi, ir ji sugebėsianti.

Tankiai plakančia širdimi ji ėjo sparčiais žingsniais, prisidengusi veidą vėduokle, sukaitusi nuo gruodžio karščių. Aksominiame maišelyje nešėsi savo kraitines brangenybes. Nauji bateliai buvo tikra kankynė, liemenį veržė korsetas; dar labiau pykino nuo dvokiančių atvirų nutekamųjų griovių, kuriais sruvo miesto kanalizacijos vandenys, bet ji žingsniavo atsitiesusi, kaip buvo išmokusi vaikščioti su knyga ant galvos ir skambinti pianinu su metaliniu strypeliu, pririštu prie nugaros. Niurgzdama ir narnėdama litanijas savo kalba, Mama Fresija vargais negalais sekė iš paskos – buvo

stora ir vos mynė išsiplėtusių venų išraizgytomis kojomis. Dieve mano, mergele, kur mudvi einame?.. Bet Eliza negalėjo jai atsakyti, nes pati nežinojo. Buvo tikra nebent tuo, jog nepasiseks užstatyti brangenybių ir nusipirkti bilieto į Kaliforniją, nes dėdė Džonas galų gale vis vien sužinos. Nors uostan kasdien įplaukdavo dešimtys laivų, Valparaisas buvo palyginti nedidelis, ir visi pažinojo kapitoną Somersą. Antra vertus, ji neturėjo jokių asmens dokumentų, o juo labiau paso, kurio ir gauti būtų neįmanoma, nes tomis dienomis buvo uždarytas Jungtinių Valstijų konsulatas, iškilus aikštėn papiktinančios amerikiečių diplomato ir čilietės aukštuomenės damos meilės istorijai. Eliza tarė sau, jog nuplaukti Kalifornijon pas Choakiną Andietą įmanoma nebent slapčia įsigavus į laivą. Jos dėdė Džonas pasakojo, kad keleiviai, kokio jūreivio padedami, kartais nemačiomis įsismelkia į laivą. Kai kam pasiseka ištūnoti iki kelionės pabaigos, kai kas miršta, ir mirusiųjų kūnai, kapitonui nė nenutuokiant, atsiduria jūroje, bet, užtikęs tokį slapuką, jis nubaudžia ir jį, ir jam padėjusius jūreivius. Pasak jo, tai esąs vienas tų atvejų, kai jis kuo griežčiausiai vykdąs savo neginčijamas kapitono pareigas: atviroje jūroje viešpatauja tik jo įstatymas ir teisingumas.

Daugiausia neteisėtų sandėrių, pasak dėdės, sudaroma uosto smuklėse. Eliza niekada kojos nebuvo kėlusi į tokias vietas, bet pastebėjo artimiausion užeigon einant moteriškę – vieną iš tų, kurios praeitą dieną prieplaukoje bandė patekti į laivą. Tai buvo kresna mergina su dviem juodomis, per nugarą dryksančiomis kasomis, vilkinti juodu medvilniniu sijonu, siuvinėta palaidinuke, skarele apsisiautusi pečius. Eliza nė negalvodama nusekė iš paskos, tuo tarpu Mama Fresija graudeno ją, likusi gatvėje: „Ten eina tik kekšės, dukrele, mirtiną nuodėmę užsitrauki.“ Eliza stumtelėjo duris ir gavo kelias minutes pastovėti pratindamasi prie tamsos ir ore tvyrančio tabako ir perrūgusio alaus tvaiko. Viduje buvo vieni vyrai, ir visų akys nukrypo į abi moteris. Akimoju įsiviešpatavo laukiama tyla, bet netrukus choru pasipylė pašaipos ir blevyzgos. Moteriškė tvirtais žingsniais nužygiavo ligi galinio staliuko, tvodama į abi puses, kai tik kas pabandydavo ją paliesti, bet

Eliza pasitraukė atatupstomis išsigandusi, menkai besuvokdama, kas darosi nei ką vyrai jai rėkia. Prie durų susidūrė su įeinančiu lankytoju. Žmogėnas riktelėjo nesuprantama kalba ir stvėrė ją į glėbį tuo metu, kai ji buvo bevirstanti žemėn. Pamatęs ją, sutriko: mergiškais drabužiais vilkinti Eliza su vėduokle atrodė visiškai ne vietoje. Pažvelgusi į jį savo ruožtu, ji iškart pažino kiną virėją, su kuriuo praeitą dieną sveikinosi dėdė.

– Tao Čienas? – paklausė džiaugdamasi savo gera atmintimi.

Vyriškis pasisveikino sudėdamas rankas prieš veidą ir tolydžio linkčiodamas, tuo tarpu smuklėje toliau lalėjo vyrai. Du jūreiviai atsistojo ir netvirtais žingsniais žengė artyn. Tao Čienas mostelėjo Elizai durų link, ir jiedu išėjo.

– Panelė Somers? – paklausė jis, kai jiedu atsidūrė gatvėje.

Eliza linktelėjo, bet nespėjo atsakyti – juos pertraukė tie du jūreiviai, kurie, girti girtutėliai, išdygo ant slenksčio, aiškiai ieškodami kliaučių.

– Kaip drįsti kibti prie tokios dailios panelės, sušiktas kine? – grėsmingai tarė vienas.

Tao Čienas nunėrė galvą ir pasisuko lyg ketindamas eiti šalin, bet vienas jūreivis neleido ir timptelėjo stvėręs už kasos, o kitas tuo tarpu lemeno meilius žodžius, pūsdamas Elizai į veidą vyno tvaiką. Kinas atsigręžė staigiai kaip katė ir stojo akis į akį prieš užpuoliką. Jo rankoje sužėrėjo dideliausias peilis vasaros saulės nutviekstais ašmenimis. Mama Fresija suriko ir, ūmai atstūmusi arčiausiai stovintį jūreivį, nutvėrė Elizai už rankos, nukuitė neįtikėtinu tokiai apkūniai moteriai greičiu. Jiedvi nukūrė kelis šimtus metrų, toldamos nuo blogos šlovės kvartalo, kol nesustodamos pagaliau pasiekė jaukią šv. Augustino aikštę, kur Mama Fresija kretėdama išsidrėbė ant pirmo pasitaikiusio suoliuko.

– Ak dukrele! Jei ponai sužinos, galvą man nutrauks! Tuojau pat grįžkime namo...

– Juk aš dar nepadariau to, ko čionai ėjau, mamut. Man reikia grįžti į aną smuklę.

Mama Fresija susidėjo ant krūtinės rankas, griežtai atsisakiusi pajudėti iš vietos, o Eliza, prieštaringų minčių kamuojama, tuo

tarpu plačiais žingsniais vaikščiojo aplink, stengdamasi ką nors sugalvoti. Panelė Roza aiškiai pasakė: lygiai šeštą valandą prie Šokių mokyklos jų lauksianti karieta, parvešianti jas namo. Reikia veikti greitai, tarė ji sau, nes kitos progos gali nepasitaikyti. Jai šitaip besvarstant, jiedvi pamatė priešais tykiai, netvirtais žingsniais ateinant kiną, šypsantį įprasta nedrumsčiama šypsena. Sveikindamasis iš naujo įniko linkčioti, paskui kreipėsi į Elizą gražia anglų kalba, klausdamas, ar garbiajai kapitono Džono Somerso dukrai nereikia pagalbos. Ji paaiškino, jog esanti ne kapitono duktė, bet dukterėčia, ir, staigaus nevilties ar patiklumo priepuolio apimta, prisipažino, kad iš tikrųjų jai reikia jo pagalbos, tačiau tai esąs labai asmeninis dalykas.

– Ko neturi žinoti kapitonas?

– Niekas to neturi žinoti.

Tao Čienas atsiprašė. Kapitonas esąs geras žmogus, tarė jis, kas be ko, pasielgė nedorai prievarta pasiimdamas jį į laivą, bet padoriai su juo elgėsi, tad Tao Čienas negalįs jo išduoti. Nusiminusi Eliza susmuko ant suoliuko rankomis užsidengusi veidą, tuo tarpu Mama Fresija žiūrėjo į juodu, nesuprasdama nė žodžio angliškai, bet numanydama, apie ką jiedu šnekasi. Galiausiai ji prisiartino prie Elizos ir keliskart timptelėjo aksominį maišelį su kraitinėmis brangenybėmis.

– Tu manai, dukrele, jog šiame pasaulyje kas nors daroma už dyka? – tarė ji.

Eliza iškart viską suprato. Nusišluostė ašaras ir, rodydama į suoliuką, pasiūlė vyriškiui atsisėsti. Įkišo ranką į maišelį, ištraukė praeitą dieną dėdės Džono dovanotą perlų vėrinį ir padėjo Tao Čienui ant kelių.

– Ar galite mane paslėpti laive? Man reikia nusigauti į Kaliforniją, – paaiškino ji.

– Ko? Ten ne vieta moterims, ten tik plėšikai siautėja.

– Kai ko ieškau.

– Aukso?

– Kai ko brangesnio už auksą.

Vyriškis išsižiojo, nes niekada gyvenime nebuvo matęs moters, priėjusios kraštutinę ribą, apie tai buvo skaitęs vien klasikiniuose romanuose, kur knygos pabaigoje veikėjos paprastai miršta.

– Už šitą vėrinį galite nusipirkti bilietą. Jums nėra ko slėptis laive, – paaiškino Tao Čienas, nė neketindamas nusižengti įstatymui ir susigadinti sau gyvenimą.

– Nė vienas kapitonas manęs neims, prieš tai nesusisiekęs su maniškiais.

Tao Čienas, iš pradžių nustebęs, dabar tiesiog apstulbo: ta moteris ketina paprasčiausiai padaryti gėdą saviškiams, ir dar tikisi jo pagalbos! Be jokios abejonės, ji su velniu apsibėgusi. Eliza vėl įkišo ranką į maišelį, ištraukė turkiais padabintą auksinę sagę ir padėjo šalia vėrinio vyriškiui ant kelių.

– Ar jūs, pone, esate kada mylėjęs taip, kad galėtumėte dėl to žmogaus paaukoti gyvybę?

Jiems susitikus, Tao Čienas pirmąsyk pažvelgė jai į akis ir tikriausiai ką nors pamatė, nes pasiėmė vėrinį ir pasikišo po marškiniais, o sagę grąžino. Pasikėlė nuo suoliuko, pasitaisė medvilnines kelnes ir prie šalies prisijuostą skerdiko peilį ir dar kartą ceremoningai nusilenkė.

– Aš nebedirbu kapitonui Somersui. Rytoj Kalifornijon išplaukia brigantina *Emilija*. Ateikite šiandien dešimtą valandą vakaro į uostą, ir aš padėsiu jums įsigauti į laivą.

– Kaip?

– Nežinau. Pažiūrėsim.

Tao Čienas atsisveikindamas dar sykį mandagiai palinkčiojo ir dingo taip mįslingai ir staigiai, lyg būtų išgaravęs. Eliza ir Mama Fresija grįžo Šokių mokyklon pačiu laiku ir surado vežėją, kuris jau pusvalandį jų laukė gurkšnodamas iš gertuvės.

Emilija, kadaise daili ir greita prancūzų brigantina, išvagojusi daugelį jūrų, jau senių seniausiai buvo netekusi jaunystės dienų spartos. Perdėm išmarginta jūrose įgytų senų randų, ji buvo ištisai apėjusi moliuskais, aptekusiais jos storus šonus, bangų sūpuo-

jama braškėjo per visas išdilusias sandūras, o nešvarios ir tūkstančius kartų lopytos burės panėšėjo į skarmalus, atlikusius nuo nudėvėtų sijonų. Giedrą tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintųjų metų vasario aštuonioliktosios rytą iš Valparaiso ja išplaukė aštuoniasdešimt septyni keleiviai, penkios moterys, šešios karvės, aštuonios kiaulės, trys katės, aštuoniolika jūreivių, olandas kapitonas, čilietis locmanas ir kinas virėjas. Išplaukė ir Eliza, tačiau tik Tao Čienas žinojo, kad ji yra laive.

Pirmos klasės keleiviai buvo susispaudę viršutiniame denyje, vietos turėjo ne per daugiausia, bet jautėsi kur kas patogiau negu kiti, susigrūdę keturių gultų kajutėse arba kuriame nors denyje susiradę kur pasidėti mantą ir sukritę stačiai ant grindų. Kajutėje, esančioje žemiau vaterlinijos, laikėsi susispaudusios penkios čilietės, išsiruošusios išbandyti laimę Kalifornijoje. Su jomis turėjo kaip niekur nieko tilpti dar dvi perujietės, įlipusios Kaljao uoste, po dvi viename gulte. Kapitonas Vincentas Kacas perspėjo jūreivius ir keleivius, kad nė nemėgintų bendrauti su tomis damomis, nes, jo akimis žiūrint, jos esančios ne iš padoriųjų, ir savo laive jis nepakęsiąs jokių nešvankybių. Kaip ir reikėjo tikėtis, kelionėje tiems įsakymams buvo nusižengta ne vieną kartą. Vyrai ilgėjosi moterų, o jos, varganos prostitutės, pasinešusios ieškoti nuotykių, neturėjo nė peso kišenėje. Karvės ir kiaulės, tvirtai pririštos mažyčiuose aptvaruose apatiniame denyje, turėjo visus aprūpinti šviežiu pienu ir mėsa. Kasdienį maistą sudarė pupelės, juodos duonos džiūvėsiai, džiovinta sūdyta mėsa ir atsitiktinis žvejybos laimikis. Tokiai šykščiai dietai paįvairinti turtingesni keleiviai vežėsi savo atsargų, daugiausia vyno ir cigarų, bet diduma kentė badą. Du katinai laisvai lakstė po visą laivą medžiodami žiurkes, kurių priešingu atveju per du kelionės mėnesius būtų prisiveisę be saiko. Trečiasis katinas keliavo kartu su Eliza.

Emilijos triume gulėjo gausi keleivių manta, taipgi Kalifornijon gabenamos prekės, – viskas sukrauta taip skalsiai, kad užimtų kuo mažiausiai vietos. Buvo nevalia ką nors imti, prieš atplaukiant į paskirties vietą, ir įeiti galėjo tik virėjas, vienintelis asmuo, kuriam buvo leidžiama pasirinkti griežtai taupomų džiovintų maisto

produktų. Tao Čienas nešiojosi raktus prisisegęs prie diržo ir už visas atsargas buvo asmeniškai atsakingas kapitonui. Ten, pačiame dugne, pačioje tamsiausioje triumo vietoje, keturių kvadratinių metrų plotelyje, gyveno Eliza. Jos slėptuvės sienos ligi pat lubų buvo sukrautos iš lagaminų ir prekių dėžių, gulėjo ji ant patiesto maišo, o švietėsi žvakigaliu. Turėjo dubenėlį maistui, ąsotį geriamo vandens ir naktipuodį. Galėjo žengti vieną kitą žingsnį, pasirąžyti tarp dėžių, verkti ir rėkti kiek tinkama, nes bangos, duždamos į laivo šonus, goždavo jos balsą. Su pasauliu galėjo siektis tik per Tao Čieną, kuris, prasimesdamas kokia dingstimi, nusileisdavo apačion – atnešdavo valgyti, ateidavo išpilti naktipuodžio. Draugiją palaikė katinas, uždarytas triume žiurkėms medžioti, bet per kelias siaubingas jūrų kelionės savaites vargšas gyvūnėlis išprotėjo, ir galop, sąžinės graužiamas, Tao Čienas peiliu perrėžė jam gerklę.

Eliza pateko į laivą maiše, Valparaise krovikų įneštame drauge su kitais kroviniais ir prekėmis. Ji taip ir nesužinojo, kaip Tao Čienui pavyko prišnekinti tą kroviką, apgauti krovinį knygon surašančių kapitono ir locmano budrumą. Iš namų išspruko prasimaniusi gudrią suktybę – Valjų šeimos vardu pati pasirašė sau pakvietimą praleisti kelias dienas jų dvare. Tai buvo nebloga mintis. Agustino del Valjės dukterys jau ne kartą ją kvietė pasisvečiuoti į dvarą, ir panelė Roza ją išleisdavo, visada Mamos Fresijos lydimą. Linksma kaip niekur nieko Eliza atsisveikino su Džeremiu, panele Roza ir dėde Džonu, nors širdį jai slėgė sunkiausias akmuo. Jie sėdėjo prie pusryčių stalo, skaitė angliškus laikraščius, nė iš tolo nenumanydami apie jos planus, ir ji netgi skausmingai sudvejojo savo ketinimu. Juk tai buvo jos vieninteliai artimieji, jos saugaus ir laimingo gyvenimo laidas, bet ji jau buvo peržengusi padorumo ribą ir nebegalėjo trauktis atgal. Somersai ją išauklėjo ir išmokė griežtai laikytis gero elgesio taisyklių, tad toks sunkus nusižengimas suteptų šeimos vardą. Tuo tarpu, jai pabėgus, nukentėtų šeimos garbė, bet bent jau išliktų šiokia tokia abejonė: jie visada galės pasakyti, kad ji mirė. Nors ir kaip jie aiškintųsi, ji bus toli ir nematys jų kenčiant gėdą. Mylimojo paieškų odisėja jai

atrodė vienintelė išeitis, bet, tyliai atsisveikinant su artimaisiais, ją apėmė toks baisus liūdesys, kad ji vos neapsipylė ašaromis ir neprisipažino, ką ketinanti daryti. Tuomet prieš akis jai iškilo Choakinas Andieta, toks, kokį matė paskutinę naktį prieš pat jam išvykstant, iškilo taip siaubingai ryškiai, primindamas jai meilės pareigą. Ji perbraukė vieną kitą plaukų sruogą, užsidėjo itališkų šiaudelių skrybėlaitę ir išėjo pamodama ranka.

Ji nešėsi panelės Rozos sukrautą lagaminėlį su gražiausiais vasariniais drabužiais, įsidėjusi truputį pinigų, slapčia paimtų iš Džeremio Somerso kambario, ir savo kraitines brangenybes. Ji vos nepasidavė pagundai nugvelbti panelės Rozos papuošalus, bet paskutinę akimirką viršų paėmė pagarba tai motiną atstojusiai moteriai. Savo kambaryje, tuščioje skrynioje, ji paliko trumpą laiškutį, dėkodama už visa tai, ką iš jų buvo gavusi, ir dar sykį priminė, jog labai juos myli. Pabaigoje prisipažino, ką pasiėmė, kad niekuo nebūtų apkaltinti tarnai. Mama Fresija įdėjo į lagaminą jos pačius tvirčiausius batelius, taipgi sąsiuvinius ir pundelį Choakino Andietos meilės laiškų. Be kita ko, ji vežėsi storą vilnonę skarą, dėdės Džono dovaną. Jiedvi nepastebimai išėjo iš namų. Vežėjas jas paliko prie del Valjų namų ir nuvažiavo nelaukdamas, kol atsidarys vartai. Mama Fresija ir Eliza nuėjo į uostą, kur sutartu laiku ir sutartoje vietoje turėjo susitikti su Tao Čienu.

Virėjas jųdviejų jau laukė. Jis paėmė lagaminą iš Mamos Fresijos rankų ir ženklu paliepė Elizai sekti iš paskos. Mergina išsibučiavo su aukle. Jiedvi buvo tikros, kad niekada nebepasimatys, tačiau nė viena neapsiverkė.

– Ką pasakysi panelei Rozai, mamut?

– Nieko. Tuojau pat važiuosiu į pietus pas saviškius, o ten niekas manęs neras.

– Ačiū, mamut. Niekad tavęs nepamiršiu...

– Aš melsiuos už tave, dukrele, kad tau sektųsi.

Tai buvo paskutiniai žodžiai, kuriuos Eliza išgirdo iš Mamos Fresijos lūpų, įkandin kino virėjo įeidama į žvejo lūšną.

Tamsioje, drėgnais tinklais dvokiančioje belangėje troboje, kur oras sklido tik pro duris, Tao Čienas padavė Elizai plačias kelnes

ir nudrengtą palaidinę ir ženklu parodė persirengti. Iš visa ko sprendžiant, nei išeiti, nei nusisukti iš mandagumo jis neketino. Eliza sudvejojo: išskyrus Choakiną Andietą, nė vienas vyras nematė jos nusirengiant, bet Tao Čienas nepastebėjo jos sumišimo – jam buvo svetimas intymumo jausmas, kūnas ir jo funkcijos jam atrodė savaime suprantamas dalykas, tad gėdą – kaip ir dorą – jis laikė savotiškais varžtais. Ji suprato, jog dabar ne metas varžytis, laivas turėjo išplaukti ankstų rytą ir valtys jau kėlė paskutinius krovinius. Ji nusivožė šiaudinę skrybėlaitę, atsisagstė tymo batelius ir suknelę, atmazgė sijonų raištelius ir, mirdama iš gėdos, paprašė kiną išvarstyti korsetą. Augant ant aslos anglės mergaitės drabužėlių krūvai, ji jautė nutraukianti ryšius su įprasta kasdienybe ir nenumaldomai žengianti į keistą apgaulią tikrovę, prie kurios turėsianti derintis artimiausius metus. Puikiai suvokė, jog prasideda kitas jos gyvenimo tarpsnis, kuriame jai tenka sykiu ir pagrindinės veikėjos, ir metraštininkės vaidmuo.

Ketvirtasis sūnus

Tao Čienas ne visada vadinosi tuo vardu. Tiesą pasakius, jis gavo vardą tik vienuolikos metų, jo tėvai buvo pernelyg neturtingi, kad rūpintųsi tokiais niekais: jį stačiai vadino Ketvirtuoju Sūnumi. Jis gimė devyneriais metais anksčiau už Elizą viename Kvantungo provincijos kaime per pusantros dienos kelio pėsčiomis nuo Kantono miesto. Kilimo buvo iš žiniuonių giminės. Jo giminės vyrai iš kartos į kartą mokė savo sūnus pažinti gydomuosius augalus, mokė meno gydyti dvasios negalias, magiškų apeigų piktosioms dvasioms nuginti ir išmanymo valdyti energiją, *či*. Tais metais, kai gimė Ketvirtasis Sūnus, šeima gyveno baisiame skurde, ilgainiui netekusi visų žemių, kurias pasiglemžė lupikautojai ir sukčiai. Imperijos valdininkai rinkdavo mokesčius, savindavosi pinigus, o paskui prasimanydavo naujų duoklių, kad padengtų savo vagystes, be to, reikalaudavo kyšių ir neteisėtų priemokų. Ketvirtojo Sūnaus šeima – kaip ir diduma valstiečių – neišgalėjo jų mokėti. O jeigu kartais ir sugebėdavo iš savo menkų pajamų išsaugoti vieną kitą pinigėlį nuo plėšriųjų mandarinų, beregint pralošdavo, nes lošimai buvo viena tų retų, vargšams dar prieinamų pramogų. Jie kirsdavo lažybų per rupūžių ir žiogų lenktynes, tarakonų grumtynes, *fan tan* ir daugelį kitų mėgstamiausių žaidimų.

Ketvirtasis Sūnus buvo linksmas, jukus vaikas, bet turėjo nepaprastą sugebėjimą sutelkti dėmesį ir nenumaldomą potraukį į mokslus. Septynerių metų jau žinojo, kad geras žiniuonis privalo mokėti išlaikyti *in* ir *jan* energijų pusiausvyrą, devynerių metų jau pažino krašto augalų savybes ir galėjo padėti tėvams ir vyresniesiems broliams ruošti liaudiškus vaistus: šuteklius, tepalus, gyvy-

binį aktyvumą skatinančius gėrimus, balzamus, miltelius, sirupus ir piliules. Jo tėvas su Pirmuoju Sūnumi pėsčiomis eidavo iš kaimo į kaimą, siūlydami savo paslaugas ir vaistus, o tuo tarpu Antrasis ir Trečiasis Sūnūs dirbo menką žemės lopinėlį, vienintelį šeimos turtą. Ketvirtajam Sūnui tekdavo rinkti augalus, ir tai jam patikdavo, nes galėdavo pats vienas klaidžioti po apylinkes, prasimanyti įvairių žaidimų ir mėgdžioti paukščių balsus. Kartais drauge eidavo motina, jei, nudirbusi nesibaigiančius namų darbus, dar turėdavo jėgų, nes kaip moteris ji negalėjo dirbti žemės nesukeldama kaimynų pašaipos. Vis labiau brisdami į skolas, jie kentė vargus negandus iki lemtingųjų tūkstantis aštuoni šimtai trisdešimt ketvirtųjų metų, kai šeimą apniko pačios pikčiausios dvasios. Pirmiausia jauniausioji sesutė, vos dvejų metų mergytė, užsivertė puodą verdančio vandens nusiplikydama nuo galvos iki kojų. Nuplikytas vietas ištepė kiaušinio baltymu ir gydė atitinkamomis žolelėmis, tačiau, neišgyvenusi nė trijų dienų, mergytė nusikankinusi mirė. Motina nebeatsigavo po to smūgio. Nebe pirmas vaikas jai mirė mažas, ir kiekviena netektis palikdavo nepagydomą žaizdą širdyje, bet mergytės mirtis buvo paskutinis ryžio grūdas, nusvėręs svarstyklių lėkštę. Ėmė blogti akims bežiūrint, kasdien vis labiau lyso, oda žalsvėjo, kaulai darėsi trapūs, nė vyro sutaisyti gėrimai nesugebėjo sustabdyti nepermaldaujamai progresuojančios mįslingos ligos, kol vieną rytą namiškiai rado ją sustingusią, su palengvėjimo šypsena lūpose ir ramybės užklėstomis akimis, nes pagaliau vėl susitiko su mirusiais vaikais. Apeigos buvo labai paprastos, kaip esti laidojant moterį. Jie neišgalėjo pakviesti vienuolio, neturėjo netgi ryžių giminėms ir kaimynams pavaišinti, tačiau bent jau padarė taip, kad jos siela neliktų glūdoti pastogėje, šulinyje ar žiurkių urvuose, o vėliau jiems nuolat vaidentųsi. Mirus motinai, kuri, sutelkusi visą kantrybę, stengėsi kaip įmanydama išsaugoti šeimos vienybę, galutinai apniko negandos. Tai buvo taifūnų, nederliaus ir bado metai, po bekraštę Kinijos žemę pasklido pavargėliai ir plėšikai. Vienintelę sesutę, septynerių metukų mergaitę, jie pardavė pirkliui ir daugiau apie ją nieko negirdėjo. Pirmąjį Sūnų, turėjusį paveldėti tėvo – klajojančio žiniuo-

nio – amatą, įkando pasiutęs šuo, ir jis veikiai mirė apsiputojęs, visu kūnu įsitempęs kaip lankas. Antrasis ir Trečiasis Sūnus jau buvo pakankamai suaugę, kad galėtų dirbti, tad jiems teko priedermė rūpintis tėvu, o jam mirus atlikti laidotuvių apeigas ir pagerbti jo ir protėvių – penkių kartų vyrų – atminimą. Ketvirtasis Sūnus ne kažin kiek buvo naudingas, nebuvo kuo jį maitinti, tad tėvas jį pardavė dešimčiai metų į vergiją pirkliams, kurių vilkstinė traukė pro kaimą. Vaikas buvo vienuolikos metų.

Netyčia laimingai susiklosčius aplinkybėms, kurių dėka dažnai keisdavosi jo likimas, vergija, vaikui galėjusi tapti pragaru, tikrųjų buvo toli gražu ne tokia sunki, kokie buvo tėvų pastogėje prabėgę metai. Patį sunkiausią vilkstinės vežimą traukė du mulai. Važiuojant šiurpiai girgždėjo ratai, netepti tam tyčia, kad baidytų piktąsias dvasias. Kad Ketvirtasis Sūnus nepaspruktų, pirkliai virve pririšo jį prie vieno mulo, ir jis, atplėštas nuo tėvo ir brolių, nepaguodžiamai verkė. Basas, ištroškęs, su menka manta ant pečių žiūrėjo, kaip dingsta iš akių kaimo stogai ir pažįstamos apylinkės. Išskyrus gyvenimą lūšnoje, nieko daugiau jis nebuvo matęs ir skųstis negalėjo: tėvai buvo jam geri, motina pasakodavo visokiausias istorijas, ir netgi paties juodžiausio vargo dienomis bet kuria proga skambėdavo juokas ir klegesys. Bidzendamas paskui mulą, galvojo, jog sulig kiekvienu žingsniu eina vis toliau į blogųjų dvasių kraštą, ir baiminosi, kad apginti nuo jų negana vien ratų žviegimo ir iškarstytų ant vežimo skambalėlių. Jis menkai suprato keliauninkų tarmę, bet ir keli nugirsti žodžiai jam sukėlė siaubingą baimę. Jie šnekėjo, kad po kraštą klaidžioja daug nepatenkintų dvasių, deramai nepalaidotų žmonių vėlių, nerandančių sau vietos. Badas, šiltinė ir cholera išpjovę tiek žmonių, kad beveik nebelikę gyvųjų tokiai daugybei mirusiųjų tinkamai palaidoti. Laimė, kad šmėklos ir piktosios dvasios esančios nepaslankios: nesugeba staigiai pasisukti ir laikinai atstoja, vaišinamos valgiais ar gavusios kokių iš popieriaus išlankstytų dovanų. Vis dėlto kartais nesiseka jų nusikratyti, ir vėlės galinčios materializuotis, pasirengusios iššikovoti laisvę žudydamos svetimšalius arba įsikūnydamos į juos ir priversdamos daryti baisiausias piktadarystes. Jie keliavo valandų

valandas; tvyrojo nepakenčiami vasaros karščiai, nepaprastai troškino, vaikas klupo kas antrą žingsnį, ir skubrūs naujieji šeimininkai be piktos valios ragino jį pagaliu kirsdami per kojas. Saulei nusileidus, jie apsistojo nakvynės. Iškinkė mulus, užkūrė laužus, užplikino arbatos ir išsiskirstė nedideliais būreliais žaisti *fan tan* ir *mah dzong*. Galiausiai kažkas prisiminė Ketvirtąjį Sūnų ir davė jam dubenėlį ryžių ir arbatos, ir tas sušveitė viską taip godžiai, kaip gali valgyti ilgus mėnesius badavęs žmogus. Tuo metu staiga pasigirdo klyksmai ir beregint juos apsiautė debesis dulkių. Užpuolikai staugė pervien su keliauninkais, ir vaikas išsigandęs palindo po vežimu, kiek leido virvė, kuria jis buvo pririštas. Užpuolė juos anaiptol ne piktųjų dvasių pulkas, kaip jie netrukus įsitikino, bet gauja plėšikų, kurie, nepaisydami neveiksmingų imperatoriaus karių, tais didžių negandų laikais siautėjo keliuose. Vos atsipeikėję nuo išgąsčio, pirkliai griebėsi ginklų ir rėkdami visu balsu, grasindami ir šaudydami puolė galvažudžius. Grumtynės truko vos kelias minutes. Dulkėms išsisklaidžius, jie pastebėjo, jog vienas plėšikas paspruko, o kiti du, mirtinai sužeisti, tyso ant žemės. Atidengę jų veidus, pamatė, kad tai apsiskarmaliavę paaugliai, apsiginklavę vėzdais ir savo darbo ietimis. Tuomet tuojau pat nukirto jiems galvas, kad paliktų šį pasaulį išniekinti, sukapoti, ne tokie, kokie į jį atėjo, paskiau pamovė jų galvas ant iečių abipus kelio. Kai pagaliau visi nusiramino, pamatė, jog vienas pirklys raitosi ant žemės, ietimi sunkiai sužeistas į šlaunį. Ligi tol apmiręs iš baimės po vežimu, Ketvirtasis Sūnus išsiropštė iš savo slėptuvės ir mandagiai paprašė garbiuosius pirklius leisti jam pasirūpinti sužeistuoju. Ir jie sutiko, nes nebuvo kitos išeities. Jis paprašė arbatos kraujui nuplauti, paskiau atsirišo maišą ir išsitraukė indelį su *bai jao*. Patepė žaizdą tuo baltu tepalu, tvirtai sutvarstė šlaunį ir nėmaž nedvejodamas pareiškė, jog nepraeisiančios nė trys dienos, ir žaizda surietėsianti. Taip ir atsitiko. Tas įvykis išgelbėjo jį nuo dešimties vergijos metų, kai jis būtų buvęs laikomas šuns vietoje ir dirbęs kaip juodas jautis: pamatę jo išmanymą, Kantone pirkliai jį pardavė garsiam tradicinės medicinos ir akupunktūros meistrui ir mokytojui, *džong i,* kuriam kaip tik reikėjo mokinio.

Tarnaudamas tam išminčiui, Ketvirtasis Sūnus išmoko to, ko niekada nebūtų išmokęs iš neišprususio tėvo.

Senis mokytojas buvo romus, lėtakalbis, plyno ir apskrito kaip mėnulis veido žmogus kaulėtais ir jautriais pirštais, kurie buvo jo patikimiausi įrankiai. Pirmiausia jis parinko tarnui vardą. Peržiūrėjo astrologijos ir magijos knygas, kol pagaliau rado berniukui tinkamą vardą: Tao. Žodis turėjo daug reikšmių, kaip antai: kelias, kryptis, juslė, dermė, bet, svarbiausia, reiškė gyvenimo kelią. Mokytojas davė jam savo pavardę.

– Tu būsi Tao Čienas. Šiuo vardu įeisi į mediciną. Tau bus skirta maldyti kitų skausmą ir siekti išminties. Būsi *džong i*, kaip ir aš.

Tao Čienas... Jaunasis mokinys buvo dėkingas už tą vardą. Išbučiavo savo ponui rankas ir nusišypsojo pirmąsyk nuo to laiko, kai paliko tėvų namus. Širdis vėl ėmė plakti iš džiaugsmo, norėjosi šokti be jokios priežasties, ir šypsena savaičių savaites nenyko nuo lūpų. Pastriuokom laigė po trobą, mėgaudamasis savo vardu, gėrėdamasis juo lyg saldainiuku, kartojo jį balsu ir sapnavo, kol galiausiai visai apsiprato. Jo mokytojas, Konfucijaus pasekėjas praktikos klausimais ir Budos – pažiūromis, griežtai ir podraug švelniai mokė jį meno būti geru gydytoju.

– Jeigu sugebėsiu tave išmokyti to, ko noriu, kada nors būsi išminčius, – tarė jam.

Jis skelbė, kad apeigos ir ceremonijos reikalingos lygiai taip pat kaip gero elgesio taisyklės ir hierarchijų paisymas. Sakė, jog žinios be išminties neturi vertės, ir nėra išminties be dvasingumo, o tikrasis dvasingumas visada reikalauja tarnauti kitiems. Daugelį kartų jis aiškino, kad geras gydytojas iš esmės turi vadovautis užuojauta ir etika, priešingu atveju šventasis gydymo menas išsigimsta į paprasčiausią šarlatanizmą. Jam patiko, kad mokinys jau šypsosi.

– Esi gerokai pažengęs išminties keliu, Tao. Išminčiai visada esti linksmi, – pridūrė jis.

Ištisus metus Tao Čienas keldavosi auštant kaip ir bet kuris kitas mokinys, kad spėtų valandą pamedituoti, pagiedoti giesmes ir sukalbėti maldas. Poilsio turėjo tik vieną dieną per Naujuosius metus; šiaip visą laiką skirdavo darbui ir mokslui. Pirmiausia jam reikėjo tobulai išmokti rašytinę kinų kalbą, vienintelę oficialią bendravimo priemonę bekraštėje teritorijoje, kur gyvavo šimtai tautų ir kalbų. Jo mokytojas buvo nepalenkiamas dėl rašto dailumo ir taisyklingumo, kuriuo išauklėtas žmogus skiriasi nuo prasčioko. Jis taipgi troško įdiegti Tao Čienui meno pajautą, savitą, jo žodžiais tariant, vien iškiliai asmenybei. Kaip ir kiekvienas išprusęs kinas jis jautė nenumaldomą panieką karui ir, priešingai, turėjo potraukį į muziką, tapybą ir literatūrą. Būdamas šalia jo, Tao Čienas išmoko žavėtis švelniu voratinkliu, ankstų rytą žėrinčiu deimantine rasa, ir reikšti džiaugsmą įkvėptomis, grakščia rašysena surašytomis eilėmis. Mokytojo nuomone, blogai, kai žmogus nesugeba kurti eilių, bet nepalyginamai blogiau, kai kuria neišmanydamas. Mokytojo namuose vaikinas dalyvaudavo dažnuose susibūrimuose ir, pilstydamas svečiams arbatą, susižavėjęs klausydavosi, kaip, grožėdamiesi sodu, jie improvizuoja eiles. Rašant knygą ir ypač poeziją, galima užsitarnauti nemirtingumą, sakydavo mokytojas, o jis jau buvo parašęs ne vieną. Be galo paprastus praktinius įgūdžius, kuriuos Tao Čienas įgijo dirbdamas su tėvu, jis papildė įspūdinga gausa senovės kinų medicinos teorinių žinių. Vaikinas sužinojo, kad žmogaus kūną sudaro penki elementai, medis, ugnis, žemė, metalas ir vanduo, susiję su penkiomis planetomis, penkiomis orų būklėmis, penkiomis spalvomis ir penkiomis natomis. Tinkamai naudodamas gydomąsias žoleles, akupunktūrą ir taures, geras gydytojas gali apsaugoti ir išgydyti nuo įvairių negalių, valdyti lengvą ir aktyvią vyriškąją energiją ir tamsią ir pasyvią moteriškąją energiją – *in* ir *jan*. Vis dėlto šio meno tikslas ne tiek išgydyti ligas, kiek išsaugoti harmoniją. „Tu privalai pasirinkti maistą, teisingai statyti lovą ir medituoti atsižvelgdamas į metų laiką ir vėjo kryptį. Šitaip amžinai susiliesi su visata“, – mokė jį mokytojas.

Džong i džiaugėsi savo likimu, nors dvasios ramybę nelyginant šešėlis temdė mintis, kad jis neturi palikuonių. Nesusilaukė vaikų, nors visą gyvenimą nuolatos vartojo stebuklingąsias žoleles, kad išsivalytų kraują ir sustiprintų varpą, ir gydė ir kerėjo abi žmonas, mirusias ankstyvoje jaunystėje, taipgi gausybę sugulovių, kurių vėliau turėjo. Nusižeminęs turėjo pripažinti, jog ne ištikimosios moterys buvo kaltos, bet jo vyriškųjų syvų negalia. Negelbėjo jokie vaistai, kuriais kitus išgydė nuo nevaisingumo, ir galiausiai jis susitaikė su nepaneigiamu faktu, kad jo inkstai išdžiūvę. Liovėsi kankinęs moteris beprasmiškais reikalavimais ir ėmė visokeriopai tuo mėgautis, sekdamas nuostabiais savo kolekcijos *priegalvio knygų* patarimais. Šiaip ar taip, senukas jau kadai atsižadėjo tų malonumų, labiau trokšdamas įsigyti naujų žinių ir ištirti ankštą išminties taką, ilgainiui atsisakė visų sugulovių, trukdžiusių susitelkti protinei veiklai. Jau nebereikėjo žiūrėti į merginą, apdainuojant jos grožį, pakako ir prisiminimų. Taipgi atsisveikino su svajone susilaukti vaikų, tačiau reikėjo pasirūpinti ateitimi. Kas jam padės paskutinį gyvenimo tarpsnį ir mirties valandą? Kas prižiūrės jo kapą ir pagerbs jo atminimą? Jis turėjo daug mokinių ir visada slapčia puoselėjo troškimą kiekvieną jų įvaikinti, bet nė vienas nebuvo vertas tokios garbės. Čienas nebuvo nei protingesnis, nei nuovokesnis už kitus, bet buvo tiesiog apsėstas troškimo mokytis, kurį mokytojas tuoj pastebėjo, nes ir pats toks buvo. Be to, tai buvo mielas ir malonus vaikas, prie jo lengvai galėjai prisirišti. Per kelerius bendro gyvenimo metus senukas taip jį pamėgo, jog dažnai susimąstydavo, kaip tai galėjo atsitikti, kad vaikas ne jo kraujo. Šiaip ar taip, pagarba mokiniui jo neapakino, iš patyrimo jis žinojo, kad paauglystės metais esama labai didelių pakitimų, ir negalėjo nė nuspėti, koks jis bus suaugęs. Kaip sako kinų patarlė: „Jei jaunas esi šaunus, tai nereiškia, kad suaugęs kuo nors pasižymėsi“. Jis bijojo apsigauti, kaip ne kartą buvo atsitikę praeityje, ir ketino verčiau kantriai laukti, kol išryškės tikroji berniuko prigimtis. Tuo tarpu juo rūpinsis, kaip rūpinasi sodo medžiais, kad augtų tiesūs. Laimė, kad jis bent greitai visko išmoksta, tardavo sau senolis daktaras, skaičiuodamas, kiek metų jam

dar liko gyventi. Sprendžiant iš dangaus ženklų ir atidaus savo kūno stebėjimo, jam tikriausiai pritrūksią laiko ligi galo išmokyti naujajam mokiniui.

Veikiai Tao Čienas išmoko nusipirkti gyduolių turguje ir pas žolininkus – aišku, gerai nusiderėdamas, – ir galėjo pats vienas, niekieno nepadedamas, sutaisyti vaistus. Stebint gydytojo triūsą, jam pavyko perprasti sudėtingą žmogaus organizmo sandarą, permanyti, kokių priemonių imtis padedant karščiuojantiems ir nuo drugio priepuolių kenčiantiems, atšildant mirties šiurpulių krečiamus, sužadinant syvus nevaisingiesiems ir nuraminant ejakuliacijų kamuojamus. Jis klaidžiodavo toli po laukus ieškodamas visiškai pribrendusių geriausių augalų, o prisiskynęs nešdavosi susivyniojęs į drėgnas marškas, kad nenuvystų grįžtant į miestą. Kai jam suėjo keturiolika, mokytojas pamatė, kad jis pakankamai išmano, ir ėmė jį nuolatos siuntinėti gydyti prostitučių, griežtai uždraudęs su jomis santykiauti, nes, kaip jis pats įsitikino jas tikrindamas, visos jos buvo mirtinai pavojingos.

– Viešnamių ligos pražudo daugiau žmonių nei opijus ir šiltinė. Bet jeigu tu gerai ir sparčiai dirbsi savo darbą, ateis metas, ir aš tau nupirksiu skaisčią merginą, – pažadėjo mokytojas.

Vaikystėje Tao Čienas badavo, bet taip ištįso, jog ūgiu praaugo visus šeimos narius. Keturiolikos metų nejautė jokio potraukio prie parsiduodančių merginų, tik domėjosi jomis moksliniu požiūriu. Jos buvo visiškai kitokios nei jis, gyveno tokiame tolimame ir mįslingame pasaulyje, kad jis netgi nelaikė jų žmonėmis. Vėliau, kai, staiga pabudus prigimčiai, Tao Čienui kraujas mušė į galvą, ir jis pradėjo vaikščioti kaip apdujęs, kliūdamas už savo šešėlio, mokytojas apgailestavo, kad atsisakė sugulovių. Niekas taip netrukdo geram mokiniui eiti savo pareigas, kaip vyriškųjų galių proveržis. Moteris jį nuramintų ir drauge galėtų pamokyti praktiškų dalykų, tačiau kadangi galvoje netilpo pati mintis pirkti moterį – jam patiko gyventi grynai vyriškoje aplinkoje, – aistroms nuslopinti jis ėmė girdyti Tao žolelių trauktinėmis. *Džong i* nebeprisiminė kūniškų aistrų uragano ir, vedamas kuo geriausių ketinimų, davė jam pasiskaityti *priegalvio knygų* iš savo bibliotekos,

norėdamas suteikti jam daugiau žinių ir negalvodamas, kad jos dar labiau sudirgins vargšelį. Vaikinas turėjo išmokti dviejų šimtų dvidešimt dviejų meilės pozų poetinius pavadinimus ir greitai įvardyti kiekvieną tų prašmatniai iliustruotų knygų piešinį, tad tos pamokos gerokai praskaidrino jam gyvenimą.

Tao Čienas pažino Kantoną lygiai taip pat, kaip pažinojo savo kaimą. Jam patiko vingiuotos gatvelės ir kanalai, visas senovinis, sienų apjuostas gaivališkas miestas, kur tarp lūšnynų dunksojo rūmai, o aibė žmonių gyveno laivuose, upėje, ir niekada nekeldavo kojos į krantą. Jis priprato prie drėgno ir šilto klimato, taifūnų plakamos ilgos vasaros, malonios žiemos, kuri trukdavo nuo spalio iki kovo mėnesio. Kantonas neįsileisdavo svetimšalių, tačiau dažnai netikėtai užpuldavo piratai, iškėlę įvairių valstybių vėliavas. Būta krautuvių, kur svetimšaliai galėdavo mainyti savo prekes labai trumpą laiką, nuo lapkričio iki sausio, bet sykiu būta tiek kliūčių, taisyklių ir muito mokesčių, jog kitų šalių pirkliai mieliau kurdavosi Makao. Anksti rytą, eidamas į turgų, Tao Čienas aptikdavo naujagimių mergaičių, išmestų į gatvę arba plūduriuojančių kanaluose, dažnai šunų ir žiurkių apgraužtų. Niekam jų nereikėjo, visi jų kratėsi. Kuriam galui beprasmiškai maitinti dukterį, kuriai lemta tarnauti vyro šeimai? „Verčiau turėti vieną negražų sūnų negu dvylika išmintingų kaip Buda dukterų“, sakė liaudies išmintis. Šiaip ar taip, buvo per daug vaikų, jų gimdavo kaip peliukų. Visur klestėjo viešnamiai ir opijaus rūkyklos. Kantonas buvo gyvas ir turtingas tankiai gyvenamas miestas, pilnas šventyklų, restoranų ir lošimo namų, kur per šventes ūžaudavo žmonės. Netgi bausmių ir mirties nuosprendžių vykdymo dienos būdavo gera proga paūžauti. Susirinkdavo minių minios pasveikinti budelių, kurie, prisijuosę kruvinas prijuostes ir išsidėlioję rinkinius skudrių peilių, tiksliu smūgiu kirsdavo galvas. Teisingumas buvo vykdomas greitai ir paprastai, nuosprendžiai neapskundžiami, bet vengta nereikalingo žiaurumo, išskyrus tuos atvejus, kai būdavo baudžiama už imperatoriaus išdavimą, patį sunkiausią nusikaltimą: nukentėdavo ne tik pats nusikaltėlis, kuris mirdavo lėta mirtimi, bet ir jo šeima, atiduodama vergijon. Už menkesnius nusi-

kaltimus žmonės būdavo nuplakami arba kelioms dienoms įspraudžiami į šiekštą, tad negalėdavo nei pailsėti, nei prisiliesti rankomis prie galvos, nei valgyti, nei pasikasyti. Aikštėse ir prekyvietėse reikšdavosi istorijų pasakotojai, kurie, puoselėdami per tūkstantmečius susiklosčiusias šnekamosios literatūros tradicijas, kaip klajojantys vienuoliai keliaudavo po šalį. Gatvėse rodydavo savo meną žonglieriai, akrobatai, gyvačių kerėtojai, burtininkai ir klounai, tuo tarpu aplink klestėdavo šilko, arbatos, jaspių, prieskonių, aukso, vėžlenų, porceliano, dramblio kaulo ir brangakmenių prekyba. Prekystaliai lūždavo nuo daržovių, vaisių ir mėsų: gūžinių kopūstų ir švelnių bambuko ūglių, kūpsančių šalia narvų su katėmis, šunimis ir barsukais, kuriuos pirkėjo prašymu mėsininkas papjaudavo ir vienu matu nunerdavo odą. Vingiavo ilgos gatvelės, kur buvo prekiaujama vien paukščiais, nes kiekviename name privalėjo būti paukščių ir narvelių – nuo pačių paprasčiausių iki brangaus medžio, inkrustuotų sidabru ir perlamutru. Kitur buvo parduodamos laimę lemiančios egzotinės žuvys. Tao Čienui viskas būdavo įdomu, jis žiopsodavo laimingas, susirasdavo draugų, o paskui susigriebęs bėgdavo apsipirkti ten, kur prekiaujama jo amato prekėmis. Galėdavo eiti užsimerkęs, nes iš tolo užuosdavo svaigų prieskonių, gydomųjų žolelių ir žievių aromatą. Kūpsodavo krūvos į pilkus kamuolius džiovintų gyvačių; rupūžės, salamandros ir keisti jūrų gyviai kabodavo suverti ant virvių nelyginant karoliai; dėžėse merdėdavo žiogai ir didžiuliai vabalai kietais fosforescuojančiais kiautais; savo mirties laukdavo įvairiausių rūšių beždžionės; galėdavai nusipirkti sveriamų lokių ir orangutanų kojų, antilopių ir raganosių ragų, tigro akių, ryklio pelekų ir mįslingų naktinių paukščių nagų.

Pirmieji metai Kantone Tao Čienui prabėgo mokantis, dirbant ir tarnaujant senajam mokytojui ir auklėtojui, kurį galiausiai ėmė gerbti lyg savo senelį. Tai buvo laimingi metai. Išdilo iš atminties artimieji, ir galiausiai jis pamiršo, kaip atrodė tėvas ir broliai, bet niekados nepamiršo motinos veido, nes ji nuolat jam apsireikšdavo. Mokslas veikiai nustojo būti priederme ir virto pomėgiu. Kiekvieną sykį, sužinojęs ką nors nauja, lėkdavo

pas mokytoją papasakoti apie savo atradimą. „Kuo daugiau išmoksi, tuo geriau žinosi, kokios menkos tavo žinios“, – juokdavosi senolis. Tao Čienas pats pasiryžo išmokti mandarinų ir Kantono tarmes, nes gimtojo kaimo šneka atrodė skurdoka. Jis taip greitai perėmė mokytojo žinias, jog tas juokaudavo, kad vaikis, išvagia net jo sapnus, bet, pats turėdamas didelį potraukį į mokslus, dosniai viskuo dalijosi su mokiniu. Perdavė berniukui visa tai, ką tasai norėjo pats išbandyti – ir ne tik medicinos dalykus, bet ir žinias iš kitų dalykų ir tobulojo meno srities. Geras iš prigimties, vis dėlto jis griežtai ir reikliai vertindavo žmogų ir jo siekius, nes, kaip sakydavo, „man lieka nedaug laiko gyventi, aš negaliu išsinešti į kitą pasaulį savo patirties, kas nors turi pasinaudoti mano žiniomis po mano mirties“. Be kita ko, jis perspėdavo nebūti itin godžiam žinių, nes tas troškimas galįs pavergti žmogų kaip apsirijimas ar gašlumas. „Išminčius nieko netrokšta, nieko nesmerkia, nekuria jokių planų, duoda protui valią, o širdžiai – ramybę“, – sakydavo jis. Taip liūdnai graudendavo Tao Čieną, kai tas suklysdavo, jog vaikinas norėdavo veikiau gauti lupti, bet tokia auklėjimo priemonė nesiderino su *džong i* prigimtimi – jis niekada neleisdavo prasiveržti pykčiui. Tik tada iškilmingai mušdavo jį bambukine lazdele – anaiptol ne iš įsiūčio, bet norėdamas pamokyti, – kai būdavo įsitikinęs ir nė kiek neabejodavo, kad mokinys pasidavė lošimo pagundai arba susimokėjo moteriai. Tao Čienas įgudo klastoti turgaus sąskaitas, neatsispirdamas geismui lošimų namuose eiti lažybų arba, gavęs nuolaidą, viešnamyje trumpai nusiraminti kurios nors savo klientės glėbyje. Mokytojas greitiai atskleisdavo jo suktybes, nes pralošęs nemokėdavo pasiaiškinti, kur dingo pinigai, o išlošęs – nuslėpti džiugesio. Na, o moteris iš tolo užuosdavo iš kvapo, įsigėrusio į vaikino odą.

– Nusivilk marškinius, gausi lupti, vaikeli, kad pagaliau ateitum į protą. Kiek sykių tau sakyta, jog baisiausia Kinijos rykštė – tai lošimai ir viešnamiai. Lošdami vyrai praranda savo uždarbį, o viešnamiuose – sveikatą ir gyvybę. Niekada nebūsi nei geras gydytojas, nei geras poetas, jei nenusikratysi tų ydų.

Tao Čienas buvo šešiolikos metų, kai tūkstantis aštuoni šimtai trisdešimt devintaisiais tarp Kinijos ir Didžiosios Britanijos prasidėjo Opijaus karas. Tuo metu šalyje knibždėte knibždėjo elgetų. Minių minios opomis aptekusių nuskarėlių bėgo iš kaimų į miestus, iš kur buvo negailestingai vejami ir lyg išbadėjusių šunų rujos klaidžiojo Imperijos keliais. Gaujos galvažudžių ir maištininkų be atlydos grūmėsi su vyriausybės kariuomene, iš pasalų puldami jos būrius. Tai buvo suirutės ir plėšikavimų metai. Pakrikusios imperatoriaus kariaunos, vadovaujomos parsidavėlių karininkų, iš Pekino gaunančių prieštaringus įsakymus, nepajėgė priešintis stipriam ir drausmingam anglų laivynui. Nerėmė jų nė paprasti žmonės, nes valstiečiai nebesitvėrė apmaudu matydami kareivius niokojant jų pasėlius, deginant kaimus ir žaginant dukteris. Kariavusi kone ištisus ketverius metus, Kinija turėjo pripažinti žeminantį pralaimėjimą ir nugalėtojams sumokėti dvidešimt vieną milijoną dolerių kontribucijos, atiduoti Honkongą ir perleisti „koncesijų" teisę, kitaip sakant, teisę steigti valstybės įstatymams nepavaldžias nausėdijas. Ten, savos kariuomenės ir policijos saugomi, pagal savo įstatymus gyveno ir tvarkėsi svetimšaliai, savo nuožiūra plėtodami prekybą su Europa, ypač prekybą opijum. Tai buvo tikros užsienio valstybės, įsikūrusios Kinijos teritorijoje. Europiečiai įžengė į Kantoną tik po penkerių metų, ir, matydamas niekingai pralaimint savo šlovinamą imperatorių ir žlungant tėvynės galią ir moralę, akupunktūros meistras tarė sau, jog nebėra prasmės gyventi.

Per tuos karo metus senasis *džong i* neteko dvasios tvirtybės ir galutinai prarado per ilgą gyvenimą taip sunkiai pasiektą ramybę. Ir galiausiai taip nustojo domėtis žemiškais dalykais ir taip nuo visko atsijo, kad Tao Čienas gavo pats jį maitinti, nes šis ištisas dienas nieko neimdavo į burną. Sąskaitos netvarkomos pakriko, ir į duris ėmė belstis kreditoriai, bet jis nekreipė į juos nė menkiausio dėmesio, nes visa, kas siejosi su pinigais, jam atrodė gėdinga priedermė, kuria išminčiams savaime nedera rūpintis. Paskutiniais metais senatviškai nebesuvaikydamas minčių, pamiršo savo gerus ketinimus įvaikinti mokinį ir surasti jam žmoną. Tiesą

pasakius, jo sąmonė buvo taip aptemusi, jog kartais suglumęs spoksodavo į Tao Čieną, nepajėgdamas prisiminti jo vardo ar bent jau įsprausti į virtinę veidų ir įvykių, padrikai šmėkščiojančių galvoje. Tačiau jis sugebėjo sutelkti jėgas ir nuosekliai aptarti savo laidotuves, nes išprususiam kinui svarbiausias gyvenimo įvykis – tai jo laidotuvės. Jam nedavė ramybės mintis gražia mirtimi užbaigti savo sujauktas dienas, tačiau vis dar laukė karo pabaigos, slapčia puoselėdamas tuščią viltį, jog laimės Dangiškosios Imperijos kariaunos. Jis negalėjo pakęsti svetimšalių išpuikimo, didžiai niekino tuos grubius *fan guei*, baltuosius vaiduoklius, kurie nesiprausė, gėrė pieną ir alkoholį, visiškai nieko neišmanė apie gero elgesio taisykles ir nemokėjo deramai gerbti savo protėvių. Prekybos sutartys, jo akimis žiūrint, reiškė malonę, imperatoriaus suteiktą tiems nedėkingiems laukiniams, kurie, užuot puolę nuolankiausiai dėkoti, reikalavo vis daugiau ir daugiau. Nankino sutartis buvo paskutinis smūgis, pribaigęs *džong i*. Patyrė nešlovę ne tik imperatorius, bet ir visi Kinijos žmonės, net paties žemiausio luomo. Kaip galėjai atgauti orumą po tokio įžeidimo?

Senasis išminčius nusinuodijo išgerdamas aukso. Grįžęs iš įprastos iškylos į laukus, kur eidavo rinkti gydomųjų žolelių, mokinys rado jį sode, gulintį ant šilkinių priegalvių baltais gedulo drabužiais. Šalia stovėjo puodelis dar šiltos arbatos. Ant mažyčio rašomojo stalo gulėjo dar nenudžiūvęs teptukas, nebaigtas eilėraštis ir švelnaus pergamento lakštas su nupieštu žiogu. Tao Čienas išbučiavo rankas tam tiek daug jam davusiam žmogui, paskiau akimirką pasigrožėjo pavakario saulės apšviestais skaidriais vabzdžio sparneliais, kaip to būtų pageidavęs mokytojas.

Į išminčiaus laidotuves susirinko minios, nes jis per savo ilgą gyvenimą tūkstančiams žmonių padėjo gyventi sveikiems ir numirti be jokios baimės. Be galo iškilmingai atėjo valdžios vyrai ir vyriausybės pareigūnai, literatai skaitė gražiausius savo eilėraščius, kurtizanės pasirodė apsisiautusios šilkais. Žynys parinko geriausią dieną laidotuvėms, o laidotuvių reikmenų meistras, apsilankęs velionio namuose, surašė visą jo turtą. Pastarasis iš lėto išvaikščiojo visą pastatą nieko nematuodamas nei užsirašinėdamas,

bet, nuleidęs plačias rankoves, nagu žymėjosi viską vaškinėje lentelėje. Paskiau išlankstė miniatiūrinį namo modelį su visais kambariais ir baldais, taipgi mėgstamiausiais velionio daiktais, kuriuos reikėjo sudeginti, kaip ir pundus popierinių pinigų. Į kitą pasaulį turėjo išsinešti viską, kuo naudojosi šioje žemėje. Karstas, aukštas ir išpuoštas kaip imperatoriaus karieta, praplaukė miesto gatvėmis tarp dviem eilėmis išsirikiavusių kareivių paradine uniforma, priešaky jojo spalvingai apsirengę raiteliai ir žygiavo orkestras su cimbolais, būgnais, fleitomis, varpeliais, metaliniais trikampiais mušamaisiais ir gausybe styginių instrumentų. Griausmas buvo nenusakomas, kaip ir derėjo tokio rango velioniui. Ant kapo kūpsojo kalnas gėlių, drabužių ir maisto; apeigų atlikėjai užžiebė žvakes, pasmilkė, paskiau padegė pinigus ir gausybę popierinių daiktų. Kūnui grįžtant į žemę, sielai pasitikti ant kapo padėta paauksuota medinė protėvių lentelė su išraižytu šeimininko vardu. Paimti tą lentelę, padėti savo namuose garbingoje vietoje šalia kitų vyriškos giminės protėvių lentelių priklausė vyriausiajam sūnui, bet gydytojas neturėjo nieko, kas būtų galėjęs įvykdyti tą priedermę. Tao Čienas buvo tik tarnas ir būtų nepaprastai nusižengęs padorumo taisyklėms, jeigu būtų pasisiūlęs atlikti tą priedermę. Jis buvo sujaudintas iki širdies gelmių. Minioje jis vienintelis verkė ir rypavo iš skausmo, bet protėvių lentelė atiteko tolimam giminaičiui, kuris turėsiąs moralinę pareigą aukoti aukas ir melstis prie jos kas dvi savaitės, taipgi per metines šventes.

Vos pasibaigus iškilmingoms laidotuvių apeigoms, kreditoriai kaip šakalai puolė prie gydytojo labo. Išniekino šventuosius tekstus ir laboratoriją, iškniausė visas žoles, sugadino medicininius preparatus, sunaikino neįkainojamus eilėraščius, išsigabeno baldus ir meno kūrinius, ištrypė nuostabų sodą ir iš varžytinių pardavė senovinį namą. Gerai, kad Tao Čienas spėjo saugiai paslėpti auksines akupunktūros adatas, dėžę medicinos instrumentų ir itin svarbių vaistų, taipgi truputį pinigų, kuriuos sugebėjo nuglemžti per paskutinius trejus metus, karštančiam šeimininkui pamažėle nebesuvaikant minčių. Jis nė neketino apvogti garbiojo *džong i*, kurį gerbė kaip tikrą senelį, – už tuos pinigus vėliau tikėjosi pirkti

jam maistą, nes matė, kaip kaupiasi skolos, ir baiminosi dėl ateities. Savižudybė paspartino įvykius, ir Tao Čienas pasijuto turįs netikėtų išteklių. Savindamasis tuos pinigus, jis galėjo paaukoti gyvybę, nes sučiuptas būtų buvęs nubaustas už nusižengimą šeimininkui, bet buvo įsitikinęs, kad niekas to nežinos, išskyrus velionio dvasią, kuri tikrai pritarų jo poelgiui. Argi mokytojui nebūtų maloniau atsilyginti ištikimam tarnui ir mokiniui, užuot žiauriems kreditoriams apmokėjus vieną iš daugybės skolų? Nešinas tuo kukliu turteliu ir trupučiu švarių baltinių, Tao Čienas dingo iš miesto. Iš pradžių jam dingtelėjo mintis grįžti į gimtąjį kaimą, bet jis tuojau pat ją nuvijo. Artimiesiems jisai visada bus Ketvirtasis Sūnus, turės nuolankiai klausyti vyresniųjų brolių. Turės jiems dirbti, vesti jų parinktą merginą ir susitaikyti su skurdu. Niekas jo nešaukė pasukti ta kryptimi, juo labiau sūnaus priedermės tėvui ir protėviams, nes jos priklausė vyresniesiems broliams. Reikėjo keliauti kaip galima toliau, kad nepasiektų ilga kinų teisingumo ranka. Jis buvo dvidešimties metų, tad trūko dar vienerių iki vergijos sutarties pabaigos, ir bet kuris kreditorius galėjo pareikšti savo teises ir per likusį laiką išnaudoti jį kaip vergą.

Tao Čienas

Tvirtai pasiryžęs pradėti naują gyvenimą, Tao Čienas sėdo į sampaną, plaukiantį Honkongan. Dabar jis pats buvo *džong i*, geriausio Kantono gydytojo išmokytas tradicinės kinų medicinos. Už tai turėjo būti amžinai dėkingas savo garbiųjų protėvių dvasioms, šitaip laimingai surikiavusioms jo karmą. Pirmiausia, tarė jis sau, reikia susirasti moterį, nes jau seniai buvo įžengęs į tą amžių, kai pridera vesti, be to, labai slėgė viengungystė, kuri nepaneigiamai reiškė skurdą. Jis puoselėjo svajonę įsigyti švelnią, dailių kojų merginą. Jos *auksiniai irisai* turėtų būti ne didesnės kaip trijų ar keturių colių, putlutės ir minkštos kaip kelių mėnesių kūdikio. Jis žavėdavosi merginų eisena: atkišusios užpakalį, jos tipendavo mažytėmis pėdomis smulkiais netvirtais žingsneliais, lyg baimindamosi kas akimirką parvirsti, siūbuodamos lyg nendrės jo mokytojo tvenkinio pakrašty. Jis bjaurėjosi didelėmis, raumeningomis ir šaltomis kaimo moterų kojomis. Gimtajame kaime iš tolo buvo matęs keletą mergaičių suveržtomis pėdomis, kuriomis didžiavosi tėvai, be abejo, tikėdamiesi jas tinkamai ištekinti, bet tik susidūręs su Kantono prostitutėmis ir pačiupinėjęs porelę tų *auksinių irisų*, jis galėjo kaip reikiant pasigrožėti mažytėmis siuvinėtomis kurpaitėmis, kuriomis tos visada avėdavo, nes iš ilgus metus gniuždytų kaulų sunkdavosi dvokus skystis. Palietęs jas, suprato, jog dėl to grožio jos amžinai kenčia skausmą ir tai teikia joms dar daugiau žavesio. Tuomet jis tinkamai įvertino mokytojo kolekcionuotas knygas apie moterų pėdas: jose buvo aprašyta penkios rūšys ir aštuoniolika stilių *auksinių irisų*. Jo žmona irgi turėtų būti labai jauna, nes grožis trumpalaikis: išsiskleidžia dvylikos metų ir

nuvysta vos peržengus dvidešimt. Taip jam aiškino mokytojas. Todėl pačios garsiausios kinų literatūros herojės paprastai miršta per patį žydėjimą; laimingos tos, kurios miršta nepasenusios ir atmintyje išlieka amžinai jaunos. Be kita ko, būta ir praktiškų priežasčių geisti jaunos merginos: ji gimdysianti jam sūnus ir būsią lengva ją pažaboti, kad būtų nuolanki ir paklusni. Nėra nieko bjauresnio nei rėksnė pati: buvo matęs tokių, kurios spjaudosi, duoda ausų vyrui ir vaikams netgi gatvėje, kaimynams matant. Vyrui didžiausia gėda nuo moters patirti tokį pažeminimą. Plaukdamas sampanu tuos devyniasdešimt mylių, skiriančių Kantoną nuo Honkongo, kas akimirką toldamas nuo ankstesnio gyvenimo, Tao Čienas nesiliovė svajojęs apie tokią merginą, apie palaimą ir vaikus, kurių su ja susilauks. Tolydžio skaičiavo kapšelyje pinigus, lyg atmintinai skaičiuojant jų padaugėtų, tačiau vis labiau aiškėjo, kad tokiai žmonai įsigyti jų nepakaks. Šiaip ar taip, nors ir kaip spyrė bėda, neketino tenkintis mažu ir ligi grabo lentos gyventi su kieto būdo žmona didelėmis pėdomis.

Honkongo sala staigiai išdygo prieš akis, kalnuota, apsupta vešlios augmenijos, lyg sirena išnėrusi iš tamsiai mėlynų Kinijos jūros vandenų. Vos tik jų laivas nuleido inkarą uoste, Tao Čienas iškart pajuto netoliese esant nekenčiamus svetimšalius. Kadaise matė juos iš tolo, bet dabar jie buvo čia pat, taip arti, kad, jeigu nebijotų, galėtų juos paliesti ir įsitikinti, ar tie negražūs išstypėliai tikrai žmonės. Nustebo pamatęs, jog daugelis *fan guei* yra gelsvais arba rudais plaukais, išblukusiomis akimis ir rausva oda kaip virti omarai. Labai bjaurios jam atrodė moterys, dėvinčios plunksnomis ir gėlėmis apkaišytas skrybėlaites, tikriausiai norėdamos geriau uždangstyti savo šėtoniškus plaukus. Labai keistai apsirengę, jie vilkėjo standžiais aptemptais drabužiais; tikriausiai todėl, tarė jis sau, jie vaikščioja kaip mietą prarijęs ir maloniai nelinkčioja sveikindamiesi; eina pro šalį tiesūs, nieko nepastebėdami, tyliai kęsdami vasaros karštį. Uoste, tarp tūkstančių margaspalvių įvairaus dydžio azijietiškų laivų, stovėjo kokia dvylika europiečių laivų. Gatvėse jis matė arklių traukiamas karietas su uniformuotais vežėjais, šen bei ten dardančias tarp žmonių traukiamų arba ne-

šamų palankinų, dengtų neštuvų ir kitokių priemonių, tarp nešikų, tiesiai ant kupros lakinančių savo klientus. Sužadindamas alkį, nosį dūrė svaigus žuvų kvapas. Pirmiausia reikėjo susirasti vietą pavalgyti, paprastai ženklinamą geltonais kaspinais.

Tao Čienas pavalgė kaip karalius restorane, lūžtančiame nuo klegančių ir kvatojančių žmonių – tai aiškiai bylojo apie pasitenkinimą ir gerą virškinimą. Pasmaguriavo nedideliais skaniais patiekalais, jau senokai pamirštais akupunktūros meistro namuose. *Džong i* visą gyvenimą buvo smaliūgas ir puikavosi samdęs geriausius Kantono virėjus, bet pastaraisiais metais jis maitinosi tik viena kita daržove pagardintais ryžiais ir gėrė žaliąją arbatą. Tao Čienas ištrūko iš vergijos liesas kaip džiovininkas, kurių knibždėte knibždėjo Honkonge. Pirmą sykį per tą laiką jis pavalgė žmoniškai ir apsalo iš palaimos, priveiktas gardžių kvapų bei patiekalų. Puotą baigė su pasimėgimu rūkydamas pypkę. Išėjo į gatvę lyg plaukdamas ir pats vienas sau juokdamasis kaip pamišėlis: dar niekad kaip gyvas nesijautė toks laimingas ir tikras savo ateitimi. Įtraukė į plaučius oro, sakytum tokio pat kaip Kantone, ir tarė sau, jog būsią lengva nukariauti šį miestą, kaip prieš devynerius metus kad sugebėjo pajungti sau aną. Pirmiausia susiieškosiąs turgavietę, paskiau žolininkų bei žiniuonių kvartalą, kur susirasiąs pastogę ir pasiūlysiąs savo paslaugas ligoniams. O vėliau pagalvosiąs ir apie moterį mažytėmis pėdomis...

Tą pačią popietę Tao Čienas susirado būstą mansardoje, dideliame name, tikrame skruzdėlyne, kur kiekviename kambaryje gyveno po šeimą. Į jo kambarėlį, tamsią, tvankią vieno metro pločio ir trijų metrų ilgio belangę plūste plūdo kitų įnamių maisto kvapai ir naktipuodžių tvaikas, sumišę su specifiniu nešvaros dvoku. Palyginti su prašmatniais mokytojo namais, šie veikiau panėšėjo į žiurkės urvą, bet jis prisiminė, jog tėvų lūšna buvo dar vargingesnė. Jam kaip viengungiui nereikia nei daugiau ploto, nei prabangos, tarė jis sau, tik kampo dembliui pasitiesti ir menkam labui susikrauti. Vėliau, vedęs, susirasiąs tinkamą būs-

tą, kur galėsiąs taisyti vaistus, priiminėti ligonius ir deramai naudotis žmonos paslaugomis. Šiuo tarpu, kol dar nebuvo užmezgęs darbui reikiamų ryšių, turėjo bent pastogę ir šiokį tokį asmeninį gyvenimą. Pasidėjęs daiktus, nusiprausė, nusiskuto ir susipynė kasą. Susitvarkęs iškart patraukė ieškoti lošimo namų, pasiryžęs kaip galima greičiau padvigubinti savo kapitalą, kad galėtų skintis kelią į sėkmę.

Greičiau nei per dvi valandas, lošdamas *fan tan*, Tao Čienas prakišo visus savo pinigus; būtų praradęs ir medicinos instrumentus, jei nebūtų pamiršęs jų pasiimti. Lošimų salėje skardėjo toks klegesys, jog lošėjai galėjo kalbėtis tik ženklais pro tirštus tabako dūmų debesis. *Fan tan* – labai paprastas lošimas: tereikia keturių sagų ir puoduko. Kertama lažybų, suskaičiuojama, kad yra keturios sagos, ir laimi tas, kuris įspėja, kiek sagų – viena, dvi ar trys – liko po puodeliu. Tao Čienas vos spėjo akimis sekti sagas svaidančio ir skaičiuojančio vyriškio rankas. Jam buvo toks įspūdis, jog vyriškis sukčiauja, bet viešai apkaltinti žmogų sukčiaujant laikoma tokiu įžeidimu, jog apsirikus galima užsimokėti gyvybe. Kantone prie lošimo namų kasdien mėtydavosi pernelyg įžūlių pralošusiųjų lavonai; vargu ar galėjo būti kitaip Honkonge. Jis grįžo į savo urvą mansardoje ir, sukniubęs ant demblio, pravirko kaip mažas vaikas, prisimindamas senojo akupunktūros mokytojo kirčius. Graužėsi iki pat rytojaus dienos, kol pagaliau nepaprastai aiškiai suvokė savo gobšumą ir puikybę. Tuomet prapliupo nuoširdžiai juoktis iš tos pamokos, įsitikinęs, jog bus pasireiškusi viliūgė mokytojo dvasia, norėdama jį pamokyti. Jis atsibudo visiškoje tamsoje, nors aplink namie ir gatvėje lalėjo žmonės. Buvo jau beveik pusiaudienis, bet į jo belangę negalėjo prasismelkti joks saulės spindulys. Vis dar juokdamasis, jis apčiuopomis apsivilko vieninteliais švariais drabužiais, pasiėmė gydytojo lagaminėlį ir patraukė turgavietėn. Tame ruože, kur rikiavosi tatuiruotojų kioskai, nuo viršaus iki apačios nusagstyti audinių atraižomis ir popieriaus lakštais su piešinių pavyzdžiais, galėjai išsirinkti vieną kurį iš tūkstančių – pradedant tamsiai mėlynomis kukliomis gėlytėmis ir baigiant pasakiškais penkių spalvų drakonais, tokiais dideliais,

jog išskėstais sparnais ir liepsna iš nasrų galėtų aprėpti kresno vyro nugarą. Po pusvalandžio derybų Tao Čienas pagaliau susitarė su menininku kuklią tatuiruotę išmainyti į vaistus nuo kepenų skausmo. Paprastais ir dailiais brūkštelėjimais per dešimtį minučių šis ištatuiravo žodelį NE ant dešinės rankos, tos pačios, kuria lošdamas deda pinigus.

– Jei vaistai gerai veiks, patarkite savo draugams kreiptis į mane, – paprašė Tao Čienas.

– Jeigu jums seksis su mano tatuiruote, to paties prašyčiau jūsų, – atsiliepė menininkas.

Tao Čienas visada tvirtindavo, jog tatuiruotė jam padėjo. Išėjęs iš kiosko, atsidūrė turgavietės klegesyje ir gavo alkūnėmis skintis kelią žmonių knibždančiose siaurose gatvelėse. Turgavietėje kaip ir Kantone nebuvo matyti nė vieno svetimšalio. Triukšmas buvo toks kurtinantis, jog priminė krioklio ūžesį, prekiautojai liaupsino savo prekes, pirkėjai rėkė derėdamiesi, o aplink narvuose tarškėjo paukščiai ir žviegė peilio laukiantys gyvuliai. Taip dvokė prakaitu, gyvuliais ir jų mėsa, mėšlu ir atmatomis, prieskoniais, opijum, virtuve, visokiais žemės, oro ir vandens gyviais bei vaisiais, jog tvaikas atrodė kone apčiuopiamas. Akys netyčia užkliuvo už moteriškės, prekiaujančios krabais. Ji traukė juos gyvus iš maišo, kelias minutes virino katile, tumiame it jūros gelmių vandenyje, graibė kiaurasamčiu ir, užpylusi sojų padažu ir suvyniojusi į lakštelį popieriaus, piršo praeiviams. Jos rankos buvo apėjusios karpomis. Tao Čienas išsiderėjo vieno mėnesio pusryčius mainais į vaistus nuo karpų.

– Aha, matau, kad tau patinka mano krabai! – sušuko ji.

– Aš jų nemėgstu, bet valgysiu išpirkdamas kaltę, kad gerai įsiminčiau vieną pamoką.

– O kas man atsilygins už krabus, kuriuos suvalgei, jei po mėnesio aš nepasveiksiu?

– Jei po mėnesio vis dar turėsite karpų, aš neteksiu gero vardo. Kas tuomet pirks mano vaistus? – šypsodamas atsiliepė Tao Čienas.

– Sutarta.

Taip prasidėjo naujas laisvo žmogaus gyvenimas Honkonge. Per dvi tris dienas uždegimas praėjo, ir tatuiruotė pasidarė kaip ryškus melsvų venų piešinys. Tą mėnesį, skersai išilgai vaikščiodamas po turgavietę ir siūlydamas savo profesines paslaugas, jis valgydavo kartą per dieną, visada virtus krabus, ir taip sulyso, kad galėjo įterpti monetą tarp išsišovusių šonkaulių. Kiekvieną sykį, kai, vos įveikdamas pasidygėjimą, kišdavo krabą į burną, nejučia šypsodavo prisimindamas mokytoją, kuris taipgi jų nemėgo. Karpos moteriai išnyko per dvidešimt šešias dienas, ir ji atsidėkodama aplink paskleidė gerą žinią. Pasiūlė jam dar vieną mėnesį maitintis krabais, jeigu išgydysiąs jai kataraktą, bet Tao tarė sau, jog pakankamai save nubaudė ir gali sau leisti prabangą ligi paskutinės gyvenimo dienos nebevalgyti tų gyvių. Vakare grįždavo išvargęs į savo urvą, žvakei šviečiant suskaičiuodavo uždirbtas monetas, pakišdavo po grindlente, paskui užkaisdavo vandens ant anglinės viryklės ir arbatos puodeliu numarindavo alkį. Kartais, kai pajusdavo, kad silpsta kojos arba valia, nusipirkdavo dubenėlį ryžių, truputį cukraus ir opijaus pypkę, iš lėto mėgaudavosi palaima džiaugdamasis, jog pasaulyje dar esama tokių stebuklų kaip ryžių teikiamas pasitenkinimas, cukraus saldumas ir nuostabūs opijaus sapnai. Jo išlaidas sudarė tik būsto nuoma, anglų kalbos pamokos, be to, jis eidavo skustis ir atiduodavo skalbti baltinius, nes nenorėjo atrodyti kaip vargeta. Jo mokytojas visada rengdavosi kaip mandarinas. „Graži išvaizda – kultūringo žmogaus požymis, *džong i* negali atrodyti kaip kaimo žiniuonis. Kuo skurdesnis esti ligonis, tuo prašmatnesniais drabužiais privalai vilkėti, jį gerbdamas“, – mokydavo Tao Čieną *džong i*. Pamažu pasklido apie jį garsas, iš pradžių tarp turgaus prekeivių ir jų šeimų, paskiau po uosto kvartalą, kur jis gydydavo muštynėse sužeistus jūreivius arba sergančius skorbutu, apsikrėtusius venerinėmis ligomis ir apsinuodijusius.

Po pusmečio Tao Čienas jau turėjo nuolatinių pacientų ir prakuto. Persikraustė į kambarį su langu, nusipirko plačią lovą, praversiančią po vedybų, krėslą ir anglišką rašomąjį stalą. Taipgi įsigijo drabužių – jau seniai troško gražiai rengtis. Pasiryžo mokytis

anglų kalbos, nes veikiai įsitikino, kas turi galią. Honkongą valdė saujelė britų, kurie leido ir taikė įstatymus, tvarkė prekybą ir politiką. *Fan guei*, kitaip sakant, svetimšaliai, gyveno atskiruose kvartaluose ir bendravo su turtingais kinais, vien angliškai aptardami visus reikalus. Milijonai kinų gyveno tame pačiame laike ir toje pačioje teritorijoje, bet buvo toks įspūdis, kad jų lyg ir nėra. Iš Honkongo į Europos salonus plaukė rinktinės prekės, keliančios susižavėjimą tolima tūkstantmete kultūra. Ten buvo madinga visa, kas kiniška. Dėl šilko visi kraustėsi iš proto; mėgdžiodami slaptus stebuklingus Pekino sodus, troško dailių lieptelių su žibintais ir gluosnių svyruoklių; pavėsinės buvo su pagodų stogais, apdailoje įkyriai kartojosi drakonų ir žydinčių vyšnių motyvai. Kiekvieno anglo name turėjo būti rytietiška svetainė su lakine Koromandelio širma, porceliano ir dramblio kaulo statulėlių kolekcija, vėduoklių, išsiuvinėtų neteisėtai išnaudojamų vaikų rankomis, ir skulptūrinių narvelių su imperatoriškosiomis kanarėlėmis. Laivai, gabenantys tuos turtus Europon, negrįždavo tušti – iš Indijos veždavo kontrabandinį opijų ir niekučius, žlugdydami smulkius vietinius verslus. Norėdami prekiauti savo šalyje, kinai turėjo varžytis su anglais, olandais, prancūzais ir amerikiečiais. Bet pati baisiausia rykštė buvo opijus. Amžių amžius Kinijoje naudojamas pramogoms ir gydymo tikslams, anglams užtvindžius rinką, tapo nesutramdomu blogiu. Smelkėsi į visas visuomenės ląsteles, alindamas jas ir trupindamas kaip sužiedėjusią duoną.

Iš pradžių kinai žiūrėjo į svetimšalius su panieka, iš aukšto, atvirai jais bjaurėdamiesi, kaip ir tinka tiems, kurie save laiko vieninteliais tikrai civilizuotais šios žemės gyventojais, bet per kelerius metus išmoko juos gerbti ir jų prisibijoti. Europiečiai, savo ruožtu, jautė tą patį rasinį pranašumą, įsitikinę esą civilizacijos šaukliai toje nešvarių, bjaurių, silpnų, triukšmingų, parsidavėliškų ir laukinių žmonių šalyje, kur visi valgo kates ir gyvates ir žudo vos gimusias dukteris. Maža kas žinojo, kad kinai visu tūkstantmečiu anksčiau už juos naudoja raštą. Tuo tarpu, kai pirkliai diegė kvaišalų ir smurto kultūrą, misionieriai skelbė Dievo žodį. Reikėjo žūtbūt platinti krikščionybę, tai buvo vienintelis tikras tikėji-

mas, ir tai, kad Konfucijus gyveno penki šimtai metų prieš Kristų, nieko nereiškė. Kinų jie beveik nelaikė žmonėmis, bet stengėsi išganyti jų sielas ir atsivertėliams mokėjo ryžiais. Naujieji krikščionys suvartodavo dieviškosios papirkos daviną ir traukdavo į kitą bažnyčią atsiversti iš naujo, džiaugdamiesi *fan guei* manija skelbti savo tikėjimą taip, lyg jis būtų vienintelis. Jiems, praktiškiems ir pakantiems, dvasingumas daugiau siejosi su filosofija negu su religija, tai buvo etikos ir nieku gyvu ne dogmos dalykas.

Tao Čienas mokėsi kartu su kitu kinu, kuris kalbėjo stingia anglų kalba, nepripažindamas priebalsių, bet užtat taisyklingai rašė. Palyginti su kinų hieroglifais, europiečių abėcėlė atrodė nuostabiai paprasta, ir po penkių savaičių Tao Čienas jau skaitė britų laikraščius, nekliūdamas už raidžių, nors kas penki žodžiai turėdavo griebtis žodyno. Mokydavosi kiauras naktis, valandų valandas linksodamas prie knygų. Labai jam trūko mokytojo, amžinai įdiegusio norą mokytis, tokį pat nenumaldomą kaip alkoholikui potraukį į alkoholį ar valdžiai – valdžios troškimą. Nebegalėjo naudotis senolio biblioteka nei semtis žinių iš jo neišsenkančios versmės, nebegalėjo aplankyti ir paklausti patarimo arba aptarti ligonio simptomų, nebeturėjo vadovo ir jautėsi našlaitis. Mokytojui ir auklėtojui mirus, neberašė ir nebeskaitė eilėraščių, neturėjo laiko grožėtis gamta, medituoti nei laikytis kasdieninių ritualų bei ceremonijų, anksčiau šitaip praturtinusių jo gyvenimą. Jis jautėsi pavargęs nuo triukšmo, ilgėjosi tylos ir vienumos, kurią mokytojas išmokė puoselėti savyje kaip neįkainojamą brangenybę. Praktikuodamas ilgainiui jis permanė žmonių sudėtingą prigimtį, moterų ir vyrų emocinius skirtumus, suprato, kurios ligos gydomos tik vaistais ir kurios – taipgi žodžio magija, bet neturėjo su kuo dalytis ta patirtimi. Vis dar svajojo nusipirkti žmoną ir sukurti šeimą, bet ta svajonė buvo miglota ir laki kaip šilke pieštas žavus kraštovaizdis. Priešingai, noras pirktis knygų, mokytis ir ieškoti kitų mokytojų, nusiteikusių padėti jam eiti pažinimo keliu, pamažu tapo savotiška liga.

Taip klostėsi reikalai, kai Tao Čienas susipažino su daktaru Ibenaizeriu Hobsu, anglu aristokratu, kuris anaiptol nesilaikė

arogantiškai ir, priešingai nei kiti europiečiai, domėjosi miesto vietiniu koloritu. Pirmąsyk jį pamatė turgavietėje, žiniuonio krautuvėlėje benaršantį žoles ir gydomąsias arbatas. Jis mokėjo tik dešimt mandariniškų žodžių, bet kalbėjo tokiu skambiu balsu ir taip įtaigiai, jog aplink susirinko būrelis lyg pašaipių, lyg išsigandusių kinų. Pastebėjo jį iš tolo, nes visa galva kyšojo virš būrelio žmonių. Tao Čienas niekad nebuvo matęs svetimšalių savo rajone, nutolusiame nuo kvartalų, kur jie paprastai vaikščioja, ir priėjo pažiūrėti iš arčiau. Tai buvo dar jaunas, augus ir lieknas taurių veido bruožų ir didelių mėlynų akių vyriškis. Tao Čienas nudžiugęs susivokė, kad galėtų išversti tuos dešimt *fan guei* žodžių ir kad jis moka ne ką daugiau angliškų žodžių, tad jiedviem būtų įmanoma susišnekėti. Jis pasisveikino mandagiai nusilenkdamas, ir anglas atsakė nerangiai jį pamėgdžiodamas. Jiedu nusišypsojo, paskui prapliupo kvatoti, maloniai pritariant aplink susirinkusiems. Tuomet įsileido guviai kalbėtis, prastai tardami tuos dvidešimt išmoktų žodžių, o paskiau kaip klounai atlikdami savotišką pantomimą, žiopliams alpstant juokais. Raitas britų policininkas, pastebėjęs, kad būrys kvatojančių žmonių stovi užtvėręs kelią, įsakė visiems tuojau pat išsiskirstyti. Taip užsimezgė tvirta tų dviejų vyrų pažintis.

Ir Ibenaizeris Hobsas, ir Tao Čienas puikiai suvokė savo amato ribas. Britas troško sužinoti Rytų medicinos paslaptis, apie kurias patyrė keliaudamas po Aziją, ypač skausmo malšinimą įsmeigiant adatą į tam tikrus taškus ir gydomųjų augalų bei žolelių mišinių vartojimą gydant, Europos gydytojų nuomone, mirštamas ligas. Kinas žavėjosi Vakarų medicina ir agresyviais jos gydymo metodais, nes jam savitas buvo subtilus pusiausvyros ir dermės menas, kai iš lėto atstatoma nusilpusi energija, užbėgama už akių ligoms ir ieškoma simptomų priežasčių. Tao Čienas niekada nenaudojo chirurgijos, ir jo anatomijos žinias, labai konkrečias, susijusias su pulsu ir akupunktūros taškais, sudarė tik tai, ką jis galėjo apčiuopti ir pamatyti. Mokėjo atmintinai visus anatomijos piešinius, matytus savo senojo mokytojo bibliotekoje, bet niekada nebuvo skrodęs lavono. Tas dalykas buvo nežinomas kinų medicinoje; jo iš-

minčius mokytojas, visą gyvenimą atidavęs gydymo menui, tik kartą kitą buvo matęs vidaus organus ir nemokėjo nustatyti ligos susidūręs su požymiais, neatitinkančiais jam žinomų ligų. Ibenaizeris Hobsas, priešingai, skrosdavo lavonus ir ieškodavo negalios priežasčių, taip jis ir mokėsi. Tao Čienas pirmąsyk paėmė į rankas skalpelį anglų ligoninės požemiuose vieną naktį, siautėjant taifūnui, asistuodamas daktarui Hobsui, kuris tą dieną iš ryto pirmą kartą susmaigstė akupunktūros adatas nuo migrenos priimamajame, kur ateidavo Tao Čieno ligoniai. Honkonge būta misionierių, trokštančių ne tik atversti į savo tikėjimą kinus, bet ir gydyti, ir daktaras Hobsas palaikė su jais puikius ryšius. Jie kur kas artimiau bendravo su vietiniais negu britų bendruomenės medikai ir žavėjosi Rytų medicinos metodais. Jie plačiai atvėrė savo nedidelių ligoninių duris *džong i*. Karštas potraukis į studijas ir eksperimentavimą dar labiau suartino Tao Čieną ir Ibenaizerį Hobsą. Jiedu susitikdavo beveik paslapčiomis, nes, iškilus aikštėn jų draugystei, galėjo nukentėti jų geras vardas. Ligoniai – tiek kinai, tiek europiečiai – nebuvo linkę mokytis iš kitos rasės žmonių.

Vos pagerėjus piniginiams reikalams, Tao Čienas vėl ėmė svajoti nusipirkti pačią. Kai sukako dvidešimt dveji metai, jis dar sykį suskaičiavo savo santaupas, kaip tai dažnai darydavo, ir apsidžiaugė įsitikinęs, jog jų pakanka švelnaus būdo moteriai mažytėmis pėdomis nusipirkti. Neturėdamas tėvų, kurie, kaip reikalavo paprotys, būtų jam padėję, jis gavo kreiptis į agentą. Tas parodė jam kelių nuotakų paveikslus, bet jos visos atrodė panašios: iš šitų kuklių piešinių tušu buvo neįmanoma nuspėti merginos išvaizdą ir juo labiau asmenybę. Mielai būtų apžiūrėjęs ją savo akimis ir pasiklausęs jos balso, bet tai buvo draudžiama; taipgi neturėjo nei šesers, nei motinos, kuri galėtų jį pavaduoti. Tiesa, jis galėjo iš po užuolaidos pamatyti kojas, bet, pasak žmonių, irgi nesą jokios garantijos, nes agentai apgaudinėja klientus, rodydami kitos moters *auksinius irisus*. Reikėjo pasikliauti likimu. Buvo besusigundąs patikėti laimę kauliukams, bet tatuiruotė ant dešinės rankos primi-

nė dėl azartinių lošimų patirtas negandas, ir jis nutarė atsiklausti savo motinos ir akupunktūros mokytojo dvasios. Apsilankęs penkiose šventyklose ir kiekvienoje paaukojęs aukas, ėmė burti laimę I Čing lazdelėmis, sužinojo, kad metas tam palankus, ir išsirinko nuotaką. Jam pasisekė. Kai, atlikus pačias paprasčiausias apeigas – prašmatnesnėms vestuvėms neturėjo išteklių, – nuo gražuolės pačios galvos nutraukė raudono šilko skarelę, pamatė taisyklingų bruožų veidą ir žemėn nudelbtas akis. Triskart turėjo pašaukti ją vardu, kol pagaliau, virpėdama iš baimės, ji išdrįso pažvelgti į jį ašarų sklidinomis akimis.

– Būsiu tau geras, – pažadėjo jis, taip pat susijaudinęs kaip ir ji.

Nuo tos akimirkos, kai nutraukė raudoną šilką, Tao pamilo likimo skirtą merginą. Meilė užklupo jį iš netyčių: jis nė neįsivaizdavo, kad vyrą ir moterį galėtų sieti tokie jausmai. Niekada nebuvo girdėjęs apie tokią meilę, nebent buvo šį tą skaitęs klasikinėje literatūroje, kur privaloma poetinio įkvėpimo tema buvo mergelės, peizažai arba mėnesiena. Vis dėlto buvo įsitikinęs, jog iš tikrųjų moterys skirtos vien dirbti ir gimdyti vaikams, kaip valstietės, tarp kurių jis užaugo, arba būti brangiais puošybos elementais. Lina neatitiko nė vienos kategorijos, tai buvo mįslinga ir nepaprasta moteris, sugebanti nuginkluoti jį savo ironija ir perveikti klausinėjimais. Kaip niekas kitas mokėjo jį juokinti, sekti negirdėtas istorijas, prasimanyti įvairiausių žodžių žaismų, kurie išmušdavo jį iš vėžių. Pasirodžius Linai, viskas tarytum nutviksdavo akinančia šviesa. Dar niekad gyvenime jis nebuvo atskleidęs tokio stebuklo kaip sueitis. Susitikimai su prostitutėmis būdavo skuboti, jis jausdavosi kaip gaidys, staigiai numynęs vištą, niekad neturėdavo pakankamai laiko nei noro iš esmės pažinti moterį. Atsimerkęs rytą ir pamatęs šalia miegant Liną, čia juokdavosi iš laimės, čia drebėdavo iš baimės. O jeigu vieną gražų rytą ji neatsibus? Jį žavėjo viskas: ir saldus jos prakaito kvapas meilės naktimis, ir dailiai išlenkti plonyčiai antakiai, lyg ji amžinai kuo nors stebėtųsi, ir nenusakomas liemens lieknumas. Ak, ir jųdviejų juokas! Visų gražiausias dalykas, nežabotas jųdviejų meilės džiaugsmas. Meilės malonumų metą labai pravertė senojo mokytojo *Prie-*

galvio knygos, paauglio metais sužadindavusios tiek tuščio žavesio. Kaip ir dera gražiai išauklėtai skaisčiai merginai, dieną Lina laikydavosi kukliai, bet vos tik ji nustojo bijoti vyro, pasireiškė jos ūmi ir aistringa moters prigimtis. Ši žinių ištroškusi mokinė labai greitai išmoko du šimtus dvidešimt dvi meilės pozas ir, visada nusiteikusi nesilikti nuo beprotiškai skubančio vyro, pasiūlė prasimanyti naujų. Laimė, jog savo mokytojo ir auklėtojo bibliotekoje Tao Čienas buvo pasisėmęs pakankamai teorinių žinių apie tai, kaip galima visokeriopai patenkinti moterį, ir išmanė, kad vyro galia reiškia kur kas mažiau negu kantrybė. Pirštais buvo įgudęs apčiuopti bet kurios kūno vietos pulsą ir užsimerkęs rasti jautriausius taškus; jo karštos ir stiprios rankos, sugebančios numaldyti skausmą ligoniams, Linai tapo begalinių malonumų šaltiniu. Be kita ko, jis atrado vieną dalyką, kurį garbusis *džong i* pamiršo jam atskleisti: kad gašlumą geriausiai sužadina meilė. Lovoje jiedu pasiekdavo tokią palaimos viršūnę, jog nakčia pamiršdavo visus gyvenimo vargus ir negandus. Tačiau, kaip veikiai paaiškėjo, tų negandų būta nemaža.

Dvasios, kurių Tao Čienas meldė padėti sukurti šeimą, kuo gražiausiai atliko savo vaidmenį: Linos pėdos buvo mažytės, o ji pati buvo baugšti ir švelni kaip voveraitė. Tačiau Tao Čienui niekada neatėjo į galvą prašyti žmonai stiprybės ir sveikatos. Moteris, naktimis atrodanti neišsekinama, dieną virsdavo neįgalia. Savo mažytėmis suluošintomis kojomis išgalėdavo nutipenti vos vieną kitą šimtą žingsnelių. Žinoma, eidavo ji taip grakščiai kaip vėjo lankstoma nendrė, kaip būtų parašęs jo senasis akupunktūros mokytojas savo eilėse, bet visa bėda, jog netgi trumputis žygis į turgavietę pietums nusipirkti kopūsto jos *auksiniams irisams* būdavo baisi kančia. Ji niekad balsu nesiskųsdavo, bet užtekdavo tik pamatyti, kaip ji prakaituoja ir kramto lūpas, kad suvoktum, kiek jėgų jai reikia padėti sulig kiekvienu judesiu. Ji buvo ir silpnų plaučių. Kvėpuojant krūtinėje sakytum čirpdavo dagilis, liūčių metu jai nesibaigdavo gleivinės uždegimai, o sausuoju metų laiku ji tiesiog dusdavo, nes karštas oras dirgindavo gerklę. Negelbėjo nei vyro žolelės, nei jo bičiulio, anglo gydytojo, stiprinamieji vaistai. Pastojus ligos

dar labiau paūmėjo, nes jos silpni kaulai vos įstengė išlaikyti mažylio svorį. Ketvirtą mėnesį ji visiškai nustojo vaikščioti ir, išsidrėbusi krėsle, įsitaisė prie lango stebėdama, kas dedasi gatvėje. Tao Čienas nusamdė dvi tarnaites rūpintis namų apyvoka ir sudaryti žmonai draugiją, nes baiminosi, kad, jam išėjus, Lina gali numirti. Ėmė dirbti dvigubai ir pirmąsyk, rausdamas iš gėdos, pradėjo griežtai reikalauti apsimokėti už gydymą. Jauste jautė smerkiantį savo mokytojo žvilgsnį, primenantį pareigą gydyti nesitikint atlygio, nes „kas daugiau išmano, tam priklauso atlikti daugiau priedermių žmonėms". Šiaip ar taip, negalėjo gydyti nemokamai arba mainais į kokias paslaugas kaip anksčiau, nes reikėjo gaudyti kiekvieną pinigėlį, kad Lina turėtų visus patogumus. Tuo metu jie gyveno senovinio namo antrame aukšte, kur jis parūpino pačiai tokių ištaigų, apie kokias nė vienas jų anksčiau nė svajoti nesvajojo, bet vis dar buvo nepatenkintas. Užsibrėžė tikslą įsigyti namą su sodu, kad ji galėtų mėgautis gražia aplinka ir tyru oru. Jo bičiulis Ibenaizeris Hobsas paaiškino, – mat jis nieku gyvu nenorėjo pripažinti akivaizdžios tiesos, – jog džiova labai pažengusi į priekį ir jokie sodai negrąžinsią Linai sveikatos.

– Užuot dirbęs nuo tamsos iki tamsos, kad pripirktum jai šilkinių suknelių ir prabangių baldų, verčiau kaip galima ilgiau pabūk su ja, daktare Čienai, – patarinėjo jam Hobsas. – Naudokis proga, kol ją tebeturi.

Abu gydytojai – kiekvienas remdamasis savo patyrimu – priėjo tą pačią išvadą: gimdymas Linai būsiąs ugnies krikštas. Nei vienas, nei kitas apie jį nieko neišmanė, nes tiek Kinijoje, tiek Europoje tai buvo pribuvėjų dalykas. Šiaip ar taip, nutarė praplėsti savo akiratį. Netašytų moterėlių išmanymu nepasitikėjo, nes visas jas laikė nemokšomis. Ne kartą matė, kaip savo pasibjaurėtinomis rankomis jos traukia vaiką iš motinos įsčių, griebdamosi burtų ir šiurkščių metodų, tad ryžosi apsaugoti Liną nuo pragaištingo išbandymo. Vis dėlto jaunoji moteris nenorėjo gimdyti matant dviem vyrams, juo labiau kad vienas jų buvo *fan guei* išblukusiomis akimis, kuris netgi nemokėjo žmoniškai kalbėti. Ji melste meldė vyrą pakviesti vietinę pribuvėją, nes vien

iš paprasčiausio padorumo negalėsianti išsižergti prieš tą nelabąjį svetimšalį, bet Tao Čienas, paprastai linkęs jai nusileisti, šįsyk pasirodė nepalenkiamas. Galiausiai jiedu nutarė, jog ja rūpinsis jis pats, o Ibenaizeris Hobsas būsiąs gretimame kambaryje ir prireikus balsu jam patarsiąs.

Sulig pirmaisiais sąrėmiais Liną ištiko dusulio priepuolis, vos nekainavęs jai gyvybės. Jai teko dėti dvigubai daugiau pastangų kvėpuoti ir podraug stumti vaiką, ir niekas negalėjo jai padėti: nei Tao Čienas su visa savo meile ir išmone, nei Ibenaizeris Hobsas su savo medicinos vadovais. Praslinkus dešimčiai valandų, kai gimdyvės vaitojimas virto dusliu skenduolės gargesiu, o mažylis nerodė nė menkiausio noro išeiti, Tao Čienas išbėgo kviestis pribuvėjos ir, kad ir kaip ja dygėdamasis, vilkte ją parvilko į namus. Čienas ir Hobsas ne veltui baiminosi: tai buvo bjauriai smirdinti senė, su kuria neįmanoma bendrauti, nieko neišmananti apie mediciną, nes mokslą jai atstojo geras įdirbis ir įgimtas instinktas. Pirmiausia pribuvėja alkūne išstūmė abu vyrus ir uždraudė kaišioti nosį pro užuolaidą, skiriančią abu kambarius. Tao Čienas niekada nesužinojo, kas dėjosi kitapus užuolaidos, bet nusiramino išgirdęs, jog Lina kvėpuoja nedusdama ir rėkia, kiek gerklė leidžia. Per kelias valandas, kol Ibenaizeris Hobsas išvargęs miegojo krėsle, o Tao Čienas beviltiškai bandė susisiekti su savo mokytojo dvasia, Lina pagimdė pusgyvę dukrytę. Kadangi gimė mergytė, nei pribuvėja, nei tėvas nesistengė jos gaivinti, priešingai, iš paskutiniųjų bandė gelbėti motiną, kuriai, kraujui pliaupiant iš tarpukojo, vis labiau seko ir šiaip jau silpnos jėgos.

Lina vangiai apgailėjo mergytės mirtį, lyg nuspėdama, jog nebespės jos užauginti. Iš lėto atsigavo po skausmingo gimdymo ir, kuriam laikui praėjus, vėl bandė smagiai žaisti su vyru ankstesnius naktinius žaidimus. Lygiai taip pat išmaniai, kaip slėpdavo pėdų skausmą, dėdavosi, jog mėgaujasi aistringomis glamonėmis. „Sueitis – tai kelionė, šventa kelionė“, – dažnai jam sakydavo, bet jau nebebūdavo kaip andai nusiteikusi atsiliepti į

jo aistros proveržius. Tao Čienas taip geidė tos meilės, jog tarėsi nepastebįs vienas po kito pasireiškiančių pranašingų ženklų ir vis dar ligi galo tikėjo, kad Lina tokia pat, kokia buvo anksčiau. Daugel metų jis svajojo susilaukti sūnų, bet dabar jam rūpėjo vien tik saugotis, kad žmona nepastotų. Jo jausmai Linai virto pagarbia meile, kurią galėjo tik jai vienai išpažinti; buvo įsitikinęs, jog niekas nesugebėtų suprasti tokios skausmingos meilės moteriai, niekas taip nepažino Linos, kaip jis, niekas neišmanė, kiek šviesos ji įnešė į jo gyvenimą. Aš laimingas, laimingas, kartodavo sau vienas, gindamas šalin pragaištingas nuojautas, kurios beregint jį apnikdavo, kai tik jis atsipalaiduodavo. Bet jis nebuvo laimingas. Jau nebesijuokdavo taip smagiai kaip anksčiau, o būdamas su ja, nebesimėgaudavo jos draugija, nebent retomis tobulo kūniško malonumo akimirkomis, nes gyveno ją stebėdamas, be perstojo rūpindamasis jos sveikata, suvokdamas jos silpnumą, tolydžio klausydamas jos alsavimo ritmo. Galop ėmė nebeapkęsti jos *auksinių irisų*, kuriuos pirmaisiais vedybinio gyvenimo metais bučiuodavo, geismo pagautas. Ibenaizeris Hobsas buvo tos nuomonės, jog Linai reikia kaip galima daugiau vaikščioti gryname ore, kad sustiprėtų plaučiai ir pagerėtų apetitas, bet ji pajėgdavo nutipenti vos dešimtį žingsnelių. Tao negalėjo visą laiką būti šalia žmonos, kaip siūlė Hobsas, nes turėjo rūpintis jųdviejų ištekliais. Kiekviena akimirka, praleista atstu nuo žmonos, jam atrodė negandos paženklinta, pavogta nuo meilės. Savo mylimajai gydyti jis panaudojo visas gydomąsias žoleles, kokias tik žinojo, ir visas žinias, įgytas per daugelį darbo metų, tačiau, vieneriems metams praslinkus po gimdymo, Lina atrodė tik kaip ankstesnės linksmos merginos šešėlis. Vyras bandydavo ją prajuokinti, bet abu juokdavosi prisiversdami.

Vieną dieną Lina nebepajėgė pasikelti iš lovos. Ji duso, geso krenkšdama krauju ir stengdamasi įkvėpti oro. Nenorėjo nieko valgyti, nebent kelis šaukštelius sultinio, nes ir kramtyti nebeturėjo jėgų. Užmigdavo tik retkarčiais, labai trumpai, kai nurimdavo kosulys. Tao Čienas nustatė, jog jau šešias savaites ji kvėpuoja parpdama, lyg būtų pasinėrusi į vandenį. Paėmęs ją ant rankų, jis

pastebėjo, kad ji labai sulyso, ir širdį jam suspaudė baimė. Matė ją taip kenčiant, jog mirtis tikriausiai atėjo kaip palengvėjimas, bet tą lemtingą rytą, kai pabudo apsikabinęs atšalusį Linos kūną, taip pat norėjo numirti. Pratisas šiurpus riksmas, ištrūkęs iš pačių žemės gelmių, nelyginant ugnikalnio išsiveržimas, sudrebino namus ir prižadino aplinkinius žmones. Subėgo kaimynai, spyriais atidarė duris ir aptiko jį nuogą vidury kambario, staugiantį su žmona glėbyje. Tik vargais negalais prievarta atplėšė jį nuo žmonos kūno ir laikė, kol atėjo Ibenaizeris Hobsas, kuris sugirdė jam tokią dozę opijaus, kad ir liūtas būtų kritęs vietoje.

Visiškos nevilties apimtas, Tao Čienas pradėjo našlio gyvenimą. Pasidarė altorėlį su Linos paveikslu, sudėjo ten kelis jos daiktelius ir, žiūrėdamas į jį, ištisas valandas gedėjo. Nustojo priiminėti savo pacientus ir drauge su Ibenaizeriu Hobsu gilintis į studijas ir tyrimus, jų draugystės pagrindą. Anglo patarimai jam kėlė pasidygėjimą, nes šis tvirtino, jog „pleištas pleištą varo" ir jog atsipeikėti nuo gedulo geriausia lankant uosto viešnamius, kur galįs pasirinkti kokių tik nori moterų suluošintomis pėdomis, vadinamomis *auksiniais irisais*. Kaip jis galėjo siūlyti tokią nesąmonę? Juk niekas negalėsiąs atstoti Linos, niekad jis nepamilsiąs kitos, tuo Tao Čienas buvo tikras. Tuo metu jis neatstumdavo vienintelės Hobso dovanos – didelių butelių viskio. Kelias savaites jis mirko alkoholyje, kol pagaliau išsibaigė pinigai, ir jam teko išparduoti arba įkeisti savo labą, bet vieną dieną jis jau nebeišgalėjo mokėti buto nuomos ir gavo išsikelti į pigų viešbutį. Tuomet prisiminė, kad jis yra *džong i*, ir vėl ėmė dirbti, prisiversdamas, nešvariais drabužiais, išsipynusia kasa, prastai nusiskutęs. Kadangi turėjo gerą vardą, pacientai, kantrūs kaip visi vargšai, iš pradžių pakentė, kad jis atrodo kaip kaliausė ir persigėręs pridaro klaidų, bet veikiai nustojo lankytis. Ibenaizeris Hobsas irgi liovėsi jį kvietęsis, pasitaikius sunkesniems atvejams, nes jau nebesikliovė jo nuomone. Ligi tol jiedu sėkmingai bendradarbiavo: anglas galėjo pirmąsyk drąsiai operuoti, stipriais vaistais ir auksinėmis adatomis malšindamas skausmą, stabdydamas kraujavimą ir greičiau gydydamas rietėjančias žaizdas, o kinas mokėsi naudotis skalpeliu ir kitais

europinio mokslo metodais. Tačiau drebančiomis rankomis ir alkoholio bei ašarų aptemdytomis akimis Tao Čienas galėjo padaryti daugiau žalos negu naudos.

Tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt septintųjų metų pavasarį Tao Čieno likimas staigiai pasuko kita linkme, kaip tai jau buvo atsitikę du kartus jo gyvenime. Praradus nuolatinius pacientus ir pasklidus gandui apie jo kaip gydytojo žlugimą, jam teko trauktis į pačius skurdžiausius uosto kvartalus, kur niekas neklausė rekomendacijų. Visi atvejai būdavo panašūs: sumušimai, pjautinės ir šautinės žaizdos. Vieną naktį Tao Čienas buvo skubiai iškviestas į smuklę susiūti žaizdų jūreiviui, nukentėjusiam per nuožmias grumtynes. Jį nuvedė į galinį kambarį, kur be sąmonės tysojo vyriškis kaip arbūzas praskelta galva. Jo priešininkas, milžinas norvegas, švaistėsi sunkiu mediniu stalu, gindamasis nuo užpuolikų, būrelio kinų, pasiryžusių atsakančiai išvelėti jam kailį. Jie urmu užgriuvo norvegą, ir iš jo šlapia vieta būtų likusi, jei nebūtų atlėkę pagalbon šiauriečiai jūreiviai, gėrę toje pat smuklėje, – taip menkas girtų lošėjų ginčas virto rasinėmis riaušėmis. Atskubėjus Tao Čienui, jau kadai buvo pradingę visi tie, kurie dar paėjo kojomis. Norvegas gyvas ir sveikas grįžo į savo laivą, lydimas dviejų anglų policininkų, ir mūšio lauke buvo likę tik smuklininkas, merdėjanti auka ir locmanas, sugebėjęs nusikratyti policininkų. Jeigu sužeistasis būtų buvęs europietis, tikriausiai būtų atsidūręs britų ligoninėje, tačiau dėl azijiečio uosto valdžia per daug nekvaršino sau galvos.

Tao Čienas iš pirmo žvilgsnio suprato, jog niekuo negalės padėti tam vargetai suknežintu kiaušu ir atvirais smegenimis. Jis paaiškino locmanui, šiurkščiam barzdotam anglui.

– Prakeiktas kine, ar negali jam sustabdyti kraujo ir susiūti kiaušo? – pareikalavo šis.

– Jam perskeltas kiaušas. Ką čia besusiūsi? Jis turi teisę ramiai numirti.

– Jis negali mirti! Auštant mano laivas kelia inkarą, tas žmogus man reikalingas! Tai mano virėjas!

– Man labai gaila, – atsakė Tao Čienas nutaisydamas pagarbią miną ir stengdamasis nuslėpti pasibjaurėjimą tuo neišmanėliu *fan guei*.

Locmanas pareikalavo butelio džino ir pasiūlė Tao Čienui drauge išgerti. Jeigu jau virėjas viena koja grabe, galima išgerti už jo atminimą, tarė jis, kad paskiau jo sumauta šmėkla – tegu ją skradžiai! – naktimis negraibytų jam už kojų. Jiedu įsitaisė už kelių žingsnių nuo merdinčiojo ir ėmė neskubėdami girkšnoti. Tao Čienas retkarčiais pasilenkdavo, patikrindavo pulsą, sumesdavo, kiek minučių tam dar liko gyventi, bet vyriškis pasirodė kur kas patvaresnis, nei jis tikėjosi. *Džong i* nesusivokė, jog anglas pila jam vieną stiklinę po kitos, tuo tarpu pats vos siurbčioja. Netrukus jam apsvaigo galva, jis jau nebeprisiminė, ko ten atėjęs. Po valandos, kai pacientas pasimirė, paskutinių konvulsijų tampomas, Tao Čienas to nepastebėjo, nes tysojo be nuovokos, nusiritęs pastalėn.

Atsibudo skaistų vidurdienį, vargais negalais atsimerkė ir, šiaip ne taip atsitiesęs, pamatė, jog aplink vien dangus ir vanduo. Kurį laiką nesuprato, kad guli laivo denyje ant virvių ryšulio. Bangų mūša į laivo bortus atsiliepdavo galvoje lyg griausmingas varpų gausmas. Tarėsi girdįs šnekant ir rėkiant, bet nebuvo tuo tikras – lygiai taip pat galėjo būti atsidūręs pragare. Vargais negalais atsiklaupė ir keturpėsčias nuropojo kelis žingsnius, bet, ko nesusivėmęs, griuvo kniūpsčias. Po kelių minučių pajuto kibirą šalto vandens šliūkštelėjant ant galvos ir išgirdo kreipiantis į jį Kantono tarme. Pakėlė akis ir pamatė malonų plyną veidą – nepažįstamasis, kuriam nežėlė barzda, pasisveikino su juo šypsodamas visa burna, kurioje trūko pusės dantų. Dar vienas kibiras jūros vandens padėjo jam galutinai atsipeikėti. Jaunasis kinas, taip smagiai jį liejęs vandeniu, pritūpė šalia kvatodamas ir plodamas delnais sau per šlaunis, lyg apgailėtina Tao Čieno būklė jam būtų atrodžiusi pašėlusiai juokinga.

– Kur aš? – šiaip ne taip pralemeno Tao Čienas.

– Sveiki atvykę į *Liberty*! Regis, mes plaukiam į vakarus.

– Aš niekur nenoriu plaukti! Man reikia tuojau pat išlipti!

Sulig tuo pageidavimu vėl nuskardėjo juokas. Pagaliau vargais negalais susitvardęs vyriškis paaiškino, kad jis „pasamdytas“ lygiai taip pat, kaip jis pats buvęs pasamdytas prieš du mėnesius. Tao Čienui pasidarė silpna. Tas metodas jam buvo gerai žinomas. Pritrūkus laive jūreivių, griebiamasi veiksmingų priemonių: neapdairūs žmonės nugirdomi arba tiesiog apsvaiginami smūgiu į galvą ir prieš savo valią pakliūva į laivą. Jūreivio darbas buvo sunkus, menkai apmokamas, kas akimirką grėsė mirtis nuo nelaimingų atsitikimų, prasto maisto ir įvairių ligų. Kiekvienoje kelionėje žūdavo keli, jų kūnai atsidurdavo vandenyno dugne, ir niekas jų nė neprisimindavo. Be to, kapitonai paprastai būdavo tikri žvėrys, su niekuo nesiskaitydavo, už menkiausią prasižengimą nuplakdavo bizūnais. Susitikę Šanchajuje, kapitonai sudarė garbės sutartį, pagal kurią pasižadėjo kaip galima rečiau grobti laisvus žmones ir nepersivilioti jūreivių iš vieno laivo į kitą. Prieš įsigaliojant tai sutarčiai, kiekvienam jūreiviui, išlipusiam į krantą uoste užsipilti akių, grėsdavo pavojus rytą atsibusti kitame laive. *Liberty* locmanas nutarė vietoj žuvusio virėjo „pasamdyti“ Tao Čieną – jo akimis žiūrint, visi „gelčiai“ buvo vienodi ir niekuo nesiskyrė vienas nuo kito, – tad nugirdęs jį parsigabeno į laivą. Tam dar nespėjus atsibusti, uždėjo jo nykščio atspaudą ant sutarties, įpareigojančios tarnauti dvejus metus. Vis dar svaigstančia galva Tao Čienas pamažu susivokė, koks baisus dalykas jam nutiko. Priešintis jis nė neketino – tai prilygo savižudybei, bet davė sau žodį dėti į kojas, kai tik laivas priartės prie sausumos bet kuriame planetos krašte.

Jaunuolis padėjo jam atsistoti ir nusiprausti, paskui nuvedė į laivo triumą, kur rikiavosi gultai ir hamakai. Nurodė jam vietą ir skrynią daiktams susidėti. Tao Čienas manė visko netekęs, bet staiga ant medinio rėmo, atstojančio lovą, pamatė savo lagaminėlį su medicinos įrankiais. Locmanui dingtelėjo gera mintis jį pasiimti. Vis dėlto Linos paveikslas liko ant altorėlio. Tao Čienas baisėdamasis suvokė, jog žmonos dvasia, ko gero, nesugebės jo surasti vidury vandenyno.

Pirmosiomis dienomis kelionė buvo tikra kankynė, kartais jis vos atsispirdavo pagundai šokti į bangas, kad pagaliau pasibaigtų visos kančios. Vargiai gebėjo išsilaikyti stačias primityvioje virtuvėje, kur sulig kiekvienu pasisupimu, daužydamiesi vienas į kitą, kurtinamai tarškėjo ant kablių sukabinėti rykai. Honkonge pakrauti švieži maisto produktai veikiai išsibaigė ir netrukus liko tik sūdyta žuvis ir mėsa, pupelės, cukrus, lydyti taukai, kirminų knibždantys miltai ir džiūvėsiai, tokie kieti, jog reikėdavo juos trupinti plaktuku. Visus patiekalus teko pagardinti sojos padažu. Kiekvienas jūreivis gaudavo kasdien kvortą degtinės gyvenimui praskaidrinti ir burnai išsiskalauti, nes dantenų uždegimas jūroje buvo kasdienis reiškinys. Kapitono stalui Tao Čienas turėjo kiaušinių ir angliško džemo, kurį, kaip jam buvo įsakyta, saugojo lyg akį kaktoje. Daviniai buvo apskaičiuoti visai kelionei. Iškilus nenumatytoms kliūtims, kaip antai, užlėkus audroms, išmušančioms laivą iš kelio, arba nutilus vėjui ir kuriam laikui sustojus vietoje, maisto atsargas papildydavo čia pat tinklais pagauta šviežia žuvimi. Iš Tao Čieno nebuvo reikalaujama ypatingų kulinarinių sugebėjimų, jo vaidmuo apsiribojo kiekvienam vyrui skirto maisto, alkoholio ir gėlo vandens atsargų priežiūra ir apsauga nuo žiurkių. Taip pat jam – kaip ir kiekvienam jūreiviui – priklausė eiti ruošą ir budėti.

Savaitei praslinkus, jis pradėjo mėgautis gaiviu oru, sunkiu darbu ir bendravimu su tais vyrais, su savo istorijomis, savo širdgėla ir sugebėjimais susirinkusiais iš visų keturių planetos kampų. Poilsio valandėlėmis jie grodavo įvairiais instrumentais, pasakodavo istorijas apie jūrų vaiduoklius ir egzotiškas moteris tolimuose uostuose. Įgulos vyrai buvo iš įvairių pasaulio šalių, kalbėjo kiekvienas savo kalba ir laikėsi skirtingų papročių, bet visus vienijo kažkas panašaus į draugystę. Vienatvė ir įsitikinimas, kad jie reikalingi vieni kitiems, visus tuos žmones, kurie sausumoje nebūtų nė žvilgtelėję vienas į kitą, susaistė draugystės ryšiais. Tao Čienas vėl ėmė juoktis, nors nebesijuokdavo nuo tos dienos, kai susirgo Lina. Vieną rytą jį pašaukė locmanas, norėdamas supažindinti su kapitonu Džonu Somersu, kurį jis buvo matęs iš tolo, stovintį ant kapitono tiltelio. Buvo tai aukštas, įvairių platumų vėjų nugairin-

tas tamsiabarzdis pilkų akių vyriškis. Jo žodžius vertė locmanas, šiek tiek kalbantis Kantono tarme, bet Tao Čienas atsakė savo knygine anglų kalba, iš Ibenaizerio Hobso išmoktu rafinuotu aristokratišku akcentu.

– Ponas Oglesbis sako, kad tu esi lyg ir žiniuonis, ar ne?

– Aš esu *džong i*, gydytojas.

– Gydytojas? Kaip tai?

– Kinų medicina keliais šimtmečiais pranoksta angliškąją, kapitone, – maloniai nusišypsojo Tao Čienas, tiksliai kartodamas savo bičiulio Ibenaizerio Hobso žodžius.

Kapitonas kilstelėjo antakius supykęs ant to akiplėšos žmogelio, bet, supratęs, jog tas sako teisybę, tuoj pat atlyžo ir nuoširdžiai nusikvatojo.

– Būkite malonus, pone Oglesbi, įpilkite mums tris stiklus brendžio. Išgersime su daktaru. Neregėta prabanga! Pirmąsyk laive turime savo gydytoją!

Tao Čienas netesėjo sau duoto žodžio sprukti, kai tik *Liberty* įplauks į pirmąjį uostą, nes nežinojo kur eiti. Grįžti prie ankstesnio sielvartingo našlio gyvenimo Honkonge buvo taip pat beprasmiška kaip klajoti jūromis. Ir vienur, ir kitur laukė tas pats likimas, o būdamas jūreiviu galėjo bent keliauti po pasaulį ir mokytis kituose kraštuose naudojamų gydymo metodų. Skaudžiausia jam buvo tai, jog, vagojant bangas, tikriausiai jo niekad neberasianti Lina, nors jis ir šauktų jos vardą į visas pasaulio šalis. Pirmajame uoste, gavęs leidžiamąjį šešioms valandoms, jis išlipo į krantą drauge su kitais, bet, užuot pasinaudojęs proga ir prisilupęs smuklėje, nuėjo į turgavietę ir kapitono pavedimu pripirko prieskonių bei gydomųjų augalų. „Jeigu jau turime gydytoją, reikia ir vaistų“, – pasakė šis. Davė jam kapšą su tam tikra suma pinigų ir perspėjo, kad, jeigu susimanysiąs pabėgti ar apgauti, bet kur jį surasiąs ir savo ranka nusuksiąs jam sprandą, nes dar negimė tas žmogus, kuris būtų galėjęs nebaudžiamas iš jo šaipytis.

– Ar aišku, kine?

– Aišku, angle.

– Vadink mane ponu!

– Taip, pone, – atsakė Tao Čienas, nuleisdamas žvilgsnį, nes pamažu išmoko nežiūrėti baltiesiems į akis.

Pirmiausia jį nustebino tai, jog Kinija – anaiptol ne absoliutus visatos centras. Buvo ir kitų kultūrų, tiesa, ne tokių išsivysčiusių, bet nepalyginamai galingesnių. Jis neįsivaizdavo, kad britai gali valdyti didžiąją planetos dalį, lygiai kaip nenuvokė, jog tolimose žemėse, padalytose į keturis žemynus, esama kitų *fan guei*, kurie šeimininkauja bekraštėse kolonijose, kaip teikėsi paaiškinti kapitonas Džonas Somersas tą dieną, kai Afrikos pakrantėse Tao Čienas išrovė jam supūliavusį krūminį dantį. Atliko viską gražiai, beveik be skausmo, įsmeigęs auksines adatas į smilkinius ir aptepęs dantenas kvapniųjų gvazdikėlių ir eukaliptų tepalu. Po viso to, kai dėkingas pacientas palengvėjusia širdimi išbaigė butelį alkoholio, Tao Čienas išdrįso paklausti, kur jie plaukia. Jis jautėsi kaip nesavas, kai, plaukiant aklomis, vienintelis orientyras buvo miglota horizonto linija, skirianti jūrą ir dangaus begalybę.

– Mes plaukiame Europos link, bet mums tai neturi reikšmės. Mes – jūreiviai, amžinai klajojame jūromis. Ar nori grįžti namo?

– Ne, pone.

– Ar turi kur nors šeimą?

– Ne, pone.

– Vadinasi, ir tau vis viena kur keliauti, ar ne? Į šiaurę ar į pietus, į rytus ar į vakarus?

– Taip, bet norėčiau žinoti, kur esame.

– Kuriam galui?

– Tam atvejui, jeigu įkrisčiau į jūrą arba jei nuskęstume. Mano dvasia turės žinoti, kur ji yra, kad galėtų grįžti į Kiniją, kitaip ji klajos nerasdama sau vietos. Dangaus vartai yra Kinijoje.

– Na ir prisigalvoji! – nusikvatojo kapitonas. – Vadinasi, jeigu nori patekti į rojų, privalai mirti Kinijoje? Na, pažvelk į žemėlapį, žmogau! Kas be ko, tavo šalis pati didžiausia, bet pasaulyje yra ne vien Kinija. Štai Anglija, pažiūrėti mažytė salelė, bet jei sudėsi

visas kolonijas, pamatysi, kad mes valdome daugiau nei pusę pasaulio.

– O kaip?

– Kaip ir Honkongą: užkariaujame arba apgauname. Tarkime, jog čia suveikia jūrų galybė, gobšumas ir drausmė. Mes esame ne pranašesni, bet žiauresni ir ryžtingesni. Aš ne itin didžiuojuos tuo, kad esu anglas, ir kai tu būsi prisiplaukiojęs ne mažiau už mane, irgi nelabai didžiuosies, jog esi kinas.

Per dvejus metus Tao Čienas trissyk buvo išlipęs į krantą, kartą Anglijoje. Įsimaišęs į prasčiokišką uostamiesčio minią išvaikščiojo Londono gatves, sužavėto vaiko akimis stebėdamas neregėtus daiktus. *Fan guei* stebino visa kuo: būdami netašyti ir elgdamiesi kaip laukiniai, vis dėlto sugebėdavo išrasti stebuklingų dalykų. Jis įsitikino, jog savo šalyje anglai tokie pat išpuikę ir prastai išauklėti kaip ir Honkonge: žiūri į jį nepagarbiai, nieko neišmano apie mandagumą ir etiketą. Norėjo išgerti alaus, bet buvo ištrenktas pro smuklės duris: čia šunsnukiams gelčiams nevalia kojos kelti. Netrukus susitiko su kitais azijiečiais jūreiviais, ir jie visi drauge surado senio kino laikomą užeigą, kur galėjo ramiai pavalgyti, išgerti ir parūkyti. Klausydamasis kitų žmonių istorijų, jis apsvarstė, ko jam priklauso išmokti, ir nutarė, jog pirmiausia privalu mokėti darbuotis kumščiais ir peiliu. Ne kažin ko vertos visos žinios, jei nesugebi apsiginti; senasis akupunktūros mokytojas buvo taipgi pamiršęs įkalti jam galvon tą pagrindinę taisyklę.

Tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintųjų metų vasarį *Liberty* įplaukė į Valparaiso uostą. Rytojaus dieną kapitonas Džonas Somersas pasikvietė jį į savo kajutę ir įteikė jam laišką.

– Gavau jį uoste, čia tau, atėjo iš Anglijos.

Tao Čienas paėmė laišką, nuraudo ir išsišiepė iki ausų.

– Tik nesakyk, jog tai meilės laiškas! – nusišaipė kapitonas.

– Daugiau nei meilės, – atsakė šis ir įsikišo užantin.

Laiškas galėjo būti nebent iš jo bičiulio Ibenaizerio Hobso, pirmas laiškas, pasiekęs jį per dvejus jūrų kelionių metus.

– Gerai dirbai, Čienai.

– Aš maniau, jog jums nepatinka mano valgiai, pone, – nusišypsojo Tao.

– Prastesnio virėjo kaip gyvas nesu matęs, bet užtat išmanai mediciną. Per dvejus metus nemirė nė vienas jūreivis ir niekas nesirgo skorbutu. Ar žinai, ką tai reiškia?

– Sėkmę.

– Tavo sutartis baigiasi šiandien. Galėčiau tave nugirdyti ir padaryti taip, kad ją pratęstum. Su kuo kitu gal taip ir pasielgčiau, bet esu tau dėkingas už kai kurias paslaugas ir noriu išlyginti skolą. Ar nori keliauti su manim? Aš pakelsiu tau algą.

– Kur?

– Į Kaliforniją. Bet jau nebe šiuo burlaiviu, pagaliau man pasiūlyta imti savo žinion garlaivį, jau daugelį metų to laukiau. Norėčiau, kad plauktum su manim.

Tao Čienas buvo girdėjęs apie garlaivius ir baisiausiai jų bijojo. Mintis panaudoti katilus verdančio vandens gaminti garui, kuris varytų pragaro mašiną, galėjo gimti nebent be galo skubančių žmonių galvoje. Argi ne geriau keliauti pasidavus vėjų ir srovių malonei? Kuriems galams stoti prieš gamtą? Sklido gandai, jog katilai sprogstą atviroje jūroje, nutvilkydami įgulą verdančiu vandeniu. Kūnų gabalai, išvirę kaip krevetės, išlakstą į visas puses žuvims maitinti, o tų nelaimingųjų sielos, sprogimo sudraskytos ir išsvaidytos garų verpetų, niekada negalėsiančios susitikti su protėviais. Tao Čienas aiškiai prisiminė, kaip atrodė jaunesnioji sesutė, užsivertusi puodą verdančio vandens, prisiminė, kaip ji klykė iš skausmo ir mirė, konvulsijų tampoma. Nebuvo nusiteikęs susidurti su tokiais pavojais. Kalifornijos auksas, kuris, anot kalbų, kaip akmenys mėtosi po kojomis, per daug jo nedomino. Džonui Somersui jis nieko nebuvo skolingas. Kapitonas buvo pakantesnis nei diduma *fan guei* ir daugmaž nešališkai laikėsi su visais įgulos jūreiviais, bet nebuvo ir niekada negalėjo būti jo bičiulis.

– Ne, ačiū, pone.

– Nenori pamatyti Kalifornijos? Gali greitai pralobti ir grįžti į Kiniją turtuolis.

– Žinoma, bet tik burlaiviu.

– Kodėl? Garlaiviai naujoviškesni ir greitesni.

Tao Čienas nė nebandė aiškintis. Sėdėjo nudelbęs akis į žemę ir sugniaužęs kumštyje kepurę, kol kapitonas baigė gerti viskį.

– Aš tavęs neverčiu, – pagaliau tarė Somersas. – Parašysiu rekomendacinį laišką savo bičiuliui Vincentui Kacui, brigantinos *Emilija* kapitonui, – jis irgi po kelių dienų išplaukia į Kaliforniją. Tai toks savotiškas olandas, labai pamaldus ir griežtas, bet apskritai geras vyras ir puikus jūreivis. Keliausi daug lėčiau negu aš, bet galbūt susitiksime San Franciske, ir jeigu pajusi graužiant sąžinę, visad galėsi grįžti į mano laivą.

Kapitonas Džonas Somersas ir Tao Čienas pirmąsyk paspaudė vienas kitam ranką.

Kelionė

Eliza merdėjo, susirietusi į kamuoliuką savo užkaboryje. Slėgė ne vien tamsa ir pojūtis, jog yra gyva palaidota, bet ir tvaikas, sumišę kvapai, sklindantys nuo ryšulių ir dėžių, nuo statinių sūdytos žuvies ir moliuskų, prisisiurbusių prie seno laivo bortų. Gera uoslė, tokia pravarti aklomis klaidžiojant po pasaulį, tapo tikra kančia. Vienintelis jos draugas buvo keistas rainmargis katinas, kaip ir ji mirtinai uždarytas triume, kad saugotų ją nuo žiurkių. Tao Čienas patikino, kad ji priprasianti prie tvaiko ir uždaros patalpos, nes prireikus kūnas prie visko pripranta, ir pridūrė, jog kelionė būsianti ilga ir jog ji niekad negalėsianti išeiti į gryną orą, tad geriau apie tai nė negalvoti, kad neišprotėtų. Ji turėsianti geriamo vandens ir maisto, pažadėjo jis, aprūpinsiąs ją, kai tik ištaikysiąs progą nekeldamas įtarimų nusileisti į triumą. Brigantina esanti nedidelė, tačiau žmonių kimšte prikimšta, būsią lengva dingti nepastebėtam.

– Ačiū. Kai tik atplauksime į Kaliforniją, duosiu jums turkio sagę...

– Pasilaikykite ją sau, jau pakankamai man užsimokėjote. Ko plaukiate į Kaliforniją?

– Noriu ištekėti. Turiu jaunikį, vardu Choakiną. Susirgo aukso karštlige ir išvažiavo. Pažadėjo grįžti, bet aš jau nebegaliu ilgiau laukti.

Vos tik laivas išplaukė iš Valparaiso įlankos ir atsidūrė atviroje jūroje, Eliza pradėjo klejoti. Valandų valandas gulėjo tamsoje kaip koks apsidirbęs gyvulėlis, ir taip buvo jai bloga, jog nebeprisiminė, kur ji yra nei kodėl, kol pagaliau atsidarė durys ir pasirodė

Tao Čienas, nešinas žvake ir padėklu su valgiu. Vos metęs į ją žvilgsnį, suprato, jog mergina negalės nuryti nė kąsnio. Pamaitino katiną, nuėjo atnešti kibiro vandens ir grįžo jos apiprausti. Iš pradžių davė išgerti stipraus imbiero nuoviro ir susmaigstė kokia dvylika auksinių adatų, kol pagaliau ją nustojo pykinti. Eliza beveik nesusivokė, kad jis ją nuogai nurengia, švelniai mazgoja jūros vandeniu, perplauna trupučiu gėlo vandens ir nuo galvos iki kojų įtrina balzamu, vartojamu nuo drugio. Po kelių minučių ji jau miegojo su katinu kojūgaly, apklota savo stora vilnone skara, o Tao Čienas, grįžęs ant denio, tuo tarpu grumdė jūroje jos drabužius, stengdamasis neatkreipti į save dėmesio, nors tuo metu jūreiviai ilsėjosi. Nauji keleiviai sirgo lygiai taip pat kaip Eliza, o tie, kurie tris mėnesius plaukė iš Europos ir jau buvo patyrę tą išbandymą, žiūrėjo į juos abejinga mina.

Vėliau, naujiems *Emilijos* keleiviams pamažu apsiprantant su supavimu ir susitaikant su jūros kelione, Eliza triume jautėsi vis blogiau. Tao Čienas nusileisdavo kada tik galėdamas, atnešdavo vandens ir stengdavosi daryti viską, kad jos nepykintų, stebėdamasis, jog, užuot nuslūgusi, liga tolydžio stiprėja. Bandė jai padėti, kaip tokiais atvejais įprasta ir dar kitaip, rizikuodamas savo galva, bet Elizos skrandis nieko nepriėmė, netgi vandens. Jis sutaisydavo sūraus ir saldaus vandens, be galo kantriai girdydavo ją šaukšteliu, bet viskas veltui: praslinko dvi savaitės, ir nebuvo matyti jokio pagerėjimo, kol pagaliau vieną dieną mergina permatoma it pergamentas oda jau nebeišgalėjo atsikelti ir daryti Tao reikalaujamų pratimų. „Jeigu nejudėsi, sustings kūnas ir aptems protas“, – kartodavo jis. Brigantina trumpai užplaukė į Kokimbo, Kalderos, Antofagastos, Ikikės ir Arikos uostus, ir kiekvienąsyk jis bandydavo ją įtikinti išlipti ir kaip nors grįžti namo, nes, baimės kamuojamas, matė, kad ji tolydžio silpsta.

Kai jie išplaukė iš Kaljao uosto, Elizos būklė tragiškai pablogėjo. Turgavietėje Tao Čienas nusipirko kokos lapų, kurių gydomąsias savybes gerai žinojo, ir tris gyvas vištas, ketindamas jas paslėpti, o paskiau vieną po kitos paaukoti, nes ligonei reikėjo ko nors stipresnio nei menkas laivo davinys. Iš pirmos vištos jis išvi-

rė šviežiu imbieru pagardinto sultinio ir nusileido apačion, tvirtai pasiryžęs pamaitinti Elizą, kad ir prievarta. Užžibino banginio taukų žibintą, prasiskynė kelią tarp pakų ir įžengė į merginos užkaborį. Eliza gulėjo užsimerkusi ir, rodos, jo nė nepastebėjo. Po ja plėtėsi kraujo dėmė. *Džong i* surikęs pasilenkė įtardamas, jog nelaimingoji bus nusižudžiusi. Nesupyko ant jos, nes tokiomis sąlygomis pats būtų taip pasielgęs, pagalvojo jis. Jis užvertė marškinius, bet nepamatė jokios žaizdos, ir palietęs suprato, kad ji dar gyva. Purtė ją, kol ji pagaliau atsimerkė.

– Aš nėščia, – galų gale prisipažino ji silpnu balseliu.

Tao Čienas susiėmė rankomis galvą ir pratrūko rypauti savo gimtojo sodžiaus tarme, kuria jau nebekalbėjo paskutiniuosius penkiolika metų: jeigu jis būtų žinojęs, kaip gyvas nebūtų jai padėjęs, kaip jai į galvą atėję nėščiai keliauti Kalifornijon, ar jai protas pasimaišęs, tik persileidimo čia betrūkę, galas jam, jeigu jinai mirsianti, na ir įvėlusi jinai jį į bėdą, jis buvęs paskutinis kvailys, kaipgi nenumanęs, kodėl ji taip skubanti lėkti iš Čilės. Galiausiai pridūrė virtinę angliškų keiksmų ir prakeiksmų, tačiau ji vėl neteko sąmonės ir buvo abejinga bet kokiems priekaištams. Jis paėmė ją ant rankų, sūpaudamas kaip mažą vaiką, o pyktis širdyje pamažu virto nenumaldomu gailesčiu. Vienu tarpu dingtelėjo mintis kreiptis į kapitoną Kacą ir viską jam išpažinti, bet negalėjo nuspėti, kaip tas atsilieps. Tas olandas liuteronas, į moteris laive žiūrėjęs kaip į raupsuotąsias, tikriausiai pasius iš pykčio, sužinojęs, kad turi slaptą keleivę, be kita ko, dar nėščią ir pusmirę. Kaip jį nubaustų? Ne, nevalia kam nors prasitarti. Nieko kita nebelieka, kaip laukti Elizos mirties, jeigu jos tokia karma, o paskiau jos kūną drauge su virtuvės atliekomis išmesti į jūrą. Daugių daugiausia jis gali padėti jai oriai numirti, jei matys, kad ji siaubingai kenčia.

Eidamas durų link, visu kūnu pajuto netoliese esant kažką svetimą. Persigandęs pakėlė žibintą ir virpančios šviesos rate ryškiai pamatė savo mylimąją Liną permatomu veidu per kelis žingsnius stebint jį pašaipia mina, ypač teikiančia jai žavesio. Vilkėjo žalia šilkine suknele, siuvinėta aukso gijomis, ta pačia, kurią dėvėdavo

per didžiąsias šventes, plaukus dramblio kaulo smeigtukais susisegusi į kuoduką, su dviem bijūnų žiedais prie ausų. Tokią matė ją paskutinį kartą, kai ji gulėjo kaimynių aprengta laidotuvių apeigoms. Žmona triume pasirodė kaip gyva, ir jį nejučia pagavo baimė: dvasios, nors ir kokios geros jos būna gyvenime, dažnai esti negailestingos gyviesiems. Jis bandė išsprūsti pro duris, bet ji užstojo kelią. Tao Čienas drebėdamas parpuolė ant kelių, nepaleisdamas iš rankų žibinto, vienintelio ryšio su tikrove. Ėmė kalbėti maldas, kad apsigintų nuo velnių tuo atveju, jeigu tie, norėdami jį apgauti, būtų pasirodę Linos pavidalu, tačiau nesugebėjo prisiminti žodžių, ir iš lūpų ištrūko tik meilės ir praeities ilgesio aimana. Tuomet Lina prisilenkė, kupina nepamirštamo švelnumo, tokia artima, kad jis – jei tik būtų išdrįsęs – būtų galėjęs ją pabučiuoti, ir pakuždomis pasakė, jog anaiptol ne gąsdinti atėjo iš toliausių tolių, bet priminti doro gydytojo priedermių. Juk ir ji, pagimdžiusi dukrelę, merdėjo kraujuodama kaip ši mergina, ir jam pavyko ją išgelbėti. Kodėl jis nenori gelbėti šios merginos? Kas atsitiko mylimajam Tao? Gal jo širdis sukietėjo, ir jis suniekšėjo? Ankstyva mirtis nėra Elizos karma, priminė ji. Jeigu, trokšdama susitikti su mylimuoju, šita moteris ryžosi keliauti į kitą pasaulio kraštą, nukišta į šiurpų kaip grabas kampą, – vadinasi, ji turi daug *či*.

– Tu privalai jai padėti, Tao, ji niekada neturės ramybės, jeigu mirs nepasimačiusi su mylimuoju, ir tau amžinai vaidensis jos šmėkla, – perspėjo prieš išnykdama Lina.

– Palauk! – maldaudamas sušuko jis ir ištiesė ranką, norėdamas ją sulaikyti, bet pirštais užgriebė tik tuštumą.

Tao Čienas kurį laiką gulėjo paslikas ant žemės, stengdamasis atgauti nuovoką, kol pagaliau nustojo beprotiškai daužytis širdis ir triume išsisklaidė vos juntamas Linos kvapas. Palauk, palauk, perveiktas meilės, kartojo jis tūkstančius sykių. Galų gale įstengė atsistoti, atidarė duris ir išėjo į gryną orą.

Buvo šilta naktis. Sidabru bangavo mėnesienos užlietas Ramusis vandenynas ir lengvas vėjelis pūtė į *Emilijos* bures. Daugelis keleivių jau nuėjo miegoti arba savo kajutėse lošė kortomis, kiti

ketino praleisti naktį išsitempę hamakus tarp deniuose sumišai riogsančių įrankių, arklių balnų ir dėžių, o dar kiti stovėjo paskuigalyje spoksodami į delfinus, žaidžiančius paskui laivą nusidriekusiame purslų ruože. Tao Čienas pakėlė dėkingumo pilnas akis į bekraštį dangaus skliautą. Pirmąsyk po mirties, įveikusi savo drovumą, jį aplankė Lina. Prieš išplaukdamas į jūrą, jis ne kartą jautė esant ją čia pat – ypač grimzdamas į gilią meditaciją, bet tuomet būdavo labai paprasta vos juntamą jos dvasios artumą supainioti su širdgėlos kankinamo našlio prisiminimais. Paprastai Lina šmėkštelėdavo pro šalį prisiliesdama savo laibais pirštais, bet jis suabejodavo, ar tai tikrai ji, ar tik jo nukamuotos širdies vaidalas. Vis dėlto triume prieš kelias akimirkas jam nekilo jokių abejonių: Linos veidas buvo toks skaistus ir aiškus kaip štai dabar mėnulio pilnatis viršum jūros. Jis džiaugėsi, kad ji greta, kaip ir tada, tomis tolimomis naktimis, kai, jiems pasimylėjus, ji miegodavo jo glėbyje susirietusi į kamuoliuką.

Tao Čienas nuėjo į įgulos miegamąjį, kur turėjo siaurą medinį gultą toliau nuo durų – vienintelės angos, pro kurią vidun patekdavo gryno oro. Buvo neįmanoma miegoti tvankioje, nuo žmonių pridvokusioje patalpoje, bet, laivui išplaukus iš Valparaiso, jis išvengė tos kankynės, nes vasarą galėjo gulėti denyje. Apgraibomis susirado savo skrynią, vinimis prikaltą prie grindų, kad nesivartytų laivui šokinėjant per bangas, nuo kaklo nusirišo raktą, atrakino spyną ir ištraukė savo lagaminėlį ir buteliuką opijaus. Paskiau slapčiomis įsipylė dvigubą davinį gėlo vandens ir, nieko geresnio virtuvėje neaptikęs, dėl viso pikto sugraibė vieną kitą skudurėlį.

Grįždamas į triumą, pajuto kažką griebiant jam už rankos. Nustebęs atsigręžė ir pamatė vieną čilietę, kuri išėjo medžioti klientų, nepaisydama griežto kapitono įsakymo saulei nusileidus nekišti nosies iš kajutės. Tao Čienas iškart ją pažino. Iš visų moterų laive Asusena Plaseres buvo patraukliausia ir drąsiausia. Pirmosiomis dienomis ji vienintelė stengėsi padėti jūrlige sergantiems keleiviams, ji taipgi stropiai slaugė jauną jūreivį, kuris, krisdamas nuo stiebo, nusilaužė ranką. Taip ji pelnė visų pagarbą, pamėgo ją

net griežtasis kapitonas Kacas, nuo to laiko ėmęs pro pirštus žiūrėti į jos prasižengimus. Asusena slaugė už dyka, tačiau tie, kurie geidė jos standaus kūno, turėjo mokėti grynais, nes, jos žodžiais tariant, geros širdies moteris nebūtinai esti kvaila. Tai mano vienintelis turtas sakydavo ji, plodama sau per sėdmenis, ir jeigu juo nesirūpinsiu, man galas. Asusena Plaseres visada kreipdavosi į jį išberdama keturis, bet kuria kalba suprantamas žodžius: šokoladas, kava, tabakas, brendis. Kaip ir kiekvieną kartą, kai tik jį sutikdavo, ir dabar nekukliais mostais paaiškino, jog pageidaujanti gauti tų prabangos dalykų mainais į savo paslaugas, bet *džong i* ją atstūmė ir nuėjo toliau.

Tao Čienas praleido didesnę dalį nakties karščiuojančios Elizos galvūgalyje. Triūsė prie to išsekusio kūno, panaudodamas lagaminėlyje tausojamas ribotas priemones, ilgą patyrimą ir tolydžio stengdamasis įpūsti blėstančius jausmus, kol pagaliau išsprūdo kraujuojantis moliuskas. Tao Čienas apžiūrėjo jį, pasišviesdamas žibintu, ir pamatė, jog tai puikiai išsivystęs kelių savaičių gemalas. Kad prasidėtų traukuliai ir išsivalytų įsčios, prismaigstė adatų į merginos rankas ir kojas. Lengvai atsiduso tik tada, kai įsitikino, jog viskas padaryta kaip reikiant: beliko melsti Liną, kad apsaugotų nuo užkrėtimo. Iki tos nakties jis žiūrėjo į Elizą kaip į prekybinį sandėrį, kurio įrodymas – perlų vėrinys – gulėjo skrynios dugne. Tai buvo nepažįstama mergina, jo galva, nesusaistyta su juo jokiais artimais ryšiais, karinga *fan guei* didelėmis pėdomis, kuriai būtų keblu ištekėti už vyro, nes ji visiškai nebuvo linkusi patenkinti vyrą nei jam patarnauti, tai buvo aišku kaip dieną. O dabar, persileidimo suluošinta, niekada nebegalės ištekėti. Jos mylimasis, vienąsyk ją jau pametęs, ir tas nebenorės jos vesti, jeigu tik jai pasiseks kada nors jį surasti. Eliza kaip svetimšalė, jo nuomone, nebuvo baidyklė, bent jau šiek tiek rytietiškos išvaizdos teikė jai įkypos akys ir ilgi juodi blizgantys plaukai, sakytum didinga imperatoriaus žirgo uodega. Jeigu ji būtų tokių šėtoniškų geltonų arba rudų plaukų kaip tiekos moterų,

matytų išplaukus iš Kinijos, ko gero, jis nebūtų prie jos nė priėjęs. Bet jos negelbės nei daili išvaizda, nei tvirtas būdas – jos likimas jau nulemtas, jai nedera puoselėti jokių vilčių: Kalifornijoje galų gale ji taps prostitute. Jis eidavo pas tokias moteris Kantone ir Honkonge. Didžiąją dalį medicinos žinių sukaupė tais metais, kai gydė sumuštus, ligų ir kvaišalų išsekintus tų nelaimingųjų kūnus. Tą ilgą naktį jam ne kartą buvo atėjusi į galvą mintis, jog tikriausiai būtų kilniau nepaisyti Linos nurodymų ir leisti jai numirti, šitaip apsaugant nuo siaubingo likimo, bet – kartojo jis sau – ji iš anksto apsimokėjo, ir jis turėjo laikytis savosios sutarties dalies. Ne, tai ne vienintelė priežastis, galų gale tarė jis sau, juk iš pat pradžių jis apsvarstė, kas skatina jį slapčia įsileisti tą merginą į laivą. Grėsmė buvo nežmoniškai didelė, jis žinojo, kad ne vien dėl perlų ryžtasi tokiai beprotybei. Eliza sujaudino jį savo drąsiu ryžtingumu, kūno gležnumu ir beatodairiška meile savo mylimajam primindama Liną...

Pagaliau paryčiais Eliza nustojo kraujuoti. Ji karščiavo ir visa drebėjo, nors triume buvo nepakenčiamai karšta, tačiau jos pulsas pasidarė lygesnis, ir ji užmigo ramiai kvėpuodama. Šiaip ar taip, jai vis dar grėsė pavojus. Tao Čienas mielai būtų dar prie jos pabudėjęs, bet sumetė, kad netrukus ims aušti ir suskambės varpas, kviesdamas jį prie darbo. Nusikamavęs vargais negalais nupėdino į denį, griuvo kniūpsčias ir užmigo kaip mažas vaikas, kol jį pažadino draugiškas vieno jūreivio spyris, primindamas, jog metas imtis savo pareigų. Įkišo galvą į kibirą jūros vandens ir vis dar apdujęs nukėblino virtuvėn ruošti įgulai ir keleiviams kasdienių pusryčių – virti avižinės košės. Visi valgydavo ją be žodžių, net griežtasis kapitonas Kacas, tik čiliečiai protestuodavo visi kaip vienas, nors ir buvo geriau apsirūpinę, nes paskutinieji įlipo į laivą. Kiti buvo išbaigę tabako, alkoholio ir gardumynų atsargas per kelis kelionės mėnesius, dar nepasiekę Valparaiso. Sklido gandas, jog kai kurie čiliečiai – aristokratai, todėl nemoka skalbtis kelnaičių ir užsivirinti vandens arbatai plikyti. Pirmos klasės keleiviai vežėsi tarnus, tikėdamiesi jais pasinaudoti aukso kasyklose, nes jiems nė nekilo mintis, kad teks purvintis rankas. Kai kurie mie-

liau mokėjo jūreiviams, kad juos aptarnautų, nes moterys visos kaip viena atsisakė: kuriems galams dvi valandas grumdyti jų skalbinius, jeigu jų kajutėje galima dešimt kartų daugiau uždirbti per dešimt minučių. Jūreiviai ir keleiviai šaipėsi iš tų baltarankių ponaičiukų, aišku savaime, už akių. Čiliečiai buvo gerų manierų, atrodė kuklūs ir puikavosi savo nepaprastu mandagumu ir taurumu, tačiau pakakdavo menkiausios kibirkštėlės, kad jie užsipliekstų pykčiu. Tao Čienas stengėsi jų vengti. Tie žmonės neslėpė savo paniekos jam ir dar dviem Brazilijoje įlipusiems keleiviams negrams, kurie buvo nusipirkę bilietus kaip ir visi, bet vieninteliai neturėjo kajutės ir negalėjo su kitais valgyti prie vieno stalo. Jis verčiau bendravo su penkiomis paprastomis čilietėmis – labai praktiškomis, amžinai gerai nusiteikusiomis ir pavojaus akimirką iškart prisimenančiomis motinos pašaukimą.

Iki pat darbo pabaigos Tao Čienas jautėsi kaip nesavas, jam nėjo iš galvos Eliza, bet ligi pat vakaro neturėjo nė minutės laiko nubėgti jos aplankyti. Prieš pat vidurdienį jūreiviams pasisekė sužvejoti dideliausią ryklį, kuris duso ant denio, siaubingai pliaukšėdamas uodega, bet niekas nedrįso prisiartinti ir pribaigti jo vėzdu. Tao Čienas kaip virėjas turėjo stebėti, kaip jūreiviai jį lupa, kapoja į gabalus, paskiau dalį mėsos išvirti, o kitą pasūdyti. Jam darbuojantis, jūreiviai šepečiais mazgojo kraują nuo denio, o keleiviai pilstė paskutinius butelius šampano, mėgaudamiesi baisingu reginiu ir iš anksto džiaugdamiesi artėjančia puota. Ryklio širdį jis atidėjo Elizos sultiniui, o pelekus ketino išdžiovinti, nes kaip gašlinamieji vaistai rinkoje jie kainavo didelius pinigus. Lėtai slinko valandos, ir, dorodamas ryklį, Tao Čienas vaizdavosi, jog Eliza guli nebegyva triume. Jis nesitvėrė džiaugsmu, kai pagaliau nusileido apačion ir įsitikino, kad ji gyva ir pamažu atsigauna. Jau nebekraujavo, vandens ąsotis stovėjo tuščias, ir iš visko buvo aišku, jog visą tą ilgą dieną buvo ne kartą atsipeikėjusi. Jis trumpai padėkojo Linai už pagalbą. Mergina sunkiai atsimerkė, lūpos buvo sukepusios, o veidas įraudęs nuo karščio. Jis padėjo jai atsisėsti ir pagirdė stipriu *tangkuei* nuoviru, kad atsigautų kraujas. Įsitikinęs, jog skrandis priima maistą, davė jai šviežio pieno, ir Eliza godžiai

jį išgėrė. Atkutusi pareiškė, jog nori valgyti, ir paprašė dar pieno. Karvės laive, nepratusios plaukioti jūromis, davė mažai pieno, buvo perkarusios, ir jūreiviai jau ketino jas pjauti. Tao Čieną pykino vien pagalvojus apie pieną, bet jo bičiulis Ibenaizeris Hobsas buvo minėjęs, kad jis labai padedąs, netekus daug kraujo. Jeigu Hobsas duodavo pieno sunkiai sužeistiesiems, vadinasi, ir šiuo atveju jis turi pagelbėti, tarė jis sau.

– Ar aš mirsiu, Tao?

– Dar ne, – nusišypsojo jis, glostydamas jai galvą.

– Kiek laiko dar plauksime iki Kalifornijos?

– Ilgai. Apie tai negalvok. O dabar nusišlapink.

– Ne, negaliu, – atsisakė ji.

– Negali? Privalai!

– Tau matant?

– Aš esu *džong i*. Tau nėra ko manęs gėdytis. Jau mačiau tavo kūną tiek, kiek reikėjo.

– Aš negaliu pajudėti, nebeištversiu tos kelionės, Tao, norėčiau verčiau numirti... – sukūkčiojo Eliza ir, remdamasi į jį, atsitūpė ant puoduko.

– Nenusimink, mergele! Lina sako, jog turi daug *či* ir ne taip jau toli nuplaukei, kad galėtum mirti pusiaukelėje.

– Kas?

– Nesvarbu.

Tą vakarą Tao Čienas suprato, jog nesugebės jos slaugyti vienas, jog jam reikia pagalbos. Rytojaus dieną, kai moterys išėjo iš savo kajutės ir kaip paprastai paskuigalyje ėmė grumdyti skalbinius, pintis kasas ir siūtis plunksneles bei stiklinius karoliukus prie savo profesinių drabužių, jis pamojo Asusenai Plaseres. Kelionėje nė viena jų nedėvėjo prostitučių drabužių, vilkėjo storais tamsiais sijonais ir paprastomis palaidinukėmis be papuošalų, vaikščiojo įsispyrusios į šlepes, plaukus susipynusios į dvi kasas, vakarais įsisiautusios į savo skaras ir nenaudojo jokių skaistalų. Atrodydavo lyg būrelis namų ruošą einančių sodžiaus moterėlių. Čilietė džiugia sąmokslininkės mina pamerkė savo draugėms ir nusekė paskui jį į virtuvę. Tao Čienas padavė jai didelį gabalą šo-

kolado, pavogtą iš kapitono maisto atsargų, ir bandė jai paaiškinti, ko iš jos pageidauja, bet ji nemokėjo angliškai, ir jis neteko kantrybės. Asusena Plaseres pauostė šokoladą, ir vaikiška šypsena nušvietė jos apskritą indėnės veidą. Paėmė virėjo ranką ir uždėjo sau ant krūtinės, rodydama į tuo tarpu laisvą moterų kajutę, bet jis atitraukė ranką, nutvėrė ją už rankos ir nusivedė prie triumo trapo. Asusena – lyg išsigandusi, lyg nustebusi – iš pradžių šiek tiek priešinosi. Neduodamas jai laiko susivokti, jis atkėlė antvožą ir, tolydžio šypsodamas, kad ją padrąsintų, pastūmėjo triumo laiptais žemyn. Kurį laiką tvyrojo tamsa, kol jis sugraibė ant sijos kabantį žibintą ir užžiebė šviesą. Asusena nusijuokė: pagaliau tas keistuolis kinas perprato sandėrio sąlygas. Ji kaip gyva neturėjo santykių su azijiečiais ir stačiai nesitvėrė noru sužinoti, ar jo įnagis toks pats kaip ir kitų vyrų, tačiau virėjas, užuot pasinaudojęs patogia proga, nusitempė ją už rankos pro krūvas ryšulių ir dėžių. Ji išsigando pagalvojusi, jog tas žmogus tikriausiai pamišęs, ir bandė ištrūkti, bet jis nepaleido, kol pagaliau žibintas apšvietė kampą, kur gulėjo Eliza.

– Jėzau, Marija! – sušuko Asusena ir persižegnojo ją pamačiusi.

– Pasakyk, kad mums padėtų, – angliškai paprašė Tao Čienas Elizos, purtydamas ją už peties, kad išsibudintų.

Apie pusvalandį Eliza pakuždomis vertė Tao Čieno nurodymus, tuo tarpu šis išėmė turkiais nusagstytą sagę iš brangenybių maišelio ir pakišo drebančiai Asusenai po nosimi. Jis norįs su ja susiderėti, kad ji slapčiomis, niekam nepastebint, dukart per dieną nusileistų į triumą apiprausti ir pamaitinti Elizos. Jeigu ji sutinkanti, gausianti sagę, kai tik jie atplauksią į San Franciską, bet jeigu tik ji kam nors prasitarsianti, perrėšiąs jai gerklę. Kad ji aiškiai suprastų, jis išsitraukė iš už diržo peilį ir pamosavo jai panosėje, kitoje rankoje laikydamas sagę.

– Ar aišku?

– Pasakyk tam nelemtam kinui, kad man viskas aišku ir kad slėptų savo peilį, nes gali netyčia mane papjauti.

Gana ilgai, kaip rodės, be galo be krašto, klejojo drugio krečiama Eliza, naktį slaugoma Tao Čieno, o dieną – Asusenos Plaseres. Moteriškė ištaikydavo laiką ankstų rytą ir pokaičio valandomis, kai diduma keleivių snūduriuodavo, ir, nepastebimai prasmukusi į virtuvę, paimdavo iš Tao Čieno raktą. Iš pradžių ji leisdavosi į triumą nei gyva, nei mirusi iš baugulio, bet netrukus baimę nugalėjo jos įgimtas gerumas ir mintis apie sagę. Ji ištrindavo Elizą įmuilinta marška, nuplaudama mirtimi atsiduodantį prakaitą, paskui maitindavo piene virta avižine koše ir *tangkuei* pagardintais vištienos sultiniais su ryžiais, kuriuos gamindavo Tao Čienas, girdydavo gydomųjų žolelių arbatomis, kaip jis buvo nurodęs, ir savo nuožiūra – vaistinės agurklės nuoviru. Ji aklai pasitikėjo tuo vaistu, po persileidimo išvalančiu gimdą; vaistinė agurklė ir Karmelio Dievo Motinos paveikslas buvo tai, ką jinai ir jos likimo draugės visų pirma įsidėjo į savo skrynias, nes Kalifornijos keliuose tykojo nemaža pavojų, kurių niekas daugiau nepadėtų įveikti. Ligonė grūmėsi su mirtimi ligi to ryto, kai jie įplaukė į Gvajakilio uostą, vešlios ekvatorinės augmenijos gožiamą lūšnyną, kur apsilankydavo vienas kitas laivas, prireikus įsigyti atogrąžų vaisių arba kavos. Kapitonas Kacas buvo įsipareigojęs vienai olandų misionierių šeimai perduoti laiškus. Vežė juos daugiau nei pusę metų, o jis nebuvo iš tų žmonių, kurie netesi duoto žodžio. Naktį įkaitusiame lyg krosnis triume Eliza išprakaitavo iki paskutinio lašo, paskui užmigo ir susapnavo, jog basa ropščiasi išsiveržusio ugnikalnio šlaitu, o atsibudo visa šlapia, bet blaivia galva ir atvėsusia kakta. Visi keleiviai, taipgi moterys ir diduma įgulos jūreivių kelioms valandoms išlipo į krantą pramankštinti kojų, nusimaudyti upėje ir prisipampti vaisių, bet Tao Čienas liko laive – norėjo pamokyti Elizą užsidegti ir rūkyti pypkę, kurią laikė savo skrynioje. Niekaip neišmanė, ką derėtų daryti su mergina; tai buvo vienas iš tų retų atvejų, kai jis būtų brangiai užmokėjęs, jei būtų galėjęs išgirsti savo išmintingojo mokytojo patarimą. Žinojo, kad ją reikia nuraminti, idant jai greičiau bėgtų laikas triumo kalėjime, tačiau ji neteko daug kraujo, ir jis būgštavo, jog nuo kvaišalų praskysiąs ir tas, kurio

dar liko. Jis apsisprendė dvejodamas, pirma paprašęs Liną, kad budėtų miegančios Elizos galvūgalyje.

– Opijaus. Kietai miegosi, ir laikas greičiau bėgs.

– Opijaus! Nuo jo žmogus gali išprotėti!

– Tu ir šiaip jau išprotėjusi, tau nėra ko per daug baimintis, – nusišypsojo Tao.

– Nori mane nužudyti, ar ne?

– Žinoma. Niekaip neįstengiau, kai buvai benukraujuojanti, o dabar pribaigsiu su opijum.

– Ak Tao, aš bijau...

– Per daug opijaus yra negerai. Nuo nedidelės dozės pasidaro geriau, o aš tau duosiu visai mažai.

Mergina nežinojo, kiek yra daug ir kiek – mažai. Tao Čienas girdė ją savo žolelių – *žioveinių ir austrių kriauklelių* – nuovirais ir davė tiek opijaus, kad liktų kelios valandos maloningo būdravimo ir kad ji visiškai nenuklystų į palaimos rojų. Taip pralėkė kelios savaitės jai beskrajojant po kitas galaktikas, toli nuo pražūtingo triumo, kur tysojo jos paslikas kūnas, ir ji atsibusdavo tik tada, kai kas nors nusileisdavo apačion jos pamaitinti, apiprausti ir priversti truputį pavaikščioti ankštame triumo labirinte. Ji nebejautė blusų nei utėlių kandžiojimo, nei juo labiau bjaurios smarvės, kurios iš pradžių negalėjo pakęsti, nes kvaišalai nuslopino jos nepaprastą uoslę. Ji klaidžiojo sapnuose kaip niekur nieko, nė vieno neprisimindama. Taigi Tao Čienas sakė teisybę: laikas bėgo greitai. Asusena Plaseres negalėjo suprasti, kodėl Eliza keliauja tokiomis sąlygomis. Jos nepirko bilietų, įlipo į laivą, su kapitonu pasirašiusios sutartį, kad apsimokėsiančios San Franciske.

– Jei gandai pasitvirtins, per vieną dieną ten gali įsidėti šimtą dolerių kišenėn. Kalnakasiai moka grynu auksu. Jau daugelį mėnesių jie nemato moterų, stačiai iš galvos kraustosi. Pasikalbėk su kapitonu ir susimokėsi nuplaukusi, – prisispyrusi kaldavo ji, kai Eliza atsisėsdavo guolyje.

– Aš ne jūsų lizdo paukštis, – atsakydavo Eliza, apdujusi nuo salsvo kvaišalų kvapo.

Kartą, kai jai visiškai praskaidrėjo protas, Asusena Plaseres prisiprašė, kad Eliza šiek tiek pasipasakotų apie save. Jos moterišką sąmonę tuojau pat persmelkė mintis padėti mylimojo ieškančiai bėglei, ir nuo tos akimirkos ji ėmė dar stropiau slaugyti ligonę. Ne tik ją maitindavo ir apiprausdavo, bet ir likdavo pasėdėti šalia ir mėgaudamasi žiūrėdavo į ją miegančią. Elizai atsibudus, pasakodavo jai savo gyvenimą ir mokydavo kalbėti rožinį, nes taip, pasak jos, esą geriausia nustumti laiką nieko negalvojant ir, be kita ko, lengvai pelnyti dangaus karalystę. Jos amato moterims, aiškino ji, tai nepamainomas dalykas. Ji stropiai taupė dalį savo pajamų Bažnyčios indulgencijoms pirktis, kad pragare reikėtų praleisti kaip galima mažiau dienų, numatytų iškentėti kitame gyvenime, nors pagal jos apskaičiavimus niekada neuždirbsianti tiek pinigų, kad galėtų išpirkti visas nuodėmes. Slinko savaitės, bet Eliza nė nenuvokė, kada baigiasi diena ir prasideda naktis. Lyg pro miglas jausdavo, jog kartais šalia sėdi kažin kokia moteris, bet ir užsnūsdavo, ir atsibusdavo apkvaišusia galva, nesuvokdama, ar sapnavo Asuseną Plaseres, ar iš tiesų yra tokia juodakasė, plokščianosė moteriškutė išsišovusiais skruostikauliais, lyg du vandens lašai panaši į jaunutę Mamą Fresiją.

Praplaukus Panamą, orai truputį atvėso. Kapitonas nieko neišleido į krantą, bijodamas geltonojo drugio užkrato, tik nusiuntė kelis jūreivius valtimi atgabenti gėlo vandens, nes menkos atsargos laive sušvinko. Jie praplaukė Meksiką ir, *Emilijai* skrodžiant šiaurinius Kalifornijos vandenis, pateko į žiemos zoną. Tvanką, kamavusią kelionės pradžioje, pakeitė vėsa ir drėgmė. Keleiviai ėmė traukti iš lagaminų kailines kepures, batus, pirštines, vilnonius apatinius sijonus. Retkarčiais brigantina prasilenkdavo su kitais laivais ir pasisveikindavo iš tolo, nelėtindama greičio. Per kiekvienas pamaldas kapitonas dėkojo dangui už palankius vėjus, nes žinojo, kad, ieškodami vėjo, kai kurie laivai pasuko iš kelio prie Havajų krantų ar net dar toliau. Prie išdaigininkų delfinų prisidėdavo iškilnūs dideli banginiai, gana ilgai lydėdami laivą. Vakarop,

kai saulėlydžio žara nurausvindavo vandenis, milžinai pašėldavo mylėtis, griausmingai taškydami debesis auksinių purslų ir pratisais gūdžiais balsais lyg iš vandenyno gelmių šaukdami vieni kitus. Kartais nakties tyloje jie priplaukdavo taip arti prie laivo, jog aiškiai girdėdavai jų sunkų paslaptingą pliuškenimąsi. Šviežio maisto atsargos baigėsi ir sauso maisto daviniai mažėjo. Nebuvo jokių kitų pramogų, išskyrus kortas ir žūklę. Keleiviai valandų valandas šnekėdavosi smulkmeniškai aptardami tam tyčia sudarytų bendrovių įstatus: kai kurios laikėsi griežtos karinės drausmės, numatydamos net specialią aprangą, kitos turėjo mažiau suvaržymų. Apskritai visos bendrovės steigėsi turėdamos vieną tikslą: sukaupti pinigų kelionei ir įrangai, dirbti kasyklose, gabenti auksą, o vėliau proporcingai dalytis pelnu. Niekas nieko nežinojo nei apie kraštą, nei apie nuotolius. Viena bendrovė pageidavo, kad jos nariai kas vakarą grįžtų į laivą, kur jie ketino gyventi ištisus mėnesius, ir tos dienos laimikį padėti į seifą. Kapitonas Kacas jiems paaiškino, jog *Emilija* – ne viešbutis, jog jis nori kaip galima greičiau grįžti į Europą ir jog kasyklos esančios už šimtų mylių nuo uosto, bet tie jo neklausė. Kelionė tęsėsi penkiasdešimt dvi dienas, nervus veikė bekraščių vandenų monotonija, ir menkiausia dingstimi kildavo riaušės. Kai vienas keleivis čilietis vos nenupylė jankio jūreivio, su kuriuo pernelyg burkavo Asusena Plaseres, kapitonas Kacas konfiskavo visus ginklus, taipgi skustuvus, pažadėdamas grąžinti atplaukus į San Franciską. Darbuotis peiliais buvo leista vien virėjui, kuriam teko nedėkinga priedermė vieną po kito pjauti galvijus. Paskutinei karvei iškeliaujant į puodus, Tao Čienas surengė tam tikras apeigas, kad gautų aukojamų galvijų atleidimą ir nusiplautų pralietą kraują, paskiau dezinfekavo peilį, kelis kartus pertraukdamas jį per deglo liepsnas.

Laivui įplaukus į Kalifornijos vandenis, Tao Čienas ėmė mažinti Elizai duodamų raminamųjų žolelių ir opijaus dozes, geriau maitinti ir prisakė mankštintis, kad pajėgtų pati savo kojomis išeiti iš „kalėjimo“. Asusena Plaseres kantriai ją išprausdavo ir netgi sumanė trinkti jai galvą, puoduku užpildama vandens ir pasakodama savo liūdną prostitutės gyvenimą ir džiugią svajonę pralobti

Kalifornijoje ir grįžti Čilėn kaip tikrai poniai – su penkiomis skryniomis karališkų drabužių ir vienu auksiniu dantimi. Tao Čienas svarstė, kaip reikėtų perkraustyti Elizą į krantą: jeigu sugebėjo ją įnešti maiše, vadinasi, galės puikiausiai taip pat ir išnešti. O kai tik mergina atsidurs krante, jis nebejaus jokios atsakomybės. Pagalvojęs, kad jiedu pagaliau suvis išsiskirs, jis visas suvirpėdavo iš džiaugsmo ir drauge nežinia kodėl jam suspausdavo širdį.

Kelioms mylioms likus iki uosto, *Emilija* plaukė šiaurės Kalifornijos pakraščiais. Pasak Asusenos Plaseres, kraštovaizdis atrodė toks panašus į Čilės ir buvo toks įspūdis, kad jie apsuko ratą kaip skėriai ir vėl atsidūrė prie Valparaiso. Tūkstančiai vėplių ir ruonių ritosi nuo uolų ir pliumpčiojo į vandenį, kurtinamai krykiant žuvėdroms ir pelikanams. Ant skardingų krantų nebuvo matyti nė gyvos dvasios, nė menkiausio kaimelio nei indėnų, anot kalbų, nuo amžių gyvenančių tame stebuklingame krašte. Galiausiai jie prisiartino prie skardžių uolų, skelbiančių, kad jau nebetoli Aukso Vartai, garsieji *Golden Gate*, San Francisko įlankos prieigos. Laivą nelyginant marška apsiautė tirštas rūkas, matomumas sumažėjo iki pusės metro, ir kapitonas įsakė sulėtinti greitį ir nuleisti inkarą, baimindamasis užplaukti ant uolų. Uostas buvo čia pat, ir keleiviai, nenustygdami vietoje, ėjo urduliais. Visi kalbėjo vienas per kitą, pasinešę išlipti į krantą ir lėkti ten, kur slūgso auksingieji klodai, lobių ieškoti. Paskutinėmis dienomis diduma aukso gavybos bendrovių iširo, ilgoje ir nuobodžioje kelionėje buvę bendrininkai virto priešais, ir dabar kiekvienas žiūrėjo savęs, godėdamasis nesuskaitomų turtų. Būta ir tokių, kurie išpažino meilę prostitutėms, pasirengę prašyti kapitoną sutuokti juos prieš išsilaipinant į krantą – mat buvo girdėję, jog tame laukiniame krašte labiausiai trūksta moterų. Viena perujietė sutiko tekėti už prancūzo, kuris taip ilgai plaukė jūromis, kad jau nė savo vardo nebeprisiminė, bet kapitonas Vincentas Kacas atsisakė sužinojęs, jog tasai turi ir žmoną, ir keturis vaikus Avinjone. Kitos ryžtingai atstūmė jaunikius – girdi, ne todėl vargusios tokį ilgą kelią, kad už dyka tarnautų pirmam pasitaikiusiam pasipiršusiam skurdžiui, jos norinčios būti turtingos ir nepriklausomos.

Aistros pamažu slūgo, žmonėms valandų valandas bestypsant balzganoje migloje. Pagaliau kitą dieną dangus netikėtai prašvito, ir laivas, pakėlęs inkarą, išpūstomis burėmis leidosi į paskutinį ilgos kelionės tarpsnį. Keleiviai ir įgulos jūreiviai išėjo į denį pasigrožėti siauru Aukso Vartų sąsiauriu, – dar šešios jūrmylės kelio po skaidriu dangumi, pučiant balandžio vėjui. Iš abiejų pusių kūpsojo miškais apaugusios kalvos, kurias kirto amžinos bangų mūšos išgraužtas pertakas, užpakaly driekėsi Ramusis vandenynas, o priešaky sakytum sidabrinis ežeras tyvuliavo nuostabi įlanka. Šauksmų papliūpa vyrai ir moterys išreiškė džiaugsmą, jog pasibaigė vargana kelionė ir prasideda aukso karštligė, ir ne tik keleiviams, bet ir dvidešimčiai įgulos jūreivių, kurie tą pačią akimirką nutarė palikti laivą likimo malonei ir pulti į kasyklas. Blaivų protą išsaugojo nebent du žmonės: kapitonas Vincentas Kacas, kuris nė kiek nesijaudindamas stovėjo savo poste prie vairo, nes auksas jo neviliojo, jis troško kaip galima greičiau grįžti į Amsterdamą, kad spėtų drauge su šeima atšvęsti Kalėdas, ir Eliza Somers laivo triume, tik po kelių valandų sužinojusi, kad jie atplaukė į Kaliforniją.

Įplaukiant į įlanką, Tao Čieną pirmiausia nustebino dešinėje dunksantis miškas stiebų. Jų atrodė nesuskaitoma daugybė, bet, iš akies sprendžiant, buvo daugiau nei šimtas lyg po mūšio apleistų laivų. Sausumoje kiekvienas per dieną uždirbdavo tiek, kiek jūreivis – per mėnesį jūroje; vyrai bėgo ne vien aukso ieškoti, juos viliojo galimybė užsikalti pinigo kraunant maišus, kepant duoną ar kalant įnagius. Kai kurie ištuštėję laivai virto nuomojamais sandėliais arba laikinais viešbučiais, kiti trūnijo, apgožti dumblių ir žuvėdrų lizdų. Apsižvalgęs Tao Čienas pamatė ištisą miestą, lyg vėduoklę išsiskleidusį kalvų šlaituose, pakrikai riogsančias žygio palapines, lūšnas, suremtas iš lentgalių ir kartono lakštų, ir vieną kitą paprastą, bet tvirtai suręstą pastatą, vieną pirmųjų tame gimstančiame mieste. Vos išmetus inkarą, pačia pirmąja valtimi priplaukė ne uosto viršininkas, kaip jie tikėjosi, bet čilietis, atskubėjęs pasveikinti kraštiečių ir atsiimti pašto. Tai buvo Feli-

sianas Rodrigesas de Santa Krusas, savo skambų vardą pasikeitęs į jankiams lengviau ištariamą – Feliksą Krosą. Nors kai kuriems keleiviams jis buvo artimas draugas, niekas jo nepažino, nes iš dabitos pomaduotais ūsais ir prašmatniu durtiniu, kokį matė paskutinįsyk Valparaise, neliko nė ženklo: prieš juos išdygo apžėlęs urvinis žmogus nugairintu kaip indėno veidu, kalniečio drabužiais ir rusiškais pusilgiais batais, už diržo užsikišęs du pistoletus, lydimas tokios pat atšiaurios išvaizdos negro, irgi apsiginklavusio kaip plėšikas. Tai buvo pabėgęs vergas, kuris, vos atsidūręs Kalifornijoje, tapo laisvu žmogumi, bet, rūdynuose patyręs vargų ir nepriteklių, nutarė verčiau manytis samdomo žudiko amatu. Felisianui prisistačius, keleiviai pasitiko jį džiaugsmingais šauksmais ir, galima sakyti, nešte nunešė į viršutinį denį, kur visi apibėrė jį klausimais. Labiausiai visiems rūpėjo, ar, kaip sakoma, gausu rūdos, ir jis pareiškė, kad jos daugiau negu reikia, ir, iš kapšo ištraukęs geltoną luitą, lyg kokį suplotą šūdą, paaiškino, jog tai pusės kilogramo aukso grynuolis ir jog jis pasirengęs – iš rankų į rankas – išmainyti į visus laive esančius svaigalus. Sandėris neįvyko, nes buvo likę tik trys buteliai, visa kita suvartota kelionėje. Pasak jo, grynuolį suradę šaunieji kalnakasiai čiliečiai, šiuo metu jam dirbantys Amerikos upės pakrantėse. Kai jie išgėrė paskutinį butelį alkoholio, Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas atsiėmė žmonos laiškus ir trumpai paaiškino, kaip saugiausia išgyventi šiame krašte.

– Prieš kelis mėnesius mes dar laikėmės garbės kodekso ir netgi paskutiniai niekšai padoriai elgėsi. Galėjai kaip niekur nieko palikti auksą palapinėje, niekas piršto neprikišdavo, bet dabar viskas pasikeitė. Viešpatauja džiunglių įstatymas, vienintelis matas – gobšumas. Niekur neikite be ginklo ir vaikščiokite po du arba būreliais, čia galvažudžių kraštas, – išdėstė jis.

Laivą apsupo gausybė valčių, vyrai iš jų rėkaudami siūlė įvairiausius sandėrius, pasišovę supirkti viską, nes krante galėjo parduoti penkiaguba kaina. Nepatyrę keleiviai veikiai permanė spekuliacijų meną. Popiet pasirodė uosto komendantas, lydimas muitinės pareigūno; jiems iš paskos atplaukė dvi valtys: viena

meksikiečių, kita kinų, kurie pasisiūlė perkelti krovinius į prieplauką. Jie užsiprašė negirdėtą kainą, bet nebuvo kitos išeities. Uosto komendantas nė neketino tikrinti pasų ar keleivių tapatybės.

– Dokumentai? Kam jų reikia? Jūs atvykote į laisvės rojų. Čia nepripažįstamas herbinis popierius, – pareiškė jis.

Moterimis, priešingai, labai susidomėjo. Pasigyrė, jog pats pirmas išmėgina visas, išsilaipinančias San Franciske, nors jų ne tiek ir daug, kiek jis pageidautų. Papasakojo, kad pirmąsias, pasirodžiusias mieste prieš kelis mėnesius, pasitiko džiūgaujanti minia vyrų, kurie tuojau pat išsirikiavo į eilutę ir valandų valandas laukė savo eilės, už malonumą užsimokėdami aukso smiltimis, grynuoliais ir net luitais. Tai buvusios šaunuolės jankės iš Bostono, Ramųjį vandenyną pasiekusios per Panamos sąsmauką. Pasiūliusios savo paslaugas varžytinių sąlygomis, per dieną uždirbdamos tiek, kiek paprastai uždirbama per metus. Vėliau atvykę dar daugiau nei penki šimtai, beveik visos meksikietės, čilietės ir perujietės, kelios amerikietės ir prancūzės, nors moterų skaičius vis dar tebesąs menkas, palyginti su tolydžio didėjančiu jaunų viengungių vyrų antplūdžiu.

Asusena Plaseres negirdėjo jankio postringavimų, nes, vos sužinojęs, kad laive pasirodė muitinės pareigūnas, Tao Čienas nusivedė ją į triumą. Jis negalėjo įkišti merginos į maišą ir užkrauti nešikui ant pečių, kaip tai padarė Valparaise, nes kroviniai tikriausiai būsią tikrinami. Eliza nustebo juos pamačiusi, jiedu atrodė nebeatpažįstami: dailiai nusiskutęs barzdą ir plaukus virš kaktos, jis vilkėjo švarutėle palaidine ir kelnėmis, blizgėjo lyg aliejum sutepta standžiai supinta kasa, tuo tarpu Asusena Plaseres atėjo suvis pasikeitusi, apsirengusi nebe valstietiškai, kaip paprastai, bet profesine apranga: žydra suknele su plunksnomis apkaišyta iškirpte, aukšta šukuosena ir skrybėlaite, pasidažiusi lūpas ir nusirausvinusi skruostus.

– Kelionė pasibaigė, ir tu gyva, mergele, – džiugiai paskelbė ji.

Asusena Plaseres buvo pasirengusi paskolinti Elizai vieną kurią savo prašmatnių suknelių ir išsivesti iš laivo, lyg visos jos būtų

drauge atplaukusios verstis tuo pačiu amatu:: ne tokia jau netikusi mintis, nes, pasak jos, Eliza niekuo kitu negalėsianti manytis.

– Aš atplaukiau čionai ištekėti už savo sužadėtinio, – šimtąjį kartą atsakė Eliza.

– Šiuo atveju sužadėtiniais nėra ko kliautis. Norėsi valgyti, turėsi atkišti antrą galą. Atkiši, ir baigta. Nebus kitos išeities, mergele.

Tao Čienas jas pertraukė. Jeigu ištisus du mėnesius laive buvo septynios moterys, vargu ar gali išlipti aštuonios, pasakė jis. Jis pastebėjo būrį meksikiečių ir kinų, kurie, įlipę iškrauti krovinių, laukė denyje kapitono ir muitinės pareigūno įsakymo. Jis paprašė Asuseną supinti ilgus Elizos plaukus į tokią pat kaip jo kasą ir nuėjo atnešti savo drabužių. Jiedu aprengė merginą kelnėmis, palaidine, sujuosė ją virve per juosmenį ir užmaukšlino plačiakraštę šiaudinę skrybėlę. Du mėnesius kentėjusi pragaro kančias, Eliza sumenko, sulyso, atrodė balta kaip popierius. Aprengta pernelyg duksliais Tao Čieno drabužiais, atrodė kaip badmiriaujantis kinų vaikas. Asusena Plaseres apkabino ją savo stipriomis skalbėjos rankomis ir susijaudinusi pabučiavo į kaktą. Jai patiko Eliza, ir širdies gilumoje ji džiaugėsi, kad šios laukia sužadėtinis, nes niekaip negalėjo įsivaizduoti, jog ši galėtų ištverti gyvenimo negandas, kurias kenčia pati.

– Tikras driežiukas, – nusijuokė Asusena Plaseres.

– O jeigu kas pastebės, kad aš persirengusi?

– Didelio čia daikto! Daugių daugiausia Kacas gali pareikalauti, kad apsimokėtum už kelionę. Gali atsiteisti savo brangenybėmis, juk dėl to jas ir pasiėmei, – tarė moteriškė.

– Niekas neturi žinoti, kad esi čia. Todėl kapitonas Somersas neims tavęs ieškoti Kalifornijoje, – tarė Tao Čienas.

– Jeigu jis mane suras, parveš į Čilę.

– Ko? Šiaip ar taip, jau esi bešlovė. Turčiai tokių nepakenčia. Tavįškiai tikriausiai džiaugiasi, kad tu pradingai, – nereikės patiems išmesti tavęs į gatvę.

– Išmesti į gatvę? Už tai, ką padarei, Kinijoje būtum papjauta.

– Liaukis, kine, mes ne tavo šalyje. Negąsdink mažės. Gali kuo ramiausiai lipti iš laivo. Niekas į tave nekreips dėmesio. Visi žiūrės į mane, – patikino Asusena Plaseres ir atsisveikinusi nuvingiavo su plazdančiomis žydromis plunksnomis ir iškirptėje žėrinčia turkių sege.

Taip ir įvyko. Tą dieną visų dėmesys krypo į penkias čilietes ir dvi perujietes, apsitaisiusias prašmatniausiais pašvitais vyrų širdims pavergti. Jos nusileido į valtis virvinėmis kopėčiomis, nešamos septynių laimingų jūreivių, burtais laimėjusių privilegiją pasisodinti moteris ant galvos, švilpiant ir plojant šimtams žioplių, susirinkusių krantinėje pasitikti atvykusių damų. Niekas nekreipė dėmesio į meksikiečius ir kinus, kurie, vora išsirikiavę kaip skruzdėlės, iš rankų į rankas perdavinėjo ryšulius. Eliza stovėjo paskutinėje valtyje šalia Tao Čieno, pasakiusio savo kraštiečiams, kad vaikinas kurčnebylis ir priekvaišis, tad kalbinti jį nesą prasmės.

Argonautai

Tao Čienas ir Eliza Somers pirmąsyk įkėlė koją San Franciskan tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintųjų metų vieną balandžio antradienį, antrą valandą dienos. Ten jau buvo trumpai stabtelėję tūkstančiai nuotykių ieškotojų, skubančių aukso telkinių link. Į veidą pūtė smarkus vėjas, neleisdamas paspartinti žingsnių, bet diena buvo giedra, ir jie galėjo gėrėtis nepaprasto grožio įlankos panorama. Tao Čienas atrodė gana neįprastai su gydytojo lagaminėliu, su kuriuo niekad nesiskyrė, kelionkrepšiu ant pečių, šiaudine skrybėle ir margaspalve vilnone serape, nusipirkta iš meksikiečio krovėjo. Beje, tame mieste niekas nekreipė dėmesio į išvaizdą. Elizai, du mėnesius nemankštinusiai kojų, virpėjo keliai, sausumoje – kaip anksčiau jūroje – jai svaigo galva, bet, vilkėdama vyriškais drabužiais, ji jautėsi kaip niekad laisva ir nevaržoma: dar niekad nebuvo patyrusi tokio jausmo, kad niekas nekreiptų į ją dėmesio. Iš pradžių jai buvo toks įspūdis, lyg ji būtų nuoga, bet veikiai apsipratusi mėgavosi gaiviu vėju, pučiančiu kiaurai pro palaidinės rankoves ir kelnių klešnes. Amžinai suvaržyta sijonų, dabar ji kvėpavo visa krūtine. Ji sunkiai vilko lagaminą, prikrautą prabangių drabužių, kuriuos panelė Roza sudėjo, geriausių ketinimų vedama, ir Tao Čienas, matydamas ją svirduliuojant, paėmė jį ir užsikėlė ant peties. Stora vilnonė skara, kurią suvyniojusi nešėsi po pažastimi, svėrė ne mažiau nei lagaminas, bet ji žinojo, kad nevalia jos pamesti, nes nakčia praversianti kaip didžiausias turtas. Palenkusi galvą, nematomą po šiaudine skrybėle, klupdama stūmėsi per baisingą uosto sumaištį. Jerba Buenos kaimelyje, ispanų ekspedicijos įkurtame tūkstantis septyni šimtai šešiasde-

šimt devintaisiais metais, gyveno mažiau nei penki šimtai žmonių, bet, vos pasklidus gandui apie auksą, ėmė plūste plūsti nuotykių ieškotojai. Po kelių mėnesių niekam nežinomas kaimelis tapo San Francisku ir garsas apie jį pasiekė toliausius pasaulio pakraščius. Tai buvo dar anaiptol ne tikras miestas, bet tik milžiniška pakeleivių stovykla.

Aukso karštlige užsikrėtė visi kaip vienas: kalviai, dailidės, mokytojai, gydytojai, kareiviai, teisingumo ieškomi nusikaltėliai, pamokslininkai, kepėjai, revoliucionieriai ir visokio plauko ramūs pamišėliai metė šeimas bei savo labą ir, ieškodami nuotykių, leidosi kelionėn kitapus planetos. „Išklydę ieškoti aukso, jie pražudo sielą“, – be atlydos kaldavo kapitonas Kacas per trumpas religines apeigas, kurias kiekvieną sekmadienį laikydavo *Emilijos* įgulai ir keleiviams, bet niekas jo neklausė – visiems aptemdė protą kvaitulingas troškimas staigiai pralobti ir pradėti naują gyvenimą. Pirmą kartą žmonijos istorijoje auksas mėtėsi ant žemės, niekieno auksas, gausybė aukso, prieinamo kiekvienam, kas tik nori, reikėjo tik netingėt pasirinkti. Iš toliausių kraštų plaukė argonautai: europiečiai, bėgantys nuo karo, maro ir tironų, narsingi ir pasipūtę jankiai, laisvės pasiilgę negrai, kailiais kaip indėnai apsitaisę rusai ir oregoniečiai, meksikiečiai, čiliečiai ir perujiečiai, Australijos plėšikai, išbadėję kinų valstiečiai, kurie rizikavo gyvybe nusižengdami imperatoriaus draudimui palikti tėvynę. Dumblinose San Francisko gatvelėse maišėsi visos rasės.

Pagrindines gatves, nutiestas plačiais pusračiais ir galais įsirėmusias į paplūdimius, kirto tiesios gatvės, einančios nuo kalvų iki prieplaukos, tokios stačios ir klampios, jog mulai, ir tie tik vargais negalais kabindavo įkalnėn. Staiga užlėkdavo viesulas, keldamas dulkių ir smėlio sūkurius, bet veikiai nurimdavo, ir vėl nuskaidrėdavo dangus. Jau stovėjo keletas gražių namų, dar dešimtys kilo, apsupti pastolių, kai kurie turėjo tapti prabangiais viešbučiais, bet šiaip visame mieste riogsojo sumišai suremti laikini būstai, barakai, lūšnos, suremtos iš geležinių strypų, lentgalių ir kartono lakštų, brezentinės palapinės ir šiaudais dengtos pašiūrės. Žiemos liūtys pavertė prieplauką purvyne, vežimai, kurių buvo vienas kitas, klim-

po į dumblą, šen bei ten teko kloti tašus skersai šiukšlių, butelių šukių ir kitokių atliekų priverstų duobių. Nebuvo nei nutekamųjų griovių, nei kanalizacijos, šuliniuose telkšojo pradvisęs vanduo; cholera ir dizenterija pjaute pjovė visus, išskyrus kinus, iš papratimo geriančius arbatą, ir čiliečius, savo krašte nuo mažens pratusius prie nešvaraus vandens ir šitaip įgijusius atsparumą menkiausioms bakterijoms. Vibždėte vibždėjo karštligiškai bruzdanti marga minia, žmonės alkūnėmis skynėsi kelią, virto kliūdami už statybinių medžiagų, statinių, dėžių, asilų ir rankinių vežimėlių. Kinai nešikai nešiojo krovinius, sukabintus ant ilgos karties galų, nepaisydami, jog tie kliudo praeivius; kantrūs ir stiprūs meksikiečiai tekini skuodė įkalnėn, ant kupros užsivertę tokį pat ryšulį, kiek sveria patys; malajiečiai ir havajiečiai ieškojo kliaučių susipešti; jankiai jojo raiti į greitosiomis įrengtas krautuves, blaškydami į šalis visus pasitaikančius; vietiniai kaliforniečiai puikavosi dailiomis siuvinėtomis striukėmis, sidabriniais pentinais ir kelnėmis su skeltukais šonuose ir dviem eilėmis auksinių sagų nuo juosmens iki batų. Tolydžio taukšint plaktukams, zirziant pjūklams ir dunksint kalamiems mietams, skardėjo į muštynes įsivėlusių ar bėdos ištiktų žmonių riksmai. Pasibaisėtinai dažnai drioksėjo šūviai, bet, regis, nieko per daug nejaudino viena kita mirtis; priešingai, kam nors pasikėsinus pavogti dėžę vinių, iškart susiburdavo tuntas pasipiktinusių piliečių, pasirengusių savo rankomis įvykdyti teisingumą. Nuosavybė turėjo didesnę vertę nei gyvybė, už vagystę, prašokančią šimtą dolerių, buvo baudžiama pakariant. Netrūko lošimo namų, barų ir smuklių, esant moterų badui nukabinėtų nuogų moterų paveikslais. Kioskuose galėjai nusipirkti ko tik širdis geidžia, ypač svaigalų ir ginklų, bet nežmoniškomis kainomis, nes niekas neturėjo laiko derėtis. Beveik visi pirkėjai mokėjo auksu, nė neketindami nukrapštyti prie svarstyklių prikepusių smilčių. Tao Čienas tarė sau, jog garsusis *Gum San*, Aukso kalnas, apie kurį buvo tiek girdėjęs, – stačiai pragaras, ir paskaičiavo, kad, esant tokioms kainoms, jo santaupų užteksią ne per ilgiausiai. Elizos brangenybių kapšelis taip pat negelbėsiąs, nes čia atsiskaitoma grynu auksu.

Eliza kaip įmanydama skynėsi kelią per minią, įsikibusi į Tao Čieną, dėkinga jam už vyriškus drabužius, nes aplink nebuvo matyti nė vienos moters. Septynios *Emilijos* keleivės, nešte neneštos į vieną iš daugelio smuklių, tikriausiai jau triūsė stengdamosi uždirbti tuos du šimtus septyniasdešimt dolerių, kuriuos kiekviena buvo skolinga kapitonui Vincentui Kacui už bilietą. Tao Čienas susižinojo iš krovikų, jog miestas padalytas į sektorius ir vienos tautybės žmonės užima tam tikrą dalį. Krovikai perspėjo, kad jis nesiartintų prie Australijos plėšikų gyvenvietės, nes tie galį užpulti stačiai pramogos dėlei, ir parodė į tą pusę, kur kūpsojo kinų palapinės ir lūšnelės. Jie ir pasuko ta kryptimi.

– Kaipgi aš susirasiu Choakiną toje knibždėlynėje? – sutrikusi ir pasijutusi bėjėgė, paklausė Eliza.

– Jeigu yra kinų kvartalas, turi būti ir čiliečių kvartalas. Ieškok.

– Aš neketinu su tavimi skirtis, Tao.

– Vakare aš grįžtu į laivą, – perspėjo jis.

– Ko? Argi tau nerūpi auksas?

Tao Čienas paspartino žingsnius, ir ji prisiderino prie jo, bijodama atsilikti. Taip jie atkako į kinų kvartalą, Mažąjį Kantoną, kaip jį vadino, keletą sveikatai kenksmingų gatvių, kur jis iškart pasijuto kaip namie, nes niekur nebuvo matyti nė vieno *fan guei* veido, nosį kuteno gardūs gimtinės valgių kvapai ir skambėjo įvairūs dialektai, daugiausia Kantono tarmė. Elizai, priešingai, pasirodė, kad ji pakliuvo į kitą planetą, ji nesuprato nė vieno žodelio ir dingojosi, jog visi įtūžę, nes rėkavo mostaguodami rankomis. Ten taip pat ji nepastebėjo nė vienos moters, bet Tao parodė į kelis grotomis apkaltus langelius, o už jų – nevilties aptemdytus veidus. Jau du mėnesiai, kai jis neturėjo moters, o tos jį šaukė, bet jis pernelyg gerai žinojo, kaip venerinės ligos sunaikina kūną, kad rizikuotų eidamas pas tokias pigias prostitutes. Tai buvo pusvelčiui nupirktos jaunutės kaimietės, atgabentos iš pačių atkampiausių Kinijos provincijų. Jis prisiminė seserį, tėvo parduotą, ir jį dar labiau supykino.

– Kas tau, Tao?

– Negeri prisiminimai... Tos merginos – vergės.

– Argi negirdėjai, kad Kalifornijoje nėra vergų?

Jiedu įėjo į restoraną, paženklintą tradiciniais geltonais kaspinais. Viduje stovėjo ilgas stalas, apsėstas vyrų, kurie, prisispaudę vienas prie kito, paskubomis rijo maistą. Lazdelių kaukšėjimas į dubenėlius Tao Čieno ausyse skambėjo kaip muzika. Jie pastovėjo dviguboje eilėje, kol pagaliau gavo vietą atsisėsti. Rinktis nebuvo iš ko, turėjai griebti tai, kas pakliūva po ranka. Reikėjo įgudimo pagauti mestą dubenėlį, kol jo nenutvėrė apsukresnis; Tao Čienas sugebėjo sučiupti vieną Elizai, o kitą sau. Ji nepatikliai apžiūrėjo žalsvą skystimą, kuriame plūduriavo balkšvi plaušai ir glitūs moliuskai. Anksčiau girdavosi, kad gali iš kvapo pažinti kiekvieną maisto produktą, bet pliurzė dubenėlyje netgi neatrodė valgoma, veikiau priminė drauge su buožgalviais iš balos pasemtą drumzliną vandenį. Laimė, jog nereikėjo naudotis lazdelėmis, galėjai gerti tiesiai iš indo. Alkis perveikė visus įtarimus, ir ji ryžosi paragauti, tuo tarpu užpakaly eilė nekantrių lankytojų rėkaudami ragino paskubėti. Srėbalas pasirodė gardus, ir ji būtų mielai išsriaubusi dar vieną, bet Tao Čienas neleido – nutvėrė už rankos ir ištempė lauk. Ji sekė iš paskos, o jis pirmiausia apibėgo kvartalo krautuvėles, norėdamas papildyti gydomųjų žolelių atsargas lagaminėlyje ir pasikalbėti su vienu kitu kinu žolininku, turinčiu praktiką šiame mieste, paskui įėjo į vieną iš daugelio lošimo landynių, kurių buvo kas žingsnis. Tai buvo medinis pastatas su pretenzijomis į prabangą, nukabinėtas gašlių pusnuogių moterų paveikslais. Čia galėjai aukso smiltis išsikeisti į pinigus – po šešiolika dolerių už unciją – arba paprasčiausiai mesti ant stalo visą kapšą. Didumą lankytojų sudarė amerikiečiai, prancūzai ir meksikiečiai, bet buvo ir nuotykių ieškotojų iš Havajų, Čilės, Australijos ir Rusijos. Visi daugiausia lošdavo meksikietiškąjį „pirkį“, *lasquenet* ir „akį“. Kinai buvo labiau linkę į *fan tan* ir lošdavo iš skatikų, tad niekas jų neprileisdavo prie stalų, kur būdavo lošiama iš didelių pinigų. Prie lošimo stalų nebuvo matyti nė vieno negro, nebent vienas kitas grojo ar aptarnavo lankytojus. Vėliau jie sužinojo, kad negrai, užėję į barą ar landynę, gali pasivaišinti taurele už dyka ir turi nešdintis, kitaip išlekia pro duris, gavę į dantis. Salone buvo trys

moterys, dvi baltomis suknelėmis vilkinčios jaunutės meksikietės didelėmis žiburiuojančiomis akimis, rūkančios vieną cigaretę po kitos, ir daili brandaus amžiaus storai išsidažiusi prancūzė suveržtu korsetu. Jos vaikščiojo nuo vieno stalo prie kito ragindamos visus išgerti ir lošti ir tolydžio dingdavo su kuriuo nors lankytoju už sunkios raudono brokato užuolaidos. Tao Čienas sužinojo, kad iš vyrų jos imančios unciją aukso už vieną valandą bare ir kelis šimtus dolerių už naktį, tačiau prancūzė esanti brangiausia ir neprisileidžianti nei kinų, nei negrų.

Niekas nekreipė dėmesio į Elizą, persirengusią rytiečiu berniuku, tad ji nuvargusi atsisėdo kamputyje, o Tao Čienas tuo tarpu šnekėjosi čia su vienu, čia su kitu, klausinėjo apie auksą ir gyvenimą Kalifornijoje. Linos gyvo atminimo saugomam, moterys jam rūpėjo kur kas mažiau negu lošimas. *Fan tan* loštukų ir kauliukų barškėjimas ant stalų jį gundė nelyginant sirenos giesmė. Jį išmušdavo prakaitas, bežiūrint į kortas lošėjų rankose, bet jis susitramdydavo įsikalęs sau į galvą, kad jį amžinai apleisianti laimė, jeigu tik jis netesėsiąs pažado. Praslinkus daugeliui metų, po daugybės patirtų nuotykių Eliza sykį paklausė jį, kokią laimę jis turėjęs galvoje, ir jis nė negalvodamas atsakė: kad esąs gyvas ir kad susitiko ją. Tą pavakarę jis sužinojo, kad aukso telkinių esą Sakramento, Amerikos, San Choakino upėse ir šimtuose intakų intakėlių, bet atstumai esą milžiniški, o žemėlapiai nepatikimi. Vis rečiau pasitaiko aukso žemės paviršiuje, išgaunamo be didelio vargo. Vienas kitas laimingas ieškotojas kartais aptinka bato didumo grynuolį, bet dauguma tenkinasi sauja smilčių, surinktų nežmoniškomis pastangomis. Visi kalba apie auksą, pasakojo jam lankytojai, bet beveik niekas nešneka apie tai, kiek reikia išeikvoti jėgų jam išgauti. Kad turėtum šiokią tokią naudą, per dieną turi mažų mažiausia išgauti vieną unciją, pasiryžęs gyventi kaip šuo, nes kainos negirdėtos, o auksas slyste slysta pro pirštus. Pirkliai ir palūkininkai, priešingai, lobsta, panašiai kaip ir vienas kraštietis, pasidavęs į skalbimą: per kelis mėnesius pasistatė puikų namą ir

ketina grįžti į Kiniją, nusipirkti kelias žmonas ir gimdyti sūnus; arba štai kitas, vienoje landynėje skolinęs pinigus už dešimt procentų per valandą, kitaip sakant, aštuoniasdešimt septynis tūkstančius procentų per metus. Išgirdo jis ir pasakiškų istorijų apie milžiniškus grynuolius, apie aukso smilčių gausius smėlynus, apie kvarco uolienoje išsiraizgiusias gyslas, apie mulus, kurie paslydę nuskelia luitą uolos, ir joje atsiveria lobis, bet, pasak jų, nepralobsi, jei nedirbsi ir jei tavęs nelydės laimė. Jankiams trūksta kantrybės, jie gobšūs ir iškrikę, nemoka dirbti ranka rankon su kitais. Meksikiečiai ir čiliečiai išmano kalnakasybą, bet pernelyg išlaidūs; oregoniečiai ir rusai niekais leidžia laiką mušdamiesi ir girtuokliaudami. Kinai, priešingai, nors ir turėdami kuklių išteklių, puikiai išsiverčia, nes jie nereiklūs, negirtuokliauja ir dirba kaip skruzdės po aštuoniolika valandų per parą nei ilsėdamiesi, nei guosdamiesi. *Fan guei* esą labai nepatenkinti, kai kinams sekasi, perspėjo Tao Čieną kraštiečiai, todėl reikia apsimesti, dėtis kvailiu, jų neerzinti, kitaip neišeisią į sveikatą – kaip tiems pasipūtėliams meksikiečiams. Taip, paaiškino jam, yra čiliečių stovykla, šiek tiek toliau nuo miesto centro, dešiniau, ir vadinasi Mažoji Čilė, bet šiuo metu jau per vėlu bastytis gatvėmis, juo labiau vienam su priekvaišiu broliuku.

– Grįžtu į laivą, – pareiškė Tao Čienas Elizai, jiems išėjus iš landynės.

– Man bloga, toks įspūdis, jog tuoj tuoj pargriūsiu.

– Tu sunkiai sirgai. Tau reikia valgyti ir ilsėtis.

– Negaliu, nes esu viena, Tao. Būk geras, dar nepalik manęs...

– Esu pasirašęs sutartį, kapitonas lieps manęs ieškoti.

– O kas vykdys jo įsakymą? Visi laivai ištuštėję. Kapitonas galės rėkti kiek gerklė neša, nė vienas jūreivis nebegrįš.

Ką man su ja daryti? – balsu, bet Kantono tarme vienas sau tarė Tao Čienas. Atvežė ją į San Franciską, kaip buvo įsipareigojęs, bet dabar nesiryžo palikti jos likimo valiai. Jautėsi atsakingas bent jau iki tol, kol ji šiek tiek atgaus jėgas ir susisieks su kitais čiliečiais arba susitiks su savo pasprukusiu įsimylėjėliu. Pagalvojo, kad visa tai nėra neįmanoma. Nors ir koks klaidus atrodė San Franciskas

iš pirmo žvilgsnio, kinams tai nesudarė jokių sunkumų, – jis galėjo kuo puikiausiai palaukti iki rytojaus dienos ir ją palydėti į Mažąją Čilę. Nakčiai sutemus, viskas aplink atrodė kaip pasakoje. Beveik visi būstai buvo brezentiniai, tad, viduje šviečiant lempoms, atrodė kiaurai perregimi ir švytėjo kaip deimantai. Deglai ir laužai gatvėse, iš landynių sklindanti muzika teikė nerealumo įspūdį. Ieškodamas nakvynės, Tao Čienas priėjo didelį, kokių dvidešimt penkių metrų ilgio ir aštuonių metrų pločio baraką, suręstą iš lentgalių ir gelžgalių, seklumon išmestų laivų atliekų, o virš jo pamatė užrašą „viešbutis“. Viduje rikiavosi dviaukščiai gultai, paprasčiausios lentynos, ant kurių galima buvo gulėti tik susirietus, o pačiame gale stovėjo prekystalis, kur buvo prekiaujama svaigalais. Langų nebuvo, oras patekdavo vidun pro lentinių sienų plyšius. Už dolerį turėjai teisę pernakvoti, bet reikėjo turėti savo patalynę. Kas ankstesnis – guldavo ant gultų, kiti išsidrėbdavo ant aslos. Jiems nedavė gultų, nors būta laisvų, nes jie buvo kinai. Jiedu sugulė stačiai ant žemės, vietoj priegalvio pasikišę mantą, serapė ir stora vilnonė skara atstojo apklotus. Netrukus patalpa prisigrūdo įvairių rasių ir visokio plauko vyrų, kurie išsitiesė vienas šalia kito glaudžiomis gretomis nenusirengę ir su ginklu rankoje. Sunku buvo užmigti tvoskiant nešvarumų, tabako ir prakaito smarvei, aplinkiniams knarkiant ir šūkčiojant per miegus, bet Eliza buvo tokia išvargusi, jog nė nepajuto, kaip prabėgo naktis. Pabudo auštant drebėdama nuo šalčio, įsikniaubusi į Tao Čieno nugarą, ir tik tada pajuto jį kvepiant jūra. Laive tą kvapą stelbė bekraščiai vandenys, bet naktį ji suvokė, jog šitaip kvepia to vyriškio kūnas. Ji užsimerkė, dar stipriau prisiglaudė ir tuojau pat vėl kietai įmigo.

Kitą dieną jiedu leidosi ieškoti Mažosios Čilės, kurią ji beregint atpažino, nes stiebo viršūnėje išdidžiai plevėsavo Čilės vėliava ir diduma žmonių dėvėjo tipiškas kūgines skrybėles, *maulinos*. Kvartalą sudarė kokia dešimtis gatvių, knibždėte knibždančių žmonių, netgi moterų ir vaikų, atvykusių ištisomis šeimomis, verslais ir prekyba prasimanančių duonos kąsnį. Kiek akys mato riogsojo žygio palapinės, lūšnos ir lentiniai barakai, aplink tarp šiukšlių

kaip pakliūva mėtėsi visokiausi įrankiai ir padargai. Buvo ir restoranų, laikinų viešbučių ir viešnamių. Manyta, jog kvartale gyvena apie du tūkstančiai čiliečių, bet niekas jų neskaičiavo ir, tiesą pasakius, ten tik trumpam apsistodavo naujai atvykusieji. Eliza apsidžiaugė išgirdusi savo krašto kalbą ir ant sudriskusios palapinės pamačiusi skelbimą, jog ten prekiaujama čilietiškais valgiais – *pequenes* ir *chunchules*. Ji priėjo ir, stengdamasi neišsiduoti savo tartimi, paprašė porcijos pastarųjų. Tao Čienas sužiuro į keistą patiekalą, patiektą ne lėkštėje, bet ant laikraščio skiautės, neišmanydamas, kas tai galėtų būti, velniai griebtų. Ji paaiškino, jog tai taukuose pačirškinti kiaulės žarnokai.

– Vakar aš valgiau tavo kinišką sriubą. Šiandien tu paragauk mano čilietiškų žarnokų, – tarė ji.

– Iš kur jūs, kinai, išmokote kalbėti ispaniškai? – mandagiai paklausė pardavėjas.

– Mano bičiulis nemoka ispaniškai, o aš moku, nes kurį laiką gyvenau Peru, – atsakė Eliza.

– O ko jūs čia ieškote?

– Čiliečio, vardu Choakinas Andieta.

– O kodėl jo ieškote?

– Turime jam žinią. Gal jį pažistate?

– Pastaraisiais mėnesiais čia pabuvojo daug žmonių. Niekas čia ilgiau neužsilieka, visi skuba ieškoti aukso. Vieni grįžta, kiti – ne.

– O Choakinas Andieta?

– Neprisimenu, bet paklausinėsiu.

Eliza ir Tao Čienas atsisėdo pavalgyti pušies paunksnėje. Po dvidešimties minučių pardavėjas grįžo, lydimas kresno vyriškio trumpomis kojomis, iš pažiūros panašaus į Šiaurės Amerikos indėną, ir tas pasakė, jog Choakinas Andieta išvyko Sakramento aukso telkinių link mažų mažiausia prieš du mėnesius, nors niekas čia nežiūri į kalendorius ir nesirūpina kitų žmonių žygiais ir pažygiais.

– Keliaujam į Sakramentą, Tao, – nutarė Eliza, vos tik jiedu paliko Mažąją Čilę.

– Tu dar negali keliauti. Tau reikia kurį laiką pailsėti.

– Pailsėsiu tenai, kai jį susirasiu.

– Aš verčiau grįžtu pas kapitoną Kacą. Kalifornija man nepatinka.

– Kas tau atsitiko? Negi bailys pasidarei? Laive nieko nebeliko, tik kapitonas su savo Biblija. Visi ieško aukso, o tu ketini toliau virėjauti už menką algą!

– Aš netikiu, kad galima greitai pralobti. Noriu ramiai gyventi.

– Na, o ko tu trokšti, jei auksas tau nerūpi?..

– Žinių.

– Kokių žinių? Tu ir šiaip jau daug ką išmanai.

– Man dar trūksta labai daug žinių!

– Tai va, tu patekai į reikiamą vietą. Nieko nežinai apie šį kraštą. Čia reikia gydytojų. Žinai, kiek žmonių ieško aukso? Tūkstančiai! Ir visiems reikia gydytojo. Šiame krašte, Tao, tau atsiveria plačios perspektyvos. Traukiam į Sakramentą. Be tavęs aš toli nenukeliausiu...

Susimokėję už kelionę grynus niekus – mat laivas buvo visai sukiužęs, – Tao Čienas su Eliza išplaukė į šiaurę skersai bekraštės San Francisko įlankos. Laivas knibždėte knibždėjo keleivių, apsikrovusių sudėtingais kalnakasybos padargais, nebuvo kur kojos dėti nedideliame denyje, užgrioztame dėžėmis, įrankiais, krepšiais ir maišais maisto produktų, parako ir ginklų. Kapitonas ir jo padėjėjas iš pažiūros daugiau traukė į galvažudžius, bet puikiai išmanė laivybą ir nešykštėjo gana menkų valgių ir svaigalų. Tao Čienas pasiderėjo su jais dėl Elizos, ir tie sutiko, kad už jos kelionę jis atidirbtų kaip jūreivis. Keleiviai – visi kaip vienas su pistoletais prie juosmens, be kita ko, dar apsiginklavę peiliais ir durklais, – pirmąją kelionės dieną tik vos prasižiodavo, dažniausiai išsikeikdami, kaimyno užkliudyti alkūne ar koja, ko buvo neįmanoma išvengti tokioje spūstyje. Kitą dieną, rytui auštant po ilgos, šaltos ir drėgnos nakties, kurią praleido nuleidę inkarą netoli kranto, nes tamsoje plaukti buvo pavojinga, kiekvienas tarėsi apsuptas priešų. Nesiskutę, apskretę, prastai pavalgę, apgulti uodų, laivui

vos stumiantis prieš srovę, pučiant priešiniam vėjui, visi vos tvardėsi, menkiausio nieko pakako kraujui užvirti. Tao Čienas, vienintelis, nekūręs jokių planų nei turėjęs kokį tikslą, atrodė visiškai ramus ir grožėjosi nuostabia įlankos panorama, kai nereikėdavo grumtis su bure. Eliza, priešingai, negalėjo susitaikyti su priekvailio kurčnebylio pusbernio vaidmeniu. Nesileisdamas į kalbas, Tao Čienas pasakė, jog tai jaunesnysis brolis, ir surado jai daugiau ar mažiau vėjo neperpučiamą kampelį, kur ji tupėjo taip ramiai ir tyliai, kad ilgai netrukus visi ją pamiršo. Kiaurai peršlapusia stora vilnone skara, sustirusi, sustingusiomis kojomis ji drebėjo nuo šalčio, bet jai teikė jėgų mintis, jog kiekvieną akimirką artėja prie Choakino. Tolydžio prisidėdama ranką prie krūtinės, kur gulėjo meilės laiškai, patyliukais kuždėjo kiekvieną atmintinai išmoktą Choakino meilės žodį. Trečią dieną gerokai nustoję buvusio agresyvumo, kiek apdują nuo svaigalų ir paniurę keleiviai tysojo drėgmės prisigėrusiais drabužiais.

Įlanka buvo kur kas didesnė, nei jie įsivaizdavo, nepatikimuose žemėlapiuose nurodyti atstumai nė iš tolo neatitiko tikrovės, ir kai jie tarėsi pagaliau atvykę į paskirties uostą, pasirodė, jog reikia perplaukti dar vieną – San Pablo – įlanką. Pakrantėse margavo stovyklos, sausakimšos valtys, prikrautos prekių, o toliau dunksojo tankūs miškai. Bet ir ten kelionė nesibaigė, reikėjo labai srauju sąsiauriu gautis į trečią – Suisuno – įlanką, kur laivas kapstėsi dar lėčiau ir vargingiau, paskiau siaura ir gilia upe plaukti iki Sakramento. Pagaliau jie atsidūrė krašte, kur buvo aptiktas pirmasis aukso luistelis didumo sulig moters nagu, sukėlęs tokį netramdomą žmonių antplūdį ir permainęs Kalifornijos kraštovaizdį ir amerikiečių dvasią, kaip po kelerių metų rašė žurnalistu tapęs Jakobas Todas. „Jungtines Valstijas įkūrė piligrimai, pionieriai ir kuklūs imigrantai, kurie, vadovaudamiesi uolaus darbo etika, beatodairiškai grūmėsi su sunkumais. Auksas iškėlė aikštėn pačius bjauriausius amerikiečių būdo bruožus: gobšumą ir smurtą."

Laivo kapitonas jiems paaiškino, jog Sakramento miestas išdygo prieš metus per vieną naktį. Uoste vos tilpo nesuskaitoma gau-

sybė visokiausių laivų, išilgai tiesių gatvių rikiavosi mediniai namai, krautuvės, bažnyčia, daugybė užeigų, barų ir viešnamių, tačiau miestas iš pažiūros atrodė lyg katastrofos nusiaubtas, nes visur kūpsojo krūvos šiukšlių, perdėm mėtėsi maišai, balnai, įrankiai, pamesti aukso telkinių link skubančių rūdkasių. Virš atmatų suko ratus juodi paukščiai ir birzgė debesys musių. Eliza apskaičiavo, jog per kelias dienas galėtų apeiti visą miestą, aplankydama kiekvieną namą: surasti Choakiną Andietą atrodė ne per sunkiausia. Laivo keleiviai, išvydę uostą, pagyvėjo, atgavo gerą nuotaiką ir, draugiškai dalydamiesi paskutiniu svaigalų gurkšniu, atsisveikindami plojo vieni kitiems per pečius ir choru dainavo apie kažkokią Siuzaną, Tao Čienui iš nuostabos negalint suvokti, kodėl visi taip staigiai pasikeitė. Jiedu su Eliza išlipo pirmi, nes turėjo nedaug mantos, ir nė nesvarstydami patraukė į kinų kvartalą, kur užkando ir brezentinėje palapinėje susirado pastogę. Eliza nesuprato nė žodžio, ką jis šneka su žmonėmis Kantono tarme, ji nieko kita netroško, kaip tik susirasti savo mylimąjį, bet Tao Čienas priminė, kad jai reikėtų patylėti, ir paprašė nusiraminti ir turėti kantrybės. Tą patį vakarą, vėl tapęs *džong i*, vienam kraštiečiui jis atitaisė išnirusį petį, atstatydamas kaulą į vietą, ir beregint pelnė viso kvartalo pagarbą.

Rytojaus dieną jiedu išėjo ieškoti Choakino Andietos. Jų bendrakeleiviai jau buvo pasirengę traukti aukso telkinių link; kai kurie įsigijo mulų kroviniams gabenti, bet diduma ėjo pėsčiomis, palikę gerą dalį mantos. Jiedu aplakstė visą miestelį, ieškodami Choakino, bet neaptiko nė pėdsako, tik vienas kitas čilietis tarėsi prisimenąs prieš mėnesį ar du matęs tuo vardu šaukiamą žmogų. Jiems patarė keliauti aukštupio link: gal ten jį aptiksią, jei lydėsianti laimė. Mėnuo čia reiškė ištisą amžinybę. Niekas nebegalvojo apie tuos, kurie čia buvo dar vakar, kam galėjo rūpėti svetimų žmonių vardai ir likimai. Visiems galvoje buvo tik auksas.

– Ką gi darysim, Tao?

– Dirbsim. Be pinigų nieko nenuveiksi, – atsakė jis, užsimesdamas ant pečių šiukšlių krūvoje aptiktas brezento atraižas.

– Aš negaliu laukti! Man reikia susirasti Choakiną! Dar turiu šiek tiek pinigų.

– Čilės realų? Jie čia ne kažin ko verti.

– O mano brangenybės? Juk už jas galima gauti šį tą...

– Pasilaikyk, čia už jas nieko negausi. Reikia užsidirbti pinigų ir nusipirkti mulą. Mano tėvas vaikščiojo po kaimus gydydamas žmones. Kaip ir senelis. Ir aš galiu tuo pačiu verstis, tik čia dideli atstumai. Man reikia mulo.

– Mulo? Mudu jau turim mulą: tave. Na ir užsispyręs esi!

– Ne mažiau negu tu.

Jiedu pasirinko baslių ir lentgalių, pasiskolino įrankių ir susirentė būstą, o stogą uždengė brezentu. Išėjo palaikė lūšnelė, kuri būtų subyrėjusi nuo pirmo vėjo gūsio, tačiau bent jau galėjo apginti nuo rytmečio rasos ir pavasarinių liūčių. Garsas apie Tao Čieno sugebėjimus apskriejo visą kvartalą, ir netrukus pasirodė pacientai kinai, įvertinę nepaprastą to *džong i* išmonę, paskiau meksikiečiai ir čiliečiai, o galiausiai vienas kitas amerikietis ir europietis. Patyrę, kad Tao Čienas išmano ne mažiau negu bet kuris iš trijų baltųjų gydytojų ir juo labiau ne bangininkas, daugelis įveikė pasidygėjimą „dangiukais“ ir ryžosi išbandyti azijiečių mokslą. Kai kuriomis dienomis Tao Čieną taip apguldavo ligoniai, kad jis gaudavo šauktis pagalbon Elizą. Ji žavėjosi jo švelniais ir mikliais pirštais, kai jis tikrindavo pulsą įvairiose rankų ir kojų vietose, palpuodavo ligonių kūnus, lyg juos glamonėdamas, smaigstydavo adatas į paslaptingus, regis, tik jam vienam žinomus taškus. Kiek metų buvo tam žmogui? Kartą jį paklausė, ir jis atsakė, jog, skaičiuojant visas reinkarnacijas, septyni ar aštuoni šimtai metų. Iš pažiūros Eliza jam būtų davusi apie trisdešimt, nors kai kada, prapliupęs juoktis, atrodydavo jaunesnis už ją. Šiaip ar taip, kai visiškai susikaupęs palinkdavo prie ligonio, tapdavo senas kaip vėžlys, ir tada būdavo nesunku patikėti, kad jo žemės kelionė tęsiasi kelis šimtmečius. Ji žiūrėdavo žavėdamasi, kaip jis stebi stiklinėje pacientų šlapimą ir sugeba iš kvapo ir spalvos nustatyti slaptas negalias arba kaip pro didinamąjį stiklą tiria vyzdžius, spėdamas, ko trūksta ir ko per daug

organizme. Kartais jis tik uždėdavo rankas ligoniui ant pilvo ar galvos, užsimerkdavo ir tarytum užsnūsdavo.

– Ką darei? – vėliau klausdavo Eliza.

– Matavau jo skausmą ir perdaviau jam energijos. Neigiama energija sukelia kančias ir negalias, teigiama gydo.

– O kokia yra toji teigiama energija, Tao?

– Kaip meilė: karšta ir skaisti.

Traukti kulkas ir gydyti durtines žaizdas tapo kasdiene rutina, ir Eliza nustojo bijoti kraujo. Ji išmoko siūti žmogaus kūną lygiai taip pat ramiai, kaip anksčiau siuvinėdavo savo kraitines paklodes. Chirurgijos praktika, asistuojant anglui Ibenaizeriui Hobsui, Tao Čienui labai pravertė. Tame krašte, knibždėte knibždančiame nuodingų gyvačių, pasitaikydavo nemaža atvejų, kai vyrai atnešdavo ant pečių ištinusius ir pamėlusius savo draugus. Užteršti vandenys platino cholerą, nuo kurios niekam nebuvo vaistų, ir kitokias ligas nerimą keliančiais požymiais, bet ne visada mirštamas. Tao Čienas imdavo nedaug, bet visada reikalaudavo avanso, nes iš patyrimo žinojo, kad išsigandęs žmogus moka nesiderėdamas, o pasveikęs vengia atiduoti skolą. Šitaip darbuodamasis, Tao Čienas prieš akis išvysdavo buvusį mokytoją priekaištingu veidu, bet gindavo jį šalin. „Aš negaliu leisti sau tokios prabangos, kad elgčiausi kilniaširdiškai, mokytojau“, – teisindavosi jis. Anestezijos neįskaičiuodavo į honorarą: kas pageidaudavo nuskausminimo kvaišalais ar auksinėmis adatomis, gaudavo primokėti. Šiaip ar taip, jis darydavo išimtį vagims, kurie, paskubomis nuteisti, būdavo nuplakami arba netekdavo vienos ausies. Aukso ieškotojai puikavosi savo greitai vykdomu teisingumu, niekas nebuvo linkęs skirti pinigų kalėjimo statybai ir priežiūrai.

– Kodėl nereikalauji atlyginimo iš nusikaltėlių? – kartą paklausė Eliza.

– Noriu, kad jie jaustųsi man skolingi, – atsakė jis.

Tao Čienas buvo nusiteikęs įsikurti ilgesniam laikui. Savo draugei nieko nesakė, bet neketino niekur keliauti, norėdamas, kad Lina

čia jį surastų. Jau kelios savaitės žmona nedavė jam ženklo. Eliza, priešingai, skaičiavo valandas, trokšdama leistis į kelionę, ir kas dieną vis labiau susimąstydavo, kad, galvojant apie savo keliabendrį, jai kyla prieštaringi jausmai. Ji buvo jam dėkinga už globą ir priežiūrą, už tai, jog jis rūpinasi, kad ji gerai maitintųsi, naktimis šiltai apklosto, girdo gydomųjų žolelių nuovirais ir gydo adatomis, kad, pasak jo, sustiprėtų jos *či*, bet ją erzino jo ramybė, todėl ji manė, kad jam trūksta drąsos. Kartais ji žavėdavosi Tao Čieno romia išraiška ir nuoširdžia šypsena, o kartais piktindavosi. Ji nesuprato, kodėl jis toks visiškai abejingas galimybei išbandyti laimę aukso kasyklose, kai visi aplink – ir ypač jo tautiečiai kinai – tik apie tai ir galvoja.

– Ir tavęs nedomina auksas, – ramiai atrėmė jis Elizos priekaištus.

– Aš atvykau ko kito! O ko tu atvykai?

– Nes aš jūreivis. Nė neketinau čia likti, kol tu manęs neprašei.

– Tu – ne jūreivis, tu – gydytojas.

– Čia aš galiu vėl būti gydytojas. Tu sakei tiesą, čionai galima daug ko išmokti.

Tai jis ir darė. Susisiekė su čiabuviais, norėdamas šį tą susižinoti apie jų šamanų mediciną. Buvo tai saujelės nešvariais kojotų kailiais ir europiečių skarmalais apsidangsčiusių klajoklių indėnų, praradusių viską prasidėjus aukso karštligei. Jie klajojo iš vienos vietos į kitą su savo išvargusiomis žmonomis ir amžinai alkanais vaikais, savo dailiomis gluosnių vytelių pintinėmis bandydami upėse plauti auksą, bet vos tik užtikdavo gerą vietą, šūviais būdavo vejami šalin. Palikti ramybėje, kur nors apsistodavo, suremdavo lūšneles ir palapines ir įsikurdavo kuriam laikui, kol, iš naujo gujami, turėdavo kraustytis kitur. Su kinu jie elgėsi draugiškai, pagarbiai priimdavo savo kaimelyje, nes laikė jį *medicine man* – žiniuoniu – ir mielai dalydavosi savo žiniomis. Eliza ir Tao Čienas susėsdavo su jais ratu aplink žaidą – įkaitintų akmenų prikrautą duobę, – kur jie virdavosi gilių tyrę arba kepdavo įvairius miško vaisius ir žiogus, kurie Elizai atrodė labai gardūs. Paskiau rūkydavo šnekučiuodami pusiau angliškai, pusiau ženklais, įterpdami vie-

ną kitą išmoktą čionykščių žodį. Tomis dienomis mįslingai dingo keli auksakasiai jankiai, ir, nors niekas neaptiko jų kūnų, draugai, apkaltinę indėnus juos nužudžius, atsikeršydami šturmu užėmė kaimelį, pagrobė nelaisvėn moterų ir vaikų ir pavyzdžio dėlei sušaudė septynis vyrus.

– Jeigu jie šitaip elgiasi su indėnais, šios žemės šeimininkais, be abejo, Tao, kinams jie dar žiauresni. Gausi stengtis būti nepastebimas kaip ir aš, – tarė priblokšta Eliza, sužinojusi, kas atsitiko.

Tačiau Tao Čienas neturėjo laiko mokytis gudrybių, kad taptų nepastebimas, – atsidėjęs tyrė augalus. Susiruošdavo į ilgus žygius rinkti pavyzdžių, norėdamas juos palyginti su Kinijoje naudojamais augalais. Išsinuomodavo du arklius arba eidavo pėsčias valandų valandas, vesdamasis Elizą kaip vertėją, aplankydamas ūkius, kuriuose daugelį metų iš kartos į kartą gyveno meksikiečiai, puikiai pažinoję krašto gamtą. Įsivėlę į karą su Jungtinėmis Valstijomis, ne per seniausiai jie neteko Kalifornijos, ir dideli ūkiai, kitados teikę darbo ištisoms bendruomenėms, pamažu merdėjo. Sutartys, sudarytos tarp abiejų šalių, liko tik popieriuje. Iš pradžių meksikiečiai, išmanę kalnakasybą, mokė atvykėlius aukso gavybos, bet kas dieną plaukė gausybė naujų atėjūnų, tą kraštą laikančių savo nuosavybe. Tiesą pasakius, *gringai* juos niekino, kaip niekino ir kitas rases. Prasidėjo nenutrūkstamas ispanakalbių persekiojimas, jiems buvo draudžiama kasti auksą, bet užtat visas teises gaudavo nuotykių ieškotojai australai ir europiečiai. Tūkstančiai bedarbių peonų bandė laimę kasyklose, bet, kai *gringų* ujimas pasidarė nebepakenčiamas, jie pasidavė į pietus ir tapo plėšikais. Kai kuriuose išlikusiuose dvaruose Eliza galėdavo vieną kitą valandėlę praleisti moterų draugijoje, patirdama retą malonumą, bent trumpai primenantį romios palaimos laikus Mamos Fresijos virtuvėje. Tai būdavo vienintelė proga nusikratyti priverstinės nebylystės ir pašnekėti gimtąja kalba. Tos vargų ir nepriteklių paženklintos stiprios ir taurios moterys, drauge su vyrais petys į petį dirbančios pačius sunkiausius ūkio darbus, graudindavosi žiūrėdamos į tokį gležną paauglį kiną ir žavėdavosi, kad ispaniškai jis

kalba kaip jos. Jos mielai atskleisdavo gamtos paslaptis, ištisus šimtmečius naudojamas įvairioms negalioms palengvinti, ir sykiu pasidalydavo gardžių patiekalų receptais, kuriuos ji užsirašydavo į sąsiuvinius, tikėdama, jog anksčiau ar vėliau jie labai pravers. Tuo tarpu *džong i* San Franciske užsisakė vakarietiškų vaistų, kuriuos jo bičiulis Ibenaizeris Hobsas išmokė vartoti Honkonge. Taipgi išvalė sklypelį žemės prie savo lūšnelės, aptvėrė, kad neįsibrautų elniai, ir apsodino kai kuriais būtiniausiais savo amatui gydomaisiais augalais.

– Dieve mano, Tao! Nejaugi tu ketini čia gyventi, kol išaugs tie rachitiniai augalai? – priekaištaudavo nevilties apimta Eliza, matydama išglebusius stiebelius ir gelsvus lapus, bet jis atsakydavo tik miglotais gestais.

Ji jautė, jog sulig kiekviena diena vis labiau tolsta nuo lemties nubrėžto tikslo, jog Choakinas Andieta nenumaldomai smelkiasi į tą nežinomą kraštą, galbūt kalnų link, o tuo tarpu ji gaišta laiką Sakramente, dėdamasi kino žiniuonio priekvaišiu broliuku. Kartais išdėdavo Tao Čieną bjauriausiais žodžiais, bet atsargumo dėlei kalbėdavo ispaniškai, ko gero, lygiai taip kaip ir jis, kai kreipdavosi į ją Kantono tarme. Jiedu ištobulino ženklų kalbą, kad, kitiems girdint, galėtų bendrauti netardami nė žodžio, ir, gyvendami drauge, galop taip supanašėjo, jog niekas neabejojo jųdviejų giminyste. Kai nebūdavo ligonių, jiedu išeidavo pasivaikščioti po uostą, po krautuves, susipažinti su žmonėmis ir pasiklausinėti apie Choakiną Andietą. Eliza taisydavo valgį, ir Tao Čienas greitai priprato prie jos patiekalų, bet retkarčiais išsprūsdavo į kinų valgyklas, kur prisikimšdavo kiek telpa už du dolerius – negirdėtas dalykas, kai svogūnas kainavo dolerį. Kitiems girdint, jie bendraudavo ženklais, bet, vieni būdami, kalbėdavo angliškai. Jei nepaisysime kartais dviem kalbomis išberiamų užgaulių, didžiąją laiko dalį jiedu praleisdavo kartu darbuodamiesi petys į petį kaip geri draugai ir kvatodavo menkiausia proga. Jis stebėjosi, kad, nepaisant retkarčiais iškylančių kalbos kliūčių ir kultūrų skirtumo, jiedu su Eliza gerai sutaria. Apskritai kaip tik tie skirtumai ir sukeldavo pašėlusį juoką: jam buvo

sunku patikėti, jog moteris gali kalbėti ir daryti tokias kvailystes. Žiūrėdavo į ją smalsiai, su nenusakomu švelnumu; netekęs žado žavėdavosi jos drąsa, savita nebent kariui, bet, pamačius, kaip lengvai ji sugniūžta, jį apimdavo noras globoti ir ginti tą sakytum mažą mergaitę. Vos saulei nusileidus, ji imdavo knapsėti, įsisupdavo į savo storą vilnonę skarą ir užmigdavo; jis atsiguldavo šalia. Sutartinai kvėpuodami, jiedu taip priprato prie tų artimumo valandų, kad miegant jų kūnai patys savaime derindavosi vienas prie kito: jei vienas versdavosi ant kito šono, kitas sekdavo jo pavyzdžiu, tad niekada nenutoldavo. Kartais jie atsibusdavo apsikabinę, atsidūrę po vienu apklotu. Pakirdęs pirmas, jis mėgaudavosi tomis akimirkomis, nejučia prisimindamas šalia Linos praleistas laimės valandas, ir nekrutėdavo, kad ji nepajustų jo geismo. Jis nė neįtardavo, jog tą patį patiria Eliza, džiaugdamasi šalia gulinčiu vyru ir vaizduodamasi, kaip jiedu gyventų su Choakinu Andieta, jeigu jiems būtų palankesnis likimas. Nė vienas niekada neužsimindavo apie nakties svajas, lyg tai būtų buvęs kitas gyvenimas, apie kurį nepasakojama. Apsirengus išsyk išnykdavo slaptas to artumo žavesys, ir jiedu vėl tapdavo broliais. Retkarčiais Tao Čienas paslaptingai dingdavo nakčia ir tyliai sugrįždavo. Elizai nieko nereikėdavo klausinėti, pakakdavo tik pauostyti: jis eidavo pas moterį, ji netgi sugebėdavo pažinti salsvą meksikiečių kvapą. Palindusi po vilnone skara, ji gulėdavo tamsoje drebėdama iš baimės, įsiklausydama į menkiausią garsą ir mintyse jo šaukdavosi gniaužduama kumštyje peilį. Ji niekaip negalėdavo paaiškinti staiga užplūstančio noro verkti, lyg būtų išduota. Miglotai suvokdavo, jog vyrai, ko gera, skiriasi nuo moterų; savo ruožtu ji nejausdavo nė menkiausio lytinio poreikio. Draugystės ir švelnumo geismui patenkinti jai pakakdavo nekaltų nakties glamonių, tačiau, netgi prisiminus savo buvusį mylimąjį, nepašokdavo kitados spintų kambaryje patirtas geismas. Ji nesuvokė, ar meilė ir geismas jai reiškia tą patį ir ar geismas nesukyla be meilės, o gal paprasčiausiai, taip ilgai sirgus laive, liga bus paveikusi kūne ką nors esminga. Kartą įsidrąsinusi paklausė Tao Čieną, ar ji galėsianti turėti vaikų, nes

jau keli mėnesiai, kai išnykusios mėnesinės. Jis patikino, kad, vos atgavus jėgas ir sveikatą, viskas grįš į senas vėžes, todėl jis ir gydąs ją adatomis. Kai, parbėgęs iš naktinių žygių, jos bičiulis tyliai įsliuogdavo į guolį, ji apsimesdavo kietai mieganti, nors ištisas valandas nesumerkdavo akių, dygėdamasi atstumiančiu svetimos moters kvapu. Nuo tos dienos, kai jie išsilaipino San Franciske, ji vėl laikėsi panelės Rozos įskiepyto padorumo. Savaičių savaites laive Tao Čienas matė ją nuogą ir pažino jos vidų ir išorę, tačiau, suprasdamas jos įsitikinimus, nieko neklausinėdavo, nebent pasiteiraudavo apie sveikatą. Netgi gydydamas adatomis, stengdavosi neužgauti jos santūrumo. Jiedu nenusirengdavo vienas kito akivaizdoje ir be žodžių buvo sutarę nesikėsinti į privatumą, vienam kuriam tupint už lūšnelės suremtoje būdelėje, bet šiaip bendrai naudojosi viskuo, pradedant pinigais ir baigiant drabužiais. Po daugelio metų, peržiūrėdama dienoraštyje to meto užrašus, Eliza stebėjosi, kodėl jiedu nedrįso prisipažinti, jog vienas kitam jaučia nenugalimą potraukį, kodėl apsimesdavo miegą, kad išdrįstų prisiglausti vienas prie kito, o dieną dėdavosi esą abejingi. Ir ji padarė išvadą, jog meilė kitos rasės žmogui jiems atrodė neįmanoma, jie manė, kad tokiai porai kaip jiedu nėra vietos pasaulyje.

– Tu galvojai tik apie savo mylimąjį, – pareiškė jai Tao Čienas, tuo metu jau sulaukęs žilo plauko.

– O tu – apie Liną.

– Kinijoje galima turėti kelias žmonas, o Lina visada buvo pakanti.

– Be to, tu bjaurėjaisi mano didelėmis pėdomis, – nusišaipė ji.

– Tavo tiesa, – kuo rimčiausiai pritarė jis.

Birželio mėnesį užgriuvo negailestinga vasara. Veisėsi begalės uodų, iš savo urvų išlindo gyvatės, drąsiai šliaužiodamos kur tinkamos, o Tao Čieno augalai išaugo tokie pat vešlūs kaip Kinijoje. Plaukte plaukė argonautų tuntai, tolydžio vis gausesni ir dažnesni. Sakramentas buvo pagrindinis uostas, tad jo neištiko likimas

dešimčių kitų gyvenviečių, kurios dygo kaip grybai prie auksingų vietų, greitai plėtėsi ir nyko, vos tik išsekdavo lengvai išgaunama rūda. Miestas augo akims bežiūrint, steigėsi naujos krautuvės, ir sklypai buvo jau nebe už dyka dalijami kaip anksčiau, bet tokie pat brangūs kaip San Franciske. Kūrėsi savotiškos valdžios užuomazgos, ir valdymo klausimams aptarti gana dažnai būdavo šaukiami susirinkimai. Radosi spekuliantų, teisininkų, Evangelijos skelbėjų, profesionalių lošėjų, plėšikų, madamų su savo mergelėmis ir kitokių pažangos bei civilizacijos šauklių. Šimtai žmonių, degančių viltimi ir troškimu pralobti, plūdo auksaviečių link, kiti, išsekę ir ligų pakirsti, traukė atgal po ištisų mėnesių sunkaus darbo, nusiteikę iššvaistyti savo laimikį. Kasdien vis gausėjo kinų, ir netrukus susidarė dvi priešiškos gaujos. Tie *tongai* buvo uždari klanai, jų nariai gelbėjo vieni kitus kaip broliai tiek kasdieniame gyvenime, tiek darbe, bet sykiu skatino korupciją ir nusikalstamumą. Tarp naujai atvykusiųjų buvo vienas *džong i*, su kuriuo Tao Čienas praleisdavo begalinės palaimos valandas šnekėdamasis apie gydymą ir cituodamas Konfucijų. Jis priminė Ibenaizerį Hobsą, nes, nesitenkindamas vien tradiciniu gydymu, ieškojo naujų galimybių.

– Mums reikia studijuoti *fan guei* mediciną, mūsiškės nepakanka, – sakydavo jis, ir Tao Čienas jam pritardavo visa širdimi, nes kuo daugiau jis išmokdavo, tuo labiau jam atrodydavo, kad jis nieko neišmano ir kad viso gyvenimo neužteksią užtaisyti spragoms.

Eliza ėmė prekiauti įdarytais pyragais, kuriuos pardavinėjo aukso kaina – pirmiausia čiliečiams, paskiau ir jankiams, veikiai juos pamėgusiems. Iš pradžių naudojo jautieną, kurios galėjo nusipirkti iš meksikiečių ūkininkų, atgenančių kaimenes nuo pat Sonoros krašto, bet vėliau, jos pristigus, pyragus įdarydavo elniena, kiškiena, laukinių žąsų mėsa, vėžliena, lašiša ir netgi lokiena. Ištikimi pirkėjai šveitė viską, kupini dėkingumo, nes neturėjo kito pasirinkimo, kaip konservuotas pupeles ir sūdytą kiaulieną, nepamainomą auksakasių maistą. Niekas neturėjo laiko medžioti, žvejoti ar virėjauti, neįmanoma buvo gauti nei žalumynų, nei vaisių, o pienas buvo tokia pat prabanga kaip šam-

panas, bet vis dėlto netrūko miltų, taukų ir cukraus, taipgi riešutų, šokolado, kai kurių prieskonių, džiovintų persikų ir slyvų. Lygiai taip pat sėkmingai kaip mėsa įdarytus pyragus ji kepė tortus ir sausainius, taipgi duoną krosnyje, kurią pati susilipdė iš molio, prisimindama Mamos Fresijos pamokas. Jei gaudavo kiaušinių ir lašinių, iškabindavo skelbimą, siūlydama pusryčius, tuomet išsirikiuodavo eilė vyrų, laukiančių, kada galės susėsti saulėkaitoje prie klibančio stalo. Gardūs, kurčnebylio kino pagaminti patiekalai jiems primindavo toli toli, šeimos ratelyje, praleistus sekmadienius. Sotūs pusryčiai – kiaušinienė su lašinukais, šviežia duona, vaisių tortas ir kavos kiek telpa – kainavo tris dolerius. Kai kurie lankytojai, sujaudinti ir dėkingi, nes daugelį mėnesių nieko panašaus nebuvo ragavę, įmesdavo dar vieną dolerį arbatpinigiams skirton dėžutėn. Kartą vidurvasarį Eliza atėjo pas Tao Čieną su visomis savo santaupomis.

– Už visa tai galime nusipirkti arklius ir keliauti, – pareiškė ji.

– Kur?

– Ieškoti Choakino.

– Aš jau nebenoriu jo ieškoti. Aš lieku čia.

– Tu nenori pažinti šito krašto? Čia gali daug ko pamatyti ir išmokti, Tao. Kol aš ieškosiu Choakino, tu galėsi semtis savo trokštamos išminties.

– Mano augalai vis dar auga, ir man nepatinka bastytis iš vieno krašto į kitą.

– Puiku. Aš vykstu viena.

– Viena toli nenukeliausi.

– Pažiūrėsim.

Tą naktį jiedu miegojo kiekvienas priešingame lūšnelės gale, netardami nė žodžio. Rytojaus dieną Eliza išėjo anksti nusipirkti visa, kas reikalinga kelionėje, – keblus dalykas, atliekant kurčnebylio vaidmenį, – ir grįžo ketvirtą valandą popiet, vedina bjauriu, pusiau nusišėrusiu, bet stipriu meksikietišku arkliu. Ji taipgi nusipirko batus, dvejus marškinius, storo audinio kelnes, odines pirštines, plačiakraštę skrybėlę, du maišus sausų produktų, lėkštę, alavinį dubenį ir šaukštą, skudrų plieninį peilį,

gertuvę, pistoletą ir šautuvą, nors nemokėjo jų užtaisyti, o juo labiau šaudyti. Ji ruošėsi visą pavakarę: brangenybes ir atlikusius pinigus įsisiuvo į medvilninę juostą, tą pačią, kuria veržėsi krūtis ir po kuria pasikišusi laikė pundelį meilės laiškų. Lagaminą su suknelėmis, sijonais ir bateliais nutarė palikti. Iš storos vilnonės skaros pasidarė savotišką balną, kokius tiek kartų matė darant Čilėje. Nusivilko mėnesių mėnesius dėvėtus Tao Čieno drabužius ir prisimatavo naujus. Paskui pasipustė peilį į odinį diržą ir nusirėžė plaukus sulig pakaušiu. Ilga juoda kasa nukrito žemėn kaip negyva gyvatė. Pasižiūrėjo į save veidrodžio šukėje ir liko patenkinta: murzinu veidu ir anglimi pajuodintais antakiais būsianti neatpažįstama. Tuo metu parėjo Tao Čienas iš įprasto pasimatymo su savo draugu, ir akimirką nesuprato, iš kur jo lūšnelėje atsirado tas ginkluotas kaubojus.

– Rytoj išvykstu, Tao. Ačiū už viską, tu esi daugiau nei bičiulis, esi tikras brolis. Labai tavęs ilgėsiuos...

Tao Čienas neatsakė. Sutemus ji atsigulė nenusirengusi viename kampe, o jis, dvelkiant vasaros vėjeliui, atsisėdo lauke žvaigždžių skaičiuoti.

Paslaptis

Tą vakarą, kai, pasislėpusi *Emilijos* triume, Eliza paliko Valparaisą, visi trys Somersai, Felisiano Rodrigeso de Santa Kruso žmonos Paulinos pakviesti, pietavo Anglų viešbutyje ir namo į Linksmakalnį grįžo gana vėlai. Merginos pasigedo tik po savaitės, nes buvo įsitikinę, jog ji su Mama Fresija svečiuojasi Agustino del Valjės dvare.

Rytojaus dieną Džonas Somersas pasirašė sutartį kaip *Fortūnos*, naujintelaičio Paulinos garlaivio, kapitonas. Tai buvo paprastas dokumentas, kuriame buvo surašytos tik pagrindinės sandėrio sąlygos. Jiems pakako susitikti vieną kartą, kad imtų juo pasitikėti: jie neketino gaišti laiko teisinėms vingrybėms, užsibrėžę vienintelį tikslą – kuo greičiau pasiekti Kaliforniją. Visa Čilė galvojo apie tą patį, nors laikraščiai šaukė klausyti proto balso, o iš bažnyčių sakyklų kasdien sklido apokaliptinės pranašystės. Kapitonui prireikė vos kelių valandų įgulai suburti, nes prieplaukose driekėsi ilgiausios eilės aukso karštlige sergančių vyrų. Daugelis nakvodavo sukritę ant žemės, kad išsaugotų savo vietą. Dauguma laivininkų stebėjosi, jog Džonas Somersas atsisakė keleivių, tad garlaivis buvo visiškai tuščias. Jis nesileido į jokias kalbas. Turėjo numatęs tikro pirato planą, kad, atplaukęs į San Franciską, laive išlaikytų visus jūreivius, bet niekam jo neišdavė, nes prasitaręs nebūtų išsaugojęs nė vieno. Taipgi nepranešė jūreiviams, jog, prieš plaukdami į šiaurę, pirmiausia atliksią neįprastą kelionę į pietus. Ketino supažindinti įgulą su savo planu tik tada, kai laivas atsidurs atviroje jūroje.

– Vadinasi, jūs esate tikras, kad sugebėsite valdyti garlaivį ir

vadovauti įgulai, ar ne, kapitone? – dar sykį paklausė Paulina, paduodama jam pasirašyti sutartį.

– Taip, ponia, prašom nesibaiminti. Galiu išplaukti po trijų dienų.

– Puiku. Jūs žinote, ko trūksta Kalifornijoje, kapitone? Šviežių maisto produktų: vaisių, daržovių, kiaušinių, gardžių sūrių, dešrų. Tuo mes tenai ir prekiausime.

– Kaip? Viskas supus kelionėje...

– Gabensime apdėję ledais, – ramiai atsakė ji.

– Kuo?

– Ledais. Pirmiausia jūs plauksite į pietus atgabenti ledų. Ar žinote, kur yra San Rafaelio įlanka?

– Netoli Puerto Aiseno.

– Džiaugiuosi, kad pažįstate tą kraštą. Esu girdėjusi, jog ten esama paties gražiausio žydrojo ledyno. Noriu, kad prikrautumėte *Fortūną* ledo gabalų. Ką jūs apie tai manote?

– Atsiprašau, ponia, man regis, tai beprotybė.

– Tikrai. Todėl niekam tokia mintis ir neatėjo į galvą. Vežkitės statines rupios druskos, geroką atsargą maišų ir apvyniokite pačius didžiausius gabalus. Beje, manding jūsų vyrai turėtų šiltai apsirengti, kad nesušaltų. Ir, be kita ko, kapitone, būkite malonus ir niekam nieko nepasakokite, kad kas nors nepasinaudotų mūsų sumanymu.

Džonas Somersas atsisveikino visiškai sutrikęs. Iš pradžių jam dingtelėjo mintis, kad moteriai bus pasimaišęs protas, bet kuo ilgiau apie tai galvojo, tuo labiau jam patiko ta avantiūra. Kita vertus, jis neturėjo ko prarasti. Žlugimas grėstų jai, o jis, priešingai, atsiimtų atlyginimą netgi tuo atveju, jeigu kelionėje ledas ištirptų. Jeigu ta beprotybė pasisektų, pagal sutartį jis gautų atitinkamą papildomą atlygį. Po savaitės, kai pasklido žinia apie Elizos dingimą, jis plaukė visu garu ledyno link ir sužinojo apie tai tik sugrįžęs, kai nuleido inkarą Valparaise pasikrauti Paulinos paruoštų prekių: apdėtas priešistorinio ledyno luitais, turėjo nugabenti jas į Kaliforniją, kur jos vyras ir svainis pelningai jas išparduosią. Jeigu viskas išeisią kaip jos apskaičiuota, per tris ar keturias *Fortūnos*

keliones ji turėsianti tiek pinigų, kiek nė svajonėse nesvajojo pelnyti. Ji apskaičiavo, per kiek laiko kiti verslininkai galėtų perimti jos sumanymą ir pradėti su ja konkuruoti. Na, o Džonas Somersas savo ruožtu vežėsi gerų prekių, kurias ketino parduoti iš varžytinių, – knygų.

Sutartą dieną nesulaukusi grįžtant Elizos ir auklės, panelė Roza nusiuntė vežėją su rašteliu, norėdama pasiteirauti, ar del Valjų šeima vis dar viešinti dvare ir ar Eliza gerai jaučiasi. Po valandos jos namuose pasirodė labai sunerimusi Agustino del Valjės žmona. Ji nieko nežinanti apie Elizą, pareiškė ji. Šeima niekur nevažiavusi iš Valparaiso, nes vyrą ištikęs podagros priepuolis. Jau kelis mėnesius ji nemačiusi Elizos. Panelė Roza buvo pakankamai šaltakraujiška, kad nuslėptų savo nuostabą: ji suklydusi, atsiprašė ji, Eliza viešinti pas kitą draugę, ji apsirikusi, labai dėkojanti poniai del Valjė, jog ji malonėjusi pati ateiti... Kaip ir reikėjo tikėtis, ponia del Valjė nepatikėjo nė vienu žodžiu, ir panelei Rozai dar nespėjus perspėti brolio Džeremio, tuo metu buvusio darbe, apie Elizos Somers pabėgimą jau kalbėjo visas Valparaisas.

Tą dieną ligi pat vakaro panelė Roza skendo ašarose, o Džeremis Somersas laužė galvą svarstydamas, kur ji būtų galėjusi dingti. Iškratę Elizos kambarį, jiedu aptiko atsisveikinimo laišką ir keliskart jį perskaitė veltui tikėdamiesi atsekti bent menkiausius pėdsakus. Taipgi jiems nepavyko surasti Mamos Fresijos, kad galėtų ją išklausinėti, ir tik tada susivokė, jog moteris dirbo jiems aštuoniolika metų, o jie netgi nežino jos pavardės. Niekad jie nesidomėjo, iš kur ji kilusi, ar turinti giminių. Mama Fresija, kaip ir kitos tarnaitės, priklausė naudingų nežinomų sielų ratui.

– Valparaisas – ne Londonas, Džeremi. Jos negalėjo toli nuvažiuoti. Reikia ieškoti.

– Ar įsivaizduoji, koks kils skandalas, kai tik pradėsime klausinėti draugų?

– Bene svarbu, ką sakys žmonės! Svarbiausia – greitai surasti Elizą, kol ji neprikrėtė kvailysčių!

– Tiesą pasakius, Roza, jeigu, nepaisydama to, ką mes jai davėme, ji šitaip mus paliko, vadinasi, ji jau bus iškrėtusi kvailystę.

– Ką tu turi galvoj? Kokią kvailystę? – priblokšta paklausė panelė Roza.

– Susidėjo su kokiu vyru, Roza. Tik dėl vyro mergina gali padaryti tokią negirdėtą kvailystę. Tu geriau žinai. Su kuo galėjo susidėti Eliza?

– Protas neneša.

Panelė Roza puikiai viską žinojo. Žinojo, kas tos siaubingos nelaimės kaltininkas: tas pakaruokliškos išvaizdos tipas, Džeremio tarnautojas, prieš kelis mėnesius atgabenęs prekes. Ji nežinojo, kuo jis vardu, bet tikrai susižinosianti. Šiaip ar taip, broliui ji nepasakė nė žodžio, nes manė, jog dar spėsianti ištraukti merginą iš apmaudžios meilės žabangų. Ji puikiai prisiminė savo nuotykį su Vienos tenoru, taip ryškiai prisiminė kiekvieną smulkmeną, jog visa esybe vis dar jautė anų dienų meilės virpulį. Žinoma, jo nebemylėjo, senių seniausiai išrovė iš atminties, bet, vos sukuždėjus jo vardą, širdis varpo dūžiais atsiliepdavo krūtinėje. Karlas Brecneris buvo raktas į jos praeitį ir širdį ta greitai nutrūkusi meilė nulėmė jos likimą ir pavertė ją tokia moterimi, kokia ji yra dabar. Jeigu vėl įsimylėtų kaip kadaise, pasielgtų lygiai taip pat, net ir suvokdama, kaip ta aistra permainė jai gyvenimą. Galbūt Elizai geriau pasisekė, ir ji išsaugos savo meilę: jos mylimasis tikriausiai laisvas, neturįs nei vaikų, nei apviltos žmonos. Ji privalanti surasti merginą, susitikti su niekingu suvedžiotoju, priversti juos susituokti, o paskiau atskleisti viską Džeremiui, kuris ilgainiui turėsiąs susitaikyti su esama padėtimi. Tai būsią nelengva, turint galvoje jos brolio nepalenkiamą nusistatymą garbės atžvilgiu, bet jeigu jis atleidęs jai, vadinasi, atleisiąs ir Elizai. Ji turinti jį įtikinti. Šitiek metų ji neatliko motinos priedermių, tad dabar neturinti teisės sėdėti susidėjusi rankas, kai jos vienintelė duktė žengia klaidų žingsnį, nutarė ji.

Tuo tarpu, kai Džeremis Somersas tūnojo atsitvėręs nuo pasaulio apdairiai ir oriai tylėdamas, nors tai jo negelbėjo nuo tolydžio plintančių paskalų, panelė Roza ėmėsi darbo. Per kelias dienas ji susižinojo, kad Elizos suvedžiotojas – Choakinas Andieta, ir pasibaisėjo patyrusi, jog jis ieškomas teisingumo, kaltinamas tuo,

jog suklastojo *Britų importo ir eksporto bendrovės* sąskaitas ir pavogė prekių. Ji suprato, kokia sunki susidarė padėtis: Džeremis niekada nesutiks, kad toks žmogus įeitų į jų šeimą. Juoba kad jis, vos sučiupęs buvusį tarnautoją, iškart nusiųstų jį kalėjiman, nors jis ir būtų Elizos vyras. Nebent jeigu jai pavyktų vienaip ar kitaip jį biprašyti, kad jis atšauktų kaltinimus, iškeltus tam pašlemėkui, ir visų mūsų labui grąžintų jam gerą vardą, įtūžusi viena sau kuždėjo panelė Roza. Pirmiausia ji turinti surasti įsimylėjėlius, o paskui žiūrėsianti ką daryti. Saugodamasi atskleisti tai, ką sužinojo, visą savaitę vaikščiojo šen bei ten apsiklausinėdama, kol pagaliau Santoso Tornero knygyne kažkas jai užsiminė apie Choakino Andietos motiną. Adresą ji paprasčiausiai susižinojo bažnyčioje; kaip ir tikėjosi, katalikų kunigai turėjo visų savo parapijiečių sąrašus.

Penktadienį popiet ji susitiko su ta moterimi. Išsiruošė pilna tuštybės, teisėtai pasipiktinusi ir pasiryžusi išdrožti į akis visą teisybę, tačiau, beeinant kreivomis to kvartalo gatvelėmis, kur niekada nebuvo kėlusi kojos, išgaravo visa puikybė. Pasijutusi nejaukiai, ėmė gailėtis, jog pasirinko puošnią suknelę, pernelyg išdabintą skrybėlaitę ir baltus batelius. Susigėdusi pasibeldė į duris ir nuoširdžiai susidrovėjo pamačiusi Andietos motiną. Niekada nė neįsivaizdavo tokio skurdo. Tai buvo liūdna menkutė moterėlė karščiuojančiomis akimis. Iš pirmo žvilgsnio atrodė visiška senė, bet, geriau įsižiūrėjusi, ji suprato, kad moteris dar jauna ir kadaise jos būta gražios. Buvo aišku, kad ji serga. Moteris nė kiek nenustebo ją pamačiusi – mat gana dažnai pas ją ateidavo turtingos ponios užsisakyti ką nors pasiūti ir išsiuvinėti. Tikriausiai viena kitai perduodavo jos adresą, tad nebuvo nieko stebėtina, jog nepažįstama dama pasibeldė į duris. Šįkart tai buvo svetimšalė, įspėjo ji iš margos kaip plaštakė suknelės, kokios nė viena čilietė nebūtų išdrįsusi vilkėti. Pasisveikino su ja net nešyptelėjusi ir pakvietė į vidų.

– Prašom sėsti, ponia. Kuo galėčiau pasitarnauti?

Panelė Roza atsisėdo ant pasiūlytos kėdės kraštelio, negalėdama ištarti nė žodžio. Visa, ką ji buvo pasirengusi išlieti, akimoju išgaravo iš galvos iš netikėto gailesčio tai moteriai, Elizai ir sau.

Ašaros plūstelėjo jai iš akių, užliedamos veidą ir širdį. Choakino Andietos motina sutrikusi paėmė jai už rankos.

– Kas jums, ponia? Kuo galėčiau jums padėti?

Ir tuomet panelė Roza savo gringiška ispanų kalba springdama ašaromis papasakojo, kad daugiau nei prieš savaitę dingo jos vienintelė duktė, kad ji buvo įsimylėjusi Choakiną, kad jiedu susipažinę prieš kelis mėnesius ir nuo to laiko mergina buvusi kaip nesava, beveik išprotėjusi iš meilės, visi tai matę, išskyrus ją pačią, nes ji žiūrėjusi tik savęs ir nieko nepaisiusi, laiku nesusirūpinusi, ir dabar jau esą per vėlu – jiedu pabėgo, Eliza sugriovė savo gyvenimą, kaip kitados ji pati sugriovė savo. Ir, nepajėgdama susitvardyti, panelė Eliza išklojo viską, nepažįstamai moteriai išpasakojo tai, ko niekam nebuvo atskleidusi, papasakojo apie Karlą Brecnerį ir savo našlaitišką meilę, apie dvidešimt metų, praslinkusių nuo to laiko ir nė sykio nepalietusių jos užsnūdusios širdies ir tuščių įsčių. Verkė kruvinomis ašaromis apraudodama netektis, tylomis kentėtas visą gyvenimą, geru išsiauklėjimu dangstomus pykčio proveržius, skaudžias lyg kalinio grandinės paslaptis, kurias slėpė, kad išlaikytų orumą, ir aistringą jaunystę, sugadintą tik todėl, jog jai buvo skirta gimti moterimi. Ir pagaliau išsiverkusi ji susivokė, jog sėdi nesuprasdama, kas jai atsitiko nei kodėl pamažėle jai darosi taip lengva ir skaidru širdyje.

– Išgerkite lašelį arbatos, – ilgai patylėjusi tarė Choakino motina ir padavė jai puodelį ištrupėjusiais kraštais.

– Meldžiu jus, būkite maloni ir pasakykite, ar Eliza ir jūsų sūnus myli vienas kitą? Juk aš ne beprotė, tiesa? – sukuždėjo panelė Roza.

– Galimas daiktas, ponia. Choakinas irgi atrodė kaip galvą pametęs, bet jis niekad man nėra minėjęs merginos vardo.

– Padėkite, man reikia žūtbūt susitikti su Eliza...

– Ranką pridėjusi prie širdies galiu jums pasakyti, kad ji ne su Choakinu.

– Iš kur jūs galite žinoti?

– Jūs sakote, jog dukrelė dingo vos prieš savaitę, ar ne? Mano sūnus išvyko gruodžio mėnesį.

– Išvyko? Kur?

– Nežinau.

– Suprantu, ponia. Jumis dėta, aš irgi stengčiausi jį ginti. Žinau, kad jūsų sūnus turi nemalonumų su teisingumu. Duodu jums žodį, kad jam padėsiu, mano brolis – *Britų bendrovės* direktorius ir padarys visa, ko tik paprašysiu. Aš niekam nesakysiu, kur yra jūsų sūnus, man tik reikia pasikalbėti su Eliza.

– Patikėkite, jūsų duktė ne su Choakinu.

– Aš žinau, jog Eliza išvyko jam iš paskos.

– Negali būti, ponia. Mano sūnus išvyko į Kaliforniją.

Grįžęs į Valparaisą žydru ledu pakrauta *Fortūna*, kapitonas Džonas Somersas tą pačią dieną susitiko su broliu ir seserimi, kaip paprastai jo laukiančiais prieplaukoje, bet, vos pamatęs jų veidus, suprato, jog atsitiko kažkas nepaprasta. Roza buvo mirtinai perbalusi ir, apsikabinusi su broliu, iškart prapliupo raudoti.

– Eliza dingo, – pranešė Džeremis, pilnas tokio įsiūčio, jog vos sugebėjo ištarti tuos žodžius.

Vos tik jiedu liko vieni, Roza papasakojo Džonui tai, ką ji sužinojo iš Choakino Andietos motinos. Tomis ilgomis kaip amžinybė dienomis laukdama savo mylimiausiojo brolio ir dėliodama paskirus faktus, įsitikino, jog mergina išvyko paskui mylimąjį Kalifornijon, nes, ja dėta, būtų taip ir pasielgusi. Rytojaus dieną Džonas Somersas ligi pat vakaro uoste klausinėjo apie Elizą ir sužinojo, kad ji nepirko bilieto į jokį laivą ir kad jos vardo nėra nė viename keleivių sąraše. Priešingai, rado įrašytą tokį Choakiną Andietą, išplaukusį gruodžio mėnesį. Jis tarė sau, jog, norėdama sumėtyti pėdas, mergina tikriausiai bus pasikeitusi pavardę, ir dar kartą apėjo visus, nusakydamas jos požymius, bet niekas nebuvo jos matęs. Mergina, ir dar tokia jauna, keliaujanti viena ar lydima indėnės, būtų išsyk patraukusi dėmesį, patikino jį žmonės; be kita ko, į San Franciską plaukia labai mažai moterų, daugiausia lengvo elgesio moterys, o kartais – kokio kapitono ar pirklio žmona.

– Ji negalėjo patekti į laivą, nepalikdama pėdsakų, Roza, – baigė kapitonas, išsamiai nupasakojęs savo paieškas.

– O Andieta?

– Jo motina tau nemelavo. Jis įrašytas į sąrašus.

– Jis pasisavino šiek tiek prekių iš *Britų bendrovės*. Esu įsitikinusi, kad jis taip padarė tik todėl, jog negalėjo kitaip prasimanyti pinigų kelionei. Džeremis net neįtaria, kad ieškomas vagis yra Elizos mylimasis, ir tikiuosi, jog niekada to nesužinos.

– Ar tau, Roza, nepabosta turėti tiek paslapčių?

– O ką daryti? Mano gyvenimas – vien regimybė, nėra nieko tikra. Džeremis – tai lyg akmuo, tu jį pažįsti ne prasčiau už mane. Ką darysim su dukrele?

– Rytoj išplaukiu į Kaliforniją, garlaivis jau pakrautas. Jeigu ten iš tiesų tiek mažai moterų, kaip sakoma, bus nesunku ją surasti.

– To negana, Džonai!

– Gal esi sugalvojusi ką nors geresnio?

Tą vakarą, bevalgant vakarienę, panelė Roza dar sykį primygtinai reikalavo griebtis visų įmanomų priemonių ir surasti merginą. Džeremis, kuris laikėsi atstu nuo sesers karštligiškos veiklos, nieko nepatardamas nei reikšdamas kokius jausmus, nebent dygėdamasis tuo, jog buvo įveltas į viešą skandalą, pasakė, kad dėl Elizos neverta kelti tokios sumaišties.

– Visa ta isterija man įkyrėjo. Siūlau apsiraminti. Ko jos ieškoti? Kad ir surasite, daugiau ji neįkels kojos į šiuos namus, – pareiškė jis.

– Eliza tau nieko nereiškia? – sviedė jam panelė Roza.

– Čia visai kas kita. Ji padarė nepataisomą klaidą ir privalo už tai atkentėti.

– Kaip aš kad kenčiu kone dvidešimt metų?

Valgomajame stojo ledinė tyla. Jie niekada atvirai neprasitardavo apie praeitį, ir Džeremis netgi nenumanė, ar Džonas žino, kas nutiko seseriai su Vienos tenoru, nes šis stengėsi apie tai neužsiminti.

– Apie ką tu šneki, Roza? Aš tau atleidau ir priėmiau atgal į namus. Tu neturi ko man prikišti.

– Kodėl tu buvai toks kilnus man ir negali toks būti Elizai?

– Nes tu mano sesuo ir aš privalau tave globoti.

– O Eliza mano duktė, Džeremi!

– Ji ne tavo duktė. Mes neturime jai jokių įsipareigojimų: ji nepriklauso mūsų šeimai.

– Priklauso! – suriko panelė Roza.

– Gana! – nutraukė kapitonas, kumščiu taip trenkdamas į stalą, jog pašoko lėkštės ir taurės.

– Priklauso, Džeremi. Eliza – mūsų šeimos narys, – kūkčiodama pakartojo panelė Roza, susiėmusi rankomis veidą. – Ji – Džono duktė...

Tuomet sesuo ir brolis atskleidė Džeremiui paslaptį, kurią saugojo šešiolika metų. Tas nekalbus vyras, toks santūrus, jog atrodė abejingas bet kokiems jausmams, pirmąsyk pratrūko, ir visa tai, ko jis, tobulos britų savitvardos laikydamasis, neišsakė visus keturiasdešimt šešerius metus, gaivalingai išsiveržė priekaištų, apmaudo ir pažeminimo srautu: tik pamanykit, koks aš buvau kvailas, Dieve mano, gyvenau po tuo pačiu stogu, kur sukosi gūžtą melas, ir nieko neįtariau įsitikinęs, jog mano brolis ir sesuo – padorūs žmonės ir tarp mūsų viešpatauja pasitikėjimas vienas kitu, o tuo tarpu viskas buvo apgaulė ir klasta, ir nežinia, kiek dar kitokių dalykų jūs nuolat slėpėte nuo manęs, bet dabar tai jau viršūnė, kurių velnių nieko man nesakėte, ką aš jums padariau, kad elgėtės su manim kaip su pabaisa, kad vedžiojate mane už nosies, kad piktnaudžiaujate mano kilnumu ir drauge mane niekinate, nes tik niekinant kitą žmogų galima va šitaip jį mulkinti ir laikyti atstu, aš jums reikalingas tik sąskaitoms apmokėti, taip buvo visą gyvenimą, jau tada, kai buvome vaikai, amžinai už akių tyčiodavotės iš manęs...

Netekę žado, nebeišmanydami kaip pasiteisinti, Roza ir Džonas sustingę klausėsi pykčio proveržio, o kai Džeremis nuščiuvo nebežinodamas, ką dar sakyti, valgomajame įsivyravo ilga tyla. Visi trys jautėsi išsekę. Pirmą kartą gyvenime jie susidūrė akis į akį, nepaisydami nei mandagumo, nei gerų manierų. Atrodė, jog nepataisomai prarasta kažkas esminga – tai, kas palaikė lengvai pa-

žeidžiamą jų būvio pusiausvyrą, lyg stalą trimis kojomis. Vis dėlto Džeremis pamažu atsipeikėjo, perbraukė užkritusius ant kaktos plaukus ir pasitaisė persisukusį kaklaraištį, veidas vėl atgavo įprastą išdidžią ir neįžvelgiamą išraišką. Tuomet panelė Roza atsistojo, iš užpakalio priėjo prie jo kėdės ir uždėjo ranką ant peties – tik šitaip išdrįso prisiliesti, jausdama, kaip širdis plyšta iš meilės tam vienišam broliui, atstojusiam jai tėvą, tam tyliam ir melancholiškam žmogui, kuriam niekada nesiteikė pažvelgti į akis. Tiesą pasakius, nieko apie jį nežinojo ir per visą gyvenimą niekada nebuvo prie jo prisiglaudusi.

Tūkstantis aštuoni šimtai trisdešimt antrųjų metų kovo penkioliktosios rytą, eidama į sodą, Mama Fresija užkliuvo už laikraščiu uždengtos paprasčiausios Marselio muilo dėžės. Susidomėjusi priėjo arčiau pažiūrėti ir, kilstelėjusi laikraštį, pamatė naujagimį. Klykdama įbėgo į vidų, ir tuojau pat prie vaikelio palinko panelė Roza. Tuomet ji buvo dvidešimties metų, žavi ir žydinti kaip persikas, vilkėjo topazo spalvos suknele, ir vėjas plaikstė jos palaidus plaukus, – tokią ją prisimindavo ar įsivaizduodavo Eliza. Abi moterys pakėlė dėžę ir įnešė į siuvamąjį kambarį, nuklojo popierius ir išėmė mergytę, negrabiai suvyniotą į vilnonę megztą liemenę. Mergytė neilgai buvusi lauke, nutarė jiedvi, nes šiltutė ir saldžiai miegojusi, nors rytą pūtęs žvarbus vėjas. Panelė Roza paliepė indėnei atnešti švarų apklotą, paklodžių ir žirkles vystyklams karpyti. Kai Mama Fresija sugrįžo, megzta liemenė jau buvo dingusi, ir nuogas kūdikis klykė panelės Rozos glėbyje.

– Iškart atpažinau liemenę. Pati buvau ją Džonui numezgusi prieš metus. Paslėpiau ją, nes ir tu būtum atpažinęs, – paaiškino ji Džeremiui.

– O kas buvo Elizos motina, Džonai?

– Neprisimenu jos vardo...

– Nežinai, kuo ji buvo vardu! Kiek pamestinukų esi paleidęs pasaulin? – sušuko Džeremis.

– Tokia mergina iš uosto, jauna čilietė, prisimenu, jog buvo gražutė. Niekad jos daugiau nebemačiau ir nežinojau, kad ji nėščia. Kai po kelerių metų Roza man parodė liemenę, prisiminiau,

kad paplūdimyje uždėjau ją tai merginai ant pečių, nes buvo šalta, o paskiau pamiršau atsiimti. Turėtum suprasti, Džeremi, toks jūreivių gyvenimas. Aš ne koks galvijas...

– Buvai girtas.

– Galimas daiktas. Supratęs, jog Eliza – mano duktė, bandžiau susirasti motiną, bet ji buvo dingusi. Gal mirė, nežinau.

– Šiaip ar taip, ta moteris nutarė, jog mums priklauso auginti vaikelį, Džeremi, ir aš niekada nesigailėjau, kad ja rūpinausi. Mes ją mylėjome, prižiūrėjome, kad jai nieko netrūktų, išauklėjome. Gal motina negalėjo jai nieko duoti, todėl ir atnešė Elizą, suvyniotą į liemenę, kad žinotume, kas jos tėvas, – pridūrė panelė Roza.

– Ir tai viskas? Nutrinta liemenė? Tai joks įrodymas! Bet kas galėjo būti jos tėvas. Ta moteriškė labai gudriai nusikratė savo vaiko.

– Ne veltui būgštavau, kad tu šitaip atsiliepsi, Džeremi. Kaip tik todėl anuomet tau nieko nesakiau, – atsakė sesuo.

Išsiskyrusi su Tao Čienu, po trijų savaičių Eliza išvyko drauge su penkiais auksakasiais, plaunančiais auksą Amerikos upės pakrantėse. Ji keliavo ne viena. Tą dieną, išvykdama iš Sakramento, prisidėjo prie būrio čiliečių, traukiančių aukso telkinių link. Čiliečiai nusipirko arklių, bet nė vienas jų nieko neišmanė apie gyvulius, ir meksikiečiai apsukriai nuslėpė arklių ir mulų amžių ir trūkumus. Tai buvo lopais nusišėrę gaištarai, gražiai padažyti ir prišerti kvaišalų, tad po kelių valandų kelio jie nusiplūkė ir klibikščiuodami vėžlino koja už kojos. Kiekvienas raitelis vežėsi ganėtinai įrankių, ginklų ir žalvarinių indų, ir gūdus karavanas stūmėsi pirmyn, metalui žvangant. Bekeliaudami jie mėtė kai kuriuos rykus palei kryžius, styrančius ten, kur palaidoti žuvę auksakasiai. Eliza pasivadino Eliju Andieta ir pasisakė, jog neseniai atvykusi iš Čilės, motinos pasiųsta ieškoti brolio Choakino, ir pasirengusi skersai išilgai išnaršyti Kaliforniją ir atlikti savo priedermę.

– Kiek tau metų, snargly? – klausė žmonės.

– Aštuoniolika.

– Iš pažiūros atrodai keturiolikos. Ar nesi per jaunas aukso ieškoti?

– Man aštuoniolika, ir aš ieškau ne aukso, o brolio Choakino, – atsakinėjo ji.

Čiliečiai buvo jauni, linksmi ir vis dar laikėsi žvaliai, neprarasdami įkarščio, paskatinusio palikti gimtąją šalį ir išklysti taip toli laimės ieškoti, nors jau pamažu ėmė suvokti, jog čia lobiai po kojomis nesimėto, kaip jiems pasakojo žmonės. Iš pradžių Eliza dangstėsi veidą, ant kaktos užsismaukdama skrybėlę, bet netrukus pastebėjo, kad vyrai nelabai žiūri vienas į kitą. Įsiteigę mintį, jog tai berniūkštis, nebesistebėjo nei jo kūno linijomis, nei balsu ir įpročiais. Rūpindamiesi kiekvienas savimi, nepaisė, kad ji šlapinasi skyrium, ir kai jie, užtikę kokį seklų ežeriūkštį, nusirengia ir puola į vandenį atsigaivinti, ji pasineria nenusirengusi ir netgi nenusiėmusi skrybėlės, sakydama, jog ta pačia proga išsimaudo ir išsiskalbia drabužius. Kita vertus, švara visiems mažiausiai rūpėjo, ir po kelių dienų ji apskreto ir sušuto ne ką mažiau už keliabendrius. Ji suprato, jog nešvara visus sulygina: savo jautria uosle vos skirdavo savo kvapą nuo kitų. Šiurkščios drobinės kelnės gremžė kojas, be to, nebuvo pratusi ilgai joti ir kitą dieną, ligi kraujų nusitrynusi sėdmenis, jau nebepajėgė žengti nė žingsnio; kiti, beje, irgi buvo miestiečiai ir kentėjo ne ką mažiau. Karštas ir sausas klimatas, troškulys ir uodų spiečiai veikiai įvarė neviltį ir užgniaužė bet kokį norą juokauti. Jojo tylėdami, žvangant rykams, dar nieko nenuveikę, o jau gailėdamiesi, kad leidosi į tą žygį. Ištisas savaites ieškojo tinkamos vietos, kur galėtų įsikurti ir plauti auksą, o Eliza tuo tarpu naudojosi proga teirautis apie Choakiną Andietą. Ir gautos nuorodos, ir prastai nubraižyti žemėlapiai pasirodė niekam tikę, nes kai tik jie aptikdavo auksingą vietą, ten jau būdavo šimtai anksčiau atvykusių auksakasių. Kiekvienas turėjo teisę pareikalauti šimto kvadratinių pėdų sklypo, paženklindavo jį ir dirbdavo kas dieną, o kur nors pasišalindamas privalėdavo palikti savo įrankius, ta-

čiau jeigu nepasirodydavo daugiau nei dešimt dienų, bet kas galėdavo jį užimti ir įsiregistruoti. Patys sunkiausi nusikaltimai – svetimo sklypo užgrobimas prieš laiką ir vagystė – būdavo baudžiami pakariant arba nuplakant, teisingumą vykdydavo patys auksakasiai, atlikdami teisėjų, prisiekusiųjų tarėjų ir budelių pareigas. Visur jie susitikdavo su būriais čiliečių. Juos galėjai pažinti iš drabužių ir tarties, jie jausmingai glėbesčiuodavosi, vaišindavo vieni kitus arbata, *mate*, degtine ir džiovinta mėsa, *charqui*, vaizdingai pasakodavo savo bėdas ir negandas ir po žvaigždėtu dangumi dainuodavo ilgesingas dainas, bet rytojaus dieną atsisveikindavo per daug nesileisdami į sentimentus. Iš ypatingos tarties ir pašnekesių Eliza suprato, jog kai kurie buvo ponaičiukai iš Santjago, dabitos aristokratėliai, prieš kelis mėnesius vaikštinėję pomaduotais plaukais, su durtiniais, lakiniais batais ir zomšinėmis pirštinėmis, tačiau aukso telkiniuose buvo beveik neįmanoma jų atskirti nuo prasčiokų, su kuriais jie dirbdavo kaip lygūs su lygiais. Luominiai prietarai ir manieringumas išgaruodavo vos susidūrus su rūsčia kasyklų tikrove, bet anaiptol ne rasinė neapykanta, menkiausia dingstimi pratrūkstanti kruvinomis peštynėmis. Gringai ypač nekentė čiliečių, kurie buvo patys gausiausi ir versliausi visoje pietų amerikiečių bendruomenėje. Eliza girdėjo, kad San Franciske, būriui girtų australų užpuolus Mažąją Čilę, kilo tikros kautynės. Aukso telkiniuose darbavosi nemaža čiliečių bendrovių, atvežusių kaimų peonus, kumečius, kurie iš kartos į kartą kentė baudžiavą ir dirbo už menką atlyginimą, nė nesistebėdami, jog auksas priklauso ponams, o ne tiems, kas jį plauna. Jankių akimis žiūrint, tai buvo ne kas kita, kaip vergovė. Amerikiečių įstatymai buvo palankūs pavieniams asmenims: sklypas būdavo tokio dydžio, kokį gali apdirbti vienas žmogus. Čiliečių bendrovės nepaisydavo įstatymo ir, norėdamos užgrobti kuo daugiau žemės, įregistruodavo sklypus kiekvieno peono vardu.

Aukso telkiniuose galėjai sutikti visokiausių žmonių: įvairiausių tautybių baltųjų flaneliniais marškiniais, susikišusių kelnes į batus ir su dviem revolveriais už diržo; kinų dygsniuotais vatinu-

kais ir plačiomis kelnėmis; plikašiknių indėnų nudryžusiais kariškais mundurais; meksikiečių baltais medvilniniais drabužiais ir dideliausiomis plačiakraštėmis skrybėlėmis; pietų amerikiečių trumpais pončais ir plačiais odiniais diržais, kuriuose jie laikydavo peilį, tabaką, paraką ir pinigus; atvykėlių iš Sendvičių salų, kurie vaikščiodavo basi, apsijuosę blizgančio šilko strėnjuostėmis, – rasių, kultūrų, religijų ir tikėjimų mišinys, apsėstas vienos vienintelės minties. Eliza visų teiravosi Choakino Andietos, kiekvieną prašydama perduoti, kad jo ieškąs brolis Elijas. Juo toliau ji keliavo, juo geriau suvokė, koks beribis tas kraštas ir kaip sunku bus surasti mylimąjį tarp penkiasdešimt tūkstančių svetimšalių, knibždėte knibždančių kiek akys mato.

Būrys nusikamavusių čiliečių pagaliau ryžosi apsistoti. Kepinant nepakenčiamam karščiui, jie atvyko į Amerikos upės slėnį dviem mulais ir Elizos arkliu – visi kiti krito kelyje. Žemė buvo išdžiūvusi ir suskeldėjusi, aplink nieko daugiau neaugo, tik pušys ir ąžuolai, bet užtat iš kalnų leidosi vaiski ir srauni upė, šniokšdama per slenksčius ir lyg peiliu perrėždama slėnį. Abiejuose upės krantuose driekėsi virtinių virtinės vyrų, kurie kasė smėlį į kibirus ir plovė jį, supylę į lovius, panašius į lopšį. Dirbo vienplaukiai, įsibridę į ledinį vandenį, kiaurai peršlapę; miegojo sukritę ant plikos žemės, nepaleisdami ginklo iš rankų, valgė sudžiūvusią duoną ir sūdytą mėsą, gėrė nešvarų vandenį, tekantį iš aukštupio, kur darbavosi šimtų šimtai kitų auksakasių, ir tokį prastą alkoholį, jog diduma nepagydomai susigadindavo kepenis arba išprotėdavo. Per kelias paskutines dienas Eliza matė, kaip raitydamiesi iš skausmo ir apsiputoję nuo pasiutligės mirė du vyrai, ir mintyse dėkojo išmintingajam Tao Čienui, draudusiam jai gerti nevirintą vandenį. Netgi labai norėdama gerti, laukdavo vakaro, kol jie apsistos nakvynės, ir ten užsivirindavo vandens arbatai plikyti. Kartais nuskardėdavo džiaugsmingi šauksmai: kas nors aptikdavo aukso grynuolį; tačiau diduma tenkindavosi keliais gramais vertingų smilčių, išplautų iš tonų bergždžios žemės. Prieš kelis mėnesius skaidriame vandenyje retkarčiais sužibėdavo auksas, bet veikiai žmogaus godumas sudarkė gamtą: kraštovaizdį bjaurojo kauburiai žemių ir

akmenų, dideliausios duobės, kita vaga nukreiptos upės ir upelės, virtusios vadaksniais ir pelkėmis, tūkstančiai riogsančių kelmų, kur kitados dunksojo miškas. Rausiantis prie tauriojo metalo, reikėjo nežmoniško ryžto ir jėgų.

Eliza neketino užsilikti, bet jautėsi tokia išvargusi, jog nebeturėjo sveikatos toliau keliauti viena, kur akys mato. Jos keliabendriai užėmė kraštinį sklypą šalia kitų auksakasių, gana toli nuo kaimelio, dygstančio toje vietovėje aplink smuklę ir krautuvę, kur galėjai nusipirkti būtiniausių prekių. Jų kaimynai buvo trys oregoniečiai, kurie neįtikėtinai atkakliai dirbo ir girtuokliavo ir nė nežadėjo gaišti laiko sveikindamiesi su atvykėliais, – priešingai, beregint pareiškė, jog, jų įsitikinimu, *skretenos* neturi teisės kišti nagų prie amerikiečių žemės. Vienas čilietis atrėmė pareikšdamas, kad ir jie neturi jokių teisių į žemę, priklausančią indėnams, ir būtų buvę prieita iki kruvinų riaušių, jeigu kiti nebūtų įsikišę ir jų atvėsinę. Aplink be atvangos žvangėjo kastuvai, kaukšėjo kirtikliai, šniokštė vanduo, dundėjo risdamiesi akmenys, skambėjo keiksmai, bet dangus buvo giedras ir kvepėjo lauramedžių lapais. Mirtinai išvargę čiliečiai išdribo ant žemės, tuo tarpu apsimetėlis Elijas Andieta užkūrė nedidelį laužą kavai išsivirti ir pagirdė arklį. Pasigailėjusi vargšų mulų, pagirdė ir juos, nors tie priklausė kitiems, ir nukėlė nuo jų krovinius, kad galėtų atsipūsti. Iš nuovargio viskas drumstėsi akyse, virpėjo kojos per kelius, ir Eliza suprato, jog Tao Čienas sakė teisybę perspėdamas, kad, prieš leidžiantis į tokią kelionę, pirmiausia reikia atgauti jėgas. Ji prisiminė lūšnelę Sakramente, suremtą iš lentgalių ir brezento atraižų, kur šiuo metu tikriausiai jis meditavo arba teptuku ir tušu rašė savo dailia rašysena. Ji nusišypsojo pagalvojusi, kaip vis dėlto keista, jog ilgisi anaiptol ne panelės Rozos ramaus siuvamojo kambarėlio ir ne šiltos Mamos Fresijos virtuvės. Kaip aš pasikeičiau, atsiduso ji, žiūrėdama į savo pūslėtas, saulės negailestingai nudegintas rankas.

Rytojaus dieną keliabendriai ją nusiuntė į krautuvę nupirkti būtiniausių maisto produktų ir vieno tų lopšių smėliui plauti, nes pamatė, jog tas padargas nepalyginamai geresnis už jų niekingas

geldas. Vienintelė kaimelio gatvė – jei tą laužyną būtų galima pavadinti kaimeliu – buvo atmatomis nuklota dumblynė. Krautuvė, iš rąstų ir lentų suręsta troba, buvo tos viengungių bendruomenės gyvenimo židinys. Ten galėjai nusipirkti beveik visko, ko širdis geidžia, pilstomo alkoholio ir maisto. Vakarais, susirinkus išgerti auksakasiams, savo melodijomis lankytojus linksmindavo smuikininkas, kai kurie vyrai užsikišdavo už diržo nosines, atlikdami moterų vaidmenį, o kiti kviesdavo juos šokti. Per daugelį mylių aplink nebuvo nė vienos moters, tik retkarčiais užsukdavo mulų traukiamas prostitučių furgonas. Vyrai nekantraudami jų laukdavo ir dosniai mokėdavo. Krautuvininkas, plepus geraširdis mormonas, turėjęs Jutoje tris žmonas, duodavo prekių skolon visiems tiems, kas atsiversdavo į jo tikėjimą. Buvo abstinentas ir, prekiaudamas svaigalais, pliekdavo girtuokliavimo ydą. Girdėjęs apie tokį Choakiną, ir pavardė buvusi lyg ir Andieta, atsakė jis pasiteiravusiai Elizai, bet jau seniai čia lankęsis, ir nežinąs, kurion pusėn jis pasidavęs. Prisimenąs jį, nes buvęs įsivėlęs į amerikiečių ir ispanų riaušes dėl vieno sklypo. Ar čiliečių? Galimas daiktas, žinąs tik tiek, jog kalbėjęs ispaniškai, gal meksikietis, atsakė jis, jam visi *skretenos* panašūs kaip du vandens lašai.

– Ir kuo viskas baigėsi?

– Amerikiečiai užėmė sklypą, ir anie turėjo nešdintis. O kaipgi kitaip galėjo baigtis? Choakinas ir dar vienas vyras čia, krautuvėje, laikėsi keletą dienų. Paklojau jiems štai ten, kampe, kad pailsėtų ir atgautų jėgas, nes atrodė nusikalę. Neblogi žmonės. Gerai prisimenu tavo brolį, toks juodaplaukis, didelėmis akimis, gana išvaizdus.

– Tas pats, – tarė Eliza, ir širdis ko neiššoko iš krūtinės.

TREČIA DALIS

1850 – 1853

Eldoradas

Šurmuliuojant užkaitusiai miniai, keturi vyrai atvedė lokį. Po du iš kiekvienos pusės laikydami už storų virvių, atvilko jį į aikštės vidurį ir dvidešimties pėdų ilgumo grandine pririšo prie stulpo, o paskui dar penkiolika minučių užgaišo, kol atmazgė virves, tuo tarpu šis, dūkdamas iš įsiūčio, taikėsi užgriebti ką nors nagais ir dantimis. Svėrė daugiau nei šešis šimtus kilogramų, buvo tamsiai rudo plauko, lopais nusišėręs, išplėšta akimi, ankstesnių grumtynių randais išmarginta nugara, bet dar jaunas. Apsiputojęs šiepė dideliausias geltonas iltis. Atsistojęs ant užpakalinių letenų, bergždžiai švaistėsi savo priešistoriniais nagais, vienintele akimi dėbčiodamas į minią ir beviltiškai stengdamasis nusitraukti nuo grandinės.

Kaimelis išdygo per kelis mėnesius tuščioje vietoje, klajūnai surėmė jį akies mirksniu, nė negalvodami, kad ten jis stovės per amžius. Vietoj bulių grumtynių arenos, kaip visuose Kalifornijos meksikiečių miesteliuose ir kaimuose kad įprasta, vidury kaimo buvo lentomis aptverta apskrita aikštė arkliams išjodinėti ir mulams laikyti, o aplink ją – žiūrovų tribūnos. Tą lapkričio popietę pilkas kaip plienas dangus grasinosi pratrūkti liūtimi. Buvo nešalta, žemė buvo perdžiūvusi. Už aptvaro šimtai žiūrovų lyg susitarę pašaipiai atsiliepdavo į kiekvieną žvėries suriaumojimą. Ne ką mažiau nei į lokį visų akys krypo į vieninteles moteris, šešias jaunas meksikietes baltomis siuvinėtomis suknelėmis, rūkančias savo įprastines suktines, – vyrai sveikino jas šaukdami *bravo* ir ėjo lažybų leisdami per rankas butelius svaigalų ir kapšelius aukso smilčių. Toje susivėlusių prasčiokų minioje ypač

traukė akį lošėjai miestiškais drabužiais, įmantriomis liemenėmis, plačiais kaklaraiščiais ir su cilindrais ant galvų. Trys muzikantai smuikais grojo populiariausias melodijas, ir, vos tik jiems šauniai užplėšus „Oi Siuzana", auksakasių himną, į sceną iškurnėjo du barzdoti klounai, persirengę moterimis, ir, skambant blevyzgoms bei aidint plojimams, apibėgo olimpinį ratą, kilnodami sijonus ir rodydami apžėlusias kojas ir nėriniuotas kelnaites. Žiūrovai leipdami juokais padėkojo jiems audringais plojimais ir dosniai apibėrė monetomis. Jiems dingus, iškilmingi korneto skardai ir būgnų dundėjimas paskelbė bulių kautynių pradžią, ir sudirgusi minia suriaumojo nesavu balsu.

Pasimetusi minioje, Eliza stebėjo žavėdamasi ir baisėdamasi. Ji kirto lažybų iš to trupučio atlikusių pinigų, tikėdamasi per kelias minutes praturtėti. Trečiąkart nuskardėjus kornetui, atsivėrė sunkūs mediniai vartai, ir šnopšdamas įbėgo jaunas juodas bulius blizgančiais šonais. Akimirką tribūnose stojo tyla, ir tuojau pat žiūrovai pasitiko jį vieningu kauksmu *bravo!* Bulius stabtelėjo sutrikęs, aukštai iškėlęs galvą ilgais nenudildytais ragais ir, priekinėmis kanopomis kasdamas žemę, budriai apsižvalgė aplink, kol galiausiai jo dėmesį patraukė lokio urzgimas. Šis jį pamatė ir, per kelis žingsnius nuo stulpo paskubomis išrausęs duobę, įsirangė į ją ir prisiplojo prie žemės. Žiūrovams staugiant, bulius nunėrė galvą, įsirėžė ir, apspangęs iš įsiūčio, leidosi šuoliais šnopšdamas, purslodamas ir keldamas debesis smilčių. Lokys jo jau laukė. Šonu atrėmė pirmąjį ragų smūgį, nuo kurio storame kailyje atsivėrė kraujuojanti žaizda, bet nepasitraukė nė per sprindį. Bulius suglumęs pustekiniais apibėgo aikštę, kurstomas žiūrovų keiksmų, paskiau puolė dar sykį, bandydamas užgriebti lokį ragais, bet šis gulėjo prisiplojęs ir badomas nė nekrustelėjo, kol galiausiai, ištaikęs progą, taikliu letenos kirčiu rėžė jam per snukį. Plūsdamas kraujais ir netverdamas skausmu, apdujęs gyvulys įniko aklai badyti priešininką, sužeidė ragais, bet nesugebėjo išguiti iš duobės. Staiga lokys pašoko, apglėbė buliui kaklą, suspausdamas siaubingais gniaužtais, ir suleido iltis į sprandą. Keletą prailgusių minučių jiedu sukosi tame rate, kiek leido grandinė, kraujui plūstant ant žemės ir

tribūnose riaumojant žiūrovams. Pagaliau šiaip ne taip išsivadavęs, visas pasruvęs kraujais, bulius svyruodamas, linkstančiomis kojomis paėjėjo kelis žingsnius į šalį, paskui neišsilaikęs suklupo ir susmuko vietoje. Vyrai griausmingais riksmais pasveikino lokio pergalę. Į aptvarą įjojo du raiteliai, paleido šūvį buliui į tarpuakį ir, pririšę už pasturgalinių kojų, išvilko. Eliza bjaurėdamasi prasiskynė kelią vartų link. Prakišo paskutinius keturiasdešimt dolerių.

Tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintųjų metų vasarą ir rudenį Eliza keliavo raita išilgai Aukso Gyslos iš pietų į šiaurę, nuo Mariposos iki Daunivilio, o paskui per skardingus kalnus grįžo atgal nuo upių ir upelių ligi pat Sieros Nevados atšlaičių sekdama vis blankesniais Choakino Andietos pėdsakais. Iš pradžių klausinėjami žmonės menkai prisiminė nusakomų požymių asmenį tokiu vardu, bet į metų pabaigą jo paveikslas vis labiau ryškėjo skatindamas merginą ieškoti toliau. Ji paleido gandą, kad jo ieškąs brolis Elijas, ir per tuos mėnesius ne kartą girdėjo aidą atkartojant savo pačios balsą. Ne kartą, pasiteiravus apie Choakiną ir dar nespėjus pasisakyti vardo, žmonės atpažindavo ją kaip pastarojo brolį. Tame laukiniame krašte paštas iš San Francisko vėluodavo ištisus mėnesius, laikraščiai ateidavo savaitės senumo, bet žinios iš burnos į burną plisdavo greitai. Nejaugi Choakinas nenugirdo, kad jo ieškoma? Brolių jis neturi, tad privalėtų susivokti, kas yra tasai Elijas, o turėdamas bent lašelį nuovokos, kalbėjo pati sau viena, galėtų susieti tą vardą su jos, Elizos, vardu; bet jeigu net nieko neįtaria, bent jau turėtų susidomėti, kas tasai žmogus, kuris skelbiasi jo giminaičiu. Naktimis vargiai galėdavo užmigti, kankinama abejonių ir negalėdama nusikratyti minties, jog mylimasis neatsiliepia tik todėl, kad yra žuvęs arba nepageidauja su ja susitikti. O jeigu jis iš tikrųjų jos vengia, kaip nejučia jai užsiminė Tao Čienas? Ištisas dienas ji praleisdavo balne, miegodavo ant grynos žemės nenusirengusi, užsiklojusi stora vilnone skara ir po galva pasikišusi batus. Ji jau seniai nustojo dygėtis nešvara ir prakaito šutu, valgydavo ištaikiusi progą ir laikydavosi vienintelių atsargumo priemonių – norėdama gerti, virindavosi vandenį ir nežiūrėdavo gringams į akis.

Tuo metu po Kaliforniją bastėsi daugiau kaip šimtas tūkstančių argonautų, ir vis dar plaukė nauji būriai. Išsisklaidę per visą Aukso Gyslą, jie vertė viską aukštyn kojomis, griovė kalnus, kita vaga kreipė upes, naikino miškus, trupino uolas, iš vienos vietos į kitą kilnojo tonų tonas smėlio ir rausė milžiniškas duobes. Ten, kur pasitaikydavo aukso, idiliškas kraštovaizdis, nekitęs nuo amžių pradžios, virsdavo košmaru. Gyvenimas buvo sunkus, bet Eliza ilgainiui atgavo jėgas ir pamiršo ankstesnę baimę. Mėnesinės prasidėjo iš naujo pačiu netinkamiausiu laiku, kai vyrų draugijoje buvo sunku tai nuslėpti, bet ji apsidžiaugė supratusi, kad organizmas pagaliau atgavo sveikatą. „Tavo adatos man padėjo, Tao. Tikiuosi, jog ateityje susilauksiu vaikų“, – rašė ji savo bičiuliui, įsitikinusi, kad jis viską supras iš tų kelių žodžių. Ji niekad nesiskyrė su savo ginklais, nors ir nemokėjo jais naudotis ir vylėsi, jog niekada neprireiksią jų griebtis. Tik vieną kartą iššovė į orą, norėdama nubaidyti pernelyg arti priėjusius indėnų vaikus, nes tie pasirodė jai grėsmingi, bet jeigu būtų tekę su jais susiremti, būtų gavusi į kaulus – mat iš penkių žingsnių nebūtų pataikiusi į mulą. Ji neišmoko šaudyti, bet užtat dar labiau ištobulino savo sugebėjimą tapti nepastebima. Galėjo nepastebimai įjoti į kaimą, įsimaišyti į būrelį pietų amerikiečių, tarp kurių tokios išvaizdos bernėkas niekam nekrinta į akis. Eliza išmoko tobulai mėgdžioti perujiečių ir meksikiečių tartį, tad galėdavo įsimaišyti tarp jų ieškodama prieglobsčio. Taipgi perėjo nuo britų anglų kalbos prie amerikiečių ir išmoko sūdresnių žodelių, kad gringai laikytų ją sava. Įsitikino, kad jie gerbia ją, kai ji kalba kaip jie: svarbiausia nesiaiškinti, šnekėti kaip galima mažiau, nieko neklausinėti, dirbti už pilvą, į užgaules neatsakinėti tuo pačiu ir nesiskirti su kišenine Biblija, kurią ji nusipirko Sonoroje. Didžiausi storžieviai, ir tie prietaringai gerbė tą knygą. Jie stebėdavosi tuo pienburniu, vakare moterišku balsu skaitančiu Šventąjį Raštą, bet atvirai nesityčiodavo, – priešingai, kai kurie imdavosi jį globoti, pasiryžę išlyginti šonus kiekvienam, kas išdrįstų iš jo šaipytis. Tie šiurkštūs vieniši žmonės, kaip mitiniai graikų didvyriai išvykę ieškoti lobių, priversti tenkintis mažu, dažniausiai ligoti, linkę smurtauti, pasinešę į alkoholį, širdies gi-

lumoje trokšdavo švelnumo ir tvarkos. Jie ašarodavo dainuodami romantiškas dainas, būdavo pasirengę mokėti aukso kainą už gabalėlį obuolių pyrago, kuris bent akimirką užglostydavo gimtųjų namų ilgesį; darydavo didžiausią lankstą, kad galėtų užeiti į trobą, kur yra vaikų, ir tylomis žiūrėdavo į juos kaip į kokį stebuklą.

„Nebijok, Tao, aš ne beprotė, nekeliauju viena, – rašė Eliza savo bičiuliui. – Čia reikia jodinėti dideliais būriais, gerai ginkluotiems ir budriems, nes pastaraisiais mėnesiais pagausėjo piktadarių gaujų. Indėnai laikosi veikiau taikiai, nors pažiūrėti atrodo grėsmingi, tačiau, užklupę nesugebantį priešintis raitelį, gali atimti patį brangiausią turtą: arklį, ginklus ir batus. Aš deduosi prie kitų keliauninkų: prekeivių, su savo prekėmis keliaujančių per kaimus, auksakasių, ieškančių naujų telkinių, ūkininkų šeimų, medžiotojų, nekilnojamojo turto agentų ir perpirklių, pamažu užplūstančių Kaliforniją, lošėjų, plėšikų, advokatų ir kitokių pašlemėkų, kurie paprastai esti patys nuotaikingiausi ir tauriausi pakeleiviai. Klajoja čia ir pamokslininkų, daugiausia jaunų, iš pažiūros Dievo apšviestųjų. Tik pamanyk, kokio reikia tikėjimo, kad keliautum tris tūkstančius mylių per laukines stepes grumtis su kitų ydomis. Pilni jėgų ir įkarščio, jie palieka savo kaimus, pasiryžę skelbti Kristaus žodį tuose tolimuose užkampiuose, nepaisydami nei kliūčių, nei kelionės sunkumų, nes juos laimina Dievas. Auksakasius jie vadina „aukso veršio garbintojais". Paskaityk Bibliją, Tao, kitaip tu niekada nesuprasi krikščionių. Pastoriams nebaisūs vargai ir negandos, tačiau dažniausiai jie palūžta susidūrę su nenumaldomu žmonių godumu. Miela malonu žiūrėti, kokie jie žavūs ir nekalti atrodo tik atvykę, ir kaip graudu susidurti su jais, kai jie, Dievo apleisti, negailestingai kepinant saulei, ištroškę varganai keliauja iš vienos stovyklos į kitą, aikštėse ir smuklėse sako pamokslus abejingiems žmonėms, kurie klausosi jų nė skrybėlių nenusivožę ir po to bėga nusilakti su pasileidusiomis moterimis. Kartą, Tao, susipažinau su būreliu klajojančių aktorių, apsistojančių kaimuose palinksminti žmonių savo panto-

mimomis, šmaikščiais kupletais ir bukomis komedijomis. Keliavau su jais keletą savaičių, ir jie prisiprašė mane vaidinti savo spektakliuose. Jei pasitaikydavo pianinas, skambindavau, o jeigu ne – būdavau trupės dama, ir visi žavėdavosi manimi, kai atlikdavau moters vaidmenį. Galų gale turėjau juos palikti, nes ėmiau kraustytis iš proto nesuvokdama, ar esu moteris ir vaidinu vyrą, ar esu vyras ir vaidinu moterį, ar apskritai esu gamtos nesusipratimas."

Eliza susidraugavo su laiškininku ir, kada tik galėdama, jodavo su juo, nes jis greitai keliaudavo ir turėjo daug pažinčių; kas jau kas, o jis tikrai galėtų surasti Choakiną Andietą, tardavo ji sau. Jis atveždavo auksakasiams laiškų ir išgabendavo padėti į bankus maišus aukso. Tai buvo vienas iš gausybės svajotojų, pralobusių iš aukso karštligės, bet niekada rankose nelaikiusių kastuvo ar kirtiklio. Už laiško pristatymą į San Franciską imdavo pustrečio dolerio ir, piktnaudžiaudamas naujienų iš artimųjų ištroškusių auksakasių jausmais, už kiekvieną pristatytą laišką reikalaudavo uncijos aukso. Jis pralobo iš to verslo, nes klientų netrūko ir niekas nesiderėjo dėl kainos: auksakasiai neturėjo kitos išeities, negalėjo palikti auksavietės ir keliauti šimtą mylių atsiimti laiškų ar padėti savo laimikio į banką. Elizai taipgi patikdavo bendrauti su Čarliu, tokiu žmogeliu, tikru šnekučiu, kuris žinojo begalę istorijų ir varžėsi su varovais meksikiečiais, mulais gabenančiais prekes. Jis nebijojo nė velnio, bet nesitverdavo be draugijos, nes jam amžinai reikėdavo klausytojo. Stebėdama jį Eliza vis tvirčiau įsitikindavo, jog tai – kaip ir ji – vyru persirengusi moteris. Čarlio oda buvo įdegusi nuo saulės, jis žiaumodavo tabaką, keikdavosi kaip vežikas ir niekada nesiskirdavo su savo pistoletais nei nusimaudavo pirštines, bet kartą Elizai pavyko pamatyti jo rankas – jos buvo mažytės ir baltutėlės kaip panelės.

Eliza pamėgo laisvę. Somersų namuose ji gyveno tarp keturių sienų, nesikeičiančioje aplinkoje, kur laikas sukosi ratu, o pro uždangstytus langus vos galėdavai įžiūrėti tolumas. Ji augo vilkdama gero elgesio ir sąlyginumų jungą, nuo mažens mokoma visiems patikti ir patarnauti, varžoma korseto, rutinos, gyvenimo taisyklių ir blogų nuojautų. Ją amžinai lydėdavo baimė: Dievo ir nenu-

spėjamo Dievo teisingumo baimė, valdžios ir įtėvių, ligų ir apkalbų baimė, baimė to, kas nežinoma ir kitoniška, baimė netekti namų prieglobsčio ir atsidurti gatvėje, kur tyko pavojai, baimė savo moteriško gležnumo, nešlovės ir tiesos. Jos gyvenimą sudarė pagražinta tikrovė: mandagūs nutylėjimai, užuolankos, stropiai saugomos paslaptys, tvarka ir drausmė. Ji siekė dorybės, bet dabar abejojo to žodžio prasme. Spintų kambaryje atsiduodama Choakinui Andietai, visuomenės nuomone, ji padarė nepataisomą klaidą, tačiau, jos akimis žiūrint, meilė viską pateisina. Ji nežinojo, ko neteko ir ką įgijo per tą aistrą. Išvyko iš Čilės trokšdama susitikti mylimąjį ir tapti jo verge iki gyvenimo pabaigos – manė, jog šitaip patenkinsianti polinkį į nuolankumą ir slaptą kūnišką geismą, tačiau dabar pajuto, jog nebegalės suglausti išskleistų sparnų. Eliza nesigailėjo to, ką patyrė su meilužiu, ir nesigėdijo aistrų liepsnos, aukštyn kojomis apvertusios visą gyvenimą, priešingai, jautė, jog visa tai staiga suteikė jai stiprybės ir orumo, nes ji pati gali spręsti, kaip elgtis ir kaip atsakyti už pasekmes. Jai nebereikėjo niekam teisintis: pridariusi klaidų, ji skaudžiai atkentėjo netekdama artimųjų, laivo triume kankindamasi lyg grabe, pražudydama kūdikį ir neturėdama jokių ateities perspektyvų. Būdama nėščia, jautėsi lyg pakliuvusi į spąstus ir dienoraštyje rašė, jog nebeturi teisės į laimę, ir vis dėlto, pastaraisiais mėnesiais bejojant per auksingą Kalifornijos žemę, jai atrodė, kad ji sklendžia lyg kondoras. Vieną rytą pabudo sužvingus arkliui ir aušrai užliejus veidą ir pamatė, jog aplink dunkso didingos sekvojos, lyg šimtamečiai sargybiniai sergėję jos miegą, toliau kūpso kalvos nuolaidžiais šlaitais, o dar toliau – violetinės viršukalnės, ir ją apėmė niekad nepatirta pirmykščio žmogaus palaima. Susivokė, jog nebejaučia paširdžius spaudžiančios baimės – lyg žiurkės, išsiepusios dantis. Visos blogos nuojautos išgaravo, išsisklaidė didingoje to krašto begalybėje. Vos susidūrusi su pavojais, ji tolydžio darėsi vis drąsesnė: ilgainiui nustojo bijoti baimės. „Aš surandu savyje naujų jėgų, galimas daiktas, visada jų turėjau, tik nežinojau, nes ligi šios dienos man nereikėjo jų pagalbos. Nežinau, Tao, kuriame kelio vingyje liko ta mergina, kokia buvau anksčiau. Dabar esu viena tų nesuskaitomų

nuotykių ieškotojų, pasklidusių skaidrių upelių pakrantėse ir amžinųjų kalnų šlaituose. Tai išdidūs žmonės, kurie šioje padangėje prieš nieką nenukelia skrybėlės ir nesilanksto, nes visi jaučiasi lygūs. Ir aš noriu būti tokia kaip jie. Vieni žygiuoja kaip nugalėtojai, užsimetę ant pečių maišą aukso, kiti traukia nugalėti, slegiami skolų ir neišsipildžiusių vilčių, tačiau kiekvienas, pilnas neginčijamo orumo, įsitikinęs, kad jis gali tvarkyti kaip tinkamas savo likimą, ateitį ir žemę po kojomis. Pažinusi juos, jau nebegalėčiau vėl tapti ana panele, kokia norėjo mane matyti panelė Roza. Pagaliau aš suprantu, kodėl Choakinas vogdavo neįkainojamas mūsų meilės valandas, kalbėdamas apie laisvę. Žodžiu, taip yra... Ta euforija, šviesa, laimė tokia pat svaigi kaip ir retos mudviejų meilės akimirkos, kurių negaliu pamiršti. Aš tavęs pasiilgau, Tao. Neturiu su kuo pasikalbėti apie tai, ką matau, ką jaučiu. Šitame laukiniame krašte neturiu nė vieno draugo ir, be kita ko, apsimesdama vyru, privalau labai atidžiai galvoti, ką sakau. Visad suraukiu antakius, kad atrodyčiau vyriškesnė. Kaip bjauru būti vyru, tačiau būti moterimi dar bjauriau.“

Keliaudama po visą kraštą, Eliza taip gerai pažino tą kalnuotą žemę, lyg joje būtų gimusi, išmoko nustatyti savo buvimo vietą ir apskaičiuoti atstumus, skirti nuodingas gyvates nuo nenuodingų, priešiškų žmonių būrius nuo draugiškų, spėti orą iš debesų formos ir laiką iš šešėlio pakrypimo kampo, žinojo, ką daryti susitikus su lokiu ir kaip eiti prie vienišos trobelės, kad šeimininkai nepasitiktų jos šūviais. Kartais ji susitikdavo su neseniai atvykusiais jaunuoliais, velkančiais įkalnėn sudėtingas mašinas, kurios vėliau riogsodavo pamestos ir niekam nereikalingos, arba susidurdavo su būriais išsekusių vyrų, kurie leisdavosi nuo kalnų, beprasmiškai dirbę mėnesių mėnesius. Ji negalėjo pamiršti paukščių apkapoto lavono, kabančio ant ąžuolo šakos su užrašu ant krūtinės... Beklajodama ji matė amerikiečių, europiečių, kanakų, meksikiečių, čiliečių, perujiečių, taipgi ilgas voras tylių kinų, genamas kraštiečio prižiūrėtojo, kuris, būdamas to paties kraujo, elgėsi su jais kaip su vergais ir mokėjo skatikus. Jie traukdavo su ryšuliu ant kupros ir batais rankose, nes, pripratus avėti sanda-

lais, tie būdavo per sunkūs. Tai buvo taupūs žmonės, gyvendavo iš nieko ir išleisdavo kaip galėdami mažiau, pirkdavosi didelius batus, manydami, jog tie geresni, ir stulbdavo sužinoję, jog kainuoja tiek pat kiek ir maži. Eliza išlavino savo instinktą, kad sugebėtų lengviau išvengti pavojų. Ji išmoko gyventi šia diena, nekurdama jokių planų, kaip buvo pataręs Tao Čienas. Dažnai jį prisimindavo ir nuolat jam rašydavo, bet laiškus siųsti galėdavo tik iš kaimų, turinčių tiesioginį pašto ryšį su Sakramentu. Kartais jai atrodydavo, kad ji mėto butelius į jūrą, nes nežinojo, ar jisai vis dar ten tebegyvena, o vienintelis adresas, kokį ji turėjo, buvo kinų valgykla. Jeigu laiškai pasiekdavo valgyklą, tikriausiai jis juos gaudavo.

Ji aprašinėjo jam nuostabius kraštovaizdžius, karštį ir troškulį, goslių formų kalvas, šimtamečius ąžuolus ir išlakias pušis, šaltas kaip ledas upes, tokias skaidrias, jog matei dugne žibant auksą, padangėse gagenančias laukines žąsis, elnius ir didelius lokius, sunkų auksakasių gyvenimą ir lengvo pralobimo iliuzijas. Kartodavo jam tai, ką jiedu abu gerai žinojo: neverta dykai gaišti laiko ieškant aukso smilčių. Ir įmindavo Tao atsakymą: lygiai taip pat neprotinga dykai gaišti laiko genantis įsivaizduojamą meilę. Tačiau ji keliavo toliau, nes jau nebegalėjo sustoti. Choakino Andietos paveikslas ilgainiui baigė dilti, puiki atmintis nesugebėjo aiškiai atkurti mylimojo bruožų, ji turėdavo dar sykį perskaityti jo laiškus, norėdama įsitikinti, kad jo tikrai būta, kad jųdviejų mylėtasi ir kad naktys spintų kambaryje – anaiptol ne jos vaizduotės vaisius. Taip ji tęsė saldžias neatliepiamos meilės kančias. Rašė Tao Čienui apie kelyje sutiktus žmones, apie masinį meksikiečių kėlimąsi į Sonorą, vienintelį kaimą, kur gatvėse lakstė vaikai, o paprastos moterys priimdavo ją nakvynės nedegtų plytų trobose, nė neįtardamos, kad ji – irgi moteris, apie tūkstančius jaunų amerikiečių, kurie tą rudenį sugužėjo prie aukso telkinių, kirtę žemyną sausuma nuo Atlanto iki Ramiojo vandenyno pakrantės. Manoma, kad jų atvyko apie keturiasdešimt tūkstančių, ir visi kaip vienas buvo nusiteikę akimoju pralobti ir pergalingai grįžti namo. Jie buvo vadinami „keturiasdešimt devintiniais“; paskiau tas vardas plačiai paplito ir mielai buvo vartojamas tiek anksčiau, tiek vėliau atvy-

kusiųjų. Rytuose ištisi kaimai liko be vyrų, ten gyveno tik moterys, vaikai ir kaliniai.

„Aukso kasyklose sutinku labai mažai moterų, tačiau pasitaiko viena kita narsuolė, išdrįsusi drauge su vyru kęsti tą šunišką gyvenimą. Vaikai miršta nuo antkryčių ir nelaimingų atsitikimų, motinos palaidoja juos, aprauda ir toliau dirba nuo tamsos ligi tamsos, idant išsaugotų šiokį tokį padorumą. Pasikaišo sijonus ir brenda į vandenį ieškoti aukso, bet esama tokių, kurios sumeta, jog apskalbti kitus arba kepti ir pardavinėti duoną daug pelningiau, tad per savaitę jos užsidirba tiek, kiek kitos per mėnesį plėšydamosi aukso kasyklose. Viengungis mielai dešimtgubai moka už duoną, moters rankomis minkytą, o jeigu ja prekiaučiau aš, persirengusi Eliju Andieta, Tao, gaučiau vos kelis centus. Vyrai keliauja mylių mylias, kad tik iš arti pamatytų moterį. Mergina, atsisėdusi pasikaitinti saulėkaitoje prie smuklės, per kelias minutes prisižertų pilną skreitą kapšelių aukso, kurio vyrai nešykšti, kad tik galėtų paspoksoti į sijoną ir pasvajoti. O kainos tolydžio auga, auksakasiai vis labiau skursta, prekijai, priešingai, lobsta. Vieną dieną, kai visai prirėmė bėda, sumokėjau dolerį už kiaušinį ir suvalgiau jį žalią, užpylusi brendžiu ir apibarsčiusi druska ir pipirais, kaip mokė Mama Fresija: tikras vaistas nuo nevilties. Susipažinau su vaikinu iš Džordžijos, truputį kuoktelėjusiu, bet, pasak žmonių, ne visad toks buvęs. Metų pradžioje aptikęs aukso gyslą ir, šaukštu gremždamas uolą, išurbęs devynis tūkstančius dolerių, bet per vieną vakarą pralošęs kortomis. Ak Tao, tu net negali įsivaizduoti, kaip norėčiau išsimaudyti, užsiplikyti arbatos ir atsisėdusi su tavim pasišnekėti. Norėčiau apsivilkti švarią suknelę ir įsisegti panelės Rozos padovanotus auskarus, kad bent sykį pamatytum, kokia aš graži, ir nelaikytum manęs vištgaidžiu. Savo dienoraštyje užsirašau visa tai, kas man atsitinka, tad viską tau išsamiai papasakosiu, kai mudu susitiksime, – esu įsitikinusi, jog vieną gražią dieną mes tikrai susitiksime. Prisimenu panelę Rozą ir galvoju, kad ji tikriausiai labai ant manęs pyksta, bet negaliu jai rašyti, kol nesuradau Choakino, nes ligi tol niekam nevalia žinoti, kur aš esu. Panelė Roza mirtų iš siaubo, jeigu numanytų, ką aš

mačiau ir girdėjau. Tai nuodėminga žemė, pasakytų ponas Somersas, ten nėra nei doros, nei įstatymų, viešpatauja ištvirkimas – lošimai, girtuoklystė ir viešnamiai; mano akimis žiūrint, šis kraštas – baltas lapas, jame galiu rašyti savo naują gyvenimą, būti tokia, kokia noriu, išskyrus tave, niekas manęs čia nepažįsta, galiu gimti iš naujo. Čia nėra nei ponų, nei tarnų, visi dirba. Mačiau buvusių vergų, kurie susidėję savo rasės žmonėms leidžia laikraščius, stato mokyklas ir bažnyčias, iš Kalifornijos kovoja prieš vergovę. Pažįstu vieną tokį, išpirkusį savo motinai laisvę. Vargšė moteriškė atvažiavo ligota, be laiko susenusi, bet dabar užsidirba kiek tinkama prekiaudama savo pagamintu maistu, nusipirko ūkį ir sekmadieniais, išsipusčiusi šilkiniais apdarais, važinėja į bažnyčią ketverto arklių traukiama karieta. Ar žinai, jog daugelis negrų jūreivių pabėgo iš laivų ne vien aukso ištroškę – stačiai šičia jiems atsiveria niekur neregėta laisvė? Prisimenu, jog kartą San Francisske tu man rodei verges kines, žiūrinčias pro grotas, niekaip negaliu jų pamiršti, jos – kaip dvasios be vietos – man neduoda ramybės. Šiame krašte prostitučių gyvenimas šiurpus, kai kurios nusižudo. Vyrai laukia valandų valandas norėdami pagarbiai susipažinti su nauja lederga, bet nesiskaito su smuklių padraikomis. Žinai, kaip jas vadina? Palaidomis balandėlėmis. Žudosi ir indėnai, Tao. Visur jie ujami, bastosi alkani ir netekę vilties. Niekas jų nesamdo, o paskiau juos apkaltina valkatavimu ir siunčia priverčiamiesiems darbams. Šerifai moka penkis dolerius už negyvą indėną, baltieji žudo juos pramogos dėlei ir kartais nusmaukia jiems skalpą. Nemaža gringų renka tuos trofėjus ir apkarsto jais savo arklius. Tau bus malonu sužinoti, jog daug kinų prisidėjo prie indėnų. Jie traukia tolyn į šiaurės girias, kur dar galima medžioti. Kiek girdėjau, prerijose liko labai mažai bizonų.“

Alkana, netekusi visų pinigų, Eliza paliko aptvarą, kur vyko buliaus kautynės su lokiu; jau para, kai buvo nevalgiusi, ir nutarė, jog tuščiu skrandžiu niekada neloš iš pinigų. Viską išpardavusi, kelias dienas praleido nebeišmanydama kaip gyventi toliau, pas-

kiau nuėjo ieškoti darbo ir įsitikino, jog užsidirbti duonos kąsnį kur kas lengviau, nei galvojo, šiaip ar taip, bent jau maloniau negu ieškoti žmogaus, kuris sutiktų apmokėti tavo sąskaitas. Panelė Roza kalė jai į galvą, jog moteriai galas, jeigu ji neturi vyro, kuris ją globotų ir išlaikytų, bet ji pastebėjo, kad ne visada taip esti. Dėdamasi Eliju Andieta, Eliza galėjo gauti tokį darbą, kokį sugebėtų dirbti ir moteris. Nebuvo ko nė galvoti įsidarbinti bernu ar kaubojumi – ji nemokėjo naudotis įrankiais ir mėtyti laso ir nebuvo pakankamai stipri, kad pajėgtų darbuotis kastuvu arba parversti ant žemės buliuką, – bet būta ir kitokių įmanomų darbų. Tą dieną ji pasirinko plunksną, kaip jau ne kartą buvo dariusi. Išganingą mintį rašyti laiškus pakišo jai bičiulis laiškininkas. Kai negalėdavo įsitaisyti smuklėje, vidury aikštės pasitiesdavo storą vilnonę skarą, pasidėdavo rašalinę ir popieriaus ir visu balsu imdavo skelbti savo paslaugas. Daugelis auksakasių nemokėjo nei skaityti, nei pasirašyti, per savo gyvenimą nebuvo surezgę nė vieno laiško, tačiau su jauduliu nekantriai laukdavo žinutės – tai buvo vienintelis ryšys su tėvynėje likusia šeima. Kas dvi savaitės San Franciskan atplaukdavo *Pacific Mail* garlaiviai, atgabendami maišus korespondencijos, ir kai tik pasirodydavo horizonte, žmonės bėgdavo prie pašto stotis eilėn. Tarnautojai rūšiuodavo laiškus dešimt dvylika valandų, bet visi nesiskųsdami laukdavo ištisą dieną. Iki aukso telkinių paštas eidavo dar kelias savaites. Eliza siūlydavo savo paslaugas angliškai ir ispaniškai, skaitydavo laiškus ir į juos atsakydavo. Jei klientas vos sumegzdavo du trumpus sakinius, norėdamas pranešti, jog jis gyvas ir sveikina saviškius, ji kantriai jį kamantinėdavo ir sukurdavo vaizdingą laišką, kad prirašytų bent vieną puslapį. Paprastai prašydavo po du dolerius už laišką, nors ir kokio ilgumo jis būtų, bet jeigu pridėdavo jausmingų žodelių, kurie tam žmogui niekad nebūtų atėję į galvą, dar gaudavo gražių arbatpinigių. Kai kurie atsinešdavo laiškus prašydami, kad ji perskaitytų, ir ji pagražindavo juos, trokšdama keliais meilės žodžiais paguosti nelaimėliui širdį. Moterys, kurioms prailgdavo laukti kitame žemyno krašte, visada tik skųsdavosi, priekaištaudavo ir berdavo virtines krikščioniškų patarimų, nė negalvodamos, kad jų vyrai miršta

iš ilgesio. Vieną liūdną pirmadienį atėjo pats šerifas ir paprašė ją užrašyti paskutinius mirti nuteisto kalinio žodžius. Jaunuolis iš Viskonsino buvo apkaltintas pavogęs arklį. Nors ir jaunas, tik devyniolikos metų, bet labai ramiai jis padiktavo Elizai: „Mamyte, tikiuosi, kad esi gyva ir sveika. Pasakyk Bobui ir Džeimsui, kad rytoj mane pakars. Viso geriausio. Teodoras." Eliza bandė truputį sušvelninti naujieną, kad nelaimingos motinos neištiktų širdies smūgis, bet šerifas pareiškė, jog gražbyliauti nesą laiko. Po kelių minučių keli garbingi miesto piliečiai nuvedė kalinį į kaimo vidurį, su kilpa ant kaklo pasodino ant arklio, virvę pririšo prie ąžuolo šakos, paskiau sušniojo arkliui botagu per pasturgalį, ir Teodoras liko pakibęs. Eliza matė kariant žmogų nebe pirmą. Bausmė vykdoma greitai, tačiau jei nuteistasis būdavo kitos rasės, prieš mirtį jį nuplakdavo, ir nors Eliza stovėdavo kaip galima atokiau, dar kelias savaites ją persekiodavo mirtininko riksmas ir žiūrovų šurmulys.

Tą dieną, prisiprašiusi, kad jai leistų su visais reikmenimis įsitaisyti smuklėje, ji išgirdo triukšmą. Žiūrovams paliekant lokio ir buliaus grumtynių vietą, vienintele kaimo gatve įvažiavo keli mulų traukiami furgonai, kurių priešaky mušdamas būgną ėjo indėniukas. Tai buvo neregėti furgonai išmargintais brezentiniais šonais, nukarstyti kutais, spurgais ir kiniškais žibintais, mulai buvo išgražinti kaip cirke ir apkabinėti skardžiai žvangančiais variniais skambalais. Pirmajame vežime ant pasostės įsikandusi piratišką pypkę sėdėjo vyriškai persirengusi liemeninga moteriškė didelėmis krūtimis. Antrajame vežime vadelėjo skustagalvis galiūnas su auskarais ausyse, apsidaręs nuzulintomis vilkenomis ir apsiginklavęs taip, lyg būtų traukęs į karą. Paskui abu furgonus riedėjo priekabos, kuriose keliavo visa trupė, keturios nublukusiais aksomais ir neišvaizdžiais brokatais išsipusčiusios merginos, apstulbusiai miniai siunčiančios oro bučinius. Nuostaba truko akimirką, nes visi veikiai pažino furgonus, ir vakaro padangėje sugriaudėjo džiugūs šauksmai ir šūviai. Ligi tol kaimuose viešpataudavo palaidos balandėlės, tačiau padėtis pasikeitė, kai naujuose kaimuose įsikūrė pirmosios šeimos ir pamokslininkai, paklydusioms

sieloms grasinantys amžinomis kančiomis. Bažnyčių nebuvo, tad pamaldos vykdavo tose pačiose smuklėse, kur klestėjo paleistuvystė. Vieną valandą nutrūkdavo prekyba alkoholiu, vyrai sukišdavo kortas į stalčius, apversdavo nešvankius paveikslus ir klausydavosi jų ydas ir nuodėmes pliekiančio pastoriaus pamokymų. Užsikvempusios antrame aukšte ant turėklų, padraikos filosofiškai laikydavosi prieš žodžių audrą, guosdamosi, jog po valandos viskas vėl sugrįš į senas vėžes: svarbiausia, kad nenukentėtų verslas. Joms kuo mažiausiai rūpėjo, kad tie, kurie joms moka už paleistuvystę, vėliau priekaištauja, jog jos už tai ima pinigus, lyg dėl tos nuodėmės būtų kalti anaiptol ne vyrai, bet gundytojos. Taip būdavo nubrėžiama griežta riba, skirianti padorias moteris nuo paleistuvių. Įgrisus duoti kyšius valdžios atstovams ir kęsti pažeminimą, kai kurios susikraudavo mantą ir keliaudavo kitur, kur anksčiau ar vėliau viskas atsikartodavo. Klajoklinis verslas teikdavo tam tikrų privalumų: moterys išvengdavo žmonų ir bažnytininkų puolimo, be to, aptarnavimo sritis prasiplėsdavo iki toliausių tolių, kur jos užsiprašydavo dvigubai. Orai buvo palankūs verslui, bet artėjo žiema, kai keliai darosi neišvažiuojami, netrukus turėjo pradėti snigti, tad ši vilkstinės kelionė buvo viena paskutiniųjų.

Furgonai nudardėjo gatve, lydimi nuo alkoholio ir lokio grumtynių užkaitusių vyrų, ir sustojo kaimo pakraštyje. Eliza irgi ten nuėjo, norėdama iš arčiau pažiopsoti į neregėtus žmones. Klientų, pageidaujančių pasinaudoti jos rašto paslaugomis, tolydžio mažėjo, tad ji tarė sau, jog reikėtų kaip nors kitaip prasimanyti vakarienę. Naudodamiesi tuo, jog padangė vis dar giedra, kai kas pasisiūlė iškinkyti mulus ir padėti iškelti nukliunkintą pianiną, kurį pastatė tiesiai ant žolės, vadovaujant madamai, visame krašte žinomai Džojos Kultuvės vardu. Akies mirksniu vyrai išvalė sklypelį žemės, sustatė stalus, ir, lyg burtų lazdelei mostelėjus, išdygo buteliai romo ir šūsnys atvirukų su nuogomis moterimis. Taipgi radosi dėžės pigių leidinių, pagarsintų kaip „prancūziški lovos romanai su pačiomis gašliausiomis scenomis“. Po dešimt dolerių, išimtine kaina, nes esą galima įsiaistrinti kiek tinkamam ir dar

paskolinti bičiuliams, esą pravartesni už gyvą moterį, paaiškino Kultuvė ir kaip įrodymą perskaitė vieną pastraipą, kurios visi klausėsi lyg pranašo žodžių viešpataujant kapų tylai. Jai baigus skaityti, pasigirdo kvatojimas ir blevyzgos, ir po kelių minučių dėžėse neliko nė vienos knygos. Tuo tarpu nusileido naktis, ir šventė vyko toliau šviečiant deglams. Už butelį romo madama užsiprašė negirdėtus pinigus, bet užtat pasiūlė su merginomis pašokti už ketvirtadalį kainos. Ar kas nors čia moka kliunkinti tą prakeiktą pianiną? – paklausė ji. Tuomet Eliza, jausdama, kad jai žarna žarną ryja, nė nesusimąstydama žengė priekin ir, šaukdamasi pagalbon panelę Rozą, atsisėdo prie išderinto instrumento. Jau dešimt mėnesių nebuvo grojusi ir neturėjo geros klausos, bet pravertė keleri metai pratybų su pririštu prie nugaros metaliniu strypeliu ir belgo mokytojo kirčiai per nagus. Eliza įniko skambinti vieną tų šelmiškų dainelių, kurias per muzikos vakarėlius paprastai dainuodavo duetu panelė Roza su broliu kapitonu, kol likimas iškirto pokštą ir viskas apsivertė aukštyn kojomis. Nustebo pamačiusi, kaip visiems patinka jos prastas grojimas. Per kelias minutes radosi akompanimentas – kaimiškas smuikas, šokiai pagyvėjo, ir vyrai plėšė vieni kitiems iš rankų keturias moteris, trokšdami pastrakalioti ir pasisukioti improvizuotoje šokių aikštelėje. Kailiniuotasis pasakų galiūnas nuvožė Elizai skrybėlę ir padėjo ant pianino tokiu ryžtingu mostu, jog niekas nedrįso jos nepastebėti, ir netrukus ji prisipildė arbatpinigių.

Viename furgone gyveno madama ir jos įvaikis, berniukas, mušęs būgną; kitame keliavo susigrūdusios moterys, o priekabose buvo įrengti miegamieji. Abiejose priekabose, aptrauktose margaspalviais audiniais, stovėjo po lovą su baldakimu ir tinklu nuo uodų, veidrodis paauksuotais rėmais, fajansinė praustuvė su visais reikmenimis, žvakidės su storomis žvakėmis, ant grindų gulėjo patiesti išblukę ir kandžių sukapoti, bet dar palyginti įspūdingi persiški kilimai. Tos teatrinės dekoracijos viliojo klientus, dangstydamos kelių dulkes ir laiko žymes. Dviem moterims šokant pagal muzikos taktą, kitos dvi darbavosi paskubomis aptarnaudamos klientus priekabose. Madama, garsėjanti stebuklingosios fė-

jos pirštais lošiant kortomis, stebėjo lošimo stalus ir, neišleisdama pypkės iš dantų, reikalavo iš anksto mokėti už savo balandėlių paslaugas, prekiavo romu ir smagino susirinkusius. Eliza grojo iš atminties žinomas melodijas, o išbaigusi visą repertuarą, pradėjo iš naujo ir, niekam to nepastebint, skambino tol, kol iš nuovargio viskas ėmė drumstis akyse. Pastebėjęs, kad ji kniumba prie pianino, galiūnas paskelbė pertraukėlę, sugraibė pinigus iš skrybėlės ir sugrūdo pianistei į kišenes, paskui griebė ją už rankos ir sakytum nešte nunešė į pirmąjį furgoną, o ten įspraudė į rankas stiklinę romo. Ji bejėgiškai pakratė galvą: tuščiu skrandžiu išgerti romo buvo tolygu savižudybei. Tuomet jis panaršė po išmėtytas skrynias ir dėžes, ištraukė duonos ir svogūnų, ir Eliza, drebėdama iš alkio, stvėrė maistą. Viską sušveitusi, pakėlė akis ir pamatė kailiniuotąjį tipą stebint ją iš neįsivaizduojamo aukščio. Jis žiūrėjo į ją nekaltos šypsenos nušviestu veidu, šiepdamas baltutėlius ir lygutėlius dantis.

– Esi moteriško veido, – tarė.

– Aš esu vardu Elijas Andieta, – krūptelėjusi atsakė ji ir griebė už pistoleto rankenos, lyg šūviais ketindama apginti savo vyriškumą.

– O aš esu Babalu Blogasis.

– Vadinasi, yra ir Babalu Gerasis?

– Buvo.

– O kas jam nutiko?

– Susitiko su manim. Iš kur esi, vaike?

– Iš Čilės. Ieškau brolio. Ar esi girdėjęs apie Choakiną Andietą?

– Nesu girdėjęs apie nieką. Bet jei tavo brolis vyras su kiaušais, anksčiau ar vėliau čia pasirodys. Visi žino, ko vertos Džojos Kultuvės mergos.

Verslas

Kapitonas Džonas Somersas įsakė nuleisti *Fortūnos* inkarą San Francisko įlankoje gana toli nuo kranto, kad net patiems drąsiausiems pristigtų ryžto šokti į vandenį ir plaukti į krantą. Jis perspėjo įgulą, jog vanduo esąs šaltas ir daugių daugiausia per dvidešimt minučių srovės juos nukelsiančios į kitą pasaulį, jeigu anksčiau jų nesudraskysią rykliai. Tai buvo jo antroji kelionė su ledais, ir jis kur kas labiau pasitikėjo savimi. Prieš įplaukiant į Aukso Vartų sąsiaurį, įsakė atidaryti kelias statinaites romo ir dosniai pavaišino jūreivius, o kai šie nusigėrė, išsitraukė du didelius pistoletus ir paliepė jiems gulti kniūbsčia ant denio. Jo padėjėjas šiekštais sukaustė jiems kojas, nuo viršutinio denio stebint apstulbusiems ir nieko nesuprantantiems keleiviams, plaukiantiems iš Valparaiso. Tuo metu broliai Rodrigesai de Santa Krusai atsiuntė nuo prieplaukos ištisą flotilę valčių perkelti į krantą keleiviams ir neįkainojamam kroviniui. Atgavę laisvę laivui pasirengus išplaukti, jūreiviai turėjo teisę dar sykį pasivaišinti romu ir atsiimti premiją tikro sidabro ir aukso monetomis, tolygią dvigubam atlyginimui. Jie negalėjo leistis į kojas ieškoti aukso, kaip ketino, tad tie pinigai ne tiek išlygino patirtą skriaudą, kiek buvo šiokia tokia paguoda. Tą patį metodą jis panaudojo ir per pirmąją kelionę, ir rezultatai pasirodė puikūs. Jis gyrėsi, jog vadovauja vienam iš nedaugelio prekybinių laivų, kurio nepaliko įgula, apkvaitusi nuo aukso karštligės. Niekas nedrįso prieštarauti tam anglų piratui, Frensio Dreiko ir kekšės vaikui, kaip visi jį vadino, nes žinojo, kad jis gali kaip niekur nieko suvaryti kulką į krūtinę kiekvienam, kas ryžtųsi prieš jį kelti balsą.

San Francisko prieplaukoje kūpsojo kalnas maisto produktų, Paulinos atsiųstų iš Valparaiso: švieži kiaušiniai ir sūriai, čilietiškos daržovės ir vaisiai, sviestas, sidras, žuvis ir jūros gėrybės, geriausios kokybės dešros, jautiena ir paukštiena, pagardinta prieskoniais ir paruošta kepti bei virti. Paulina buvo užsakiusi vienuolėms iškepti čilietiškų saldžių pyragaičių ir sluoksniuotų pyragų, taipgi mėgstamiausių kreoliškų patiekalų, kurie visi drauge atkeliavo užšaldyti žydro ledo kamerose. Pirmoji siunta buvo išparduota greičiau nei per tris dienas, ir taip pelningai, jog broliai metė visus kitus reikalus, teikdami pirmenybę vien ledo stebuklui. Kelionėje ledo luitai tirpo labai lėtai ir jo liko gana daug, tad kapitonas nutarė grįždamas nuplėšti už jį gerą kainą Panamoje. Buvo neįmanoma išlaikyti paslaptyje pirmosios kelionės pasakiško pelno, ir gandai apie čiliečius, laive gabenančius ledo luitus, pasklido žaibiškai. Staigiai susidarė bendrovės, pasirengusios sprogdinti Aliaskos ledkalnius, bet neatsirado nei jūreivių, nei produktų, šviežumu galinčių varžytis su Čilės gaminiais, ir Paulina toliau įtemptai dirbo be konkurentų, o vėliau, plėsdama savo įmonę, nusipirko antrą garlaivį.

Dėžės kapitono Somerso erotinių knygų taipgi buvo akimirksniu išgraibstytos, kas be ko, paslapčia ir be brolių Rodrigesų de Santa Krusų žinios. Kapitonas saugojosi iš paskutiniųjų, kad nepasigirstų smerkiantys balsai, kaip tai atsitiko kituose miestuose, kur cenzūra jas konfiskavo kaip nepadorias ir galiausiai sudegino vidury miesto sukrautuose laužuose. Europoje jos buvo prabangiai leidžiamos ir platinamos slapčia tarp didžponių ir kolekcionierių, bet didžiausią pelną duodavo pigieji leidimai. Išspausdinti Anglijoje, jie buvo iškaišiojami po kelis centus iš po skverno, bet užtat Kalifornijoje kapitonas parduodavo penkiasdešimt kartų brangiau. Matant žmonių susidomėjimą tokio pobūdžio knygomis, jam dingtelėjo mintis jas iliustruoti, nes diduma auksakasių mokėjo skaityti nebent laikraščių antraštes. Nauji leidimai, išspausdinti Londone, buvo iliustruoti paprastais, bet iškalbingais piešiniais, ir tai buvo svarbiausia.

Tą patį vakarą Džonas Somersas, apsistojęs pačiame geriausiame San Francisko viešbutyje, pietavo su broliais Rodrigesais de Santa Krusais, per kelis mėnesius atgavusiais aristokratišką išvaizdą. Nė žymės nebeliko anų gauruotų urvinių žmonių, prieš kelis mėnesius ieškojusių aukso. Pasak jų, turtai esą čia pat, pašonėje, juos susikrauni per skaidrius sandėrius, kuriuos sudarai sėdėdamas minkštame viešbučio krėsle su stiklu viskio rankoje kaip civilizuotas žmogus, o ne kaip prasčiokas. Prie penkių čiliečių auksakasių, jųdviejų atvežtų tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt aštuntųjų metų pabaigoje, prisidėjo dar aštuoniasdešimt kumečių, paprastų ir nuolankių žmonių, kurie nieko neišmanė apie kasyklas, bet greitai visko išmoko, klausė įsakymų ir nemaištavo. Broliai nugabeno juos prie Amerikos upės pakrančių, kur jie dirbo ištikimų prievaizdų prižiūrimi, o patys rūpinosi transportu ir prekyba. Jie nusipirko laivų, plaukiojančių tarp San Francisko ir Sakramento, ir du šimtus mulų prekėms gabenti prie aukso telkinių, kur parduodavo jas tiesiai į rankas, apsieidami be krautuvių. Pabėgęs vergas, kitados tarnavęs asmens sargybiniu, pasirodė puikiai išmanąs aritmetiką ir dabar tvarkė sąskaitybą, taipgi išsipustęs kaip didelis ponas, su stiklu viskio ir cigaru rankoje, kad ir kaip niurzgė gringai, nepakęsdami jo odos spalvos, bet, neturėdami kitos išeities, buvo priversti su juo derėtis.

– Jūsų žmona prašė perduoti, jog ateinantį kartą atplauksianti *Fortūna* su vaikais, tarnais ir šunimi. Prašė pagalvoti, kur ji galėtų apsistoti, nes ji nė neketina apsigyventi viešbutyje, – tarė kapitonas Felisianui Rodrigesui de Santa Krusui.

– Kokia beprotybė! Aukso karštligė staiga pasibaigs, ir miestas vėl taps kaimeliu, koks buvo prieš dvejus metus. Iš kai kurių požymių galima spręsti, jog aukso mažėja, niekas neberanda aukso grynuolių sulig akmenuku didumo. Kam rūpės Kalifornija, kai telkiniai išseks?

– Kai čionai atvykau pirmą kartą, atrodė, jog pakliuvau į pabėgėlių stovyklą, bet dabar San Franciskas – tikras miestas. Tiesą pasakius, nemanau, kad jis ims ir išnyks, vienaip ar kitaip tai Vakarų vartai į Ramųjį vandenyną.

– Taip rašo ir Paulina savo laiške.

– Paklausyk žmonos patarimo, Felisianai, juk žinai, kad ji kiaurai viską mato, – įsiterpė brolis.

– Šiaip ar taip, jos nesustabdysi. Ateinantį kartą ji atplauks su manimi. Nepamirškime, kad jai priklauso *Fortūna*, – šypsodamas tarė kapitonas.

Jiems patiekė šviežių Ramiojo vandenyno austrių, vieną rečiausių, tik turčiams įkandamų San Francisko rinktinių skanėstų, migdolais įdarytų purplelių ir cukruotų kriaušių, viešbučio nedelsiant supirktų vos iškrovus Paulinos siuntą iš laivo. Raudonasis vynas taipgi buvo iš Čilės, o šampanas – iš Prancūzijos. Miestą apskriejo gandas, jog atplaukę čiliečiai su ledu, ir visi restoranai ir viešbučiai prigužėjo lankytojų, degte degančių noru pasmaguriauti šviežiais gardumynais, kol nevėlu. Kai jie degėsi cigarus, dar nepradėję ragauti kavos su brendžiu, kažkas taip plojo Džonui Somersui per petį, kad vos nenutrenkė jo taurės nuo stalo. Grįžtelėjęs atgal susidūrė akis į akį su Jakobu Todu, kurį paskutinįsyk matė prieš trejus metus, kai tas nuskurdęs ir pažemintas išsilaipino Anglijoje. Visų mažiausiai tikėjosi jį čia išvysti, tad akimirką jo nepažino, nes anų dienų apsimetėlis misionierius atrodė kaip jankio karikatūra. Buvo sulysęs ir praplikęs, užsiželdinęs plačias žandenas, vilkėjo languota eilute, pernelyg ankšta tokiam kresnam vyrui, avėjo gyvačių odos batais, mūvėjo nei šiokia, nei tokia baltutėle Virdžinijos skrybėle, be to, iš visų keturių švarko kišenių kyšojo pieštukai, užrašų knygutės ir laikraščių iškarpos. Jiedu apsikabino kaip seni bičiuliai. Jau penki mėnesiai, kai Jakobas Todas gyveno San Franciske ir rašė straipsnius apie aukso karštligę, reguliariai spausdinamus Anglijoje, taipgi Bostone ir Niujorke. Atvyko kilniadvasiškai tarpininkaujant Felisianui Rodrigesui de Santa Krusui, amžinai dėkingam anglui už paslaugą. Kaip tikras čilietis, niekad nepamirštantis gero darbo – kaip, beje, ir įžeidimo, – Felisianas sužinojo apie jo vargus Anglijoje, nusiuntė jam pinigų, bilietą ir laiškelį, aiškindamas, jog Kalifornija – tai žemė kitame pasaulio krašte, kur galima viską pradėti iš naujo. Tūkstantis aš-

tuoni šimtai keturiasdešimt penktaisiais Jakobas Todas išlipo iš kapitono Džono Somerso laivo vėlei trykšdamas sveikata ir pilnas jėgų, pasiryžęs pamiršti gėdingą įvykį Valparaise ir siela ir kūnu atsidėti senai svajonei – savo šalyje įkurti utopinę bendruomenę. Storas sąsiuvinis, pageltęs nuo vartymo ir jūros oro, buvo prirašytas nuo pirmo iki paskutinio puslapio. Viskas kuo nuosekliausiai buvo išstudijuota ir suplanuota, jis buvo įsitikinęs, jog daugelis jaunuolių – senimas jo nedomino – atsižadės savo vargano gyvenimo ir prisidės prie idealios laisvų vyrų ir moterų brolijos, kurioje viešpatauja visiškos lygybės sistema ir nėra vietos nei valdžiai, nei policijai, nei religijai. Galimi to eksperimento kandidatai buvo kur kas labiau užsispyrę, negu jis tikėjosi, bet per kelis mėnesius vis dėlto susirado du ar tris žmones, pasiryžusius išbandyti laimę. Trūko tik mecenato tam brangiam projektui finansuoti, taipgi reikėjo didelio žemės sklypo, nes bendruomenė turėjo gyventi toli nuo pasaulio paklydimų ir pati tenkinti savo poreikius. Todas buvo pradėjęs derybas su vienu keistuoliu lordu, turinčiu daug žemių Airijoje, bet tuo metu Londoną pasiekė Valparaiso skandalo atgarsiai, užspeisdami jį ir įvarydami į kampą kaip šunį. Ten irgi prieš nosį užsitrenkė durys, jis neteko draugų, jo atsižadėjo mokiniai ir lordas, ir utopinė svajonė nuėjo velniop. Jakobas Todas dar sykį pabandė ieškoti paguodos alkoholyje ir vėl nugrimzdo slogių prisiminimų akivare. Gyveno kaip žiurkė prastame pensione, kai atėjo išganingoji bičiulio žinia. Ilgai negalvojo. Pasikeitė vardą ir išplaukė į Jungtines Valstijas, pasiryžęs susikurti naują ir gražią ateitį. Nieko daugiau netroško, kaip palaidoti savo gėdą ir gyventi niekam nežinomas, ligi atsiras galimybė atgaivinti idilišką projektą. Pirmiausia reikėjo susirasti tarnybą; renta ištirpo, ir šlovingi dykystės laikai pasibaigė. Atvykęs į Niujorką, užsuko į vieną kitą laikraštį, siūlydamas savo paslaugas kaip korespondentas Kalifornijoje, paskiau per Panamos sąsmauką pasiekė Vakarus, nes pristigo drąsos plaukti per Magelano sąsiaurį ir dar sykį grįžti į Valparaisą, kur ligi šiol nepamiršta jo gėda ir gražioji panelė Roza būtų išgirdusi jo suteptą vardą. Kalifornijoje jo bi-

čiulis Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas padėjo įsikurti ir gauti darbo seniausiame San Francisko laikraštyje. Tapęs Jakobu Frimontu, Jakobas Todas ėmė dirbti pirmąsyk savo gyvenime ir nustebo susivokęs, kad jam patinka dirbti. Važinėjo po kraštą, aprašinėdamas visa tai, kas krinta į akis, taipgi indėnų žudynes, imigrantų plūdimą iš visų pasaulio kampų, netramdomą spekuliaciją, savavališkus auksakasių teismus ir visuotinį ištvirkimą. Vienas reportažas vos nekainavo jam gyvybės. Gana švelniai, bet labai aiškiai jis aprašė, kaip veikia kai kurios lindynės, kur ženklinami loštukai, aliejum sutepamos kortos, skiedžiamas alkoholis, prekiaujama kvaišalais, verčiamasi prostitucija ir mirtinai nugirdomos moterys, kurios paskiau parduodamos už dolerį vyrams, pageidaujantiems jas išžaginti pramogos dėlei. „Visa tai daroma stebint valdžiai, kuri turėtų kovoti prieš tokį ištvirkimą“, – baigė jis tokiais žodžiais. Jam ant kulnų ėmė lipti gangsteriai, policijos viršininkas ir politikai, tad jis gavo dingti ir kelis mėnesius palaukti, kol atvės užviręs kraujas. Nepaisant to rikto, jo straipsniai rodėsi be pertraukų, ir skaitytojai ilgainiui ėmė gerbti jo nuomonę. Jis pasigyrė savo bičiuliui Džonui Somersui, jog pagarsėjo nuslėpęs tikrąjį vardą.

Baigiantis pietums, Jakobas Frimontas pakvietė draugus į tos dienos reginį – iš tolo pasigrožėti moterimi, kine. Ji esanti vardu Ah Toj, kliperiu išplaukusi su vyru, garbaus amžiaus pirkliu, kuris buvo toks taktiškas, jog mirė atviroje jūroje, suteikdamas jai laisvę. Ji negaišusi veltui laiko našlės rypavimams ir, kad neprailgtų kelionė, tapusi kapitono meilužė, o tas buvęs dosnus vyras. Išlipusi San Franciske turtinga ir prašmatni, pastebėjusi vyrus smaigstant ją gašliais žvilgsniais, ir jai dingtelėjusi mintis iš to pasipelnyti. Nusisamdžiusi du kambarius, tarpinėje sienoje išgręžusi skylių ir ėmusi už vieną unciją aukso pardavinėti privilegiją į ją žiūrėti. Smagiai nusiteikę, bičiuliai išsekė paskui Jakobą Frimontą ir, už kelis dolerius kyšio išvengę eilės, vieni pirmųjų įėjo į vidų. Pateko į ankštą prirūkytą kambarį, kur grūdosi kokia dvylika vyrų, nosimi prisiplojusių prie sienos. Prisikišę

prie nepatogiai išgręžtų skylių, kitame kambaryje pamatė žavią jauną moterį, vilkinčią iš abiejų pusių nuo juosmens skeltu ilgu kimono.Po apačia nieko nebuvo pasivilkusi. Žiūrovai riaumodavo, kai, sulig kiekvienu ilgesingu judesiu prasiskleidus kimono, pasirodydavo lopelis jos švelnaus kūno. Džonas Somersas ir broliai Rodrigesai de Santa Krusai kvatojo susiriesdami – negalėjo patikėti, kad vyrai taip pašėlusiai geistų moterų. Ten jie atsisveikino, ir kapitonas su žurnalistu nuėjo išgerti po paskutinę taurelę. Išklausęs Jakobo kelionių ir nuotykių ataskaitos, kapitonas ryžosi patikėti jam savo paslaptį.

– Ar prisimenate Elizą, merginą, gyvenusią pas mano brolį ir seserį Valparaise?

– Puikiausiai.

– Beveik prieš metus pabėgo iš namų, ir aš turiu pagrindo manyti, kad ji Kalifornijoje. Bandžiau ją susirasti, bet niekas nėra girdėjęs nei apie ją, nei apie panašią moterį.

– Moterys, atvykusios čionai be šeimos, verčiasi prostitucija.

– Nežinau, kaip ji čionai atvyko ir ar apskritai atvyko. Žinau tik tiek, jog ji išvyko ieškoti savo mylimojo, jauno čiliečio, vardu Choakinas Andieta...

– Choakinas Andieta! Aš jį pažįstu, mudu draugavome Čilėje.

– Jo ieško teisingumas. Jis kaltinamas vagyste.

– Negali būti. Andieta buvo labai taurus jaunuolis. Tiesą pasakius, jis buvo toks išdidus ir toks orus, jog buvo nelengva prie jo prieiti. Sakote, kad jiedu su Eliza buvo įsimylėję?

– Žinau tik tiek, jog tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt aštuntųjų gruodį jis išplaukė į Kaliforniją. Po dviejų mėnesių dingo mergina. Mano sesuo įsitikinusi, kad ji iškeliavo paskui Andietą, bet man protas neneša, kaip ji sugebėjo nepalikti jokio pėdsako. Jūs lankotės šiaurės stovyklose ir kaimuose, gal ką nors pastebėsite...

– Padarysiu visa, kas įmanoma, kapitone.

– Ir brolis, ir sesuo, ir aš būsime jums be galo dėkingi, Jakobai.

Eliza Somers pritapo prie Džojos Kultuvės vilkstinės, kur ji skambino pianinu ir po lygiai dalijosi pajamomis su madama. Ji nusipirko šiaurės ir pietų amerikiečių dainynų su natomis, kad galėtų pagyvinti ilgus vakarus ir pagroti dyku metu, o jo buvo per akis, nors ir mokė indėniuką skaityti, ir gelbėjo prie visų kasdienių darbų, ir virė valgį. Visi jai kartojo, jog niekada nėra taip gardžiai valgę. Iš tos pačios džiovintos mėsos, pupelių ir įprastų lašinių, akimoju atsidavusi virėjos pašaukimui, ji pataisydavo gardžiausių patiekalų. Ji pirkdavo meksikietiškų prieskonių ir jais papildydavo Mamos Fresijos receptus, gaudama puikiausių rezultatų. Kepdavo pyragus turėdama tik taukų, miltų ir konservuotų vaisių, bet jeigu dar gaudavo kiaušinių ir pieno, jos kulinariniai sugebėjimai pasiekdavo dangiškas aukštybes. Babalu Blogasis buvo nusiteikęs prieš vyrų virėjavimą, bet pats pirmas puldavo prie tariamo pianisto gardumynų ir susilaikydavo nuo kandžių pastabų. Pripratęs naktimis budėti, didžiąją dienos dalį galiūnas miegodavo kaip suvystytas, bet, vos jo drakonišką nosį imdavo kutenti prikaistuvių kvapai, jis ūmai pakirsdavo ir įsitaisydavo pasaloje prie virtuvės. Jis buvo nepasotinamas, ir jam niekada nebūtų užtekę pinigų atsakančiai prisikimšti savo dideliausiam pilvui. Prieš pasirodant Čilietukui, kaip jie vadindavo apsišaukėlį Eliją Andietą, jo meniu sudarydavo sumedžioti žvėrys: laimikį perskrosdavo, pasūdydavo sauja rupios druskos ir užkeldavo ant žarijų, kad suanglėtų. Taip jis per dvi dienas sušveisdavo elnią. Paragavus pianisto gaminių, jo skonis išlavėjo: kas dieną eidavo medžioti, pasirinkdavo tokį laimikį, kad mėsa būtų švelniausia, ir atiduodavo virtuvėn išdarinėjęs ir nunėręs kailį.

Kelionėse Eliza visada jodavo vilkstinės priešaky, raita ant stambaus kuino, kuris, kad ir liūdno vaizdo, taurumu prilygo grynakraujui ristūnui, skersai balno pasidėjusi niekam nereikalingą karabiną, o užpakaly pasisodinusi mažąjį būgnininką. Taip smagiai jautėsi vyriškais drabužiais, jog abejojo, ar kada nors galėsianti iš naujo vilkėti moteriškais. Dėl vieno dalyko ji buvo tikra: niekada nevilkėsianti korseto, net ir tekėdama už Choakino Andietos. Vilkstinei pasiekus upę, moterys, naudodamosi proga, pripildavo stati-

naites vandens, skalbdavo ir maudydavosi; Elizai tai būdavo pačios kebliausios valandėlės, nes reikėdavo kiekvienąsyk prasimanyti vis išradingesnių dingsčių, kad galėtų apsiprausti pati viena.

Džoja Kultuvė buvo augalota olandė iš Pensilvanijos, radusi savo pašaukimą Vakarų bekraštėse platybėse. Lošiant kortomis ir kauliukais, labai praversdavo iliuzionistės talentas: ji beprotiškai mėgdavo sukčiauti. Ji manėsi lošimu, kol vieną gražią dieną jai dingtelėjo mintis pradėti prekybą mergomis ir apvažiuoti visą Aukso Gyslą „ieškant aukso“, kaip ji vadino savo išgalvotą verslą. Buvo įsitikinusi, jog jaunasis pianistas – homoseksualas, ir todėl mylėjo jį taip pat švelniai kaip savo indėniuką. Draudė mergoms iš jo šaipytis, o Babalu – visaip pravardžiuoti: kuo vargšas berniukas esąs kaltas, kad jam neželia barzda ir kad jis gimė toks išgeibęs, juk ir ji niekuo dėta, kad gimė moterimi, nors jaučiasi esanti vyras. Dievas prasimanąs visokiausių dalykų, kad galėtų pasityčioti iš žmonių. Už trisdešimt dolerių ji nusipirko vaiką iš būrio jankių, išnaikinusių visą gentį. Tuomet jis buvo ketverių ar penkerių metukų, tikras išgaišėlis, nes turėjo kirmėlių, bet po kelių mėnesių, prievarta maitinamas ir tramdomas, nes įsiutęs bandydavo viską sutrupinti aplink arba daužyti galvą į furgonų ratus, vaikas ūgtelėjo, ir išryškėjo tikra kario prigimtis: buvo stojiškas, santūrus ir kantrus. Vardu buvo Tomas Begentis, idant nepamirštų keršto priedermės. „Vardas yra neatskiriamas nuo žmogaus“, – sakydavo indėnai, ir Džoja tvirtai tuo tikėjo, todėl ir sugalvojo jam tokį vardą.

Palaidos balandėlės buvo dvi seserys nuo Misūrio, ilgai keliavusios per žemyną ir kelionėje netekusios artimųjų; aštuoniolikmetė Estera pabėgo nuo tėvo, ją mušusio religinio fanatiko, o daili meksikietė, gringo ir indėnės duktė, dėjosi baltaode ir, išmokusi kelis sakinius prancūziškai, mulkino žioplius, nes, anot paplitusio prietaro, prancūzės esančios labiausiai patyrusios moterys. Toje avantiūristų ir sukčių visuomenėje taipgi buvo rasinė aristokratija: baltieji pripažindavo cinamono spalvos metisus, bet niekindavo visus tamsaus gymio mišrūnus. Visos keturios moterys dėkojo likimui, suvedusiam jas su Džoja Kultuve. Estera vie-

nintelė neturėjo patyrimo, visos kitos dirbo San Franciske, aišku, ne aukštos klasės salonuose, ir pažino tą gyvenimą. Joms buvo ne naujiena smūgiai, ligos, kvaišalai ir sąvadautojų niekšybė; daugybę kartų užsikrėtusios, vartojusios stipriai veikiančius vaistus ir pasidariusios tiek abortų, jos tapo nevaisingomis, bet, užuot liūdėjusios, džiaugėsi tuo kaip didžiausia palaima. Džoja išsivežė jas, ištraukusi iš to akivaro. Paskiau ilgai kankino abstinencija, kad jos atprastų nuo opijaus ir alkoholio. Moterys stengėsi jai atsidėkoti kaip tikros dukterys, nes, be kita ko, ji padoriai elgėsi ir neapgaudinėjo nusukdama pinigus. Šiurpi Babalu išvaizda sutramdydavo smurtautojus ir piktybinius girtuoklius, jos sočiai pavalgydavo ir nesiskųsdavo gyvenimu furgonuose, kurie atitiko ir sveikatos, ir dvasinius poreikius. Tame neapžvelgiamame kalnų ir miškų krašte jos jautėsi laisvos. Jų gyvenime nebuvo nieko lengva ar romantiška, bet jos susitaupė šiek tiek pinigų ir užsimaniusios galėjo keliauti sau, bet nė neketino to daryti, nes tame žmonių būrelyje jautėsi kone kaip šeima.

Džojos Kultuvės mergos irgi buvo įsitikinusios, kad moteriškų manierų ir laibo balso jaunasis Elijas Andieta – vištgaidis. Todėl, jam matant, jos kuo ramiausiai nusirengdavo, prausdavosi ir kalbėdavo apie viską kaip su moterimi. Jos taip natūraliai laikydavosi, kad Eliza dažnai pamiršdavo atliekanti vyro vaidmenį, kurį Babalu laikė savo pareiga visad priminti. Užsibrėžęs tą nugeibėlį paversti tikru vyru, sekdavo ją kas žingsnis tolydžio pamokydamas, kai tik ji atsisėdavo suglaudusi kojas arba nelabai vyrišku judesiu kresteldavo savo trumpai kirptus plaukus. Išmokė ją valyti ir tepti ginklus, tačiau pritrūko kantrybės mokydamas taikliai šaudyti: spausdamas nuleistuką, mokinys kiekvieną sykį užsimerkdavo. Babalu nė trupučio nesižavėjo Elijo Andietos Biblija, priešingai, įtarė, jog šis bando ja dangstyti savo paikystę, ir buvo tos nuomonės, jog jeigu bernėkas neketina tapti sumautu pamokslininku, kurių velnių skaito tas nesąmones, verčiau įgultų į knygas apie antrą galą, gal pradėtų mąstyti kaip vyras. Skaitė jis skiemenuodamas, o pasirašinėjo vargais negalais, bet nieku gyvu nenorėjo to pripažinti. Skundėsi regė-

jimu, girdi, neįžiūrįs raidžių, nors per šimtą metrų išsigandusiam zuikiui pataikydavo į tarpuakį. Dažniausiai prašydavo Čilietuką jam garsiai paskaityti senų laikraščių ir Kultuvės erotinių knygelių – ne tiek dėl gašlių, kiek dėl romantiškų vietų, paprastai jį sujaudinančių. Jose visada būdavo aprašoma ugninga meilė, kuria koks nors aristokratas europietis užsidegdavo prasčiokei, o kartais atvirkščiai: kokia nors aristokratė kraustydavosi iš proto dėl kokio nors netašyto, bet doro ir išdidaus kaimiečio. Tų apsakymų moterys visada būdavo gražuolės, o meilužiai – nepasotinamai gašlūs. Foną sudarydavo bakchanalijos, tačiau, skirtingai nuo kitų ten parduodamų skatikinių pornografinių romaniukų, jie turėdavo siužetą. Eliza garsiai skaitydavo nė kiek nesistebėdama, lyg būtų mačiusi ir baisesnio ištvirkimo, o tuo tarpu Babalu ir trys palaidos balandėlės išsižioję klausydavosi. Estera nedalyvaudavo tuose renginiuose, nes, jos akimis žiūrint, žmogus labiau nusideda aprašydamas tai negu darydamas. Elizai ausys kaisdavo iš gėdos, bet ji negalėjo nepripažinti, jog visos tos šlykštybės aprašytos neįtikėtinai elegantiškai: kai kurie sakiniai primindavo nepriekaištingą panelės Rozos stilių. Džoja Kultuvė, kurios nedomino kūniškos aistros, nors ir kokia forma jos reikštųsi, sėdėdavo nuobodžiaudama ir stebėdavo, kad nė vienas tų blevyzgų žodis neįžeistų Tomo Begenčio nekaltos klausos. Aš noriu, kad jis išaugtų kaip indėnų vadas, o ne sąvadautojas ir kekšių suteneris, sakydavo ji ir, geisdama išauklėti jį tikru vyru, drausdavo save vadinti močiute.

– Niekam aš nesu močiutė, velniai griebtų! Aš esu Kultuvė, supranti, snargly?

– Taip, močiute.

Babalu Blogasis, kurį laiką tupėjęs Čikagos kalėjime, dar gerokai prieš aukso karštligę pėsčias perėjo žemyną iš rytų į vakarus. Jis mokėjo kelias indėnų kalbas ir, manydamasis duonos kąsnio, vertėsi viskuo: klajojančiame cirke rodė stebuklus virš galvos iškeldamas arklį arba, įsikandęs dantimis, traukdavo smėlio pripiltą furgoną į San Francisko prieplauką. Ten jį aptiko Kultuvė ir pasisamdė į savo vilkstinę. Galėjo dirbti už kelis ir kaip niekas

kitas apginti mergas. Jiedu drauge galėjo išvaikyti ir didžiausią gaują priešų, kaip tai įrodė ne kartą.

– Reikia būti stipriam, kad tavęs nesumaltų į miltus, Čilietuk, – mokė jis Elizą. – Nemanyk, jog aš visąlaik buvau toks, kokį mane matai. Anksčiau kaip ir tu buvau nugaišėlis ir apkiautęs, bet ėmiau kilnoti svorius, ir štai dabar matai, kokie mano raumenys. Niekas nedrįsta prieš mane kelti balso.

– Babalu, tu daugiau nei dviejų metrų ūgio ir sveri ne mažiau kaip karvė. Aš niekad nebūsiu toks, koks tu esi!

– Ūgis nieko nereiškia, broliuk. Svarbiausia, kad esi vyras su kiaušais. Aš visad buvau didelis, bet iš manęs visi tyčiodavosi.

– Kas iš tavęs tyčiodavosi?

– Visi, net mama, Dieve duok jai dangaus karalystę. Pasakysiu tau vieną dalyką, kurio niekam nesu sakęs...

– Na?

– Prisimeni Babalu Gerąjį?.. Toks buvau anksčiau. Bet, sulaukęs dvidešimties metų, tapau Babalu Bloguoju ir dabar kur kas geriau gyvenu.

Palaidos balandėlės

Gruodžio mėnesį žiema ūmai nusileido į prieškalnes, ir tūkstančiai auksakasių, palikę savo mantą, gavo trauktis į kaimus ir laukti pavasario. Sniegas savo skraiste gailestingai uždengė tų godžių skruzdėlių išurbtą platų kraštą, o neiškastasis auksas liko gulėti gamtos ramybėje. Džoja Kultuvė nukreipė savo vilkstinę į mažą kaimelį, kaip ir daugelis kitų neseniai išdygusį prie Aukso Gyslos, ten išsinuomojo baraką, kur galėtų peržiemoti. Ji pardavė mulus, nupirko didelę geldą maudymuisi, viryklę, dvi krosneles, keletą brezento atraižų ir rusiškus batus savo žmonėms avėti tokiu šaltu ir lietingu metu. Liepė visiems išvalyti baraką, užuolaidomis atskirti tariamus kambarius, sustatė lovas su baldakimais, paauksuotus veidrodžius ir pianiną. Paskiau iškart, kaip reikalauja mandagumas, aplankė svarbiausius bendruomenės gyvenimo židinius – smukles, krautuvę ir kalvę. Vietoj laikraščio kaimelis leido informacinį lapelį, spausdinamą per visą žemyną atvilkta palaike mašina, tad Džoja užsisakė kuklų skelbimą apie savo verslą. Be mergų, ji siūlė butelius, jos žodžiais tariant, geriausio kubietiško ir jamaikinio romo, nors iš tikrųjų tai buvo tikri vidurių paleidžiamieji, nuo kurių pasimaišo protas, „karštų" knygų ir porą lošimo stalų. Klientų ilgai laukti nereikėjo. Buvo ir kitas viešnamis, bet naujienėlė visad įdomesnė. Vietinė madama paskelbė varžovėms klastingą šmeižto karą, bet nesiryžo atvirai grumtis su tokiu šauniu dvejetu kaip Kultuvė ir Babalu Blogasis. Barake už ištemptų užuolaidų virė aistros, buvo šokama pianinui grojant ir lošiama iš didelių pinigų, stebint pačiai šeimininkei, savo pastogėje draudžiančiai pašaliniams kelti muštynes ir sukčiauti. Eliza matė, kaip vyrai

per kelias naktis pralošia per ilgus mėnesius kruvinu prakaitu pelnytą laimikį ir verkia įsikniaubę į krūtis mergoms, padėjusioms juos apšvarinti.

Veikiai auksakasiai labai pamėgo Džoją. Iš pažiūros panaši į korsarą, moteris turėjo motinišką širdį ir tą žiemą, susiklosčius aplinkybėms, patyrė tikrą išbandymą. Kaimelyje įsisiautėjo dizenterijos epidemija, apsirgo pusė žmonių, kai kurie mirė. Vos sužinojusi, jog tolimoje trobelėje kas nors galynėjasi su mirtimi, Džoja pasiskolindavo kalvėje porą arklių ir su Babalu skubėdavo padėti nelaimingajam. Dažnai juos lydėdavo kalvis, galiūnas kvakeris, smerkiąs moteriškės verslą, bet visada linkęs pagelbėti kitiems. Džoja pagamindavo ligoniui valgyti, apiprausdavo, apskalbdavo ir nuramindavo šimtąjį kartą perskaitydama laiškus, gautus iš tolimoje tėvynėje likusių artimųjų, tuo tarpu Babalu su kalviu per pusnis atkasdavo taką, prinešdavo vandens, priskaldydavo malkų ir sukraudavo jas prie krosnelės. Jeigu žmogus labai blogai jausdavosi, Džoja suvyniodavo jį į antklodes, paguldydavo kaip maišą skersai balno ir parsiveždavo namo, kur moteriškės slaugydavo jį kaip tikros gailestingosios seserys, džiaugdamosi galinčios pasirodyti dorybingos. Ne kažin ką jos ir galėdavo padaryti, nebent sugirdyti ligoniams puodus saldžios arbatos, idant suvis nesudžiūtų, prižiūrėdavo, kad ramiai sau gulėtų švarūs ir šiltai apklostyti, turėdamos viltį, jog tie neišviduriuos visų vidurių ir neiškvaiš karščiuodami. Vieni pasimirdavo, kiti tysodavo kelias savaites, kol vargais negalais atkusdavo. Džoja vienintelė nepaisydavo žiemos šalčių ir važiuodavo apžiūrėti pačių atokiausių trobelių, tad kai kur aptikdavo į ledą sušalusius kūnus. Ne visus nugaluodavo ligos, kartais, neištvėręs vidurių skausmų, vienatvės ir baisaus karščiavimo, žmogus paleisdavo sau kulką į burną. Džoja gavo du kartus sustabdyti savo verslą, nes visas barakas buvo perdėm nuklotas dembliais, ir balandėlės, slaugydamos ligonius, neturėdavo laiko klientams. Kaimo šerifas drebėdavo jai pasirodžius su savo olandiška pypke dantyse ir griausmingu įsakmiu pranašo balsu pareikalavus pagalbos. Niekas nedrįsdavo jai prieštarauti. Tie patys vyrai, sa-

vo piktadarystėmis padarę gėdą kaimui, nuolankiai puldavo jai padėti. Kaime nebuvo nieko panašaus į ligoninę, vienintelis gydytojas galus grobstė, tad, bėdai prirėmus, savaime suprantama, ji laikė savo pareiga ieškoti išeities. Jos išgelbėti laimingieji tapdavo dėkingais skolininkais, tad tą žiemą ji užmezgė daug naudingų ryšių, kurie labai pravertė kilus gaisrui.

Kalvis, vardu Džeimsas Mortonas, buvo doras žmogus, kokių reta. Jis nuoširdžiai mylėjo visą žmoniją, netgi savo idėjinius priešus, kuriuos laikė klystant per neišmanymą, bet ne iš įgimto nedorumo. Neturėdamas polinkio į niekšybę, nesuvokė, jog kas nors galėtų daryti bloga, ir buvo įsitikinęs, kad žmogus esti pasileidęs tik dėl netikusio būdo ir kad viską įmanoma pataisyti pasitelkus pagalbon meilę ir gailestingumą. Buvo kilęs iš senos Ohajo kvakerių giminės ir drauge su broliais dalyvavo slaptoje veikloje, solidarizuodamasis su pabėgėliais vergais, kuriuos slėpdavo ir lydėdavo iki laisvųjų valstijų ir Kanados. Jų veikla sukėlė tokį vergovės šalininkų pyktį, jog vieną naktį tuntas nepažįstamų žmonių užpuolė ir padegė jų ūkį, ir jų visa šeima stovėjo bejėgė, nieko negalėdama padaryti, nes tikėjimas draudė nukreipti ginklą prieš kitus žmones. Mortonai gavo palikti savo žemes ir išsisklaidyti po visą kraštą, bet ir toliau vieni su kitais palaikė glaudžius ryšius, nes priklausė humanitarinei abolicionistų organizacijai. Aukso ieškojimas Džeimsui neatrodė esąs doras verslas užsidirbti pragyvenimui, nes žmogus tuomet nieko negamina ir neteikia jokių paslaugų. Turtas skurdina dvasią, sujaukia gyvenimą ir užtraukia nelaimę, tvirtino jis. Be kita ko, auksas esąs minkštas metalas, netinkamas įrankiams gaminti; sakėsi, jog niekaip nesuprantąs, kodėl tas metalas taip pavergia žmonių protą. Aukštas, stuomeningas, tankia riešutmedžio spalvos barzda, melsvomis akimis ir stipriomis, gausybės nudegimų subjaurotomis rankomis jis atrodė kaip žaizdro ugnies nutviekstas pats dievas Vulkanas. Kaime gyveno tik trys kvakeriai, visi darbininkai ir šeimos žmonės, visada patenkinti savo likimu; jie vieninteliai nesikeikė, nevartojo alkoholio ir iš tolo lenkėsi viešnamių. Jie dažnai rinkdavosi drauge nuoširdžiai pasimelsti, savo

pavyzdžiu stengdamiesi patraukti kitus, kantriai laukdami iš Rytų atvykstant būrio draugų, turinčių pagausinti jų bendruomenę. Mortonas ateidavo į Kultuvės baraką padėti epidemijos aukoms ir ten susipažino su Estera. Aplankydavo ją, užsimokėdavo už visas paslaugas, tačiau prisėsdavo šalia tik pasišnekėti. Jis negalėjo suprasti, kodėl ji pasirinko tokį gyvenimą.

– Jeigu palygintume tėvo sunkią ranką su tuo, ką darau dabar, man tūkstantį kartų malonesnis dabartinis gyvenimas.

– Už ką jis tave mušdavo?

– Sakydavo, kad aš gundau žmones ir stumiu juos į paleistuvystę. Pasak jo, Adomas vis dar būtų gyvenęs rojuje, jeigu Ieva nebūtų jo sugundžiusi. Ko gero, teisybę sakė, juk matai, kaip aš užsidirbu duoną...

– Yra ir kitokio darbo, Estera.

– Ir šitas ne toks jau blogas, Džeimsai. Užsimerkiu ir nieko negalvoju. Kelios minutės, ir viskas baigta.

Nepaisant amato blogybių, mergina buvo išsilaikiusi kaip dvidešimtmetė ir labai skyrėsi nuo draugių, savotiškai žavėdama savo kukliu ir tyliu elgesiu. Putli, romi kaip telyčaitė, stipriomis valstietiškomis rankomis ji neturėjo nieko koketiška. Palyginti su kitomis balandėlėmis, mažiausiai traukė akį, bet kerėjo savo skaisčia oda ir švelniu žvilgsniu. Kalvis neprisiminė, kada ėmė apie ją svajoti, regėti jos paveikslą, žaizdro kibirkštims žyrant į giedrą dangų, kol pagaliau vieną dieną nebeištvėrė nebegalėdamas daugiau slėpti to širdį gniaužiančio ir dusinančio jausmo. Nebuvo nieko blogiau, kaip įsimylėti lengvo elgesio moterį, dėl to jis negalėtų pasiteisinti nei prieš Dievą, nei prieš savo bendruomenę. Nutaręs įveikti tą pagundą veido prakaitu, užsidarydavo kalvėje ir dirbdavo kaip pamišėlis. Kartais naktimis ligi pat aušros dundėdavo siaubingi kūjo dūžiai.

Vos tik gavusi pastovų adresą, Eliza parašė Tao Čienui į kinų restoraną Sakramente: pranešė savo naująjį vardą – Elijas Andieta – ir paklausė patarimo, kaip kovoti prieš dizenteriją, nes žinojo

tik vieną vaistą nuo užkrato, kuriam gydyti reikėjo žalios mėsos gabalėlį raudonu vilnoniu siūlu pririšti prie bambos, kaip Čilėje darydavo Mama Fresija, bet tai nedavė laukiamų rezultatų. Ji vis dažniau jo ilgėdavosi; kartais paryčiais atsibusdavo apsikabinusi Tomą Begentį, per miegus įsivaizdavusi, jog tai Tao Čienas, bet dūmai, kuriais atsiduodavo vaikas, iškart grąžindavo ją tikrovėn. Niekas taip gaiviai nekvepėdavo jūra, kaip jos bičiulis. Skaičiuojant myliomis, juodu skyrė ne per didžiausias atstumas, bet, įsivyravus prastiems orams, keliauti buvo pavojinga ir sunku. Ji ketino išvykti drauge su laiškininku toliau ieškoti Choakino Andietos, kaip tai buvo dariusi anksčiau, tačiau slinko savaitė po savaitės, belaukiant patogios progos. Ne vien žiema trukdė jos planams. Tuo metu Aukso Gyslos pietuose padidėjo įtampa tarp jankių ir čiliečių auksakasių. Gringai, nepatenkinti svetimšalių skverbimusi, susivienijo pasinešę juos išguiti, bet tie pasipriešino – iš pradžių ginklu, o paskiau kreipdamiesi į teismą, kuris pripažino jų teises. Užuot sutramdžiusi, teismo nutartis tik padrąsino smurtininkus, vieni čiliečiai žuvo pakarti, kiti – nustumti nuo uolų, o gyvi išlikę padavė į kojas. Atsakydami į smurtą, čiliečiai – kaip ir kai kurie meksikiečiai – susibūrė į gaujas. Eliza suprato, jog jai nevalia rizikuoti – apsirengusi kaip pietų amerikietis, galėtų būti apkaltinta bet kokiu pramanytu nusikaltimu.

Tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimtųjų metų sausio pabaigoje užėjo tokie dideli šalčiai, kokių ten niekada nebūta. Niekas nedrįso kišti nosies iš namų, kaimas atrodė išmiręs, ir per dešimt dienų barake neapsilankė nė vienas klientas. Buvo taip šalta, jog rytais praustuvuose užšaldavo vanduo, nors ištisą parą kūrendavosi krosnelės, o kai kuriomis naktimis Eliza įsivesdavo į vidų arklį, kad jo neištiktų kitų gyvulių likimas – mat po nakties juos rasdavo apledėjusius. Moterys miegodavo po dvi, o ji – su vaiku, Tomu Begenčiu, prie kurio ji pavydulingai ir labai stipriai prisirišo, o jis atsakė tuo pačiu, tik užsispyrusiai tylėdamas. Vienintelė jos varžovė, ne ką mažiau mylinti vaiką, buvo Kultuvė. „Kada nors aš turėsiu tokį pat stiprų ir drąsų vaiką kaip Tomas Begentis, tik linksmesnį. Tas vaikas niekad nesijuokia“, – pasako-

jo ji Tao Čienui savo laiškuose. Babalu Blogasis naktimis negalėdavo užmigti ir ištisas valandas slankiodavo iš vieno kampo į kitą po baraką apsiavęs rusiškais batais, apsivilkęs savo kandžių sukapotomis vilkenomis ir antklode apsigaubęs pečius. Jis nustojo skustis galvą, ir ta apžėlė trumpais it vilko gaurais ir pasidarė panaši į vilkenų kailinukus. Estera jam numezgė geltoną kaip kanarėlę vilnonę kepuraitę, kurią jis užsismaukdavo ant ausų ir atrodydavo lyg didelis vaikas. Tą rytą jis išgirdo silpnai beldžiant į duris, nors lauke šėlo pūga. Pravėrė duris, rankoje laikydamas savo dičkį pistoletą, ir sniege pamatė tysant žmogaus pavidalą. Išsigandęs jis pašaukė Džoją, ir jiedu abu, grumdamiesi su vėju, kad vienu gūsiu neišplėštų durų, vargais negalais įvilko jį į vidų. Tai buvo apšalęs žmogus.

Buvo nelengva jį atgaivinti. Tuo metu, kai Babalu jį trynė bandydamas įpilti burnon gurkšnį brendžio, Džoja pažadino moteris, liepė pakurstyti krosneles ir, pašildžius vandens, pripilti pilną geldą. Paguldytas į vandenį, vyriškis pamažu atsigavo ir, kai pamėlęs kūnas atšilo, sugebėjo ištarti vieną kitą žodį. Buvo nušalęs nosį, kojas ir rankas. Pasak jo, buvęs valstietis iš Meksikos Sonoros valstijos, kaip ir tūkstančiai jo tautiečių atkakęs į Kaliforniją ieškoti aukso. Pasisakė esąs Džekas, vardas buvo gringų, tikriausiai netikras, bet šiuose namuose niekas nesivadino tikruoju vardu. Per kelias valandas jis ne kartą buvo atsidūręs prie mirties slenksčio, ir kai visi manydavo, kad jau niekuo negali jam padėti, jis grįždavo iš kito pasaulio ir nurydavo lašelį alkoholio. Apie aštuntą valandą, pagaliau apmalšus pūgai, Džoja liepė Babalu pakviesti gydytoją. Tai išgirdęs, meksikietis, ligi tol gulėjęs paslikas ir žiopčiojęs kaip žuvis, atsimerkė ir taip skardžiai suriko: *Ne!*, jog visi persigando. Niekam nevalia žinoti, kad jis esąs čia, taip nuožmiai pareiškė jis, jog niekas ir nedrįso prieštarauti. Nereikėjo nieko aiškinti: ir šiaip buvo akivaizdu, jog ieškomas teisingumo, ir šitas kaimas su kartuvėmis aikštės vidury – anaiptol ne ta vieta, kur bėglys būtų pageidavęs prašytis prieglobsčio. Čia jį atvarė ne kas kitas, kaip įsišėlusi pūga. Eliza nieko nepasakė, tačiau vyriškio žodžiai jos nėmaž nenustebino: nuo jo buvo justi blogis.

Po trijų dienų Džekas šiaip taip atgavo jėgas, bet jam atkrito nosies galiukas ir ėmė gangrenuoti rankos pirštai. Niekas jo negalėjo įtikinti, jog jam žūtbūt reikia gydytojo: jis pareiškė, kad verčiau sutinkąs pamažėle supūti negu mirti kartuvėse. Džoja Kultuvė sukvietė visus į kitą barako galą, ir jie pusbalsiu nutarė: jam reikia nupjauti pirštus. Visų žvilgsniai nukrypo į Babalu Blogąjį.

– Aš? Nieku gyvu!

– Babalu, smirdžiau, liaukis bobvyrį vaidinęs! – įtūžusi suriko Džoja Kultuvė.

– Tu pati pjauk, man širdis neleidžia.

– Jei gali išdarinėti elnią, kuo gražiausiai gali ir pirštus nurėžt. Didelio čia daikto – du apgailėtini pirštai?

– Gyvulys – vienas dalykas, o žmogus – visai kas kita.

– Ką aš girdžiu? Tas kekšės vaikas – atsiprašau, mergytės, – negali man padaryti tokios menkutės paslaugos! Tik prisimink, nenaudėli, ką aš tau esu padariusi!

– Atsiprašau, Džoja. Kaip gyvas nesu padaręs ką nors bloga žmogui...

– Ką tu čia paistai? Gal nesi žmogaus nužudęs? Gal nesi kalėjime sėdėjęs?

– Sėdėjau už galvijų vogimą, – prisipažino milžinas, kone verkdamas iš pažeminimo.

– Aš nupjausiu, – įsiterpė Eliza visa perbalusi, bet tvirtu balsu.

Visi nepatikliai sužiuro. Tomas Begentis, ir tas, regis, labiau tiko tokiai operacijai negu opusis Čilietukas.

– Man reikia aštriai išgaląsto peilio, plaktuko, adatos, siūlo ir švarių skiaučių.

Babalu baisėdamasis atsisėdo ant aslos, rankomis susiėmęs galvą, tuo tarpu moterys, pagarbiai tylėdamos, paruošė visa, kas reikalinga. Eliza stengėsi prisiminti tai, ko išmoko iš Tao Čieno tuo metu, kai Sakramente jie traukė kulkas ir siuvo žaizdas. Jeigu tuomet galėjo nė nemirktelėjusi tai daryti, tarė ji sau, vadinasi, ir dabar galės padaryti tą patį. Svarbiausia, kaip sakė jos bičiulis, išvengti kraujosrūvų ir užkrėtimo. Ji nebuvo mačiusi Tao Čieną darant amputaciją, bet, gydydamas nelaiminguosius, ateinančius

nupjautomis ausimis, jis sakydavo, jog už tą patį nusikaltimą kitose platumose nukertamos rankos ir kojos. „Budelio kirvis kerta staigiai, bet nepalieka odos skiautės strampo kaului uždengti“, – sakydavo Tao Čienas. Jis aiškindavo jai tai, ko jį mokė Ibenaizeris Hobsas, gydęs sužeistuosius karo metu ir rodęs, ką reikia daryti kiekvienu atveju. Laimė, kad pjauti reikia tik pirštus, nuramino save Eliza.

Kultuvė taip prigirdė ligonį alkoholiu, kad jis gulėjo beveik be sąmonės, o Eliza tuo metu dezinfekavo peilį, įkaitindama iki raudonumo. Paskiau pasodino Džeką kėdėn, pamerkė ranką į dubenį su viskiu ir paguldė ant stalo krašto, ištiesusi gangrenuojančius pirštus. Pakuždomis sukalbėjo vieną iš gausybės stebuklingųjų Mamos Fresijos maldelių ir ženklu paliepė moterims laikyti ligonį. Uždėjo peilį ant pirštų ir smagiai trinktelėjo plaktuku – ašmenys švariai nukirto kaulus ir įsmigo į stalą. Džekas sustaugė iš visų plaučių, bet buvo toks girtas, jog nieko nebejautė, kai Eliza siuvo žaizdas, o Estera tvarstė. Kankinimas truko vos kelias minutes. Eliza darsyk pažiūrėjo į nurėžtus pirštus, valdydamasi, kad nesusivemtų, o moterys tuo tarpu paguldė Džeką ant vieno demblio. Babalu Blogasis, sėdėjęs kaip galima toliau nuo to reginio, nedrąsiai priėjo, rankoje laikydamas savo vaikišką kepuraitę.

– Tu tikras vyras, Čilietuk, – tarė žavėdamasis.

Kovo mėnesį Eliza tyliai atšventė savo aštuonioliktąjį gimtadienį. Ji tikėjosi, jog anksčiau ar vėliau duris pravers josios Choakinas, kaip, pasak Babalu, daro visi vyrai per šimtą mylių aplink. Meksikietis Džekas atkuto per kelias dienas ir vieną naktį pradilo nelaukdamas, kada surietės žaizdos, ir su niekuo neatsisveikinęs. Buvo grasus tipas, ir visi apsidžiaugė jam dingus. Nešnekus, įtarus, amžinai užsiplieskiantis dėl menko nieko, pasirengęs pulti kiekvieną akimirką, kai tik pasidingodavo, jog kas nors į jį kėsinasi. Neparodė jokio noro atsidėkoti už visas paslaugas, priešingai, išsipagiriojęs ir pamatęs, kad jam nupjauti pirštai, reikalingi revolverio nuleistukui nuspausti, leidosi keiktis ir grasinti prisiek-

damas, jog šunsnukis, sužalojęs jam ranką, atsiteisiąs savo galva. Tuomet Babalu trūko kantrybė. Sugriebė jį kaip skudurinę lėlę, iškėlė atplėšęs nuo aslos ir, žiūrėdamas jam tiesiai į akis, švelniu balsu, kokiu kalbėdavo prieš paleisdamas kumščius į darbą, tarė:

– Tai padariau aš, Babalu Blogasis. Ar kas nors negerai?

Vos nuslūgus karščiui, Džekas panoro pasismaginti su balandėlėmis, bet jos atstūmė jį visos kaip viena: jos nenusiteikusios ko nors duoti jam už dyka, o jo kišenės tuščios, kaip jos įsitikinusios tą naktį, kai jį, apšalusį, nurengusios ir paguldžiusios į geldą. Džoja Kultuvė teikėsi jam paaiškinti, kad jeigu jam nebūtų nupjovę pirštų, jis būtų netekęs rankos arba gyvybės, tad jis turįs dėkoti dangui, jog atsidūręs jų pastogėje. Eliza draudė Tomui Begenčiui artintis prie to žmogėno, ji pati prieidavo tik tada, kai prireikdavo jį pamaitinti arba pertvarstyti, – nuo jo sklido akivaizdus blogis. Babalu, ir tas negalėjo jo pakęsti ir, kol anas buvo jų pastogėje, nė sykio jo neužkalbino. Visas barako moteris jis laikė kone seserimis, ir jam užvirdavo kraujas, kai Džekas imdavo blevyzgoti. Net kraštutiniu atveju jam nebūtų dingtelėjusi mintis pasinaudoti savo keliabendrių profesinėmis paslaugomis, jam tai atrodė lyg kraujomaiša. Bėdai prispyrus, jis eidavo pas vietines konkurentes, ir Čilietukui patardavo taip daryti tuo atveju, jeigu šis neįtikėtinai nusikratytų savo netikusių nekaltos mergelės polinkių.

Kartą, paduodama lėkštę sriubos, Eliza galiausiai įsidrąsinusi paklausė Džeką apie Choakiną Andietą.

– Murieta? – įtariai paklausė šis.

– Andieta.

– Nepažįstu.

– O gal tai tas pats žmogus? – pakišo mintį Eliza.

– Ko tau iš jo reikia?

– Tai mano brolis. Atvykau iš Čilės jo ieškoti.

– Kaip atrodo tavo brolis?

– Nelabai aukštas, tamsiaplaukis, juodakis, balto veido kaip ir aš, bet mudu nepanašūs. Jis laibas, raumeningas, drąsus ir aistringas. Kai jis kalba, visi tyli.

– Toks yra Choakinas Murieta, bet jis ne čilietis, jis – meksikietis.

– Ar tikrai žinai?

– Aš nieko tikra nežinau, bet jeigu pamatysiu Murietą, pasakysiu, kad tu jo ieškai.

Rytojaus naktį jis dingo ir nedavė jokios žinios, tik po dviejų savaičių prie barako durų jie aptiko maišelį su dviem svarais kavos. Vėliau, ruošdama pusryčius, Eliza jį atplėšė ir pamatė, jog ten ne kava, bet aukso smiltys. Džojos Kultuvės nuomone, jas atnešti galėjo bet kuris auksakasys, jų slaugytas pastaruoju metu, tačiau Elizai širdis sakė, kad jas paliko Džekas kaip atlygį. Tas žmogus nenorėjo būti kam nors skolingas. Sekmadienį jie sužinojo, kad šerifas surengė gaudynes, ketindamas sučiupti žudiką, nusmeigusį auksakasį: žmonės jį rado trobelėje, kur jis žiemojo vienas, devyniais peilio dūriais suvarstyta krūtine ir išplėštomis akimis. Jo aukso nebuvo likę nė ženklo, ir, atsižvelgiant į žiaurumą, žmogžudyste buvo apkaltinti indėnai. Nenorėdama įsivelti į nemalonią istoriją, Džoja Kultuvė pakasė po ąžuolu abu svarus aukso ir griežtai įsakė saviškiams laikyti liežuvį ir niekada netgi juokais neužsiminti nei apie meksikietį nupjautais pirštais, nei apie maišelį kavos. Per du mėnesius apsauginiai nušovė kokius šešis indėnus ir viską pamiršo, nes turėjo svarbesnių reikalų, o kai oriai pasirodė genties vadas reikalaudamas pasiaiškinti, jį irgi nužudė. Indėnai, kinai, negrai ar mulatai negalėjo liudyti prieš baltuosius. Tik Džeimsas Mortonas ir kiti trys kvakeriai išdrįso stoti prieš minią, pasinešusią linčiuoti vadą. Jie sustojo beginkliai ratu aplink nuteistąjį, iš atminties cituodami Biblijos žodžius, draudžiančius žudyti, bet įsisiautėjusi minia juos nustūmė į šalį.

Niekas nežinojo apie Elizos gimtadienį, tad niekas jo ir nešventė, bet, šiaip ar taip, ta kovo penkioliktosios naktis buvo įsimintina ir jai, ir kitiems. Klientai vėl pradėjo lankytis barake, balandėlės neturėjo nė minutės laisvo laiko, Čilietukas nuoširdžiai įsijautęs kliunkino pianiną, o Džoja gana optimistiškai apžvelgė įvykius. Šiaip ar taip, žiema buvusi ne tokia jau bloga, sunkiausias epidemijos metas pasibaigęs, ant čiužinių nebesą nė

vieno ligonio. Tą vakarą barake ligi žemės graibymo gėrė gal dvylika auksakasių, tuo tarpu lauke vėjas laužė pušų šakas. Apie vienuoliktą prasidėjo pragaras. Niekas nesuprato, kaip užsiplieskė gaisras, bet Džoja visada įtarė, jog padegė kito viešnamio šeimininkė. Medinės sienos traškėjo kaip petardos, ir po akimirkos užsiliepsnojo užuolaidos, šilkai, lovų baldakimai. Visi paspruko sveiki ir gyvi, kai kas net spėjo susisupti į antklodę, o Eliza bebėgdama pastvėrė savo skardinę su neįkainojamais laiškais. Liepsnos ir dūmai beregint apsiautė baraką, ir kone dešimtį minučių jis pleškėjo kaip deglas, tuo tarpu pusnuogės moterys bejėgiškai stebėjo reginį šalia savo apdujusių klientų. Staiga Eliza apžvelgė visus ir pasibaisėjusi susivokė, jog trūksta Tomo Begenčio. Vaikas liko bemiegąs jųdviejų guolyje. Ji nuplėšė antklodę nuo Esteros pečių, apsigaubė galvą ir vienu šuoliu puolė per degančią medinę pertvarą į vidų, o įkandin jos rėkdamas šoko bėgti Babalu, nesuprasdamas, kodėl ji bloškėsi į ugnį, ir bandė ją sulaikyti. Ji surado berniuką bestovintį dūmuose išsigandusiomis akimis, bet visiškai ramų. Ji užmetė ant jo antklodę ir bandė jį paimti ant rankų, bet jis buvo per sunkus. Ji susirietė, draskoma kosulio, ir suklupo stumdama Tomą durų link, bet vaikas nepajudėjo iš vietos, ir jiedu abu būtų virtę pelenais, jeigu tą akimirką nebūtų pasirodęs Babalu. Jis stvėrė juodu abu, pasispaudė kiekvieną po pažastimi kaip kokius ryšulius ir išbėgo aidint jų laukiančiųjų plojimams.

– Nelemtas berniūkšti! Ką ten darei? – priekaištavo Džoja indėniukui, tolydžio jį glėbesčiuodama, bučiuodama ir plekšnodama per žandus, kad jis atsipeikėtų.

Laimė, kad barakas stovėjo skyrium, tad gaisras aplenkė kaimą, kaip vėliau pasakė šerifas, matęs nemaža gaisrų, dažnai įsiplieskiančių tame krašte. Pastebėję pašvaistę, gaisro gesinti atskubėjo kokia dvylika savanorių su kalviu priešaky, bet buvo jau per vėlu. Išgelbėjo tiktai Elizos arklį, kuris pirmosiomis sumaišties akimirkomis niekam nerūpėjo ir, apkvaišęs iš siaubo, trypė pririštas stoginėje. Džoja Kultuvė tą naktį neteko visko, ką turėjo, ir visi pirmąsyk pamatė ją palūžusią. Su vaiku glėbyje ji žiūrėjo,

kaip liepsnos ryja jos labą, nepajėgdama sutramdyti ašarų, o kai beliko vien rūkstantys nuodėguliai, įsikniaubė į plačią apsvilusio Babalu krūtinę. Matydamos palūžusią šeimininkę, kurią laikė neįveikiama, visos keturios moterys, susivėlusios, vien apatiniais sijonais, krūpčiodamos apsikabinusios vienu balsu prapliupo raudoti. Dar neužgesus ugniai, ėmė veikti solidarumo tinklas, ir greičiau nei per valandą visi buvo išskirstyti po kaimo trobas, o vienas auksakasys, Džojos išgelbėtas nuo dizenterijos, pradėjo rinkliavą. Čilietukas, Babalu ir indėniukas – visi trys vilkstinės vyrai – pernakvojo kalvėje. Džeimsas Mortonas patiesė du čiužinius su storomis antklodėmis prie visada šilto žaizdro, o rytą patiekė svečiams gardžius pusryčius, pataisytus pamokslininko žmonos, – to paties, kuris sekmadieniais griausmingu balsu pliekdavo gėdingą murkdymąsi paleistuvystės akivare, kaip jis vadino viešnamių veiklą.

– Dabar ne metas maivytis, tie vargšai krikščionys dreba iš šalčio, – tarė dvasiškojo tėvo žmona, atėjusi į kalvę su kiškienos troškiniu, ąsočiu karšto šokolado ir cinamonų sausainiais.

Ta pati ponia apibėgo kaimą prašydama drabužių balandėlėms, likusioms vienais apatiniais sijonais, tačiau ir kitos moterys nieko nešykštėjo. Jos stengėsi aplenkti anos madamos viešnamį, tačiau Džoją Kultuvę visi gerbė, nes susipažino su ja per dizenterijos epidemiją. Taip jau atsitiko, jog keturios ledergos kurį laiką vilkėjo kukliais ponių drabužiais, aklinai susisagsčiusios nuo galvos iki kojų, kol pagaliau vėl galėjo apsitaisyti savo margais pašvitais. Gaisro naktį pastoriaus žmona ketino parsivesti Tomą Begentį į savo namus, bet vaikas apsikabino Babalu kaklą, ir niekas nebūtų galėjęs jo atplėšti. Galiūnas praleido naktį be miego, viena ranka apkabinęs susirietusį Čilietuką, antra – indėniuką, ir atvirai pasipiktino pamatęs kalvį žiūrint į jį su nuostaba.

– Išmeskite tai iš galvos, bičiuli. Aš – ne pedofilas, – piktai suniurzgė nepaleisdamas iš glėbio abiejų miegančiųjų.

Auksakasių rinkliavos ir po ąžuolu pakasto kavos maišelio užteko padegėliams apsigyventi patogioje ir padorioje troboje, ir Džoja Kultuvė nutarė atsižadėti kelionių ir įsikurti kaime. Tuo tarpu, kai vieni kaimai nyko, auksakasiams traukiant prie naujų

aukso plovimo vietų, šis didėjo, stiprėjo, ir netgi buvo svarstoma, jog reikėtų keisti jo pavadinimą, kad oriau skambėtų. Žiemai pasibaigus, į priekalnes turėjo plūstelėti naujos nuotykių ieškotojų bangos, ir kito viešnamio šeimininkė jau ruošėsi sutikti svečius. Džoja Kultuvė turėjo tik tris mergas, nes buvo aišku, jog Esterą taikosi nugvelbti kalvis, tačiau nevertėjo užbėgti įvykiams už akių. Savo labdaringa veikla ji pelnė tam tikrą pagarbą ir norėjo ją išsaugoti: pirmą kartą per savo audringą gyvenimą ji pasijuto esanti priimta į bendruomenę. Tai buvo visiškai kas kita negu Pensilvanijoje tarp olandų, ir mintis jos amžiuje suleisti šaknis buvo anaiptol nekvaila. Sužinojusi jos planus, Eliza nutarė pavasarį atsisveikinti su draugais ir toliau ieškoti Choakino Andietos – arba Murietos, – jeigu šis nepasirodysiąs ligi to laiko.

Nusivylimas

Rudens pradžioje Tao Čienas gavo paskutinį Elizos laišką, keletą mėnesių iš rankų į rankas ėjusį jo pėdomis ligi San Francisko. Jis išvyko iš Sakramento balandžio mėnesį. Žiema tame mieste atrodė be pabaigos, ir jis ten užsibuvo tik dėl retkarčiais ateinančių Elizos laiškų ir vilties, kad jį suras Linos dvasia, taipgi draugystė su kitu *džong i*. Įsigijęs Vakarų medicinos knygų, jis mėgavosi versdamas jas žodis žodin savo bičiuliui, tad abu drauge sėmėsi žinių, tokių skirtingų nuo tų, kurios buvo paplitusios jų krašte. Jiedu patyrė, kad Vakaruose menkai žinoma apie pagrindinius augalus, apie apsaugą nuo ligų arba apie *či*, jokiose knygose nebuvo užsimenama apie kūno energiją, tačiau vakariečiai pirmavo kitose srityse. Jiedu su draugu kalbėdavo ir postringaudavo ištisas dienas, bet studijos nebuvo pakankama paguoda. Jį taip slėgė vienatvė, kad jis paliko savo lūšnelę ir gydomųjų žolių darželį ir apsigyveno kinų viešbutyje, kur bent jau girdėjo gimtąją kalbą ir gardžiai valgė. Nors jo pacientai buvo neturtingi ir dažnai juos gydydavo už dyka, šiaip ar taip, jis sutaupė truputį pinigų. Jeigu Eliza sugrįžtų, mąstydavo jis, jiedu įsikurtų gerame name, bet tuo tarpu, kol gyveno vienas, tenkinosi viešbučiu. Kitas *džong i* planavo Kinijoje nusipirkti jauną žmoną ir galutinai įsikurti Jungtinėse Valstijose, nes, kad ir būdamas svetimšalis, ten galėjo gyventi geriau negu savo krašte. Tao Čienas jį perspėjo, jog tuščia trokšti *auksinių irisų*, juo labiau Amerikoje, kur reikia daug vaikščioti ir *fan guei* tyčiojasi iš moterų lėlės kojomis. „Paprašykite, kad agentas jums atvežtų sveiką ir šypsančią pačią, visa kita nesvarbu“, – patarė jam, prisimindamas, kaip trumpai šiame pasaulyje viešėjo Lina, ir pagal-

vojo, kad būtų šimtąsyk laimingesnis, jeigu ji būtų turėjusi Elizos kojas ir stiprius plaučius. Jo žmona pasiklydo, nes nemokėjo orientuotis svetimame krašte. Jis šaukdavosi jos medituodamas ir kurdamas jai eiles, bet ji nepasirodė netgi sapne. Paskutinįsyk pasimatė su ja laivo triume, kai, apsilankiusi žalio šilko suknele ir bijūnų žiedais plaukuose, ji paprašė gelbėti Elizą, bet tai įvyko, jiems plaukiant pro Peru, ir nuo tada tiek daug vandens ir laiko nutekėjo, jog Lina tikriausiai klaidžiojo pametusi galvą. Tao Čienas įsivaizdavo romiąją dvasią, beviltiškai jo beieškančią po nežinomą bekraštį žemyną. *Džong i* pasiūlius, jis užsisakė jos portretą pas ką tik iš Šanchajaus atvykusį dailininką, genialų tatuiravimo ir piešimo meistrą, kuris piešė vadovaudamasis jo tiksliais nurodymais, tačiau paveikslas neatspindėjo tikrojo Linos grožio. Tao Čienas pasidarė nedidelį altorėlį, pasistatė ant jo portretą ir, atsisėdęs priešais jį, kreipavosi į Liną. Jis nesuprato, kodėl vienatvė, kurią kitados jis laikė palaima ir prabanga, dabar jam tapo nebepakeliama. Būnant jūreiviu, labiausiai kamavo tai, jog trūko intymios erdvės, kur galėtų mėgautis ramybe ir tyla, bet dabar, visa tai turėdamas, jis troško draugijos. Šiaip ar taip, mintis užsisakyti sužadėtinę jam atrodė neprotinga. Protėvių dvasios kartą jau surado jam tobulą žmoną, tačiau ta iš pažiūros didele laime dangstėsi slaptas prakeikimas. Jis patyrė abipusę meilę ir žinojo, kad negali sugrįžti tas laikas, kai naiviai tikėjo, kad jam reikia vien gero būdo moters mažytėmis pėdomis. Buvo įsitikinęs, jog jam kaip prakeikimas skirta gyventi prisiminimais apie Liną, nes jokia kita moteris iki šiol negalėjo deramai užimti jos vietos. Jam nereikėjo nei tarnaitės, nei sugulovės. Neskatino nė tai, kad reikia turėti vaikų, kurie gerbtų jo vardą ir rūpintųsi kapu. Jis bandė visa tai paaiškinti draugui, bet susipainiojo nerasdamas žodžių širdies kančioms išreikšti. Moteris skirta darbui, motinystei ir malonumui, bet nė vienam protingam ir išprususiam žmogui neateisią į galvą pasidaryti ją gyvenimo drauge, pasakė draugas tą vienintelį kartą, kai Tao Čienas patikėjo jam savo jausmus. Kinijoje pakanka tik apsižvalgyti, kad suprastum, jog tai tiesa, bet Amerikoje vyro

ir žmonos santykiai buvo kitokie. Pirmiausia, niekas neturėjo sugulovių – bent jau atvirai. Tos kelios *fan guei* šeimos, kurias pažino šiame viengungių krašte, atrodė nesuvokiamos. Jam sunku buvo perprasti, kaip jie gali intymiai bendrauti, jeigu vyrai laiko žmonas lygiomis. Tai buvo viena iš daugybės šiame krašte jį stebinančių mįslių, kurią mielai būtų pageidavęs įminti.

Pirmieji Elizos laiškai atėjo į restoraną, ir kadangi kinų bendruomenėje visi pažinojo Tao Čieną, jis veikiai juos gavo. Tie ilgi išsamūs laiškai buvo jam geriausia draugija. Mąstydamas apie Elizą, jis nustebo susivokęs, kad jos ilgisi, nes niekados neįsivaizdavo, jog būtų įmanoma draugystė su moterimi, ir juo labiau kitos kultūros moterimi. Beveik visada matydavo ją tik vilkinčią vyriškais drabužiais, bet ji atrodydavo jam tokia moteriška, jog jis stebėdavosi, kad visi nė nesusimąstydami ją laiko vyru. „Vyrai nežiūri į kitus vyrus, o moterys mano, jog esu sumoteriškėjęs vaikinas", – rašė ji viename laiške. Jam, priešingai, ji visada buvo mergina balta suknele, kuriai Valparaise, žvejo lūšnoje, jis nuvilko korsetą, ligonė, laivo triume besąlygiškai atsidavusi jo valiai, moteris, ledinėmis naktimis šiltu kūnu prisiglaudusi prie jo brezentinėje pastogėje, prisimindavo, kaip ji, linksmai niūniuodama, gamindavo valgį ir rimtu veidu padėdavo jam gydyti sužeistuosius. Įsivaizduodavo ją nebe kaip merginą, bet kaip moterį, nors ji tokių smulkių kaulų ir vaikiško veidelio. Prisimindavo, kaip ji pasikeitė nusikirpusi plaukus, ir gailėjosi, jog neišsaugojo kasos, nors tuomet jam dingtelėjo tokia mintis, bet jis nuvijo ją, susigėdęs savo sentimentalumo. Bent jau būtų galėjęs laikyti rankose, kad prieš akis iškiltų nepaprastos bičiulės paveikslas. Medituodamas jis visada pasiųsdavo jai dalį savo energijos, idant toji apsaugotų nuo gausybės įmanomų mirčių ir nelaimių, kurių jis stengdavosi nevardyti, žinodamas, jog žmogus, įjunkęs mąstyti apie blogį, galų gale jį prisišaukia. Kartais sapnuodavo ją ir atsibusdavo pasruvęs prakaitu, tuomet burdavo laimę I Čing lazdelėmis, norėdamas pamatyti tai, kas nematoma. Paprastai gaudavo žinią, jog Eliza kopia į kalną, ir tai jį truputį nuramindavo.

Tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimtųjų metų rugsėjį jis dalyvavo patriotinėje šventėje, Kalifornijai tapus dar viena jungtine valstija. Šalis dabar driekėsi per visą žemyną nuo Atlanto iki Ramiojo vandenyno. Tuo metu aukso karštlige pamažu nusivylė masės žmonių, ir Tao Čienas matė minias nuskurdusių ir išsekusių auksakasių, išsiruošusių atgal į tėvynę, belaukiant savo eilės prie laivų. Laikraščiai rašė, kad grįžta daugiau kaip devyniasdešimt tūkstančių. Jūreiviai jau nebebėgo iš laivų, priešingai, trūko laivų norintiems išvykti. Vienas iš penkių auksakasių nuskendo upėje, mirė nuo ligos ar sušalo; daugelis žuvo nuo kulkos arba patys nusišovė. Tačiau vis dar plūdo svetimšaliai, išplaukę prieš kelis mėnesius, bet auksas jau buvo nepasiekiamas šaunuoliams, apsirūpinusiems loveliu, kastuvu ir ilgaauliais batais. Vienišų didvyrių laikai pasibaigė, jų vietą užėmė turtingos bendrovės, apsiginklavusios mašinomis, pajėgiomis vandens čiurkšlėmis išplauti kalnus. Auksakasiai dirbo už atlyginimą, o lobo verslininkai, lygiai taip pat ištroškę staigiai praturtėti kaip tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintųjų metų nuotykių ieškotojai, tik kur kas gudresni, kaip tas žydas siuvėjas, pavarde Levis, siuvantis storos drobės kelnes dvigubomis siūlėmis ir metalinėmis kniedėmis, privalomą visiems darbininkų uniformą. Vieniems išvykstant, kinai, priešingai, voromis plūdo tyliai kaip skruzdėlės. Tao Čienas dažnai versdavo angliškus laikraščius savo bičiuliui *džong i*, kuriam ypač patikdavo jo nuomonę atitinkantys tokio Jakobo Frimonto straipsniai:

„Tūkstančiai argonautų grįžta paspraudę uodegą, nes, neradus Aukso Vilnos, jų odisėja virto tragedija; daugelis jų, kad ir beturčiai, pasilieka, nes jau negali gyventi kitur. Šiame žaviame laukiniame krašte per dvejus metus žmogus pasikeičia. Niekur kitur nepatirsi tiek pavojų, nuotykių, nerasi tiek gyvybinių jėgų, kaip Kalifornijoje. Auksas atliko savo vaidmenį: priviliojo žmonių, kurie užkariavo šį kraštą, idant jį paverstų Pažadėtąja žeme. To jau nebepakeisi...“ – rašė Frimontas.

Tao Čieno akimis žiūrint, priešingai, jie gyveno gobšių, nepakančių, geidžiančių kaip galima greičiau pralobti materialistų ro-

juje. Nebuvo jokio dvasios peno, bet užtat klestėjo smurtas ir nemokšiškumas. Jis buvo įsitikinęs, jog iš tų dviejų blogių randasi kiti. Per dvidešimt septynerius gyvenimo metus buvo daug ko matęs ir nelaikė savęs šventeiva, bet piktinosi papročių palaidumu ir nusikaltimų nebaudžiamumu. Šis kraštas pasmerktas paskęsti savo ydų ir nedorybių akivare, tvirtino jis. Nebeteko vilties Amerikoje surasti šitaip geidžiamos ramybės, tai buvo anaiptol ne ideali vieta išminties siekiančiam žmogui. Tad kodėl jį taip viliojo ta šalis? Jis turėjo saugotis, kad ta šalis jo nepakerėtų, kaip pakeri visus, įkeliančius į ją koją. Ketino grįžti į Honkongą arba aplankyti savo bičiulį Ibenaizerį Hobsą Anglijoje, kur jiedu drauge studijuotų ir gydytų. Per visus tuos metus, kai pagrobtas tarnavo *Liberty* laive, parašė kelis laiškus anglui gydytojui, bet, beplaukiodamas jūromis, gana ilgai negavo atsakymo, kol galiausiai tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintųjų metų vasarį Valparaise kapitonas Džonas Somersas įteikė jam bičiulio laišką. Šis rašė, kad gyvenąs Londone skirdamas jėgas chirurgijai, nors tikrasis jo pašaukimas esąs psichikos ligos, nauja, mokslininkų beveik visiškai netirta sritis.

Dai Fao, „didmiestyje“, kaip kinai vadino San Franciską, jis ketino padirbėti kurį laiką, paskui plaukti į Kiniją, jeigu Ibenaizeris Hobsas greitai neatsakysiąs į jo paskutinį laišką. Jis nustebo pamatęs, kaip truputį daugiau nei per vienerius metus pasikeitė San Franciskas. Vietoj ankstesnės triukšmingos stovyklavietės, lūšnų ir palapinių sangrūdos, prieš akis išdygo miestas tiesiomis gatvėmis ir daugiaaukščiais namais, gražiai tvarkomas ir klestintis miestas su naujai kylančiais pastatais. Prieš tris mėnesius baisingas gaisras nusiaubė kelis kvartalus, vis dar riogsojo apanglėję nuodėguliai, tačiau, dar žarijoms neatvėsus, kaukšėjo plaktukai atstatydami miestą. Buvo prabangių viešbučių su balkonais ir galerijomis, kazino, barų ir restoranų, važinėjo elegantiškos karietos, šurmuliavo daugiatautė storžievių prasčiokų minia, kurioje šen bei ten šmėkščiodavo iškilę dabitų cilindrai. Diduma vyrų buvo barzdoti, apskretę purvais, pažiūrėti tikri sukčiai, bet išvaizda buvo apgauli, uosto krovikas galėjo būti Lo-

tynų Amerikos aristokratas, o vežikas – Niujorko advokatas. Pašnekėjęs keletą minučių su kokiu pašlemėku, būdavo, įsitikini, jog tai išprusęs ir jautrus žmogus, menkiausia dingstimi ašarų pritvinkusiomis akimis traukiąs iš kišenės nučiupinėtą žmonos laišką. Atsitinka ir priešingų dalykų: po kokio dabitos dailiai sukirpta eilute slepiasi niekšas. Eidamas centro link jis nepastebėjo nė vienos mokyklos; priešingai, matė vaikus dirbant kartu su suaugusiais: kasant griovius, nešiojant plytas, varinėjant mulus ir šveičiant batus, tačiau, vos papūtus jūros vėjui, jie išsilakstydavo laidyti aitvarų. Vėliau sužinojo, jog diduma jų – našlaičiai ir gaujomis bastosi gatvėmis, vogdami maistą, kad nenumirtų badu. Moterų dar buvo ne per daugiausia, ir kai kuri nors eidavo per gatvę, sustodavo visas eismas. Prie Telegrafo kalvos, kurioje stirksojo stiebas su vėliavomis, rodančiomis, kokios valstybės laivai įplaukia į įlanką, driekėsi didokas kvartalas, kur netrūko moterų: tai buvo australų, tasmanų ir naujazelandiečių sukčių valdomas raudonųjų žibintų rajonas. Tao Čienas buvo apie jį girdėjęs ir žinojo, kad tame kvartale kinui nevalia slankioti saulei nusileidus. Pasižvalgęs po krautuves, pamatė, jog jose galima įsigyti tų pačių prekių kaip ir Londone. Viskas buvo gabenama jūra, net katės žiurkėms medžioti, ir tos buvo parduodamos po vieną kaip prabangos prekės. Laivų stiebų miškas įlankoje sumažėjo devyniomis dešimtimis, nes diduma buvo nuskandinti, kad būtų pamatas būsimiems pastatams, arba tapo viešbučiais, sandėliais, kalėjimais ir netgi pamišėlių namais, kur mirdavo nelaimingieji, nepagydomai išprotėję nuo alkoholio. Jų labai trūko, nes anksčiau pamišėliai būdavo rišami prie medžių.

Tao Čienas nudrožė į kinų kvartalą ir įsitikino, jog gandai pasitvirtino: San Francisko vidury jo kraštiečiai pastatė ištisą miestą, kur kalbėta mandarinų ir Kantono tarme, visur buvo kiniški skelbimai, ir aplink knibždėjo vien kinai. Buvo toks įspūdis, jog esi Dangaus Imperijoje. Jis apsigyveno padoriame viešbutyje ir nutarė kurį laiką verstis gydytojo amatu ir susitaupyti pinigų, nes prieš akis buvo ilga kelionė. Šiaip ar taip, įvyko vienas dalykas, sujaukęs

visus jo planus ir užlaikęs mieste. „Karma lėmė man ne mėgautis ramybe kalnų vienuolyne, kaip kartais pasvajodavau, bet kovoti ir grumtis be paliovos“, – tarė jis sau po daugelio metų, kai jau galėjo atsigręžti į praeitį ir peržvelgti nueitą kelią ir tą, kurį dar reikėsią nueiti. Po kelių mėnesių jis gavo paskutinį Elizos laišką nepaprastai sutrintu voku.

Paulina Rodriges de Santa Krus išlipo iš *Fortūnos* kaip karalienė, lydima svitos ir nešikų, boginančių devyniasdešimt tris didžiulius lagaminus. Trečioji kelionė su ledu virto tikra kankyne kapitonui Džonui Somersui, įgulai ir visiems keleiviams. Apsiskelbusi esanti laivo savininkė ir norėdama tai įrodyti, Paulina priešgyniavo kapitonui ir įsakinėjo jūreiviams, kas šauna į galvą. Jie netgi neturėjo progos truputį atsipūsti, jai apsirgus jūrlige, nes jūros kelionė tik tiek paveikė jos sveiką skrandį, kad jai dvigubai padidėjo apetitas. Vaikai dažnai pradingdavo laivo užkaboriuose, nors auklės stengdavosi neišleisti jų iš akių, o, taip atsitikus, pasigirsdavo pavojaus signalas, tekdavo stabdyti laivą, nes persigandusi motina klykdavo, kad jie bus įkritę į jūrą. Kapitonas bandydavo jai kaip galima mandagiau paaiškinti, jog tokiu atveju reikėtų susitaikyti su likimu, nes Ramusis vandenynas aukų nebegrąžina, bet ji liepdavo nuleisti gelbėjimo valtis. Vaikai anksčiau ar vėliau atsirasdavo, ir po kelių valandų tragedijos jie plaukdavo toliau. Jos bjaurus kambarinis šunytis kartą paslydo ir įkrito į vandenyną, matant keliems liudininkams, bet tie nepasakė nė žodžio. San Francisko krantinėje jos laukė vyras su svainiu, taipgi ištisa vora karietų ir vežimų šeimynai ir lagaminams pargabenti. Naujas namas, pastatytas jos užsakymu, elegantiškas karalienės Viktorijos laikų stiliaus rūmas, atplaukė iš Anglijos, sukrautas į sunumeruotas dėžes drauge su montavimo instrukcija. Broliai taipgi parsisiųsdino popierinių sienų apmušalų, baldų, arfą, pianiną, lempų ir net porcelianinių statulėlių bei keletą bukolinių paveikslų grožumo dėlei. Paulinai niekas nepatiko. Palyginti su jos marmuriniais rūmais Čilėje, namas atrodė kaip lėlių namelis, kuris gali sugriūti, vos atsirėmus į sieną, bet tuo tarpu nebuvo kitos išeities. Tik metu-

si žvilgsnį į bruzdantį miestą, ji iškart suvokė, jog čia esama plačių perspektyvų.

– Mes čia įsikursime, Felisianai. Prabėgs keleri metai, ir tie, kurie atvyko pirmieji, taps aristokratais.

– Klausyk, tu jau esi aristokratė Čilėje.

– Aš, bet ne tu. Patikėk, šitas miestas bus pats svarbiausias visoje Ramiojo vandenyno pakrantėje.

– Kekšių ir pašlemėkų miestas!

– Savaime suprantama! Tie žmonės labiausiai trokšta pagarbos. Krosų giminė bus labiausiai gerbiama. Gaila, kad gringai negali ištarti tavo tikrosios pavardės. Krosai gamina sūrius. Bet ką beveiksi, man regis, visko negali apžioti...

Kapitonas Džonas Somersas nudrožė į geriausią miesto restoraną, pasiryžęs gardžiai pavalgyti ir išgerti, kad galėtų užmiršti tos moters draugijoje praleistas penkias savaites. Jis atgabeno keletą dėžių naujų iliustruotų erotinių knygų. Ankstesnės knygos buvo grobstyte išgrobstytos, ir jis dėjo visas viltis į tai, jog seseriai Rozai vėl užeis noras rašyti. Dingus Elizai, ji nugrimzo į giliausią melancholiją ir nebeėmė plunksnos į rankas. Jo nuotaikos irgi pasikeitė. Senstu, velniai rautų, kalbėdavo jis sau vienas susivokęs, jog nei iš šio, nei iš to jam pabudo artimųjų ilgesys. Niekad neturėjo laiko pasidžiaugti su savo dukra, nuvežti ją Anglijon, kaip buvo planavęs, taipgi neištaikė progos jai pasakyti, jog esąs jos tėvas. Jam įkyrėjo meluoti ir saugoti paslaptis. Knygų prekyba buvo dar viena giminės paslaptis. Prieš penkiolika metų, kai sesuo prisipažino, kad, gindamasi nuo nuobodulio, slapčia nuo Džeremio rašinėja nešvankias istorijas, jam dingtelėjo mintis spausdinti jas Londone, nes tuo metu, plečiantis prostitucijai ir flagelantų klubams ir drauge vis labiau įsigalint griežtai Viktorijos laikų dorovei, erotikos rinka klestėjo. Sėdėdama prie gražučio šviesaus medžio rašomojo stalo ir semdamasi įkvėpimo iš tūkstantįsyk išpūstų ir išdailintų vienintelės meilės prisiminimų, sesuo atkampioje Čilės provincijoje vieną po kito kurpė „nežinomos autorės“ pasirašytus romanus. Kas būtų patikėjęs, kad tas gašlias istorijas, stiliumi artimas Markizui de Sadui, jau tapusias klasikinėmis, rašo

moteris? Jam tekdavo pareiga pristatyti rankraščius leidėjui, tikrinti sąskaitas, rūpintis dividendais ir dėti pinigus Londono banke į sesers sąskaitą. Šitaip jis atsilygindavo už tai, kad ji įsivaikino jo dukterį ir laikė liežuvį už dantų. Eliza... Jis neprisiminė jos motinos, iš jos tikriausiai bus paveldėjusi veido bruožus, o iš jo – pašėlusį polinkį į nuotykius. Kur ji galėtų būti? Su kuo? Roza stengėsi jį įtikinti, kad ji išplaukė į Kaliforniją įkandin savo mylimojo, bet, laikui bėgant, jis vis mažiau tuo tikėjo. Jo bičiulis Jakobas Todas – dabar Frimontas, – jo prašymu pats asmeniškai ėmęsis ieškoti Elizos, tvirtino, kad ji niekada nėra kėlusi kojos į San Franciską.

Frimontas susitarė su kapitonu drauge pavakarieniauti, paskui jį pakvietė į kabaretą raudonųjų žibintų kvartale pažiūrėti lengvabūdiško reginio. Papasakojo, kad Ah Toj, kinė, kuria jie andai grožėjosi pro skyles sienoje, dabar turinti ištisą grandinę viešnamių ir labai elegantišką „saloną“, kur esą rytiečių mergelių – kai kurios jų ne vyresnės nei vienuolikos, – išmokytų tenkinti visus vyrų įgeidžius, bet jie eisią ne ten, o pažiūrėti turkų haremo šokėjų. Ilgai netrukus jiedu rūkė gurkšnodami viskį dviejų aukštų pastate, apstatytame sunkiais marmuriniais stalais ir išpuoštame bronzinėmis statulomis ir paveikslais, kuriuose faunai vaikosi mitologines nimfas. Įvairių tautybių moterys aptarnavo lankytojus, nešiojo alkoholį, prižiūrėjo lošimo stalus, stebint ginkluotiems ir ryškiai apsirengusiems žaliūkams. Uždaruose kambariuose, įrengtuose abiejose pagrindinio salono pusėse, vyko stambūs lošimai. Ten rinkdavosi lošimo tigrai, per vieną naktį korton statantys tūkstančius: politikai, teisėjai, pirkliai, advokatai ir nusikaltėliai, visi tos pačios aistros sulyginti. Rytietiškas reginys kapitonui pasirodė nevykęs, nes tikrą pilvo šokį jis buvo matęs Stambule ir tarė sau, jog tos nerangios merginos veikiausiai esančios iš paskutinės ledergų partijos, ką tik atvykusios iš Čikagos. Lankytojai, didžia dalimi netašyti auksakasiai, neišmanantys, kurioje pasaulio dalyje galėtų būti Turkija, šėlo iš džiaugsmo žavėdamiesi tomis odaliskomis, vos prisidengusiomis karoliukų vėrinių sijonėliais. Pasibodėjęs kapitonas nuėjo prie vieno lošimo stalo, kur moteris neįti-

kėtinai mikliai dalijo kortas lošiantiems *pirkį*. Priėjo dar viena ir, nutvėrusi už rankos, pakuždomis pasiūlė jam savo paslaugas. Grįžtelėjęs jis pasižiūrėjo į ją. Tai buvo putli pietų amerikietė, niekuo neypatinga, tačiau nuoširdi ir linksma. Kaip tik tuo metu, kai buvo jos benusikratąs, nes ketino praleisti vakarą viename iš brangių salonų, kur visada lankydavosi atplaukęs į San Franciską, žvilgsnis užkliuvo už turkiais nusagstytos auksinės sagės.

– Iš kur gavai? – suriko geležiniais gniaužtais stverdamas už pečių.

– Tai mano! Nusipirkau, – suvapėjo sutrikusi.

– Kur? – purtydamas ją kamantinėjo jis, kol priėjo vienas galvažudžių prižiūrėtojų.

– Kas jums atsitiko, pone? – paklausė grėsmingu tonu.

Kapitonas ženklu parodė, jog nori tos moters, ir kone neštinai nusinešė ją į vieną iš daugelio antrojo aukšto kambarėlių. Užtraukė užuolaidą ir, trenkęs antausį, parbloškė ant lovos.

– Arba pasakysi man, iš kur gavai tą sagę, arba išmušiu tau dantis, aišku?

– Aš jos nevogiau, pone, prisiekiu. Man ją davė!..

– Kas tau ją davė?

– Nepatikėsite, jei pasakysiu...

– Kas?

– Mergina laive, jau senokai...

Ir, neturėdama kitos išeities, Asusena Plaseres papasakojo tam pasiutėliui, jog sagę jai davė kinas virėjas, atsiteisdamas už tai, kad ji slaugė vargšę merginą, merdėjusią po persileidimo laivo triume vidury Ramiojo vandenyno. Jai bepasakojant, kapitono įsiūtis pamažu virto siaubu.

– Kas jai atsitiko? – sugniužęs paklausė Džonas Somersas, rankomis susiimdamas galvą.

– Nežinau, pone.

– Būk maloni, moterie, papasakok man, kas jai atsitiko, – nuolankiai paprašė jis, dėdamas jai į skreitą pluoštą banknotų.

– Kas jūs toks?

– Jos tėvas.

– Ji mirė nukraujavusi, ir mes išmetėme jos kūną į jūrą. Prisiekiu, jog tai tiesa, – nė nedvejodama atsakė Asusena Plaseres, pagalvojusi, kad jeigu jau nelaimingoji perplaukė pusę pasaulio, pasislėpusi lyg pelė urvelyje, būtų nedovanotina niekšybė paleisti tėvą jos pėdomis.

Vasarą Eliza praleido kaime, nes, laikui bėgant, turėjo vis naujų rūpesčių. Babalu Blogąjį ištiko staigus dizenterijos priepuolis, sukėlęs paniką, nes manyta, jog epidemija pasibaigė. Jau keli mėnesiai nebuvo nė vieno atvejo, nebent mirė dvejų metų vaikas, pirmasis gimęs ir miręs toje pačioje vietovėje, kur kryžiavosi prasisiekėlių ir nuotykių ieškotojų keliai. Vaikas įteisino kaimą, tai buvo nebe pamėkliška stovykla su kartuvėmis, turinti teisę atsidurti žemėlapyje, dabar ten buvo krikščionių kapinės, o jose – savo trumpą gyvenimą jame nugyvenusio žmogaus kapelis. Barakui virtus ligonine, jie stebuklingai išvengė užkrato, nes Džoja netikėjo, kad įmanoma užsikrėsti, sakydama, jog viską lemia laimė: pasaulyje esą daugybė limpamųjų ligų, vieni jomis užsikrečia, kiti – ne. Todėl ji nesiėmė jokių atsargumo priemonių, leisdama sau prabangą nepaisyti gydytojo blaivių perspėjimų ir tik kartais norom nenorom užsivirindama geriamo vandens. Persikraustę į tikrą trobą, visi pasijuto saugūs: jeigu ligi šiol niekas neužsikrėtė, vadinasi, dabar juo labiau negresia užkratas. Apsirgus Babalu, po kelių dienų atėjo Kultuvės, merginų nuo Misūrio ir gražuolės meksikietės eilė. Visos aimanavo viduriais, vargino karštis ir krėtė toks baisus drugys, jog, tirtant Babalu, drebėjo visa troba. Tuomet pasirodė šventiniais drabužiais apsirengęs Džeimsas Mortonas oficialiai prašyti Esteros rankos.

– Ak vaikeli, prastesnio laiko turbūt jau negalėjai pasirinkti, – atsiduso Kultuvė, bet palaimino aimanuodama, nes pernelyg sunkiai sirgo, kad imtų priešgyniauti.

Estera išdalijo savo daiktus draugėms, nes nenorėjo nieko nešstis į savo naują gyvenimą, susituokė tą pačią dieną be jokių ceremonijų, lydima vien Tomo Begenčio ir Elizos, vienintelių, kurių

vis dar neėmė liga. Iš abiejų gatvės pusių išsirikiavo dviguba vora buvusių klientų, kurie šūksmais ir šūviais į orą sveikino jaunavedžius. Jaunieji įsikūrė kalvėje, pasiryžę paversti ją šeimos židiniu ir pamiršti praeitį, bet vis dėlto įprato kas dieną lankyti Džoją, nunešti ligoniams karšto maisto ir švarių drabužių. Elizai ir Tomui Begenčiui teko nedėkinga priedermė rūpintis visais įnamiais. Kaimo gydytojas, jaunas filadelfietis, jau kelis mėnesius bergždžiai įspėjinėjęs, jog vanduo užkrėstas aukštupyje dirbančių auksakasių atmatomis, Džojos trobos valdose paskelbė karantiną. Visi ištekliai išsibaigė, ir bado neteko kęsti ne vien tik Esteros dėka, bet dar ir todėl, jog prie slenksčio mįslingai atsirasdavo nežinia kieno dovanos: maišas pupelių, keli svarai cukraus, tabako, kapšeliai aukso smilčių, vienas kitas sidabrinis doleris. Gelbėdama savo draugus, Eliza griebėsi viso to, ko vaikystėje išmoko iš Mamos Fresijos, o Sakramente – iš Tao Čieno, kol pagaliau vienas po kito visi pasveiko, nors kurį laiką vis dar vaikščiojo svirduliuodami ir lyg apduję. Babalu Blogasis nukentėjo labiausiai, jo kiklopiškas kūnas nebuvo įpratęs sirgti, jis sulyso, raumenys taip subliūško, jog net tatuiruotės susidarkė.

Tuo metu vietinis laikraštis išspausdino trumpą žinutę apie plėšiką, lyg čilietį, lyg meksikietį, vardu Choakinas Murieta, vis labiau garsėjantį savo piktadarybėmis per visą Aukso Gyslą. Tuomet aukso telkinių rajone viešpatavo smurtas. Supratę, jog greitai pralobti pasisekė tik nedaugeliui, nusivylę amerikiečiai pasijuto lyg apspjaudyti ir ėmė kaltinti svetimšalius gobšumu ir noru krautis turtus nesirūpinant krašto gerove. Apsvaigę nuo alkoholio ir nebaudžiamumo, kuriuo naudojosi savavališkai teisdami pirmą pasitaikiusį, jie mėgavosi savo tariamos valdžios galia. Jankiai niekada nebūdavo teisiami už nusikaltimus prieš kitas rases; negana to, baltasis piktadarys galėdavo savo nuožiūra pasirinkti prisiekusiuosius tarėjus. Rasinis priešiškumas virto akla neapykanta. Pralaimėję karą, meksikiečiai neketino susitaikyti su savo teritorijos netekimu ir leistis išstumiami iš savo ūkių ir kasyklų. Kinai tylomis kentė baltųjų piktnaudžiavimą, niekur nesitraukė ir toliau kasė auksą: pelną gaudavo menką, bet, be

galo kantriai dėdami smiltelę prie smiltelės, kaupė nesuskaitomus turtus. Tūkstančiai čiliečių ir perujiečių, kurie atvyko pirmieji vos prasidėjus aukso karštligei, nutarė grįžti namo – tokiomis aplinkybėmis nebuvo prasmės stengtis įkūnyti savo svajones. Tais pačiais tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimtaisiais metais, gindamas baltųjų teises, Kalifornijos įstatymų leidžiamasis susirinkimas patvirtino naują kasyklų mokestį. Apie negrus ir indėnus įstatyme nebuvo kalbama, jie galėjo dirbti nebent kaip vergai, o svetimšaliai turėjo mokėti po dvidešimt dolerių ir kas mėnesį iš naujo įregistruoti savo valdą, nors, tiesą pasakius, tai buvo neįmanoma. Jie negalėdavo palikti savo sklypo kelioms savaitėms ir, vykdydami įstatymą, keliauti į miestus, todėl šerifas jį užimdavo ir atiduodavo amerikiečiui. Pareigūnus, įgaliotus imtis tų priemonių, skirdavo gubernatorius, ir tie užsidirbdavo sau algą, rinkdami mokesčius ir skirdami baudas, – puikus būdas korupcijai skatinti. Įstatymas buvo taikomas tik tamsiaodžiams svetimšaliams, nors pagal tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt aštuntųjų metų taikos sutartį meksikiečiai turėjo teisę į Jungtinių Amerikos Valstijų pilietybę. Dar vienas dekretas galutinai juos pribaigė: norėdami išsaugoti savo ūkius, kur gyveno per kartų kartas, turėjo kreiptis į San Francisko teismą, kad šis ratifikuotų jų teises. Procedūra užtrukdavo metų metus ir atsieidavo didelius pinigus, juo labiau kad jų žemes dažniausiai užgrobdavo tie patys teisėjai ir policininkai. Matydami, jog teisingumas jų negina, kai kurie jo atsižadėjo ir įsimiklino tapti tikrais nusikaltėliais. Tie, kurie anksčiau tenkindavosi vogdami galvijus, pradėjo puldinėti auksakasius ir vienišus keliauninkus. Kai kurios gaujos pagarsėjo savo žiaurumu: ne tik apiplėšdavo žmones, bet prieš nužudydamos dar ir mėgaudavosi kankindamos savo aukas. Sklido kalbos apie vieną itin kraugerišką plėšiką, kuriam, be kitų nusikaltimų, buvo priskiriama siaubinga dviejų jaunų amerikiečių žmogžudystė. Jų kūnai buvo aptikti pririšti prie medžio, kiaurai subadyti: matyt, miklindami ranką, plėšikai iš tolo mėtė į juos peilius, paskui nupjovė liežuvius, išplėšė akis, nunėrė odą ir paliko gyvus mirti lėta mirtimi. Anot kalbų,

galvažudys buvęs vardu Džekas Tripirštis, Choakino Murietos dešinioji ranka.

Šiaip ar taip, viešpatavo ne vien žvėriški instinktai, taipgi augo miestai, dygo nauji kaimai, kūrėsi šeimos, steigėsi laikraščiai, gimė teatrai ir orkestrai, kilo bankai, mokyklos ir bažnyčios, driekėsi nauji keliai ir gerėjo ryšiai. Jau veikė diližanų tarnyba ir buvo reguliariai pristatomas paštas. Pamažu daugėjo moterų, klestėjo tvarkos ir doros geidžianti visuomenė. Tai buvo jau nebe ankstesnis viengungių ir prostitučių jukinys, žmonės stengėsi taikyti įstatymus ir grįžti prie aukso karštligės metu pamirštos civilizacijos. Per iškilmingą ceremoniją kaimas buvo pakrikštytas nauju vardu, griežiant orkestrui ir vykstant paradui, kuriame, lydima visos savo draugijos, dalyvavo Džoja Kultuvė, pirmąsyk apsirengusi moteriškais drabužiais. Neseniai atvykusios žmonos vaipėsi spoksodamos į „dažytąsias“, bet kadangi per antkrytį Džoja su savo mergelėmis išgelbėjo nuo mirties nemaža žmonių, jos žiūrėjo pro pirštus į jų veiklą. Su kitu viešnamiu, priešingai, jos kariavo nuožmiai ir beviltiškai, nes devyniems vyrams vis dar teko viena moteris. Metams baigiantis, Džeimsas Mortonas pasveikino penkias kvakerių šeimas, iš Rytų atkeliavusias jaučių traukiamais furgonais: jas atviliojo ne auksas, bet bekraštės, žmogaus neliestos žemės.

Eliza jau nebeišmanė ką toliau daryti. Choakinas Andieta pradingo be pėdsakų šiame laike ir vietoj jo pamažu ryškėjo tos pačios išvaizdos plėšikas panašiu vardu, bet ji negalėjo jo sutapatinti su kilniaširdžiu mylimuoju. Tų laiškų, jos saugomų kaip vienintelis turtas, autorius negalėjo būti žmogus, kuriam priskiriami tokie žiaurūs nusikaltimai. Jos mylimasis niekada nebūtų susidėjęs su tokiu nevidonu kaip Džekas Tripirštis, kalbėjo ji sau, bet šis pasitikėjimas pradingdavo, kai sapnuose pasirodydavo vis kitoks Choakinas tūkstančiu skirtingų veidų. Ji atsibusdavo drebėdama, kraupių košmarų kankinama. Jau nebesugebėdavo įeiti į sapnus ir sugrįžti iš jų kada tinkama, kaip mokė Mama Fresija, nei išsiaiškinti regėjimus ir simbolius, kurie vienas per kitą ritosi galvoje lyg srovės nešami akmenys upėje. Ji be atlydos rašė savo dienoraštį,

tikėdamasi, jog tuomet vaizdiniai įgaus kokią prasmę. Žodis žodin skaitydavo meilės laiškus, ieškodama kokių nors aiškumo ženklų, bet viskas dar labiau susijaukdavo. Laiškai buvo vienintelis mylimojo egzistavimo įrodymas, ir ji tvirtai jais kliovėsi baimindamasi galutinai išprotėti. Ėmė neįveikiama pagunda pasiduoti apatijai ir šitaip nusikratyti tų begalinių paieškų kankynės. Ji nebebuvo tikra, jog būta glamonių spintų kambaryje, laivo triume praleistų mėnesių ir kūdikėlio, išėjusio iš jos drauge su krauju.

Esterai ištekėjus už kalvio ir draugijai vienu matu netekus ketvirtadalio įplaukų, taipgi kitoms moterims ištisomis savaitėmis betysant dizenterijos pakirstoms, susidarė tiek finansinių sunkumų, jog Džoja vos neprarado savo trobelės, tačiau, vien tik pagalvojus, kad jos balandėlės gali patekti į varžovės viešnamį, jai iškart atsirasdavo jėgų grumtis su negandomis. Jos ištvėrė pragarą, ir jai širdis neleido iš naujo stumti jų į aną gyvenimą, nes norom nenorom pamilo jas kaip savas. Ji visada laikė save Dievo klaida, vyru, prievarta įspraustu į moters kūną, todėl nesuprato to visiškai nelauktai prabudusio savotiško motiniško instinkto. Stropiai rūpinosi Tomu Begenčiu, tačiau visiems tvirtindavo, jog tai daro „kaip seržantas“. Paikinti jo nepaikino, buvo ne to būdo, mat vaikas turėjo užaugti stiprus kaip jo protėviai, lepinimas tik pakerta vyriškumą, perspėjo ji Elizą, kai aptiko ją besėdint su berniuku ant kelių ir besekant čiliečių pasakas. Tas švelnumo protrūkis balandėlėms sukėlė įtarimą, ir po to jos ėmė ją vadinti „mamyte“. Tas žodis siutino Kultuvę, ji uždraudė taip į ją kreiptis, tačiau jos to nepaisė. „Mūsų santykiai grynai dalykiški, velniai rautų. Viskas turi būti aišku: kol jūs dirbate, gaunate atlyginimą, pastogę, maistą ir globą, bet kai tik apsirgsite, išdribsite, apeisite raukšlėmis ar pražilsite, sudie! Nėra nieko lengvesnio, kaip surasti jums pamainą, pasaulyje pilna mergšių“, – niurgzdavo ji. Ir staiga apsaldavo širdis nuo jausmingumo, kurio neleisdavo sau nė viena blaivaus proto viešnamio šeimininkė. „Tau šitaip darosi todėl, kad esi per gera“, – šaipydavosi Babalu Blogasis. Ir tai buvo tiesa, nes tuo

metu, kai ji bergždžiai švaistė laiką slaugydama ligonius, kurių nė pažinoti nepažinojo, jos varžovė nė iš tolo neleido dizenterija sergančiųjų prie savo viešnamio. Džoja vis labiau grimzdo į skurdą, tuo tarpu varžovė turtėjo, nusišviesino plaukus ir įsitaisė dešimčia metų jaunesnį meilužį rusą imtynininko raumenimis ir deimantu inkrustuotu dantimi, praplėtė savo verslą, ir savaitgaliais prie jos durų rikiuodavosi auksakasiai su pinigais vienoje rankoje ir skrybėle kitoje, nes nė viena moteris, nors ir kaip žemai puolusi, nepakęsdavo, kad vyras įeitų su skrybėle ant galvos. Tas verslas neturįs jokių perspektyvų, tvirtindavo Džoja, įstatymas jų neginąs, o Dievas jas apleidęs, ir ateityje jų laukianti vargana senatvė ir vienatvė. Kartais jai dingtelėdavo mintis imtis naujo verslo: skalbti, kepti ir pardavinėti pyragus, nenutraukiant prekybos nešvankiomis knygomis ir išsaugant lošimo stalus, bet mergos nebuvo nusiteikusios užsidirbti duonos kąsnį tokiu sunkiu ir menkai apmokamu darbu.

– Šūdinas mūsų amatas, mergelės. Ištekėkite, išsimokslinkite ir eikite mokytojauti, ką nors prasimanykite ir nelįskite man į akis! – liūdnai dūsaudavo ji.

Babalu Blogajam taipgi įkyrėjo būti suteneriu ir asmens sargybiniu. Jam nusibodo sėslus gyvenimas, be to, Kultuvė taip pasikeitė, jog dirbti su ja nebebuvo jokios prasmės. Jeigu jau ji nustojo domėtis savo verslu, kas jam beliko daryti? Nevilties valandėlėmis jis ieškodavo paguodos bendraudamas su Čilietuku. Svajodami prasimanyti kokį verslą, valandų valandas jiedu kurdavo fantastiškus planus: klajosią rengdami pramogas, nusipirksią lokį ir keliausią per kaimus, siūlydami narsuoliams eiti kumštynių su žvėrimi. Babalu viliojo nuotykiai, o Eliza galvojo, kad tai būsianti gera dingstis drauge su juo sekti Choakino Andietos pėdomis. Kultuvės namuose ji neturėjo kito darbo, tik virėjavo ir kliunkino pianiną, tad dykystė jai irgi gadino kraują. Ji troško klajoti ir atgauti neribotą laisvę, bet, kita vertus, per ilga ji pamėgo tuos žmones, ir širdis jai plyšdavo iš skausmo vien pagalvojus, jog reikės išsiskirti su Tomu Begenčiu. Vaikas jau laisvai skaitė ir dai-

liai rašė, nes Eliza jį įtikino, kad vėliau jis turėsiąs išsimokyti advokatu ir ginti indėnų teises, užuot šūviais keršijęs už žuvusius, kaip norėjo Džoja. „Išsimokslinęs būsi kur kas grėsmingesnis karys, ir gringai tavęs bijos“, – sakydavo ji Tomui. Jisai vis dar nė karto nebuvo nusišypsojęs, tačiau kartą kitą, įsitaisius šalia Elizos, kad ji pakasytų jam galvą, jo rūsčiame indėniškame veidelyje nušvisdavo šypsenos spindulėlis.

Vieną gruodžio trečiadienį trečią valandą popiet Džojos Kultuvės namuose išdygo Tao Čienas. Tomas Begentis atidarė duris, įleido į tuo metu tuščią svetainę ir nuėjo kviesti balandėlių. Ilgai netrukus gražioji meksikietė atėjo į virtuvę, kur Čilietukas minkė duoną, ir pasakė, jog kažin koks kinas teiraujasi Elijo Andietos, bet ji buvo taip įsigilinusi į darbą ir praeitos nakties sapnus, kuriuose šmėkščiojo lošimo stalai ir išplėštos akys, jog praleido pro ausis merginos žodžius.

– Sakau, kad tavęs laukia kažin koks kinas, – pakartojo meksikietė, ir tuomet Eliza pajuto, kaip jai širdis pašoko krūtinėje.

– Tao! – suriko ir puolė pro duris.

Tačiau, įbėgusi svetainėn, susidūrė su tokiu pasikeitusiu žmogumi, jog kelias akimirkas negalėjo pažinti savo bičiulio. Jis buvo be kasos, trumpai kirptus ir pomada suteptus plaukus šukavosi į viršų, dėvėjo apskritus akinius metaliniais rėmeliais, vilkėjo tamsiu durtiniu, liemene su trimis sagomis ir siaurėjančiomis kelnėmis. Vienoje rankoje laikė paltą ir lietsargį, kitoje – cilindrą.

– Dieve mano, Tao! Kas tau atsitiko?

– Amerikoje reikia rengtis amerikietiškai, – nusišypsojo jis.

San Franciske jį užpuolė trys galvažudžiai ir, jam dar nespėjus nuo diržo atsikabinti peilio, apsvaigino smūgiu į galvą, mėgaudamiesi tuo, kad gali primušti „dangiuką“. Atsipeikėjęs jis susivokė tysąs skersgatvyje, sumurdytas į atmatas, nurėžta ir aplink kaklą apvyniota kasa. Tuomet jis nutarė trumpai apsikirpti plaukus ir rengtis kaip *fan guei*. Savo nauja išvaizda kinų kvartale jis ryškiai skyrėsi iš kitų, bet pastebėjo, kad kur kas maloniau priimamas kitur ir kad jam atsiveria anksčiau uždaros durys. Ko gero, mieste

jis buvo vienintelis šitaip apsirengęs kinas. Kasa buvo laikoma šventa, ir pasiryžimas ją nusikirpti reiškė norą nebegrįžti į Kiniją ir galutinai įsikurti Amerikoje, o tai buvo nedovanotina imperatoriaus, tėvynės ir protėvių išdavystė. Šiaip ar taip, jo drabužiai ir šukuosena turėjo kažką stebuklinga, nes liudijo, kad jam atviras kelias į amerikiečių pasaulį. Eliza negalėjo atplėšti nuo jo akių: tai buvo nepažįstamas žmogus, su kuriuo reikėjo iš naujo užmegzti santykius. Tao Čienas kaip paprastai kelis kartus nusilenkė, bet ji nedrįso duoti valios širdį deginančiam norui jį apkabinti. Tiek naktų miegoję šalia vienas kito, jiedu niekad nebuvo prisilietę neprasimesdami miegu.

– Man regis, tu man labiau patikai, kai buvai kinas nuo galvos iki kojų, Tao. Dabar tavęs nebepažįstu. Ar galiu tave pauostyti? – paprašė ji.

Jis nė nekrustelėjo, o ji tuo tarpu uodė jį kaip šuo savo grobį, kol pagaliau atpažino iš vos juntamo jūros kvapo, to paties gaivinančio praeities dvelksmo. Trumpai kirptais plaukais ir griežto stiliaus drabužiais jis atrodė vyresnis, jau nebe toks jaunatviškai vikrus kaip anksčiau. Buvo sulysęs, iš pažiūros aukštesnis, dar labiau išsišovusiais skruostikauliais plyname veide. Eliza pasigrožėjo jo burna: ji puikiai prisiminė jo užkrečiančią šypseną, tobulai dailius dantis, bet niekada nebuvo atkreipusi dėmesio į goslias lūpas. Pastebėjusi, jog jo žvilgsnis pasidarė liūdnesnis, pagalvojo, kad dėl to būsią kalti akiniai.

– Kaip malonu tave matyti, Tao!

Ir jos akys prisipildė ašarų.

– Negalėjau atvažiuoti anksčiau, neturėjau tavo adreso.

– Dabar tu man labiau patinki. Atrodai panašus į laidotuvių biuro tarnautoją, bet žavų tarnautoją.

– Aš ir atvažiavau į laidotuves, – nusišypsojo jis. – Kai sužinojau, kad gyveni šiame užkampyje, pagalvojau, jog išsipildė Asusenos Plaseres žodžiai. Ji sakė, jog anksčiau ar vėliau būsi kaip ji.

– Juk aš tau rašiau laiške, jog užsidirbu pragyvenimą skambindama pianinu.

– Neįtikėtina!

– Kodėl gi ne? Niekad nesi girdėjęs, ne taip jau prastai skambinu. Juk galėjau dėtis kurčnebyliu kinu, tad kodėl negaliu apsimesti čiliečiu pianistu?

Tao Čienas nusikvatojo nustebęs, nes per pastaruosius keliolika mėnesių pirmąsyk pasijuto laimingas.

– Ar susiradai savo mylimąjį?

– Ne. Jau nebežinau, kur jo ieškoti.

– Gal ir nebeverta. Važiuojam su manim į San Franciską.

– Neturiu ko veikti San Franciske...

– O čia? Prasideda žiema, po dviejų savaičių keliai pasidarys neišvažiuojami, ir kaimas bus atkirstas nuo viso pasaulio.

– Labai nuobodu dėtis tavo priekvaišiu broliuku, Tao.

– San Franciske yra kas veikti, pamatysi, tau nebereikės persirengti vyru, dabar ten pilna moterų.

– O kaip tavo kelionės Kinijon planai?

– Laikinai atidėti. Šiuo metu dar negaliu važiuoti.

Sing song girls

Tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimt pirmųjų metų vasarą Jakobas Frimontas nutarė susitikti pokalbio su Choakinu Murieta. Plėšikai ir gaisrai Kalifornijoje buvo dvi svarbiausios temos, šiurpinančios žmones ir maitinančios žiniasklaidą. Nusikalstamas pasaulis klestėjo, niekam nebuvo paslaptis, kad korumpuotą policiją didžia dalimi sudaro piktadariai, kuriems labiau rūpi dangstyti savo bendražygius nei ginti žmones. Įvykus naujam gaisrui, per kurį supleškėjo gera dalis San Francisko, atsirado Priežiūros komitetas, kurį įsteigė pasipiktinę piliečiai, o jam vadovavo neprilygstamasis Semas Brenanas, mormonas, tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt aštuntaisiais metais paskleidęs žinią apie aukso atradimą. Zujo ugniagesių komandos, įsikinkiusios tampė čia įkalnėn, čia pakalnėn savo vežimus su vandens cisternomis, tačiau, jiems nespėjus atidumti prie degančio pastato, vėjas blaškydavo liepsną ant gretimo namo. Gaisras užsiplieskė australų *skalikams* apsilankius krautuvėje, kurios savininkas atsisakė mokėti duoklę už apsaugą: šie aplaistė pastatą žibalu ir metė deglą. Matydamas, jog valdžia abejinga piktadarystėms, komitetas nutarė veikti savo nuožiūra. Laikraščiai rašė piktindamiesi: „Kiek nusikaltimų įvykdyta mūsų mieste šiemet? Ir kas buvo už tai nubaustas ar pakartas? Niekas! Kiek žmonių nušauta ir subadyta peiliais, pritvota ir sumušta ir kiek už tai nubausta? Mes smerkiame linčiavimą, betgi kas pasakys, ką gindamiesi gali padaryti pasipiktinę žmonės?“ Visuomenė pirmiausia griebėsi kraštutinės priemonės – linčiavimo. Priežiūros komitetas tuojau pat ėmėsi darbo ir pakorė pirmą pasitaikiusį įtariamąjį. Komiteto narių skaičius augo diena die-

non, ir jie veikė pagauti tokio karštligiško entuziazmo, jog piktadariai pirmąsyk nustojo siautėti vidury dienos. Susidarius tokiai smurto ir keršto atmosferai, Choakino Murietos vardas pamažu virto simboliu. Jakobas Frimontas ryžosi pakurstyti ugnį ir dar labiau pagarsinti jo vardą; jo sensacingų straipsnių personažas tapo pietų amerikiečių didvyriu ir šėtonu, jankių akimis žiūrint. Pasak Frimonto, jis vadovavo gausingam būriui ir, turėdamas karvedžio talentą, mėgdavo pulti iš pasalų, o valdžia prieš tai buvo bejėgė. Jie puldavo staigiai ir klastingai, užgriūdavo priešą kaip prakeikimas ir tuojau pat dingdavo nepalikdami pėdsakų, o ilgai netrukus, lyg burtų lazdelei mostelėjus, atsirasdavo už šimto mylių ir kirsdavo neregėto drąsumo smūgį. Frimonto manymu, būta ne vieno plėšiko, o kelių, bet jis nenorėjo to atskleisti, kad nesugriautų legendos. Priešingai, įkvėpimo akimirką pavadino jį „Kalifornijos Robinu Hudu", beregint įdumdamas rasinės neapykantos žaizdrą. Jankių įsitikinimu, Murieta buvo įsikūnijęs *skretenų* blogis; manyta, jog meksikiečiai jį dangsto, aprūpina ginklais ir maistu, nes, plėšdamas jankius, jis šelpiąs savo kraštiečius. Per karą jie neteko Teksaso, Arizonos, Naujosios Meksikos, Nevados, Jutos, pusės Kolorado ir Kalifornijos žemių; jų galva, bet koks išpuolis prieš gringus buvo patriotinis žygis. Gubernatorius perspėjo laikraštį, jog neprotinga nusikaltėlį paversti didvyriu, bet jo vardas jau buvo įkaitinęs visuomenės vaizduotę. Frimontas gaudavo dešimtis laiškų, pavyzdžiui, viena mergina iš Vašingtono rašė, jog ji pasiryžusi apkeliauti pusę pasaulio, kad tik galėtų ištekėti už plėšiko. Sustabdę žurnalistą gatvėje, žmonės klausinėjo apie garsųjį Choakiną Murietą. Niekad akyse jo nematęs, tas piešė jį kaip narsingą kilnaus ispano bruožų ir drąsų kaip toreadorą jaunuolį. Netyčia jis aptiko aukso kasyklą, nepalyginamai turtingesnę negu visos kitos Aukso Gysloje. Jam dingtelėjo mintis susitikti pokalbio su tuo Choakinu ir, jeigu jo iš tikrųjų esama, parašyti jo biografiją, o jeigu tai tik legenda, ji praverstų romano siužetui. Kaip autorius jis turėtų parašyti herojinio pobūdžio kūrinį plačiosioms masėms. Kalifornijai reikia savų mitų ir padavimų, tvirtino Frimontas,

amerikiečiams tai dar viena valstija, ir jie norėtų vienu plunksnos brūkštelėjimu nubraukti ankstesnę indėnų, meksikiečių ir kaliforniečių istoriją. Argi tokiai bekraštei, vienišų žmonių apgyventai žemei, kur viešpatauja nukariautojo teisė ir smurtas, tinka koks kitas didvyris, išskyrus plėšiką? Susikrovė į lagaminą tai, kas būtiniausia, apsirūpino gera sąsiuvinių ir pieštukų atsarga ir išvyko ieškoti savo herojaus. Apie pavojus jis nė nepagalvojo: pilnas dvejopos – anglo ir žurnalisto – puikybės, buvo įsitikinęs, kad esąs apsaugotas nuo bet kokio blogio. Kita vertus, keliauninkams jau būta tam tikrų patogumų, buvo nutiesti keliai, reguliariai važinėjo diližanai į kaimus, kuriuose jis ketino imtis tyrimo. Viskas buvo kitaip nei tada, kai jis pradėjo dirbti reporteriu, kai nepramintais takais akiplotu keliaudavo raitas ant mulo per kalvas ir miškus, vadovaudamasis apytikriai nubraižytais žemėlapiais, kuriais pasitikėdamas galėdavai sukti ratus be galo ir be krašto. Bevažiuodamas jis pastebėjo daug permainų. Nedaugelis pralobo iš aukso, bet užtat Kalifornija civilizavosi užplūdus tūkstančiams nuotykių ieškotojų. Jeigu nebūtų buvę aukso karštligės, Vakarų nukariavimas būtų trukęs ištisus šimtmečius, savo sąsiuviniuose užsirašė žurnalistas.

Temų netrūko. Kad ir vieno jauno auksakasio istorija: aštuoniolikmetis vaikinas, ištisus metus kentęs vargą, pagaliau susikrovė dešimt tūkstančių dolerių ir išvyko namo, ketindamas, grįžęs į Oklahomą, nupirkti tėvams ūkį. Kai vieną giedrą dieną leidosi nuo Siera Nevados kalnų Sakramento link su maišu lobio ant pečių, jį užpuolė būrys nevidonų meksikiečių ar čiliečių, niekas tikrai nežino. Žinoma nebent tiek, kad jie kalbėjo ispaniškai, nes turėjo įžūlumo palikti užrašą ta kalba, peiliu išrėžtą lentgalyje: „Mirtis jankiams“. Užuot paprasčiausiai nudėję ir apiplėšę, pririšo nuogą prie medžio ir ištepė medumi. Po dviejų dienų patrulis aptiko jį merdėjantį. Uodai buvo sukandžioję visą kūną.

Frimontas išbandė savo talentą šiurpių įvykių kronikoje aprašydamas Chosefos, šokių salone dirbusios gražuolės meksikietės, mirtį. Jis atvažiavo į Daunivilio kaimą Nepriklausomybės dieną ir

pateko į pačias linksmybes, kai, iškilmėms vadovaujant kandidatui į senatorius, upeliais liejosi alkoholis. Girtas auksakasys smurtu įsiveržė į Chosefos kambarį, ir gindamasi medžiokliniu peiliu ji smeigė jam tiesiai į širdį. Jakobui Frimontui atvykus, kūnas jau gulėjo ant stalo, užklotas Amerikos vėliava, ir tūkstantinė rasine neapykanta degančių fanatikų minia reikalavo pakarti Chosefą. Moteriškė baltutėle, krauju ištepta palaidinuke abejingai rūkė savo suktinę, lyg tie riksmai neturėtų su ja nieko bendra, ir spoksojo į žmones begalinės paniekos pritvinkusiu žvilgsniu, suvokdama, kokią kaitrią įsiūčio ir gašlumo liepsną užkūrė jų širdyse. Ją išdrįso užsistoti vienas gydytojas, aiškindamas, jog ji teisėtai gynėsi ir jog, pakardami ją, jie drauge nužudysią kūdikį jos įsčiose, tačiau minia užčiaupė jam burną, grasindama jį pakarti kartu su moteriške. Žmonės jėga atsitempė tris įbaugintus gydytojus, kad tie apžiūrėtų Chosefą, ir visi trys patvirtino, jog ji nėra nėščia, tad, remdamasis ta išvada, čia pat surengtas teismas akimoju ją nuteisė. „Nedera šaudyti tų *skretenų*, juos reikia teisti ir karti, nuosekliai laikantis įstatymo“, – pareiškė vienas prisiekusiųjų tarėjų. Dar niekad iš arti nematęs linčiavimo, Frimontas jausmingai aprašė, kaip ketvirtą valandą popiet žmonės šoko vilkti Chosefos prie tilto, kur buvo pasiruošta vykdyti mirties bausmę, ir kaip ji išdidžiai atstūmė visus ir pati viena žengė prie kartuvių. Gražuolė užlipo niekieno nepadedama, susirišo sijonus apie kulkšnis, užsinėrė kilpą ant kaklo, pasitaisė juodas kasas ir narsiai atsisveikino tardama: „Sudiev, ponai!“, savo elgesiu apstulbindama žurnalistą ir sugėdindama minią. „Chosefa nebuvo kalta ir mirė tik todėl, kad buvo meksikietė. Kalifornijoje pirmą kartą nulinčiuojama moteris. Kokia netektis, kai jų taip trūksta!“ – rašė Frimontas savo straipsnyje.

Sekdamas Choakino Murietos pėdomis, jis pamatė tikrus kaimus, vienur – su mokykla, biblioteka, bažnyčia ir kapinėmis, kitur vienintelis kultūros ženklas būdavo viešnamis ar kalėjimas. Kiekviename kaime būdavo smuklė, visuomenės gyvenimo židinys. Ten ir įsitaisydavo Jakobas Frimontas rinkti medžiagos ir, pasigelbėdamas trupučiu tiesos ir krūva melo, stengdavosi pa-

mažu kurti Choakino Murietos paveikslą ar bent jau legendą. Smuklininkai apibūdindavo jį kaip prakeiktą ispaną, vilkintį odiniais ir juodo aksomo drabužiais, segintį dideliais sidabriniais pentinais, su peiliu už diržo, raitą ant tokio puikaus sarčio, kokio kaip gyvi nebuvo regėję. Pasak jų, gaujos lydimas, įeina kaip niekur nieko džerškindamas pentinais, trenkia ant prekystalio saują sidabrinių dolerių ir pareiškia, jog vaišina visus. Niekas nedrįsta atsisakyti stikliuko, patys drąsiausi vyrai, ir tie geria netardami nė žodžio, niekšui kiaurai varstant juos ugniniu žvilgsniu. Policijai, priešingai, žmogėnas neatrodė kuo nors ypatingas, jų akimis žiūrint, tai buvo paprasčiausias *skretenų* dangstomas ir todėl teisingumo išvengęs galvažudys, linkęs į pačius žiauriausius nusikaltimus. Čiliečiai laikė jį kraštiečiu, gimusiu tokioje vietovėje, vadinamoje Kiljota, pasakojo, kad jis teisingas savo draugams ir niekada nepamiršta atsiteisti už gera, todėl esą labai pravartu jam padėti. Meksikiečiai dėdavo galvą laiduodami, kad jis kilęs iš Sonoros valstijos, kad tai išauklėtas jaunuolis, senos kilmingos giminės atžala, piktadariu tapęs iš keršto. Lošėjai tvirtindavo, jog jam nesą lygių lošiant *pirkį*, tačiau jo privengdavo, nes jam beprotiškai sekdavosi, be to, jis pašėlusiai greit griebdavosi peilio, kuris, vos jam susierzinus, beregint suspindėdavo jo rankoje. Baltosios prostitutės stačiai mirdavo iš geismo, nes sklido gandai, jog tas žavus ir dosnus jaunuolis apdovanotas nenuilstančiu eržilo įnagiu. Pietų amerikietės jo nelaukdavo: Choakinas Murieta nepelnytai apipildavo jas pinigais, nors niekada nesinaudodavo jų paslaugomis, anot kalbų, saugąs ištikimybę sužadėtinei. Pasak žmonių, jis esąs vidutinio ūgio, juodaplaukis, žėrinčių kaip žarijos akių, nepaisantis pavojų, savo gaujos dievinamas, žiaurus priešams ir mandagus su moterimis. Kai kas pasakojo, kad jis bjaurios išvaizdos, apsigimęs nusikaltėlis siaubingo rando subjaurotu veidu, – neturįs nieko bendra su gražuoliu, aristokratu ar dabita. Jakobas Frimontas kaupė atsiliepimus, geriausiai atitinkančius paties susikurtą plėšiko įvaizdį, ir tokį vaizdavo jį savo straipsniuose, tiesa, šiek tiek miglotai, palikdamas sau erdvę trauktis tuo atveju, jei kada nors

tektų susidurti akis į akį su savo herojum. Per keturis vasaros mėnesius skersai išilgai išvažinėjęs visą kraštą, niekur jo neužtiko, bet vis dėlto sukūrė kelis fantastinės ir herojinės biografijos variantus. Nenorėdamas prisipažinti pralaimėjęs, savo straipsniuose prasimanydavo trumpus susitikimus vidury nakties kalnų grotose ir miškų laukymėse. O kas būtų galėjęs tai paneigti? Rašydavo, jog jį nuveždavo kaukėti vyrai, užrištomis akimis užsodinę ant arklio, nebūtų galėjęs jų atpažinti, bet jie kalbėdavę ispaniškai. Laužydamas iš piršto išgalvotą plėšiką, gražbyliaudavo lygiai taip pat karštai, kaip prieš kelerius metus Čilėje aprašydamas Ugnies Žemės indėnus patagonus, nors ten kaip gyvas nebuvo kėlęs kojos. Galiausiai įsimylėjo savo personažą ir įsiteigė, jog tikrai jį pažįsta, jog iš tiesų slapčia su juo susitikdavo kalnų grotose ir jog pats plėšikas jį pripraše aprašyti jo žygius, nes tarėsi esąs engiamų ispanų keršytojas, ir jog kas nors turėjo imtis priedermės naujausiojoje Kalifornijos istorijoje paskirti deramą vietą jam ir jo darbams. Žurnalistikos straipsniuose buvo ne per daugiausia, bet užtat per akis medžiagos romanui, kurį Jakobas Frimontas ketino rašyti žiemą.

Prieš metus atvykęs į San Franciską, Tao Čienas užmezgė reikalingus ryšius, kad galėtų keletą mėnesių verstis *džong i* amatu. Pinigų turėjo nedaug, bet tikėjosi greit uždirbti trigubai daugiau. Sakramento kinų bendruomenėje buvo septyni šimtai vyrų ir apie dešimt prostitučių, San Franciske buvo tūkstančiai galimų pacientų. Be kita ko, dabar tiek laivų vagojo vandenyną, jog kai kas siųsdavo skalbti marškinius į Havajus arba Kiniją, nes mieste stigo vandens, tad jam buvo lengva iš Kantono užsisakyti vaistų ir gydomųjų žolelių. Čia jis nesijautė toks vienišas kaip Sakramente, mieste dirbo keliolika kinų gydytojų, su kuriais galėjo dalytis žiniomis ir ligoniais. Jis neketino atdaryti savo priimamojo, nes reikėjo taupyti pinigus, – buvo galimybė prisidėti prie kurio kito praktikuojančio *džong i*. Apsistojęs viešbutyje, išėjo pasižvalgyti po kvartalą, nelyginant aštuonkojis iš-

siplėtusį į visas puses. Dabar tai buvo miestas su tvirtais pastatais, viešbučiais, restoranais, skalbyklomis, opijaus rūkymo lindynėmis, viešnamiais, prekyvietėmis ir fabrikais. Ten, kur kitados prekiauta visokiu šlamštu, rikiavosi rytietiškų senienų, porceliano, emaliuotų dirbinių, brangenybių, šilko ir dramblio kaulo parduotuvės. Čia plūdo turtingi pirkliai, ir ne vien kinai, bet ir amerikiečiai, kituose miestuose perpardavinėjantys supirktas prekes. Šiaip jau visos prekės buvo suverstos kaip pakliūva, bet pačios geriausios, skirtos nebent žinovams ir kolekcionieriams, gulėjo sukrautos niekam nematomos galiniuose kambariuose ir buvo prieinamos tik rimtiems pirkėjams. Kai kuriuose namuose būta slaptų kambarių, kur rinkdavosi užkietėję lošėjai. Ten, toli nuo žioplių ir pareigūnų akių, prie ypatingos svarbos stalų buvo lošiama iš stulbinančių sumų, sudaromi įtartini sandėriai, naudojamasi savo galia. Amerikiečių valdžia neturėjo jokios įtakos kinams, kurie gyveno savo pasaulyje, šnekėjo savo kalba, laikėsi savo papročių ir protėvių įstatymų. Į „dangiukus" visur buvo žiūrima kreiva akimi, gringai jų nekentė kur kas labiau nei visų kitų Kaliforniją užplūdusių nepageidaujamų svetimšalių ir negalėjo dovanoti to, kad jie klesti. Išnaudodavo juos kaip išmanydami, užpuldavo gatvėje, apvogdavo, degindavo jų krautuves ir namus, nebaudžiami žudydavo, bet nesugebėdavo jų įbauginti. Visa bendruomenė priklausė penkiems *tongams*; kiekvienas kinas atvykęs stodavo į vieną iš tų brolijų, tik šitaip galėdamas apsiginti, gauti darbo ir užsitikrinti, jog mirus kūnas bus nugabentas į tėvynę. Tao Čienas, niekada neketinęs susisaistyti su kokiu *tongu*, dabar turėjo apsispręsti ir pasirinko gausiausią, kuriam priklausė diduma kantoniečių. Netrukus jis susisiekė su kitais *džong i* ir susižinojo žaidimo taisykles. Svarbiausia, laikyti liežuvį už dantų ir nieko neišduoti: tai, kas darosi kvartale, turi likti tarp jo sienų. Nieku gyvu nevalia kreiptis į policiją – netgi tuo atveju, jei grėstų mirtis; visi ginčai sprendžiami bendruomenės viduje, tam reikalui ir sudaryti *tongai*. Bendras priešas kaip paprastai – *fan guei* bendruomenė. Tao Čienas vėl tapo Kantone viešpatavusių papročių, hierarchijų ir apribojimų vergu.

Po dviejų dienų visiems tapo žinomas jo vardas, ir užplūdo tiek ligonių, kad jis neišgalėjo visų priimti. Tuomet jis nutarė, kad jam nėra ko ieškoti dalininko, jis pats galįs atidaryti savo priimamąjį ir užsidirbti pinigų kur kas greičiau, nei tikėjosi. Išsinuomojo du kambarius antrame aukšte virš restorano: vieną – miegamąjį, kitą – darbo, iškabino lange skelbimą ir pasisamdė pagalbininką, kuris garsintų jo vardą ir registruotų ligonius. Ligoniams stebėti jis pasinaudojo daktaro Ibenaizerio Hobso sistema. Ligi tol visada pasikliaudavo atmintimi ir intuicija, bet, tolydžio gausėjant ligonių, sudarė kartoteką, kad galėtų aprašyti kiekvieno paciento gydymą.

Vieną ankstyvo rudens popietę pagalbininkas padavė jam lakštelį popieriaus su adresu, kur jis buvo prašomas atvykti kaip galima greičiau. Jis priėmė paskutinius laukiančius ligonius ir išėjo. Pačiame kvartalo viduryje stovėjo drakonais ir popieriniais žibintais išpuoštas medinis dviejų aukštų pastatas. Jis iškart suprato, jog tai viešnamis. Abipus durų buvo virtinė grotomis apkaltų langelių, pro kuriuos žiūrėjo mergaitės vaikiškais veideliais šaukdamos Kantono tarme: „Užeik pažaisti su gražuolėle kine“. Ir darkia anglų kalba pridurdavo kreipdamosi į baltuosius ir bet kokių tautybių jūreiviams: „Už du pažiūrėsi, už keturis pačiupinėsi, už šešis darysi, ką tik panorėsi“, rodydamos mažytes, vos prasikalusias krūtis ir vaikiškai gundydamos praeivius nešvankiais judesiais, panašiais į apgailėtiną pantomimą. Tao Čienas matė jas ne kartą, ta gatve kasdien eidamas pro šalį, ir jam draskydavo širdį tas *sing song girls* kniaukimas, primindamas seserį. Kas gi jai nutiko? Jai dabar būtų dvidešimt treji tuo neįtikėtinu atveju, jeigu dar būtų gyva, pagalvojo jis. Prostitutės – pačios skurdžiausios iš skurdžiausiųjų – pradėdavo labai jaunos ir reta kuri sulaukdavo aštuoniolikos metų; dvidešimties metų, jei likimas lemdavo joms išgyventi, jos atrodydavo kaip senės. Dingusios sesers atminimas užtverdavo jam kelią į kinų blogos šlovės namus: geismui prirėmus, jis bėgdavo pas kitų tautybių moteris.

Duris atidarė šiurpulinga senė juodai dažytais plaukais ir anglimi nupieštais antakiais ir pasisveikino Kantono tarme. Pasi-

tikrinusi, kad jis priklauso tam pačiam *tongui*, įsileido į vidų. Išilgai dvokiančio koridoriaus rikiavosi mergaičių kambarėliai; kai kurios grandine per kulkšnį buvo prirakintos prie lovos. Prieblandoje jis susidūrė su keliais vyrais, kurie, taisydamiesi kelnes, sliūkino durų link. Moteriškė vedė jį koridorių ir laiptų labirintu, jiedu perėjo ištisą kvartalą, pagaliau nusileido keliais sutrešusiais laipteliais ir atsidūrė visiškoje tamsoje. Ji mostu liepė jam lukteléti, ir valandėlę, pasirodžiusią jam amžinybe, jis stovėjo tame tamsiame užkaboryje, šalia pat girdėdamas prislopintą gatvės šurmulį. Staiga kažkas sucypė ir šmurkštelėjo pro kulkšnį, jis spyrė ir pasidingojo kliudęs kokį gyvį, tikriausiai žiurkę. Senė grįžo, nešina žvake, ir vingiuotais koridoriais nuvedė toliau ligi pakabinama spyna užrakintų durų. Iš kišenės išsitraukė raktą ir, vargais negalais atrakinusi spyną, atidarė duris. Kilstelėjusi žvakę, apšvietė belangį kambarį, kur nieko daugiau nebuvo, tik lentinis gultas per sprindį nuo aslos. Į nosį tvokstelėjo bjaurus tvaikas, ir jie, žengdami vidun, užsiėmė burną ir nosį. Ant gulto kūpsojo susirietęs kūnelis, čia pat stovėjo tuščias dubenėlis ir užgesusi aliejinė lempelė.

– Apžiūrėkit, – įsakė moteriškė.

Tao Čienas apvertė kūnelį ir pamatė, kad jis sustingęs. Tai buvo maždaug trylikos metų mergaitė sumuštu veidu, randuotomis rankomis ir kojomis. Vilkėjo vien ilgais marškiniais. Iš kūno buvo likę vien oda ir kaulai, bet mirusi anaiptol ne iš bado ar nuo ligos.

– Nuodai, – nė nesvyruodamas tarė jis.

– Prašom nejuokaut! – sukrizeno moteriškė, lyg būtų išgirdusi gerą sąmojį.

Tao Čienas gavo pasirašyti popierių, patvirtindamas, jog mergaitė mirė savo mirtimi. Senė išėjo į koridorių, keliskart trinktelėjo į mažytį gongą, ir netrukus išdygo vyriškis – įkišo lavoną į maišą, užsimetė ant pečių ir nusinešė, netardamas nė žodžio, o viešnamio šeimininkė tuo tarpu įspraudė *džong i* į saują dvidešimt dolerių. Paskiau nusivedė kitais labirintais ir galop paliko prie vienų durų. Tao Čienas atsidūrė nežinomoje gatvėje ir gana negreitai rado kelią namo.

Rytojaus dieną jis grįžo į tą pačią vietą. Išsidažiusios, išsprogusiomis akimis mergaitės dviem kalbomis viliojo klientus. Prieš dešimt metų, Kantone pradėjęs gydyti prostitutes, jis pasinaudojo jomis mokydamasis smaigstyti savo akupunktūros mokytojo auksines adatas, bet niekada nepagalvodavo, kad jos taip pat žmonės. Laikė jas viena iš neišvengiamų pasaulio nelaimių, viena iš daugelio Kūrinijos klaidų, menkais padarais, kurie kenčia išpirkdami ankstesnių gyvenimų kaltes ir švarindami savo karmą. Gailėjo jų, bet niekada nepagalvodavo, kad jų likimas galėtų būti kitoks. Jos laukdavo savo negandų kambarėliuose, neturėdamos kitos išeities, kaip ir vištos, turgavietėje sukištos į narvelius, – taip buvo joms lemta. Tokia buvo pasaulio nedermė. Ta gatve jis vaikščiojo tūkstančius kartų, niekada nepastebėdamas mažų langučių, veidų už grotų nei iškištų rankų. Miglotai nuvokė, kad jos vergės, bet Kinijoje vergės buvo beveik visos moterys, pačios laimingiausios vergavo tėvams, vyrams, meilužiams, kitos – savo šeimininkams, kuriems dirbdavo nuo aušros lig sutemos, ir diduma jų buvo kaip šitos mergaitės. Šiaip ar taip, nuo to ryto jis nebežiūrėjo į jas taip abejingai kaip anksčiau, nes jame kažin kas pasikeitė.

Naktį jis nė nebandė užsnūsti. Išėjęs iš viešnamio, nudrožė tiesiai į viešą pirtį, kur ilgokai užsibuvo plaudamasis ligonių neigiamą energiją ir širdį draskantį siaubingą liūdesį. Grįžęs namo, išsiuntė pagalbininką ir užsiplikino jazminų arbatos širdžiai atgauti. Jau senokai nebuvo valgęs, bet dabar ne tai rūpėjo. Nusirengė nuogas, uždegė smilkalus ir žvakę, atsiklaupė, pasilenkė kakta įsiremdamas į grindis ir pasimeldė už mirusios mergaitės sielą. Paskui atsisėdęs kelias valandas nė nekrustelėdamas meditavo, kol pagaliau visiškai atsijungė nuo gatvės triukšmo ir restorano kvapų ir nugrimzdo į dvasios gelmes ir tylumą. Nesuvokė, kiek laiko praėjo be perstojo šaukiantis Linos, kol galiausiai jį išgirdo paslaptingoje begalybėje gyvenantis jautrusis vaiduoklis ir, pamažėle atradęs kelią, atidvelkė lengvas kaip atodūsis, iš pradžių beveik nepagaunamas juslėmis, paskui pamažėle vis labiau juntamas. Galiausiai Tao Čienas aiškiai pajuto Liną esant čia, ne greta, tarp keturių kambario sienų, bet krūtinėje, pačioje širdies ramybėje.

Tao Čienas neatsimerkė, nė nekrustelėjo. Valandų valandas sėdėjo ta pačia poza, atsiskyręs nuo kūno, tobulai susisaistęs su ja ir plevendamas švytinčioje erdvėje. Paryčiais, kai jiedu abu galutinai įsitikino, jog niekada nebepasimes, Lina švelniai atsisveikino. Tuomet pasirodė akupunktūros mokytojas, šypsantis ir ironiškas kaip savo žydėjimo laikais, kai dar nebuvo senatvės negalių palaužtas, ir valandėlę pabuvo drauge atsakydamas į klausimus, kol, patekėjus saulei, pabudo kvartalas ir nedrąsiai pasibeldė pagalbininkas. Tao Čienas pasikėlė gaivus ir atsijauninęs, lyg būtų ramiai išmiegojęs, apsirengė ir atidarė duris.

– Užrakink. Šiandien aš nepriiminėsiu ligonių, turiu kitokių darbų, – pareiškė jis pagalbininkui.

Tą dieną Tao Čienas nukreipė savo paieškas kita linkme. Už grotų laikomos merginos buvo iš Kinijos, surankiotos gatvėse arba nupirktos iš tėvų su ta sąlyga, kad bus ištekintos Aukso Kalne. Agentai rinkosi pačias stipriausias ir pigiausias, anaiptol ne gražiausias, išskyrus tuos atvejus, kai, užsigeidę sugulovių, jų specialiai užsisakydavo turtingi klientai. Ah Toj, sukta moteriškė, sugalvojusi rodytis klientams pro skyles sienoje, San Franciske tapo pačia svarbiausia šviežienos tiekėja. Savo viešnamių grandinei ji pirko subrendusias merginas, nes jas buvo lengviau tramdyti, be to, ir šiaip jos ilgai netverdavo. Ah Toj pagarsėjo ir pralobo, skryniose netilpo auksas, Kinijoje ji nusipirko rūmus amžiui nubaigti. Ji didžiavosi esanti žymiausia viešnamių savininkė rytietė, pagarsėjusi ne tik tarp kinų, bet ir tarp įtakingų amerikiečių. Ji išmokė savo merginas išgauti žinių, ir taip sužinodavo valdžios vyrų asmenines paslaptis, politinius manevrus ir silpnybes. Jeigu nepadėdavo kyšiai, ji griebdavosi šantažo. Niekas nedrįso su ja grumtis, nes visi – nuo gubernatoriaus iki klerko – buvo kaip ant delno. San Francisko uoste vidury dienos kaip niekur nieko išlipdavo į krantą vergių tuntai. Beje, ji buvo ne vienintelė vergių pirklė, paleistuvystė – kaip ir aukso kasyklos – Kalifornijoje buvo vienas pelningiausių ir patikimiausių verslų. Išlaidos būdavo mažiausios, pros-

titutės kainuodavo pigiai ir keliaudavo triumuose, didelėse vata išmuštose dėžėse. Ten jos tūnodavo savaičių savaitėmis, neišmanydamos nei kur plaukia, nei ko, ir saulės šviesą išvysdavo tik tada, kai būdavo vedamos mokytis amato. Kelionėje jūreiviai taip jas išmankštindavo, kad, išsilaipinus San Franciske, jų nekaltybės nelikdavo nė ženklo. Nemažai jų mirdavo nuo dizenterijos, choleros ar dehidratacijos; kai kurios, vedamos ant denio praustis jūros vandeniu, įsimiklindavo iššokti iš laivo. Kitos, likusios gyvos, nemokėdamos kalbėti angliškai, nepažindamos naujo krašto, neturėdamos į ką kreiptis, jausdavosi kaip nesavos. Gaudami kyšių, imigracijos pareigūnai žiūrėdavo pro pirštus į merginų išvaizdą ir netgi neskaitydami antspauduodavo netikrus įdukrinimo ar santuokos liudijimus. Prieplaukoje jas pasitikdavo buvusi prostitutė, per amatą krūtinėje akmenį nešiojanti vietoj širdies. Pliaukšėdama rykšte, gindavo jas per miestą, atvirai, visiems matant. Vos tik peržengusios kinų kvartalo ribą, amžinai dingdavo slaptų kambarėlių, klaidžių koridorių, kreivų laiptų, užmaskuotų durų ir dvigubų sienų požeminiame labirinte, kur niekada nedrįsdavo kišti nosies policija, nes visa tai, kas ten dėdavosi, siejosi tik su „gelčiais“, tais išsigimėliais, kurių, pasak policininkų, verčiau neužkabinėti.

Didžiuliame požemyje, ironiškai vadinamame „Karalienės mene“, mergaitės akis į akį susidurdavo su savo likimu. Joms leisdavo pailsėti vieną naktį, išsimaudyti, pavalgydindavo, o kartais duodavo išgerti puodelį alkoholio, kad apgvaibtų. Prieš pat varžytines jas atvesdavo nuogas į kambarį, pilnutėlį visokiausio plauko pirkėjų, kurie čiupinėdavo jas, tikrindavo dantis, kaišiodavo pirštus kur tik širdis geidžia, kol galiausiai pasiūlydavo kainą. Kai kurias išpirkdavo aukštos klasės viešnamiai arba turčių haremai; pačios stipriausios paprastai atitekdavo fabrikantams, kasyklų savininkams arba kinams ūkininkams, kuriems jos dirbdavo visą savo trumpą gyvenimą; diduma atsidurdavo kinų kvartalo viešnamių kambarėliuose. Senės mokydavo jas amato: jos privalėjo skirti auksą nuo bronzos, kad atsiskaitydami klientai neapgautų, įgusti vilioti vyrus ir be jokių dejonių tenkinti jų norus, nors ir kokie

žeminantys ir skausmingi jie būtų. Kad tie sandėriai bent atrodytų teisėti, nors ir nemokėdamos skaityti, jos pasirašydavo sutartį parsiduodamos penkeriems metams, tačiau viskas buvo apskaičiuota taip, kad jos niekada neatgautų laisvės. Už kiekvieną ligos dieną prisidėdavo dar dvi tarnybos savaitės, o jeigu jos bandydavo pabėgti, tapdavo vergėmis iki gyvos galvos. Jos gyveno įkalintos nevėdinamose belangėse, stora užuolaida atskirtos viena nuo kitos, plušdamos iki mirties kaip katorgininkės. Ten ir nuėjo tąryt Tao Čienas, Linos ir akupunktūros mokytojo dvasių lydimas. Vien palaidine vilkinti paauglė, griebusi už rankos, nuvedė už užuolaidos, kur mėtėsi pasišlykštėtinas čiužinys, ir atkišo ranką, reikalaudama užsimokėti iš anksto. Paėmė šešis dolerius, atsigulė aukštielninka ir išsižergė įsmeigusi akis į lubas. Jos vyzdžiai buvo blausūs, ji sunkiai kvėpavo; jis suprato, kad ji apduota kvaišalais. Jis atsisėdo šalia, užtraukė atverstą palaidinę ir ketino paglostyti jai galvą, bet ji suklykė, susigūžė ir iššiepusi dantis bandė įkąsti. Tao Čienas atšlijo, pastebėjęs, kad jos kūnas vienų mėlynių, ir, daugiau neprisiliesdamas prie jos, ilgai kalbėjo Kantono tarme, kol pagaliau ją nuramino jo melodingas balsas. Galiausiai ji ėmė atsakinėti į klausimus – veikiau mostais negu žodžiais, lyg būtų atpratusi kalbėti, ir taip jis sužinojo šį bei tą apie jos nelaisvę. Ji negalėjo atsakyti, kiek laiko esanti viešnamyje, nes skaičiuoti jai atrodė beprasmiška, bet, ko gero, ne per ilgiausiai, mat vis dar skausmo gildoma širdimi aiškiai prisiminė artimuosius Kinijoje..

Apskaičiavęs, kad jau bus pasibaigusios minutės, jam skirtos būti už užuolaidos, Tao Čienas išėjo. Prie durų stovėjo vakarykštė senė, bet apsimetė jo nepažįstanti. Iš ten nuėjo apsiklausinėti į smukles, lošimo sales, opijaus rūkyklas, paskiau aplankė kitus kvartalo gydytojus, kol galiausiai viską susumavo. Kai jaunutės *sing song girls* taip apserga, jog nebeišgali dirbti, jas nuveda į vadinamąją „ligoninę“, slaptus kambarėlius, kokiame jis buvo vakare, ir ten palieka joms puodelį vandens, žiupsnelį ryžių ir aliejinę lempelę, išdegančią per kelias valandas. Durys atsidaro po kelių dienų, kai kas nors ateina patikrinti, ar mergina jau mirusi. Jeigu aptinka dar gyvą, pasistengia kaip nors nugaluoti: nė viena nebe-

išvysta saulės šviesos. Jos pakvietė Tao Čieną tik todėl, jog įprastinis *džong i* buvo išvykęs.

Ne jam pačiam kilo mintis padėti merginoms, ją pakišo Lina ir akupunktūros mokytojas, – po kelių mėnesių prisipažino jis Elizai.

– Kalifornija – laisva valstija, Tao, joje nėra vergų. Kreipkis į Amerikos valdžią.

– Laisvė ne visiems prieinama. Amerikiečiai akli ir kurti, Eliza. Tų merginų niekas nepastebi, kaip nepastebi pamišėlių, elgetų ir šunų.

– Bet kinams jos taip pat nerūpi?

– Kai kuriems – tokiems kaip aš – rūpi, bet niekas nėra linkęs rizikuoti gyvybe ir kariauti su nusikalstamomis organizacijomis. Diduma mano, kad jeigu Kinijoje taip buvo ištisus šimtmečius, nėra jokio pagrindo smerkti tai, kas vyksta čionai.

– Kokie žiaurūs žmonės!

– Jie nėra žiaurūs. Tiesiog mano šalyje nevertinama žmogaus gyvybė. Žmonių begalė, ir vis dar gimsta vaikų, kurių nėra kuo maitinti.

– Betgi, tavo akimis žiūrint, Tao, tų merginų nevalia niekinti...

– Ne. Iš tavęs ir Linos aš nepalyginti daugiau sužinojau apie moteris.

– Ką ketini daryti?

– Reikėjo tavęs klausyti, kai man siūlei ieškoti aukso, prisimeni? Jei būčiau turtingas, išpirkčiau jas.

– Betgi tu nesi turtingas. Be to, viso Kalifornijos aukso nepakaktų joms išpirkti. Reikia uždrausti vergių prekybą.

– Tai neįmanoma, bet jeigu tu man padėsi, vieną kitą galėsime išgelbėti...

Jis papasakojo, kad per kelis paskutinius mėnesius sugebėjęs išvaduoti vienuolika merginų, bet tik dvi išgyvenusios. Jo metodas esąs rizikingas ir nelabai veiksmingas, bet nieko geresnio jis negalįs sugalvoti. Jis apsiimąs nemokamai gydyti merginas, kai tos susergančios ar pastojančios, bet mainais paprašo jam atiduoti merdėjančias. Paperka mergų prižiūrėtojas, kad tos jį kviestų pri-

reikus kurią *sing song girl* siųsti į „ligoninę“, tuomet jis ateina su pagalbininku, jiedu paguldo mirštančiąją ant neštuvų ir išsineša. „Bandymams“, – aiškina Tao Čienas, nors labai retai išgirsta kokį klausimą. Mergina esanti niekam tinkama, o to keisto iškrypėlio gydytojo dėka joms lengviau jos nusikratyti. Sandėris esąs naudingas abiem šalims. Prieš išsinešdamas ligonę, Tao Čienas išrašo mirties liudijimą ir pareikalauja merginos pasirašytos sutarties, kad viešnamis nebeturėtų į ją jokių teisių. Devynių merginų buvę nebeįmanoma išgydyti, ir jis paprasčiausiai praleido su jomis paskutines valandas, bet dvi iš jų išgyveno.

– Kur tu jas dėjai? – paklausė Eliza.

– Jos gyvena pas mane. Dar labai silpnos, o viena atrodo beveik išprotėjusi, bet jos pasveiks. Dabar, kai išvažiavau tavęs ieškoti, jomis rūpinasi mano pagalbininkas.

– Aišku.

– Aš negaliu ilgai jų laikyti savo kambary.

– Galbūt galėtume jas išsiųsti Kinijon pas artimuosius...

– Ne! Ten jos vėl taps vergėmis. Šioje šalyje jas galima išgelbėti, tik dar nežinau kaip.

– Jei nepadeda valdžia, jomis pasirūpins geri žmonės. Mes kreipsimės į bažnyčias ir misionierius.

– Nemanau, kad tomis kinų mergaitėmis galėtų susidomėti krikščionys.

– Tu nelabai tiki širdies gerumu, Tao!

Palikusi savo bičiulį gerti arbatos su Kultuve, Eliza susivyniojo ką tik iškeptos duonos kepaliuką ir nuėjo aplankyti kalvio. Tomą Mortoną aptiko nuogą ligi juosmens su odine prijuoste ir marška aprišta galva beprakaituojantį prie priekalo. Viduje buvo nepakenčiamai karšta, tvoskė dūmais ir įkaitusiu metalu. Tai buvo medinė pašiūrė su plūktine asla ir dvivėrėmis durimis, kurios žiemą ir vasarą dirbant būdavo atlapos. Priekyje stovėjo ilgas stalas klientams aptarnauti, o gale – žaizdras. Ant sienų ir lubų sijų kabojo darbo įrankiai, taipgi visokie Mortono nukalti daiktai. Pačiame gale laiptai vedė į palėpę, einančią miegamuoju, nuo pašalinių akių atitvertu vaškytinio audeklo užuolaida. Apačioje visą apysta-

tą sudarė prausimosi gelda ir stalas su dviem kėdėmis; kambarį puošė Amerikos vėliava ant sienos ir trys pievų gėlės, pamerktos stiklinėje ant stalo. Visa suplukusi, atkišusi didelį pilvą, tyliai niūniuodama Estera lygino kalną skalbinių gana sunkiomis žarijų laidynėmis. Ji pagražėjo nuo meilės ir nėštumo, veidas lyg šventosios švietė ramybe. Ji skalbė kitiems, dirbo taip pat sunkiai kaip jos vyras su kūju prie priekalo. Triskart per savaitę prikraudavo pilnus ratukus nešvarių skalbinių, važiuodavo prie upės ir gerą pusdienį praleisdavo klūpomis muilindama juos ir grumdydama. Jei šviesdavo saulė, ištiesdavo juos džiūti ant akmenų, bet dažniausiai grįždavo su šlapiais, krakmolydavo juos ir lygindavo. Džeimsui Mortonui nepasisekė jos atkalbėti nuo to sunkaus darbo, ji nenorėjo, kad kūdikis gimtų toje pašiūrėje, ir taupė kiekvieną centą, kad tik galėtų su vyru persikraustyti į kaimo trobą.

– Čilietuk! – sušuko ji, stipriai apkabindama Elizą. – Jau seniai nebeateini manęs aplankyti.

– Kokia tu graži, Estera! Tiesą pasakius, aš atėjau pas Džeimsą, – tarė paduodama jai duoną.

Vyriškis metė savo įrankius, marška nusišluostė prakaitą ir nusivedė Elizą į kiemą, kur Estera atnešė tris stiklines limonado. Vakaras buvo vėsus, dangus apsiniaukęs, tačiau žiemos dar nepranašavo. Kvepėjo šviežiais kapojais ir drėgna žeme.

Choakinas

Tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimt antrųjų metų žiemą šiaurės Kalifornijoje žmonės valgė persikus, abrikosus, vynuoges, jaunų kukurūzų burbuoles, arbūzus ir aguročius, o tuo tarpu Niujorke, Vašingtone, Bostone ir kituose svarbiuose Amerikos miestuose taikstėsi su tam metų laikui būdingais nepritekliais. Iš Čilės Paulinos laivai gabeno Pietų pusrutulio vasaros gėrybes, kurios, suguldytos į žydro ledo guolį, išsilaikydavo sveikos sveikutėlės. Prekyba pasirodė kur kas pelningesnė už vyro ir svainio aukso kasyklas, nors niekas ir nemokėjo trijų dolerių už persiką ar dešimties už dvylika kiaušinių. Nemažai čiliečių darbininkų, brolių Rodrigesų de Santa Krusų atgabentų į aukso kasyklas, išgalabijo gringai. Atėmė kelių mėnesių darbo vaisius, pakorė prižiūrėtojus, vienus nuplakė, kitiems nupjaustė ausis ir visus aliai vieną išvaikė. Tą atsitikimą aprašė laikraščiai, tačiau pačias šiurpiausias smulkmenas papasakojo aštuonmetis berniukas, vieno prižiūrėtojo sūnus, savo akimis regėjęs tėvo kančią ir mirtį. Paulinos laivais taipgi keliavo Londono teatro trupės, Milano operos ir Madrido operetės dainininkai, kurie, trumpai pasisvečiavę Valparaise, traukdavo toliau į šiaurę. Bilietai buvo išparduodami iš anksto, prieš kelis mėnesius, o spektaklių dienomis šventiniais pašvitais išsipusčiusi San Francisko rinktinė visuomenė susiburdavo teatruose, kur turėdavo sėdėti surėmę alkūnes su prasčiokais auksakasiais, vilkinčiais darbiniais drabužiais. Laivai negrįždavo tušti: veždavo Čilėn amerikietiškus miltus ir keliauninkus, pasveikusius nuo aukso karštligės, tuščiomis kišenėmis atvykusius Kalifornijon ir be cento grįžtančius namo.

San Franciske nebuvo matyti senimo; žmonės buvo jauni, stiprūs, gerklingi ir geros sveikatos. Auksas priviliojo tuntus dvidešimtmečių nuotykių ieškotojų, tačiau, ir aukso karštligei nuslūgus, kaip nuspėjo Paulina, miestas nenusmuko iki ankstesnio lygio, priešingai, plėtėsi siekdamas rafinuotumo ir kultūros. Toje aplinkoje Paulina jautėsi kaip namie, jai patiko gimstančios visuomenės laisvumas, nevaržomumas ir puikavimasis – kaip priešingybė Čilėje viešpataujančiai dviveidystei. Mėgaudamasi vaizduodavosi, kaip tūžtų tėvas, jeigu jam reikėtų prie vieno stalo atsisėsti su teisėju tapusiu korumpuotu prasisiekėliu arba išsipuošusia kaip imperatorė abejotinos doros prancūze. Ji užaugo tėvų namuose grotomis užkaltais langais, tarp storų nedegtų plytų sienų, atsigręžusi į praeitį, baimindamasi svetimos nuomonės ir Dievo bausmės. Kalifornijoje niekas nesigręžiojo į praeitį nei turėjo kokių skrupulų, nei paisė kaltės, jei nusikaltimas nuslėptas, o visokios keistybės buvo sveikintinas dalykas. Savo laiškuose seserims ji aprašydavo tą nepaprastą šalį, kur įmanoma prasimanyti naują gyvenimą ir akimirksniu tapti milijonierium arba elgeta, nors nelabai tikėjo, kad jie prasmuks pro tėvo cenzūrą. Tai atviras ir dosnus didelių galimybių kraštas. Pro Aukso Vartus įplaukdavo galybės žmonių, bėgančių nuo skurdo ir smurto, pasiryžusių perbraukti savo praeitį ir imtis darbo. Tai buvo nelengva, bet užtat jų palikuonys turėjo gimti amerikiečiais. Tos šalies stebuklas buvo tas, jog visi tikėjo, kad jų vaikų laukia geresnė ateitis. „Pati tikriausioji Kalifornijos aukso gysla – tai žemdirbystė: kiek akys mato plyti bekraščiai pasėlių laukai, viskas pašėlusiai greit auga toje palaimintoje žemėje. San Franciskas tapo pasakišku miestu, bet neprarado savo paskirties kaip pasienio tvirtovė, ir man tai labai patinka. Jis tebėra laisvamanių, svajotojų, didvyrių ir niekšų lopšys. Žmonės suplaukia iš tolimiausių pasaulio pakraščių, gatvėse girdėti šnekant šimtais kalbų, kvepia penkių žemynų valgiais, matyti visų rasių žmonių“, – rašė ji. Tai jau buvo nebe viengungių stovykla, privažiavo moterų, ir su jomis pasikeitė visuomenė. Jos buvo tokios pat nesutramdomos kaip aukso sulėkę nuotykių ieškotojai; jaučių trau-

kiamais vežimais pervažiuoti visam žemynui reikėjo dvasios tvirtybės, o tos pirmažengės tokios ir buvo. Jos neturėjo nieko bendra su tokiomis lepūnėlėmis kaip jos motina ir seserys, čia viešpatavo tokios amazonės kaip ji. Diena dienon jos grūdino savo valią, be atlydos atkakliai varžydamosi su pačiais narsiausiais; niekas nedrįso jų vadinti silpnąja lytimi, vyrai jas laikė lygiomis. Darbavosi tuose baruose, kur gimtinėje joms buvo draudžiama kištis: ieškojo aukso, raitos ganė gyvulių kaimenes, dirbo mulų varovėmis, medžiojo plėšikus už atlyginimą, laikė lošimo lindynes, restoranus, skalbyklas ir viešbučius. „Čia moterys gali valdyti savo žemes, pirkti ir parduoti turtą, išsiskirti, jeigu to reikia. Felisianas turėtų elgtis labai apdairiai, nes, jeigu tik iškrės man kokią šunybę, paliksiu jį vienišą ir pliką", – šaipydavosi Paulina savo laiškuose. Ir pridurdavo, jog Kalifornijoje netrūksta ir blogybių: žiurkių, blusų, ginklų ir nedorybių.

„Mes atvažiuojame čionai bėgdami nuo savo praeities ir trokšdami viską pradėti iš naujo, tačiau mus kaip vėjas atsiveja mūsų prigimtis", – laikraštyje rašė Jakobas Frimontas. Jis buvo puikus pavyzdys, nes išliko toks, koks buvęs, niekas nepadėjo, nors pasikeitė pavardę, tapo reporteriu ir ėmė rengtis kaip jankis. Suktybė su misijomis Valparaise liko praeityje, bet dabar, regzdamas naują, jis jautė kaip kadaise, jog polinkis į prasimanymus vis labiau ima viršų nepermaldaujamai prisidėdamas prie visų kitų jo silpnybių. Žiniasklaida nebegalėjo išsiversti be jo straipsnių apie Choakiną Murietą. Kas dieną rasdavosi vis naujų liudijimų, patvirtinančių jo žodžius; dešimtys žmonių tvirtindavo jį matę, ir jų apibūdinamas asmuo buvo kaip du vandens lašai panašus į jo prasimanytąjį. Frimontas jau niekuo nebuvo tikras. Gailėjosi pradėjęs rašyti tas istorijas, ir kartais imdavo pagunda viešai visko atsižadėti, prisipažinti melavus ir dingti, kol visa ta byla neišėjo aikštėn ir nesumalė jo į miltus, kaip tai atsitiko Čilėje, bet nedrįso. Šlovė jam mušė į galvą, ir jis apsvaigo nuo pripažinimo.

Jakobo Frimonto sukurta istorija buvo nelyginant laikraštinis romanas. Pasak jos, Choakinas Murieta buvo taurus ir teisingas jaunuolis, drauge su savo sužadėtine dirbo Stanislau aukso telki-

niuose. Sužinoję, kad jam sekasi, jį užpuolė keli amerikiečiai, atėmė auksą, primušė jį ir čia pat išžagino jo sužadėtinę. Vargšams nieko kita nebeliko, kaip bėgti, ir jie patraukė į šiaurę, tolyn nuo aukso plovyklų. Įsikūrė kaip ūkininkai, ketindami dirbti vidury girių idilišką žemės lopinėlį, per kurį, pasak Frimonto, vinguriavo skaidrus upeliukas, bet ir ten neilgai jiedu džiaugėsi ramybe, nes ir vėl užgriuvo jankiai, išplėšė visą labą, ir jiems teko galvoti kaip manytis toliau. Netrukus Choakinas Murieta pasirodė Kalaveroje, dabar jau kaip *pirkio* lošėjas, o jo sužadėtinė tuo tarpu tėvų namuose Sonoroje ruošėsi vestuvėms. Taip jau likimo buvo skirta, kad jaunuolis niekur nerastų ramybės. Jis buvo apkaltintas pavogęs arklį, ir būrys gringų žvėriškai jį nuplakė, vidury aikštės pririšę prie medžio. Išdidus jaunuolis negalėjo ištverti viešo įžeidimo, ir jam užvirė širdis. Ilgai netrukus žmonės rado jankį, supjaustytą į gabalus kaip troškinti paruoštą viščiuką, o sudėję daiktan palaikus, pamatė, jog tai vienas tų vyrų, nuplakusių Murietą. Per kelias savaites vienas po kito žuvo kiti kankintojai, visi kaip niekad siaubingai nukankinti ir nužudyti. Vėliau Jakobas Frimontas rašė savo straipsniuose: šioje negailestingų žmonių žemėje dar neregėta tokio žiaurumo. Dvejus metus visur skambėjo galvažudžio vardas. Jo gauja vogė galvijus ir arklius, plėšė diližanus, puldinėjo auksakasius aukso plovyklose ir keliauninkus keliuose, nepaisė konsteblių, žudė visus neapdairius amerikiečius ir nebaudžiami tyčiojosi iš teisingumo. Murietai buvo priskiriami visi Kalifornijoje neatskleisti nusikaltimai ir žvėriškumai. Krašte buvo palankios sąlygos slapstytis: upėse knibždėte knibždėjo žuvų, miškuose – žvėrių, aplink dunksojo neįžengiamos girios, tarp kalvų vingiavo bedugnės raguvos, plytėjo aukštų žolių prižėlusios pievos, per kurias raitelis galėdavo joti valandų valandas nepalikdamas pėdsakų, kalnuose netrūko gilių olų slapstytis ir slaptų perėjų persekiotojams klaidinti. Išjoję medžioti piktadarių, vyrų būriai grįždavo tuščiomis rankomis arba žūdavo kelyje. Visa tai pasakojo Jakobas Frimontas, mėgaudamasis savo iškalba, ir niekam nerūpėjo nei vardai, nei datos, nei įvykio vietos pavadinimas.

Jau dveji metai, kai Eliza Somers dirbo San Franciske su Tao Čienu. Per tą laiką buvo dukart išvykusi vasarą ieškoti Choakino Andietos ir kiekvienąsyk naudojosi ankstesniu metodu: prisidėdavo prie kitų keliauninkų. Pirmą kartą ji išvyko nutarusi keliauti tol, kol jį suras, ar bent iki žiemos, bet grįžo po keturių mėnesių išvargusi ir sunegalavusi. Tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimt antrųjų metų vasarą ji vėl išvyko kelionėn, bet tik nuvažiavo tą patį kelią ir aplankė Džoją Kultuvę, pagaliau susitaikiusią su Tomo Begenčio močiutės vaidmeniu, ir Džeimsą su Estera, laukiančius antro vaiko, ir po penkių savaičių grįžo namo, siaubingai išsiilgusi Tao Čieno. Per ilga jiedu susigyveno kaip sena sutuoktinių pora, susieti bendro darbo ir dvasiškai artimi vienas kitam. Ji rinko visus straipsnius apie Choakiną Murietą ir mokėsi atmintinai, kaip vaikystėje mokydavosi panelės Rozos eilėraščių, tačiau stengėsi nekreipti dėmesio į eilutes apie plėšiko sužadėtinę. „Tą merginą jie išgalvojo, kad žmonės labiau pirktų laikraščius, juk žinai, kad skaitytojus masina visokie romantiški dalykai", – aiškino ji Tao Čienui. Ryžtingai kaip locmanas matuodama sudilusį žemėlapį, ji sekė Murietos pėdomis, bet duomenys buvo migloti ir prieštaringi, keliai painūs kaip surizgę voratinkliai. Iš pradžių ji atmetė tikimybę, jog visi tie šiurpūs plėšimai – Choakino darbas, bet veikiai įsitikino, kad aprašomas asmuo puikiai atitinka jaunuolį, kokį ji nešiojasi širdyje. Jis taip pat maištavo prieš engimą, ir jam buvo galva pradaužta padėti varguoliams. Gal ne Choakinas Murieta kankino savo aukas, bet jo parankiniai, tokie kaip tas Džekas Tripirštis, iš kurio galėjai tikėtis bet kokio žvėriškumo.

Eliza kaip paprastai vilkėdavo vyriškais drabužiais, kad neatkreiptų į save dėmesio, ko ypač reikėjo vykdant beprotišką *sing song girls* užduotį, į kurią įtraukė ją Tao Čienas. Jau pusketvirtų metų ji nedėvėjo suknelės, nieko nežinojo nei apie panelę Rozą, nei apie Mamą Fresiją, nei apie dėdę Džoną; jai buvo toks įspūdis, jog tūkstančius metų ji vaikosi vis labiau nepagaunamą vaidalą. Toli praeityje dingo tas metas, kai ji slapta glamonėjosi su mylimuoju, ji jau abejojo savo jausmais, nebesuvokė, ar vis dar jo laukia iš meilės ar iš puikybės. Kartais, įgulusi į darbus, ištisas

savaites jo neprisimindavo, paskui, staiga skaudžiai grybštelėjus atminčiai, suvirpėdavo visu kūnu. Apsižvalgydavo sutrikusi, nebesuvokdama, kokiame pasaulyje atsidūrė. Kodėl vilki kelnėmis ir ką ji veikia tarp kinų? Valios pastangomis ištrūkdavo iš sumaišties, tardama sau, jog visa kuo kalta nesutramdoma meilė. Jos tikslas anaiptol ne padėti Tao Čienui, tardavo sau, bet ieškoti Choakino – tik dėl to ji atvažiavo iš tokios tolybės ir turėjo jį surasti, net jeigu paprasčiausiai norėtų išdrožti jam į akis, kad jis esąs prakeiktas bėglys ir kad sugadinęs jai jaunystę. Dėl to ji ir keliavo tris kartus, bet dabar pritrūko ryžto darsyk leistis žygin. Kartais ji ryžtingai atsistodavo prieš Tao Čieną ketindama pranešti savo tvirtą nusisprendimą vėl išvykti kelionėn, bet neprasižiodavo, lyg vandens į burną pasiėmusi. Ji nebeįstengė palikti to likimo jai dovanoto keistojo keliabendrio.

– O ką darysi jį susiradusi? – kartą paklausė Tao Čienas.

– Kai pamatysiu, suprasiu, ar vis dar jį myliu.

– O jeigu nesusirasi?

– Niekada nebūsiu tikra savo meile.

Eliza pastebėjo ankstyvą žilę savo bičiulio smilkiniuose. Kartais pašokdavo neįveikiama pagunda panerti pirštus į tuos vešlius tamsius plaukus arba, įsikniaubus į kaklą, uosti lengvą vandenyno kvapą, bet dabar, kai jiedu nebemiegojo ant aslos po viena antklode, nebebuvo dingsties prisiliesti vienam prie kito. Tao labai daug dirbo ir mokėsi. Ji galvodavo, kad jis tikriausiai labai pavargsta, bet vis dėlto visada dailiai rengiasi ir netgi kritiškiausiomis akimirkomis išsaugo ramybę. Tik retkarčiais jis grįždavo netvirtais žingsniais, iš varžytinių parsivesdamas už rankos baugščią merginą. Apžiūrėdavo ją, norėdamas patikrinti jos sveikatą, paskui perduodavo Elizai paaiškinęs, ką ji turinti daryti, ir užsidarydavo kelioms valandoms. „Dabar jis su Lina“, – tardavo sau Eliza, ir slaptą širdies kertelę persmelkdavo nesuvokiamas skausmas. Taip ir būdavo iš tikrųjų. Meditacijos tyloje Tao Čienas bandydavo atgauti prarastą pusiausvyrą ir nusikratyti neapykantos ir pykčio pagundos. Pamažu išsivaduodavo nuo prisiminimų, geismų ir minčių, kol pagaliau pajusdavo, jog kūnas ištirpsta nebūtyje. Laikinai nustodavo egzis-

tuoti, kol vėl atsirasdavo pavirtęs ereliu, sklęsdavo aukštybėje be jokių pastangų šaltoje ir skaidrioje erdvėje, kildamas virš aukščiausių kalnų. Iš ten matydavo apačioje bekraštes pievas, nesibaigiančius miškus ir vaiskias kaip sidabras upes. Tuomet lyg tobulas instrumentas pasiekdavo absoliučią harmoniją su dangumi ir žeme. Skriedavo tarp baltų kaip pienas debesų, išskleidęs neprilygstamo grožio sparnus, ir staiga pajusdavo ją esant greta. Lina materializuodavosi: nuostabus erelis pakibdavo dangaus beribėje platybėje.

– Kodėl nelinksmas, Tao? – klausdavo ji.

– Pasaulis pilnas kančių, Lina.

– Kančios yra dvasinis dalykas.

– Tos kančios beprasmės.

– Įsidėmėk, jog išminčius visada būna linksmas, nes jis susitaiko su tikrove.

– Vadinasi, reikia susitaikyti ir su blogiu?

– Vienintelis vaistas yra meilė. Be kita ko, kada tu ketini vesti?

– Tu esi mano žmona.

– Aš esu vaiduoklis, negalėsiu tavęs lankyti visą gyvenimą, Tao. Aš turiu dėti ypatingas pastangas keliaudama pas tave, kai manęs šaukiesi, aš nebepriklausau tavo pasauliui. Vesk, nes susensi prieš laiką. Beje, jeigu nesinaudosi dviem šimtais dvidešimt dviem meilės pozomis, greitai jas pamirši, – šaipydavosi ji, juokdamasi savo nemirtingu krištoliniu juoku.

Varžytinės atsiliepdavo skaudžiau negu apsilankymai „ligoninėje“. Būdavo tiek mažai vilčių išgelbėti merdėjančias merginas, jog kiekviena išsaugota gyvybė atrodydavo kaip stebuklinga dovana, tačiau per varžytines išpirkdamas vieną merginą žinodavo, kad dešimtys kitų patenka į paleistuvystės akivarą. Jis kamuodavosi svarstydamas, kiek merginų galėtų išpirkti būdamas turtingas, ir tuomet Eliza jam primindavo apie visas tas, kurias jam pavyko išgelbėti. Juodu siejo švelnios dvasinės giminystės ir bendrų paslapčių gijos, bet skyrė liguisti potraukiai. Choakino Andietos šmėkla pamažu blėso, tuo tarpu Linos vaiduoklis buvo juntamas kaip vėjelio dvelksmas ar bangų ošimas paplūdimyje.

Vos Tao Čieno pašaukta, ji atskubėdavo visada šypsanti, kaip ir gyva būdama. Užuot pavydėjusi Elizai, ji tapo jos sajungininke, nors toji nė neįtarė. Lina pirmoji suprato, kad toji draugystė veikiau primena meilę, ir kai jos vyras atrėmė pareikšdamas, jog tokiai porai nėra vietos nei Kinijoje, nei Čilėje, nei kur kitur, ji vėl pratrūko kvatoti:

– Nepaistyk niekų, pasaulis platus, o gyvenimas ilgas. Svarbiausia turėti drąsos.

– Tau sunku suvokti, ką reiškia rasizmas, Lina, tu visada gyvenai tarp saviškių. Čia niekam nerūpi, ką aš darau ar ką išmanau, amerikiečių akimis žiūrint, aš esu šlykštus pagonis kinas, o Eliza – *skretena*. Kinų kvartale esu išgama be kasos, vilkintis jankių drabužiais. Aš nepriklausau nei vieniems, nei kitiems.

– Rasizmas – ne naujiena, Kinijoje mudu abu manėme, kad visi *fan guei* – laukiniai.

– Čia gerbiami pinigai, o aš, iš visa ko sprendžiant, niekad pakankamai jų neturėsiu.

– Tu klysti. Čia gerbiamas tas, kas sugeba įkvėpti pagarbą. Žiūrėk jiems tiesiai į akis.

– Jei seksiu tavo patarimu, kur nors atokesnėje vietoje gausiu kulką į kaktą.

– Verta pabandyti. Tu per daug verkšleni, Tao, aš tavęs nebeatpažįstu. Kur tas narsuolis, kurį aš myliu?

Tao Čienas turėjo pripažinti, jog jis jaučiasi susijęs su Eliza begale plonyčių gijų, kurias po vieną lengva sutraukyti, bet jos taip tampriai susipynusios, kad visos drauge sudaro nenutraukiamą saitą. Jiedu buvo pažįstami vos keleri metai, bet, pažvelgę į savo praeitį, jau galėjo išvysti drauge nueitą ilgą, pilną kliūčių kelią. Bendrybės ilgainiui užglostė rasinius skirtumus. „Iš veido tu stačiai gražutė kinė“, – kartą netyčia prasitarė jis. „O tu iš veido stačiai dailus čilietis“, – iškart atsiliepė ji. Kvartale jiedu atrodė keista pora: aukštas elegantiškas kinas ir neišvaizdus ispanų berniūkštis. Už kinų kvartalo ribų, priešingai, jiedu beveik susiliedavo su marga sanfranciskiečių minia.

– Eliza, juk tu negali amžinai laukti to žmogaus. Tai tokia pat beprotybė kaip ir aukso karštligė. Tau reikėtų nusistatyti tam tikrą terminą, – kartą jai pasakė Tao.

– O ką darysiu, terminui pasibaigus?

– Galėsi grįžti tėvynėn.

– Čilėje tokia moteris kaip aš niekinama labiau nei taviškės *sing song girls*. O tu grįžtum į Kiniją?

– Tai buvo mano vienintelis tikslas, bet dabar man pradeda patikti Amerika. Ten aš vėl būčiau Ketvirtasis Sūnus, o šičia esu šis tas.

– Ir aš. Jei nesurasiu Choakino, liksiu čia ir atidarysiu restoraną. Turiu viską, ko reikia: puikią atmintį receptams, potraukį į visokius priedus, jaučiu skonį ir saiką, instinktyviai nuvokiu, kokių prieskonių dėti...

– Ir esi kukli, – nusijuokė Tao Čienas.

– Kodėl turėčiau kuklintis, turėdama tokių sugebėjimų? Be kita ko, turiu šuns uoslę. O gera uoslė man tikrai pravers: kai tik užuodžiu kokį valgį, iškart žinau, kaip jis pagamintas ir kaip galima jį pagardinti.

– Su kinų virtuve tau nieko neišeina...

– Kad jūs valgote visokias keistybes, Tao! Aš atidarysiu prancūzišką restoraną, patį geriausią mieste.

– Aš tau siūlau sandėrį, Eliza. Jei per metus nesusitiksi su tuo Choakinu, ištekėsi už manęs, – tarė Tao Čienas, ir jiedu prapliupo kvatoti.

Po to pokalbio jųdviejų santykiuose įvyko kažkokia permaina. Likę vieni du, jie jausdavosi kaip nesavi, ir norom nenorom ėmė vienas kito vengti. Jai užsidarius savo kambaryje, Tao Čieną dažnai kamuodavo noras pasibelsti į duris, bet jis susitvardydavo iš drovumo ir pagarbos jai. Sakydavo sau, kad jam nevalia prie jos artintis, kol ji gyvena buvusio mylimojo prisiminimais, bet juo labiau jis negalėjo nežinia kiek laiko balansuoti lyg akrobatas ant įtempto lyno. Vaizduodavosi, kaip ji guli lovoje, įtemptoje nakties tyloje skaičiuodama valandas ir negalėdama sumerkti akių iš meilės – ne jam, bet kitam. Taip gerai pažino jos kūną,

kad galėjo jį nupiešti tokį tikrovišką, net patį slapčiausią apgamėlį, nors nebuvo jos matęs nuogos nuo to laiko, kai slaugė laive. Mąstydavo sau vienas, kad jeigu ji imtų ir susirgtų, tuomet jis turėtų dingstį ją paliesti, bet tuojau pat susigėsdavo tokios minties. Vietoj tolydžio pratrūkstančio netvardomo juoko ir santūraus švelnumo įsivyravo slogi įtampa. Kartais nejučiomis prisilietę vienas prie kito, jiedu iškart atšlydavo sumišę; jauste jausdavo vienas kitą iš arti ir per atstumą; aplinka atrodė pritvinkusi pranašingų ženklų ir įspėjimų. Užuot susėdę draugiškai paskaityti ar rašyti, jiedu paskubomis atsisveikindavo, kai tik pasibaigdavo ligonių priėmimas. Tao Čienas eidavo lankyti sunkiai sergančių ligonių, susitikęs su kitais *džong i* šnekėdavo apie diagnostiką ir gydymo metodus arba užsidaręs įguldavo į Vakarų medicinos tekstus. Buvo užsibrėžęs tikslą gauti leidimą teisėtai verstis Kalifornijoje gydytojo praktika, ir apie tai žinojo tik Eliza ir Linos bei akupunktūros mokytojo dvasios. Kinijoje kiekvienas *džong i* pradėdavo kaip pagalbininkas, o paskiau dirbdavo pats vienas, todėl medicina nesikeitė ištisus šimtmečius, naudodama tuos pačius metodus ir vaistus. Geras gydytojas skirdavosi nuo prasto nebent tuo, kad geras nustatydavo ligą, vadovaudamasis intuicija, ir mokėdavo rankomis numaldyti skausmą. Tuo tarpu Vakarų gydytojai eidavo labai rimtus mokslus, palaikydavo ryšius vieni su kitais ir žinodavo visas naujienas, galėdavo daryti bandymus laboratorijose ir lavoninėse ir, be kita ko, varžydavosi dėl pacientų. Mokslas jį kerėte kerėjo, bet jo susižavėjimas nerado atgarsio bendruomenėje, prisirišusioje prie tradicijų. Domėdamasis naujausiais laimėjimais, jis pirkdavosi knygas ir žurnalus ta tema – viską, kas tik pakliūdavo po ranka. Dėjosi į galvą visa, kas nauja, ant sienos užsirašė savo garbiojo mokytojo žodžius: „Žinios be išminties neturi vertės, ir nėra išminties be dvasingumo“. Ne viskas yra mokslas, kartojo, kad nepamirštų. Šiaip ar taip, galvojo jis, būtinai reikia gauti Amerikos pilietybę, taip sunkiai prieinamą jo rasės žmonėms, nes tik šitaip galėsiąs teisėtai gyventi toje šalyje, be to, reikia diplomo, ir tik tuomet sugebėsiąs daug ką nuveikti. *Fan guei* nieko neiš-

manė nei apie akupunktūrą, nei apie ištisus šimtmečius Azijoje naudojamas gydomąsias žoleles, o jį patį laikė savotišku žiniuoniu, raganium. Jie taip niekino kitas rases, jog, plantacijose susirgus negrui, vergų šeimininkai kviesdavo veterinarą. Ne kitaip žiūrėta į kinus, bet būta lakios vaizduotės gydytojų, daug keliavusių po svetimus kraštus arba skaičiusių apie kitas kultūras ir norinčių pažinti tūkstančius Rytų farmakopėjos metodų ir vaistų paruošimo būdų. Jis nenutraukė santykių su Ibenaizeriu Hobsu, ir laiškuose jiedu abu gailestavo esą taip toli vienas nuo kito. „Atvažiuokite į Londoną, daktare Čienai, ir pademonstruokite akupunktūrą atėjęs į *Royal Medical Society*, esu įsitikinęs, jog visi išsižios iš nuostabos“, – rašė jam Hobsas. Jo žodžiais tariant, suvieniję savo žinias, jiedu galėtų prikelti žmones iš numirusių.

Neregėta puota

Per žiemos šalčius kinų kvartale nuo plaučių uždegimo mirė kelios *sing song girls*, ir Tao Čienas nesugebėjo jų išgelbėti. Dukart jį kvietė, kai jos dar buvo gyvos, jis jas išsinešė, bet po kelių valandų jos mirė ant jo rankų, klejodamos nuo aukštos temperatūros. Tuo metu jo pasėti gailestingumo daigeliai kalėsi skersai išilgai visos Šiaurės Amerikos – nuo San Francisko iki Niujorko, nuo Rio Grandės iki Kanados, tačiau nežmoniškos jo pastangos buvo nelyginant smiltelė negandos vandenyne. Darbas sekėsi, ir visa tai, ką jam pavykdavo sutaupyti ar surinkti kaip turtingų pacientų labdarą, jis skirdavo pačioms jauniausioms merginoms išpirkti varžytinėse. Toje aplinkoje jis buvo žinomas: garsėjo kaip iškrypėlis. Niekas nematė iš jo namų kada nors išeinant nė vienos gyvos mergaitės, pasak jo, įsigytos „bandymams", bet niekas nekvaršino sau galvos dėl to, kas dedasi už jo durų. Jis buvo geriausias *džong i*, ir niekas prie jo nekibo, kol jis nekėlė jokių rūpesčių, apsiribodamas vien kone gyvulėliais laikomomis prostitutėmis. Kam nors prisispyrus kamantinėti jo ištikimąjį pagalbininką, vienintelį, kuris galėjo ką nors papasakoti, šis atsakydavo tik tiek, jog visų tų nepaprastų žinių, tokių pravarčių pacientams, šeimininkas gaunąs darydamas paslaptinguosius bandymus. Tuo metu Tao Čienas jau buvo įsikraustęs į gerą namą, įsiterpusį tarp dviejų pastatų kinų kvartalo pakrašty, visiškai netoli Sąjungos aikštės, kur turėjo savo kliniką, prekiavo savo vaistais ir slėpė merginas, kol jos sustiprėdavo ir galėdavo išvažiuoti. Eliza išmoko kinų kalbos pagrindų, kad galėtų elementariai bendrauti, prireikus dar pasigelbėdama pantomima, ženklais, piešiniais ir vienu kitu anglišku žo-

džiu. Verta buvo stengtis, vis geriau negu dėtis gydytojo kurčnebyliu broliuku. Kiniškai ji nemokėjo nei rašyti, nei skaityti, bet pažindavo visus vaistus iš kvapo ir buteliukus dėl visa ko ženklindavo savo prasimanyta sistema. Niekada netrūkdavo pacientų, eilėje laukiančių auksinių adatų, stebuklingųjų žolelių ir raminančio Tao Čieno balso. Ne vienas laužydavo sau galvą svarstydamas, nejaugi tas malonus ir išmintingas žmogus kolekcionuoja gyvas ir mirusias mergaites prostitutes, bet kadangi niekas iš tikrųjų nežinojo, kokiomis nedorybėmis jį derėtų kaltinti, bendruomenė jį gerbė. Kas be ko, jis neturėjo draugų, bet neturėjo ir priešų. Garsas apie jį pasklido už kinų kvartalo ribų, ir pas jį ėmė lankytis žinių pristigę amerikiečiai gydytojai, bet visada slapčiomis, nes būtų buvę per daug žema viešai prisipažinti, jog turi mokytis iš „dangiuko". Taip jam pasitaikė proga gydyti kai kurias miesto įžymybes ir susipažinti su garsiąja Ah Toj.

Moteriškė pasikvietė jį, sužinojusi, kad jis gydė teisėjo žmoną. Į plaučius jai buvo įsimetęs karkalas, ir kartais užeidavo tokie priepuoliai, kad ji bijodavo uždusti. Tao Čienas iš pradžių ketino atsisakyti, bet paskui viršų paėmė noras pamatyti ją iš arti ir pačiam įsitikinti, ar tikrai ji tokia, kaip apie ją pasakojama. Jo akimis žiūrint, ji buvo tikra gyvatė, jo asmeninė priešė. Žinodama, ką jam reiškia Ah Toj, Eliza įdėjo jam į lagaminėlį dozę arseniko, kurio būtų pakakę dviem jaučiams nunuodyti.

– Tam atvejui, jeigu... – paaiškino.

– Kokiam atvejui?

– Tarkime, kad ji sunkiai serga. Juk tu nenorėtum, kad ji kankintųsi, ar ne? Kartais reikia padėti numirt...

Tao Čienas gardžiai nusijuokė, bet neišėmė buteliuko iš lagaminėlio. Ah Toj jį priėmė viename savo prašmatnių „pensionatų", kur klientai mokėdavo tūkstantį dolerių už seansą, bet išeidavo visada patenkinti. Be kita ko, ji paprastai sakydavo: „Jeigu jums rūpi kaina, vadinasi, atėjote ne tuo adresu". Tarnaitė negrė krakmolyta uniforma atidarė duris ir nuvedė jį per gausybę svetainių, kur vaikštinėjo šilkais išsipuošusios jaunutės gražuolės. Palyginti su savo ne tokiomis laimingomis sesėmis, jos gy-

veno kaip karalaitės, valgydavo triskart per dieną ir kasdien maudydavosi. Namai, tikras Rytų senienų ir amerikinės išmonės niekučių muziejus, atsidavė tabaku, sudususiais kvepalais ir dulkėmis. Buvo trečia valanda popiet, bet storos užuolaidos buvo užtrauktos, į niekad nevėdinamus kambarius nedvelktelėdavo gaivus vėjelis. Ah Toj jį priėmė mažyčiame, baldų ir paukščių narvelių prigrioztame kabinete. Pasirodo, ji buvo žemesnė, jaunesnė ir gražesnė, negu jis manė. Buvo kruopščiai išsidažiusi, bet nesegėjo jokių brangenybių, vilkėjo paprastai ir neturėjo ilgų nagų, turtų ir dykystės ženklo. Jis nužvelgė jos mažytes pėdas, įspraustas į baltus batelius. Žiūrėjo ji skvarbiu ir griežtu žvilgsniu, bet kalbėjo švelniu balsu, primenančiu jam Liną. Kad tu prasmegtum, atsiduso Tao Čienas, pirmųjų jos žodžių įveiktas. Apžiūrėjo ją abejingu veidu, nuslėpdamas ir pasidygėjimą, ir susijaudinimą, neišmanydamas ką sakyti, smerkti jos verslą buvo ne tik bergždžia, bet ir pavojinga – taip galėjo sukelti jos susidomėjimą savo veikla. Paskyrė jai *mahuang* nuo dusulio ir kitokių vaistų kepenims atvėsinti, šaltai ją perspėdamas, kad niekada nenustos skųstis plaučiais, kol gyvens užsidariusi tarp šitų užuolaidų, rūkydama tabaką ir opijų. Įkyriai lyg naktinis drugys lindo pagunda palikti jai nuodus, nurodžius kasdien išgerti po šaukštelį, ir jis krūptelėjo ūmai suabejojęs, nes ligi šiol buvo įsitikinęs, jog niekada neturės savyje tiek pykčio, kad galėtų ką nors nužudyti. Staigiai išėjo, būdamas tikras, jog, pasipiktinusi jo grubiu elgesiu, moteriškė niekada daugiau jo nebekvies.

– Na? – paklausė Eliza, jam grįžus.

– Nieko.

– Nieko? Nė menkutės džiovos? Ji nenumirs?

– Mes visi numirsime. O ji mirs nuo senatvės. Ji stipri kaip bizonas.

– Tokie būna blogi žmonės.

Eliza savo ruožtu žinojo, kad stovi kryžkelėje ir pasirinktas kelias nulems jos tolesnį gyvenimą. Tao Čienas sakė tiesą: reikė-

jo nusistatyti terminą. Ji jau nebegalėjo savęs apgaudinėti, jog iš tikrųjų yra įsimylėjusi meilę ir pasidavusi nežemiškai, nieko bendra su tikrove neturinčiai aistrai. Ji bandė prisiminti, kokie jausmai ją paskatino leistis į tą šiurpią avantiūrą, bet nesugebėjo. Dabartinė Eliza menkai kuo panėšėjo į aną pakvaišusią mergelę. Valparaisas ir spintų kambarys priklausė kitai epochai, pamažėle migloje išskystančiam pasauliui. Tūkstančius kartų ji laužė galvą svarstydama, kodėl taip karštai troško kūnu ir siela priklausyti Choakinui Andietai, nors iš tikrųjų jo glėbyje niekad nesijautė visiškai laiminga, ir galėjo pasiteisinti nebent tuo, jog tai buvo pirmoji meilė. Tuo metu, kai jis pasirodė su prekėmis Somersų kieme, ji buvo tam pasiruošusi, visa kita lėmė instinktas. Paprasčiausiai ji pakluso pačiam įtaigiausiam balsui, prabilusiam iš prigimties gelmių, bet visa tai atsitiko prieš amžinybę, už tūkstančių mylių. Ji negalėjo nusakyti, kas ji buvo tuomet ir ką jame įžiūrėjo, bet gerai žinojo, kad jos širdis jau nebelinksta į aną pusę. Pirmiausia, jai nusibodo jo ieškoti, ir, tiesą pasakius, ji jau nebenorėjo jo surasti, o antra vertus, nebegalėjo taip gyventi toliau, draskoma abejonių. Reikėjo užbaigti vieną etapą ir švaria sąžine atsiverti naujai meilei.

Lapkričio pabaigoje, neištvėrusi visos tos kankynės ir nė žodžio nepasakiusi Tao Čienui, nuėjo į laikraštį pasikalbėti su garsiuoju Jakobu Frimontu. Kažkas įvedė ją į redakcijos salę, kur nežmoniškoje maišatyje prie savo rašomųjų stalų darbavosi keli žurnalistai, ir nurodė mažytį kabinetą įstiklintomis durimis. Ji įėjo ir sustojo prie stalo, laukdama, kada tas gringas rudomis žandenomis pakels akis nuo popierių. Tai buvo vidutinio amžiaus strazdanotas vyriškis, atsiduodantis salsvu žvakių kvapu. Jis rašė kaire ranka, dešine parėmęs kaktą, tad jo veido nebuvo matyti, bet vaško kvapą pramušė kitas, pažįstamas kvapas, primindamas kažką tolima ir miglota iš vaikystės dienų. Ji prisilenkė paslapčiomis uosdama tą pačią akimirką, kai žurnalistas kilstelėjo galvą. Nustebę jiedu sužiuro vienas į kitą per nepatogų atstumą ir galiausiai atšlijo. Kad ir daug metų praslinko, Eliza jį atpažino iš kvapo, akinių, žandenų ir jankio drabužių. Tai buvo

amžinasis panelės Rozos jaunikis, tas pats anglas, kuris Valparaise tiksliai ateidavo į visus trečiadienių pobūvius. Lyg stabo ištikta, ji negalėjo pajudėti iš vietos.

– Kuo galiu pagelbėti, vaike? – paklausė Jakobas Todas ir, nusiėmęs akinius, nosine įniko šluostyti stiklus.

Kalbelė, kurią Eliza buvo iš anksto pasiruošusi, išdulkėjo jai iš galvos. Su skrybėle rankoje ji stovėjo išsižiojusi, tikra, kad jeigu jinai jį atpažino, jis irgi turėtų ją atpažinti. Tačiau vyriškis atsargiai užsidėjo akinius ir, nežiūrėdamas į ją, pakartojo tą patį klausimą.

– Aš dėl Choakino Murietos... – sukuždėjo kur kas šaižesniu balsu nei paprastai.

– Ką nors žinai apie tą plėšiką? – iškart susidomėjo žurnalistas.

– Ne, ne... Priešingai, atėjau apie jį pasiteirauti. Man reikia su juo susitikti.

– Tavo veidas man atrodo matytas, vaike... Gal mudu kartais pažįstami?

– Nemanau, pone.

– Ar tu čilietis?

– Taip.

– Esu gyvenęs Čilėje kelerius metus. Gražus kraštas. Kodėl nori susitikti su Murieta?

– Turiu svarbų reikalą.

– Deja, niekuo negaliu tau padėti. Niekas nežino, kur jis laikosi.

– Betgi jūs su juo kalbatės!

– Tik tada, kai Murieta mane pakviečia. Susisiekia su manimi, kai nori, kad laikraštis aprašytų vieną ar kitą jo žygdarbį. Kuklumu jis nepasižymi, stačiai mėgaujasi šlove.

– Kokia kalba su juo susišnekate?

– Ispaniškai moku geriau negu jis angliškai.

– Sakykit, pone, jis kalba čilietišku ar meksikietišku akcentu?

– Negalėčiau pasakyti. Kartoju, vaike, niekuo negaliu tau padėti, – atrėmė žurnalistas ir atsistojo norėdamas užbaigti tą įkyrią kvotą.

Eliza greit atsisveikino, ir jis sutrikęs mąsliu žvilgsniu lydėjo ją tolstant triukšminga redakcijos sale. Tas vaikinas jam atrodė ma-

tytas, tik jis niekaip negalėjo prisiminti kur. Po kelių minučių, kai svečias dingo iš akių, staiga prisiminė kapitono Džono Somerso prašymą, ir atmintyje akimirksniu lyg žaibas tvykstelėjo mažos Elizos paveikslas. Tuomet jis susiejo plėšiko vardą su Choakinu Andieta ir suprato, kodėl jinai jo ieško. Susitvardė nesuklykęs ir tekinas išpuolė į gatvę, bet mergina jau buvo dingusi.

Pats svarbiausias darbas Tao Čienui ir Elizai Somers prasidėdavo naktį. Tamsoje išgabendavo kūnus mirusiųjų merginų, kurių nepavykdavo išgelbėti, o kitas nuvesdavo į miesto pakraštį pas savo draugus kvakerius. Mergaitės viena po kitos išeidavo iš pragaro ir nežinioje negrįžtamai pradėdavo naują gyvenimą. Jos nebeturėdavo vilties sugrįžti Kinijon arba pas artimuosius, kai kurioms jau nebeteko šnekėti gimtąja kalba ir išvysti kraštiečių veidų, jos privalėdavo mokytis amato ir sunkiai dirbti ligi paskutinio atodūsio, bet visa tai buvo rojus palyginti su praeitimi. Tos, kurias Tao pavykdavo nusipirkti per varžytines, lengviau prisitaikydavo. Jos, atkeliavusios dėžėse, iškentusios jūreivių gašlumą ir smurtą, bet dar nevisiškai palūžusios, sugebėdavo atgimti naujam gyvenimui. Kitos, mirties akivaizdoje išgelbėtos iš „ligoninės“, negalėdavo nusikratyti baimės, kuri kaip kraujo liga graužbeing jas iš vidaus ligi paskutinės gyvenimo dienos. Tao Čienas tikėjosi, kad ilgainiui jos išmoks bent retkarčiais nusišypsoti. Kai tik jos atgaudavo jėgas ir suvokdavo, kad joms nebereikės vykdant sutarties sąlygas atsiduoti vyrams, tačiau visada bus laikomos bėglėmis, jiedu nuvesdavo jas pas savo bičiulius abolicionistus, kaip ir Džeimsas Mortonas ir jo broliai priklausančius *underground railroad*, slaptai organizacijai, pasiryžusiai gelbėti pabėgusius vergus. Jie priglobdavo bėglius iš vergovinių valstijų ir padėdavo jiems įsikurti Kalifornijoje, tačiau šiuo atveju turėdavo veikti priešingai – išvežti merginas iš Kalifornijos kaip galima toliau nuo vergpirklių ir nusikalstamų gaujų, surasti joms prieglobstį ir darbą, kad turėtų iš ko gyventi. Kvakeriai nepaisydavo pavojų, religinių įsitikinimų vedami: jų

akimis žiūrint, merginos buvo per žmonių nedorybę susitepusios nekaltos būtybės, Dievo valia einančios išbandymo keliu. Priglausdavo jas be galo nuoširdžiai, o jos dažnai atsakydavo smurtu ar baime, nes nemokėdavo atsiliepti į meilę, bet tų gerų žmonių kantrybė pamažu įveikdavo jų nepasitikėjimą. Išmokydavo jas kelių būtiniausių angliškų posakių, trumpai supažindindavo su amerikiečių papročiais, parodydavo žemėlapį, kad jos bent susivoktų, kur atsidūrė, ir, belaukdami, kol Babalu Blogasis atvažiuos jų išgabenti, bandydavo pratinti prie kokio nors amato.

Milžinas pagaliau suvokė, kur geriausia panaudoti savo sugebėjimus: mat buvo nenuilstamas keliauninkas, nuotykių ieškotojas ir galėjo nemiegoti ištisas naktis. Pamačiusios jį, *sing song girls* persigandusios puldavo slėptis, ir jų globėjams tekdavo įtaigiai ir išmaningai jas raminti. Babalu išmoko kinišką dainelę ir tris žonglieriaus triukus, kad galėtų sužavėti mergaites ir sušvelninti pirmųjų susitikimo akimirkų siaubą, bet nieku gyvu nenorėjo atsisakyti savo vilkenų, pirato auskarų, stulbinančios ginkluotės ir nustoti skustis galvą. Pabūdavo kartu su savo globotinėmis kelias dienas, kad jos įsitikintų, jog jis – ne demonas ir neketina jų suėsti, o paskiau nakčia jas išsivesdavo. Atstumai būdavo apskaičiuoti taip, kad paryčiais pasiektų kitą prieglobstį, kur dieną galėtų ilsėtis. Jodavo raiti. Vežimai nebūtų tikę, nes gerą kelio galą tekdavo vengti vieškelių ir joti atvirais laukais. Babalu perprato, jog saugiausia keliauti tamsoje, juo labiau kai žmogus sugeba orientuotis, nes lokiai, gyvatės, galvažudžiai ir indėnai miega kaip visi. Perduodavo jas gyvas ir sveikas kitiems tos plačios organizacijos nariams. Vienos pakliūdavo į Oregono ūkius, Kanados skalbyklas, Meksikos amatininkų dirbtuves, kitos parsisamdydavo tarnauti, tačiau pasitaikydavo ir tokių, kurios ištekėdavo. Tao Čienas ir Eliza paprastai gaudavo žinių per Džeimsą Mortoną, nes šis stebėdavo, kur nukeliauja kiekvienas jų organizacijos išgelbėtas bėglys. Retkarčiais jie gaudavo laiškelį iš kokios tolimos vietovės ir atplėšę rasdavo popieriaus lakštelį su pakverzotu vardu, sudžiūvusių gėlyčių ar piešinuką, tuomet abu džiaugdavosi, jog išgelbėta dar viena *sing song girl*.

Kartais Eliza vienai kitai dienai savo kambaryje priglausdavo ką tik išpirktą mergaitę, bet netgi jai neatskleisdavo esanti moteris, nes tai galėjo žinoti vien Tao Čienas. Ji turėjo geriausią kambarį bičiulio name, pačiame gale už priimamojo. Tai buvo erdvus kambarys su dviem langais, žvelgiančiais į vidinį kiemą, kur jiedu augino būtiniausias gydomąsias žoleles ir prieskoninius augalus valgiams pagardinti. Dažnai jiedu svajodavo persikraustyti į didesnį namą su tikru sodu, kuris praverstų ne tik kasdieniams poreikiams tenkinti, bet ir teiktų malonumo akims bei lavintų atmintį, kad tai būtų tokia vieta, kur augtų gražiausi Kinijos ir Čilės augalai, o pavėsinėje jiedu galėtų popietėmis gerti arbatą ir rytmečiais grožėtis, kaip virš įlankos teka saulė. Tao Čienas pastebėjo, kad Eliza degte dega noru namą paversti tikru šeimos židiniu, matė, kaip ji kruopščiai viską tvarko ir šveičia, kaip stengiasi kiekvieną kambarį papuošti kuklia gyvų gėlių puokšte. Anksčiau jis nė pagalvoti negalėjo apie tokias ištaigas: augo visiškame skurde, akupunktūros mokytojo namuose trūko moters rankos šeimos židiniui kurti, o Lina buvo tokia gležna, jog neturėjo jėgų eiti apyvokos. Eliza, priešingai, turėjo paukščio instinktą suktis gūžtą. Patogumams išleisdavo dalį pinigų, kuriuos užsidirbdavo dukart per savaitę užeigoje skambindama pianinu ir čiliečių kvartale prekiaudama įdarytais pyragais ir tortais. Šitaip ji nusipirko užuolaidas, damasto staltiesę, virtuvės rykų, porcelianinių lėkščių ir puodelių. Jos akimis žiūrint, svarbiausia buvo geros manieros, kurių išmoko vaikystėje; tą vienintelį kartą per dieną, kai jiedu valgydavo prie vieno stalo, ji pavertė savotiška ceremonija, išmaningai tiekdavo patiekalus ir, jo giriama, rausdavo patenkinta. Kasdienė ruoša tarytum savaime tirpte tirpdavo, lyg gerosios dvasios naktimis valytų gydytojo priimamąjį, tvarkytų bylas ir, paslapčiomis įėjusios į Tao Čieno kambarį, skalbtų jo skalbinius, prisiūtų ištrūkusias sagas, šepečiu valytų drabužius ir keistų rožių vandenį ant stalo.

– Tu per daug mane lepini, Eliza.

– Juk tu sakei, jog kinams įprasta, kad moterys juos aptarnautų.

– Taip yra Kinijoje, bet man tokios laimės neteko ragauti... Tu man įdiegsi netikusius įpročius.

– Nieko kita ir nenoriu. Panelė Roza sakydavo, kad, norint valdyti vyrą, reikia jį pripratinti prie gero gyvenimo, o kai jis netikusiai elgiasi – nubausti, nustoti jį lepinti.

– Turbūt panelė Roza liko netekėjusi?

– Pati to norėjo, nors jaunikių netrūko.

– Neketinu netikusiai elgtis, betgi kaip gyvensiu vėliau, kai liksiu vienas?

– Tu niekada neliksi vienas. Esi visai nebjaurus, ir visada atsiras kokia gižli moteris didelėmis pėdomis, pasirengusi už tavęs ištekėti, – atsakė ji ir prapliupo gardžiai kvatoti.

Tao nupirko dailius baldus Elizos kambariui, kuris vienintelis visame name buvo apstatytas su tokia ištaiga. Drauge su Tao bevaikščiodama po kinų kvartalą, ji visada grožėdavosi tradiciniais kinų baldais. „Jie labai gražūs, bet sunkūs. Negerai jais apgriozdinti namus“, – sakydavo. Jis padovanojo jai tamsaus medžio lovą ir spintą su raižiniais, o paskiau ji pati išsirinko stalą, kėdes ir bambukinį paravaną. Vietoj šilkinio lovos užtiesalo, kokie paplitę Kinijoje, ji pasirinko europinį, balinto lino, siuvinėtą, ir to paties audinio dideles pagalves.

– Ar tu tikrai ketini nesiskaityti su išlaidomis, Tao?

– Turi galvoje *sing song girls*...

– Taip.

– Tu pati sakei, kad viso Kalifornijos aukso neužtektų joms visoms išpirkti. Nesirūpink, turime pakankamai pinigų.

Eliza atsiteisdavo tūkstančiais subtiliausių būdų: nuovokiai sergėdavo, kad niekas nedrumstų jam ramybės medituojant ir gilinantis į mokslus, geranoriškai padėdavo priimant ligonius, narsiai talkindavo vaduojant mergaites. Vis dėlto geriausia dovana Tao Čienui buvo nepalaužiamas draugės optimizmas, teikiantis jam stiprybės, kai iš visų pusių imdavo grėsmingai siausti tamsos šešėliai. „Liūdėdamas žmogus nusilpsta ir neįstengia niekam padėti. Važiuojam prasiblaivyti, man reikia prisikvėpuoti miško. Kinų kvartalas trenkia sojos padažu.“ Ir išsiveždavo jį puskariete už

miesto. Visą dieną jie praleisdavo gryname ore, lakstydami kaip maži vaikai, ir tą naktį jis miegodavo kaip suvystytas, o rytą atsikeldavo vėlei linksmas ir guvus.

Kapitonas Džonas Somersas atplaukė į Valparaiso uostą tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimt trečiųjų metų kovo penkioliktą dieną išvargęs nuo kelionės ir laivo savininkės užgaidų, ypač nuo paskutinės, kai ji pareikalavo iš Čilės pietų atvilkti ledkalnio luitą, didumo sulig banginių medžiotojų laivu. Jai dingtelėjo mintis gaminti ir pardavinėti šerbetus ir valgomuosius ledus, nes daržovių ir vaisių kainos smarkiai smuko, kai Kalifornijoje suklestėjo žemės ūkis. Per ketverius metus auksas priviliojo ketvirtį milijono imigrantų, tačiau greito pralobimo laikai ėjo į pabaigą. Šiaip ar taip, Paulina Rodriges de Santa Krus neketino kada nors keltis iš San Francisko. Visa širdimi pamilo tą didvyrių išeivių miestą, kur visuomenė dar nebuvo susiskaidžiusi į luomus. Ji pati prižiūrėjo būsimojo šeimos židinio statybą, pasirinkusi savo rūmui vietą ant kalvos, iš kur vėrėsi puikus vaizdas į įlanką. Laukėsi ketvirto vaiko ir norėjo gimdyti Valparaise, kur motina ir seserys ją be saiko lepindavo. Tėvą, kaip ir reikėjo tikėtis, ištiko apopleksija, paralyžiavo pusę kūno, ir suminkštėjo smegenys. Luošumas nepermainė Agustino del Valjės būdo, bet jis ėmė bijoti mirties ir, savaime suprantama, pragaro. Neprotinga iškeliauti į aną pasaulį su šitokia mirtinų nuodėmių našta, tolydžio jam kartojo giminaitis vyskupas. Mergišiaus ir pasiutėlio, koks buvo anksčiau, neliko nė pėdsako – ne iš atgailos, bet paliegęs kūnas jau buvo nebeįgalus tokiems pasijodinėjimams. Kas dieną jis klausė mišių namų koplyčioje ir stojiškai kentė Evangelijos skaitymus ir begalinius žmonos rožinius. Vis dėlto niekas nesuminkštino jo širdies, kuri liko tokia pat uvėri namiškiams ir tarnams. Kaip ir anksčiau despotiškai engė artimuosius ir visus kitus, bet po apopleksijos staiga ir nežinia kodėl atgimė meilė Paulinai, namus palikusiai dukteriai. Pamiršo, kad buvo jos išsižadėjęs, kai ji pabėgo iš vienuolyno ir ištekėjo už to žydvaikio, kurio vardo niekad negalėdavo prisimin-

ti, nes ano giminė priklausė kitam luomui. Ėmė rašyti jai laiškus, vadindamas savo numylėtine, vieninteliu vaiku, paveldėjusiu jo būdą ir požiūrį į verslą, ir melsdamas grįžti namo, nes vargšas tėvas prieš mirdamas trokštąs ją apkabinti. Ar iš tiesų seniui taip jau bloga? – laiške viltingai klausė Paulina seserų. Nieko panašaus, kaip kažin ką gyvensiąs dar šimtą metų ir visiems įkarsiąs niurzgėdamas invalido vežimėlyje. Šiaip ar taip, kapitonui Somersui teko pasiimti kelionėn šeimininkę su padaužomis vaikais, amžinai jūros liga sergančiomis tarnaitėmis, visu kalnu skrynių, dviem karvėmis, kad vaikai turėtų pieno, ir vietoj šuns, nuskendusio Paulinos pirmosios kelionės metu, trim kambariniais šunyčiais kaspinais perrištomis ausimis, atrodančiais lyg prancūzės kurtizanės. Kapitonui dingojosi, jog kelionė niekad nesibaigs, ir jį krėtė šiurpas vien pagalvojus, kad netrukus jis turės pargabenti Pauliną su visu cirku atgal į San Franciską. Pirmą kartą per ilgą jūreivio gyvenimą jam dingtelėjo mintis išeiti į atsargą ir praleisti sausumoje tiek dienų, kiek skirta būti šioje žemėje. Brolis Džeremis kaip paprastai laukė jo prieplaukoje ir parvežė namo, pasiteisinęs dėl Rozos, sergančios migrena ir todėl neatėjusios jo pasitikti.

– Juk žinai, kad ji visada suserga per Elizos gimtadienį, – paaiškino jis. – Po mergaitės mirties ji vis dar neatsigauna.

– Norėčiau apie tai su jumis pasikalbėti, – atsiliepė kapitonas.

Tik Elizai mirus, panelė Roza suvokė, kaip stipriai ją myli, ir tuomet suprato, kad per vėlai jai pabudo motinos meilė. Smerkė save už tai, jog ilgus metus menkai ja rūpinosi, tik retkarčiais priešokiais pamyluodama; kartais suvis ją pamiršdavo pernelyg užsiėmusi visokiais niekniekiais, o prisiminusi aptikdavo ištisą savaitę belakstančią kieme tarp vištų. Eliza jai buvo nelyginant duktė, kurios ji niekad neturėjo; beveik septyniolika metų buvo jos bičiulė, žaidimų draugė, vienintelis artimas žmogus pasaulyje. Nuo beviltiškos vienatvės panelei Rozai tiesiog maudė visą kūną. Skausmo geliama širdimi prisimindavo, kaip jiedvi maudydavosi, turkšdavosi laimingos mėtomis ir rozmarinais kvepiančiame vandenyje. Prisimindavo, kaip Eliza mikliomis rankytėmis trinkdavo jai galvą, masažuodavo kaklą, zomšos skiautele blizgindavo nagus, pa-

dėdavo šukuotis. Vakarais įdėmiai klausydavosi mergaitės žingsnių, laukdama, kada ši jai atneš taurelę anyžių likerio. Trokšte trokšdavo, kad Eliza vėl ją pabučiuotų į kaktą, linkėdama labos nakties. Panelė Roza nustojo rašyti, neberengė muzikos vakarėlių, kurie anksčiau sudarė jos visuomeninio gyvenimo esmę. Nebesistengė patikti, nutarė senti nesigražindama, „mano amžiaus moteriai nieko daugiau nereikia, tik laikytis oriai ir visad pasikvėpinti", – sakydavo ji. Per visus tuos metus ji nepasisiuvo nė vienos naujos suknelės, vilkėjo tas pačias, net nesusimąstydama, kad jos seniai nebemadingos. Siuvamasis kambarėlis stovėjo apleistas, ir net kykų ir skrybėlaičių kolekcija dūlėjo dėžutėse, nes, eidama iš namų, kaip visos čilietės ji vilkdavosi juodą apsiaustą. Leisdavo laiką kiauras dienas iš naujo skaitydama klasikus ir pianinu skambindama ilgesingus etiudus. Nuobodžiaudavo tyčia, išmaningai, lyg bausdama save. Elizos dingimas tapo gera dingstimi liūdėti dėl savo nesėkmių ir kančių, patirtų per keturiasdešimt gyvenimo metų, o ypač dėl pražuvusios meilės. Tas jausmas kamavo kaip panagėn įstrigusi rakštis, bukas, be perstojo maudžiantis. Dabar ji graužėsi perdėm melavusi, negalėdama suprasti, kodėl prasimanė tą pintinę su batistiniais vystyklais, neįtikėtiną pasaką apie audinių kailinukus ir auksines monetas, nors tiesa būtų buvusi kur kas malonesnė. Eliza turėjo teisę žinoti, kad jos dievinamasis dėdė Džonas – iš tikrųjų jos tėvas, kad ji – teta, o Džeremis – dėdė ir kad ji ne našlaitė, priglobta iš gailesčio, bet priklauso Somersų giminei. Baisėdamasi prisimindavo tą dieną, kai, norėdama pagąsdinti, nutempė ją prie našlaičių prieglaudos. Kiek tuomet jai buvo metukų? Aštuoneri ar dešimt, vaikas, ir tiek. Jeigu ji galėtų viską pradėti iš naujo, būtų visai kitoniška motina... Pirmiausia, sužinojusi, kad Eliza įsimylėjusi, užuot skelbusi karą, būtų ją užtarusi; jei būtų taip dariusi, Eliza būtų buvusi gyva, dūsaudavo panelė Roza, ji liksianti kalta, jei mergelė žuvo pabėgusi. Reikėjo nepamiršti, kas jai pačiai atsitiko, ir suvokti, kad jos giminės moterims pirmoji meilė sumaišo protą. Skaudžiausia, jog nebuvo su kuo apie ją pasišnekėti, nes Mama Fresija irgi dingo be pėdsako, o brolis Džeremis kietai sučiaupdavo lūpas ir išeidavo iš kamba-

rio, kai tik sesuo apie ją užsimindavo. Savo liūdesiu ji užkrėsdavo viską aplink; per ketverius metus namai tapo niūrūs kaip mauzoliejus. Ji visai neteko apetito ir nieko kita nevalgė, tik gerdavo arbatą su angliškais sausainiais. Per tą laiką nesugebėjo surasti padorios virėjos, nors, tiesą pasakius, nelabai stropiai jos ieškojo. Švara ir tvarka jai neberūpėjo: vazos stovėjo tuščios be gėlių, diduma sodo augalų nyko neprižiūrimi. Visas keturias žiemas ant langų kabojo gėlėtos užuolaidos, ir niekam nepakilo ranka jas pakeisti atėjus kitam metų laikui.

Džeremis nepriekaištaudavo seseriai, valgydavo viską, kas buvo pakišama panosėn, nesakydavo nė žodžio, kai marškiniai būdavo prastai išlyginti, o eilutės nevalytos šepečiu. Buvo skaitęs, jog senmergėms paprastai pasitaiko pavojingų sveikatos sutrikimų. Anglijoje buvo išrasti stebuklingi vaistai nuo neurozės – raudonai įkaitintu geležiniu strypeliu prideginamos kai kurios kūno vietos, bet tos naujovės nebuvo pasiekusios Čilės, kur nuo tos ligos vis dar buvo gydoma šventintu vandeniu. Šiaip ar taip, dalykas buvo pernelyg opus, kad būtų galima jį be niekur nieko aptarti su Roza. Jis neišmanė, kaip galėtų ją paguosti: įvykus kokiai nelaimei, jiedu nuo seno buvo įpratę dėtis, lyg nieko nebūtų atsitikę, ir apie tai neužsiminti. Jis bandė užglostyti jai širdį dovanomis, kai kuriuose laivuose pirkdamas kontrabandinių prekių, bet, nieko nenutuokdamas apie moteris, parnešdavo visokių pasibaisėtinų daiktų, kurie beregint dingdavo stalčiuose. Jis nė neįtardavo, kiek kartų sesuo ketindavo prieiti, kai, išsipleikęs krėsle, jis rūkydavo pypkę, padėti galvą jam ant kelių ir graudžiai išsiverkti, bet paskutinę akimirką atsitraukdavo persigandusi, nes, abiejų akimis žiūrint, kiekvienas švelnus žodis buvo vertinamas kaip pašaipa ar nedovanotinas jausmingumas. Oriai ir liūdnai Rozai, visada įpratusiai laikytis etiketo, atrodė, kad ji gyva tik korseto dėka ir kad, jį nusivilkusi, iškart subyrėtų. Jau nebebuvo linkusi nei į linksmybes, nei į išdaigas, nei drąsiai išsakyti savo nuomonę, nesutampančią su visuotinai priimta, nei maištauti, nei akiplėšiškai visur kaišioti savo nosį. Virto tokia, kokia labiausiai bijojo tapti: Viktorijos laikų senmerge. „Įpras-

tos permainos, tokio amžiaus moterys visada netenka pusiausvyros“, – pareiškė vaistininkas išrašydamas jai valerijonų nervams raminti ir žuvų taukų nuo išblyškimo.

Kapitonas Džonas Somersas pakvietė brolį ir seserį bibliotekon, norėdamas pranešti jiems naujieną.

– Ar prisimenate Jakobą Todą?

– Ar tą sukčių, kuris melžė mus muilindamas akis savo pasakėlėmis apie Ugnies Žemę? – paklausė Džeremis Somersas.

– Tą patį.

– Kiek pamenu, buvo įsimylėjęs Rozą, – šyptelėjo Džeremis, džiaugdamasis, kad bent jau nusikratė tuo melagiu, troškusiu įsipiršti į svainius.

– Jis pasikeitė pavardę. Dabar tapo žurnalistu San Franciske ir pasirašo kaip Jakobas Frimontas.

– Po šimts! Vadinasi, Jungtinėse Valstijose iš tiesų bet kuris apgavikas gali išversti kailį.

– Jakobas Todas su kaupu atpirko savo prasižengimą. Džiaugiuosi, kad yra tokia šalis, kuri suteikia galimybę pradėti gyvenimą iš naujo.

– O geras vardas nieko nereiškia?

– Geras vardas – tai dar ne viskas, Džeremi.

– Ar yra kas nors svarbesnio?

– Kam mums Jakobas Todas? Tikiuosi, kad pakvietei mus norėdamas anaiptol ne apie jį pasikalbėti, Džonai, – suvapėjo Roza, prie lūpų priglaudusi vanile įkvėpintą nosinaitę.

– Prieš išplaukdamas buvau susitikęs su Jakobu Todu, veikiau Frimontu. Jis mane patikino San Franciske matęs Elizą.

Panelei Rozai pasirodė, kad ji nualps pirmą kartą gyvenime. Pajuto, kaip pašėlusiai ėmė daužytis širdis, ūžti smilkiniuose ir kaip plūstelėjo kraujas į veidą. Netekusi žado, ji neįstengė ištarti nė žodžio.

– Tuo žmogum nevalia tikėti! Argi mums nesakei, jog viena moteriškė prisiekė tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintaisiais metais laive mačiusi Elizą ir jog tu nė neabejojai, kad ji

mirusi? – tarė Džeremis Somersas, ilgais žingsniais matuodamas biblioteką.

– Taip, betgi tai buvo prostitutė, ji turėjo sagę, kurią buvau padovanojęs Elizai. Gal buvo ją pavogusi ir apsimelavo gindamasi. Kokia prasmė Jakobui Frimontui mane apgaudinėti?

– Jokios, jeigu jis ne apsigimęs melagis.

– Gana, dėl Dievo meilės, – paprašė Roza, nežmoniškomis pastangomis bandydama kalbėti kaip galima garsiau. – Svarbiausia, kad kažkas matė Elizą, kad ji nėra mirusi ir kad mes galime ją surasti.

– Nekurk iliuzijų, mieloji. Argi nematai, jog tai grynų gryniausias prasimanymas? Tau bus baisus smūgis, kai sužinosi, jog tai netiesa, – perspėjo ją Džeremis.

Džonas smulkiai nupasakojo Jakobo Frimonto ir Elizos susitikimą, nepamiršdamas pridurti, jog mergina vilkėjo vyriškais drabužiais ir jautėsi taip smagiai, kad žurnalistas nė nesuabejojo kalbąs su vaikinu. Dar pridūrė, kad jiedu drauge buvo nuėję į čiliečių kvartalą jos ieškoti, bet nežinojo, kokiu vardu ji dangstosi, ir niekas negalėjo – o gal nenorėjo – nurodyti, kur ji gyvena. Paaiškino, jog Eliza tikriausiai nukako Kalifornijon trokšdama susirasti savo mylimąjį, bet kažkas neišdegė ir jiedu nesusitiko, nes pas Jakobą Frimontą ji atėjo teirautis apie galvažudį panašiu vardu.

– Tikriausiai tai jis. Choakinas Andieta – vagis. Paspruko iš Čilės, bėgdamas nuo teisingumo rankos, – pro dantis iškošė Džeremis Somersas.

Buvo neįmanoma toliau slėpti, ką buvo įsimylėjusi Eliza. Panelė Roza taipgi gavo prisipažinti, jog nuolat lankosi pas Choakino Andietos motiną, tikėdamasi kokių nors žinių, ir jog vargšė moteriškė, dar labiau paliegusi ir vis giliau grimztanti į skurdą, įsitikinusi, kad jos sūnus žuvęs. Ji sako, jog kitaip negalinti paaiškinti, kodėl jis taip ilgai nerašąs. Ji gavusi iš Kalifornijos jo laišką, išsiųstą tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintųjų metų vasario mėnesį, lygiai po savaitės jam atvykus, ir jis rašęs, kad ketina keliauti aukso telkinių link ir žada rašyti kas dvi savaites. Ir viskas: dingęs be pėdsakų.

– Ar jums ne keista, kad Jakobas Todas atpažino Elizą, atplėštą nuo savo aplinkos ir persirengusią vyriškais drabužiais? – paklausė Džeremis Somersas. – Ji buvo dar vaikas, kai jis ją matė. Kiek metų praėjo nuo to laiko? Ne mažiau kaip šešeri ar septyneri. Kaip jis galėjo susigalvoti, kad Eliza Kalifornijoje? Visa tai kvaila.

– Prieš trejus metus jam pasakojau, kas atsitiko, ir jis apsiėmė jos ieškoti. Aš ją apibūdinau jam kuo smulkiausiai, Džeremi. Be kita ko, iš veido Eliza beveik nepasikeitė; tuo metu, kai pabėgo, buvo dar visai vaikas. Jakobas Frimontas ieškojo jos kurį laiką, kol jam pranešiau, kad ji greičiausiai mirusi. Dabar jis man pažadėjo ieškoti jos iš naujo, netgi ketina pasisamdyti seklį. Grįždamas iš kitos kelionės, tikiuosi parvežti jums konkretesnių žinių.

– Gal pamirškime pagaliau visą tą dalyką? – atsiduso Džeremis.

– Dėl Dievo meilės, betgi tai mano duktė! – sušuko kapitonas.

– Aš pati plauksiu į Kaliforniją ieškoti Elizos! – pašokdama ant kojų, pareiškė panelė Roza.

– Niekur tu neplauksi! – pratrūko vyriausiasis brolis.

Tačiau ji išėjo iš kambario. Naujiena panelei Rozai buvo lyg šviežio kraujo injekcija. Ji buvo tvirtai įsitikinusi, kad suras savo įdukterę, ir pirmą kartą per pastaruosius ketverius metus jai atsivėrė gyvenimo prasmė. Stebėdamasi suvokė, jog išsaugojo visą ankstesnę stiprybę, kuri glūdojo slaptoje širdies kertelėje, pasirengusi tarnauti jai, kaip kitados kad tarnavo. Migrena dingo, lyg burtų lazdelei mostelėjus, visa išprakaitavusi, degančiais iš susijaudinimo skruostais ji pašaukė tarnaites ir paliepė eiti su ja į spintų kambarį paimti lagaminų.

Tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimt trečiųjų metų gegužę Eliza perskaitė laikraštyje, kad Choakinas Murieta su savo parankiniu Džeku Tripirščiu užpuolė taikių kinų stovyklą, surišo juos už kasų ir papjovė, o galvas kaip arbūzus iškarstė ant medžio. Keliuose siautėjo plėšikai, tame krašte niekas nesijautė saugus, keliauninkai telkdavosi į gausius, gerai ginkluotus bū-

rius. Plėšikai žudė amerikiečius auksakasius, prancūzus nuotykių ieškotojus, žydus lošėjus ir visų tautybių keliautojus, bet paprastai nepuldavo nei indėnų, nei meksikiečių, tuo pasirūpindavo gringai. Įbauginti žmonės užsisklęsdavo duris ir langines, vyrai budėdavo su užtaisytais šautuvais rankose, o moterys slėpdavosi, nes nė viena nenorėdavo pakliūti Džekui Tripirščiui į nagus. Murieta, anot kalbų, priešingai, niekada neskriausdavo moterų ir išgelbėjo ne vieną merginą nuo savo gaujos nevidonų, pasinešusių nuplėšti jai šlovę. Smuklininkai nepriimdavo nakvynės prašalaičių, baimindamiesi, kad kuris jų nebūtų Murieta. Niekas nebuvo jo matęs savo akimis, ir kiekvienas jį apibūdindavo skirtingai, nors Frimontas savo straipsniuose sukūrė romantišką plėšiko paveikslą, kurį diduma skaitytojų laikė tikru. Pirmasis būrys savanorių, pasiryžusių sunaikinti gaują, susitelkė Džeksone, o netrukus kiekviename kaime susidarė keršytojų pulkai, ir prasidėjo neregėta žmonių medžioklė. Įtarimą kėlė kiekvienas, kalbantis ispaniškai, per kelias savaites buvo skubotai nulinčiuota daugiau žmonių nei per paskutiniuosius ketverius metus. Pakako vien prašnekti ispaniškai, kad žmogus būtų palaikytas visuomenės priešu ir patektų šerifų ir konsteblių nemalonėn. Kartą Murietos gauja itin bukliai apgavo amerikiečių kareivius, kai, dumdama nuo jų būrio, lipančio jai ant kulnų, staigiai pasuko į šalį ir užpuolė kinų stovyklą. Atlėkę įkandin po kelių sekundžių, kareiviai rado vienus išžudytus, kitus merdėjančius. Sklido kalbos, jog Choakinas Murieta žiauriausiai susidoroja su azijiečiais, nes tie, nors ir ginkluoti, retai ginasi; „dangiukai“ jo taip bijojo, kad vien išgirdę jo vardą paniškai duodavo į kojas. Šiaip ar taip, anot gandų, plėšikas telkė kariauną ir ketino turtingų to krašto meksikiečių žemvaldžių remiamas pakelti maištą, sukurstyti ispanakalbius, išžudyti amerikiečius ir Kaliforniją grąžinti Meksikai arba paskelbti nepriklausoma respublika.

Žmonėms reikalaujant, gubernatorius pasirašė dekretą, įpareigodamas kapitoną Harį Lavą su dvidešimties vyrų būriu per tris mėnesius sumedžioti Choakiną Murietą. Kiekvienam vyrui

algos paskyrė po pusantro šimto dolerių per mėnesį – tai buvo nedaug, turint galvoje tai, jog jie turėjo pirktis arklius, ginklus ir maisto atsargas. Vis dėlto būrys pasiruošė žygiui greičiau nei per savaitę. Už Choakino Murietos galvą buvo pažadėtas tūkstančio dolerių atlyginimas. Kaip laikraštyje rašė Jakobas Frimontas, taip be teismo buvo pasmerktas mirti žmogus, nenustačius asmens tapatybės, neįrodžius jo nusikaltimų, tad kapitono Lavo žygis prilygo Linčo teismui. Nežinia kodėl Elizą ėmė baimė ir sykiu darėsi ramu širdyje. Ji nenorėjo, kad tie žmonės nužudytų Choakiną, bet tikriausiai niekas kitas ir nebūtų galėjęs jo surasti; jai nusibodo gyventi nežinioje, ir ji troško galų gale sužinoti tiesą. Šiaip ar taip, sunku buvo patikėti, jog kapitonui Lavui pavyks tai, ko nesugebėjo padaryti kiti: Choakinas Murieta atrodė neįveikiamas. Anot gandų, jį imanti tik sidabrinė kulka, nes Kalaveros apygardoje du vyrai prisikišę suvarė jam krūtinėn po apkabą, o jis šuoliavo kaip šuoliavęs keliu.

– Jeigu tas žvėris – tavo mylimasis, geriau tu niekad su juo nebesusitiktum, – tarė Tao Čienas, kai ji parodė jam daugiau nei vienerių metų laikraščių iškarpas.

– Netikiu, jog tai jis...

– Iš kur žinai?

Ji sapnuodavo savo buvusį mylimąjį tais pačiais nudryžusiais drabužiais ir suadytais, bet švariais ir gražiai išlygintais marškiniais kaip jųdviejų meilės metais Valparaise. Jis apsireikšdavo tragišku veidu, įdėmiu žvilgsniu, kvepėdamas muilu ir šviežiu prakaitu, kaip kitados paimdavo jai už rankų ir karštai imdavo kalbėti apie demokratiją. Kartais jiedu gulėdavo aukštielninki spintų kambaryje ant užuolaidų krūvos vienas šalia kito, nesiglausdami, nenusirengę, klausydami, kaip braška jūros vėjo daužomos medinės sienos. Ir kiekviename sapne Choakinas pasirodydavo su skaisčia žvaigžde kaktoje.

– Ir ką tai reiškia? – klausė Tao Čienas.

– Blogam žmogui negalėtų spindėti žvaigždė kaktoje.

– Tai tik sapnas, Eliza.

– Ne vienas sapnas, Tao, o daug sapnų...

– Vadinasi, tu ieškai ne to žmogaus...

– Galbūt, bet aš negaišau veltui laiko, – atsakė ji nesileisdama į aiškinimus.

Pirmąsyk per ketverius metus ji atkreipė dėmesį į savo kūną, kuriuo beveik nesirūpino nuo tos akimirkos, kai aną pragaištingą tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt aštuntųjų metų gruodžio dvidešimt antrą dieną Choakinas Andieta atsisveikino su ja Čilėje. Įsikalusi galvon mintį susirasti tą žmogų, ji atsižadėjo visko, netgi savo moteriškumo. Būgštavo, kad gal bus netekusi moteriškosios prigimties ir tapusi keistu belyčiu padaru. Kartais, šuoliuodama per kalvas ir miškus, visų vėjų gairinama prisimindavo panelės Rozos patarimus – praustis pienu ir saugotis, kad nė menkiausias saulės spindulėlis nepaliestų baltos kaip porcelianas odos, – bet negalėjo atsidėti tokiems dalykams. Varžė save ir tramdė, nes neturėjo kitos išeities. Savo kūną kaip ir mąstymą, atmintį bei uoslę laikė neatskiriama savo esybės dalimi. Anksčiau nesuprasdavo, ką turi galvoje panelė Roza kalbėdama apie sielą, nes neskyrė jos nuo kūno. Dabar ji pradėjo suvokti savo prigimtį. Dvasiškai ji nesikeitė, bet užtat kūnas po ilgų susilaikymo metų atbusdavo kaip baisus nesutramdomas žvėris, pilnas nepatenkintų reikmių, primindamas jai geismo įkarštį, kuriuo ji taip trumpai mėgavosi spintų kambaryje. Nuo to laiko jai niekada nebuvo sukilę meilės jausmai nei noras patirti kūnišką malonumą, lyg ta josios dalis būtų užgesusi. Ją sugniuždė sielvartas pasijutus mylimojo pamestai, paniška nėštumo baimė, kelionė mirties labirintais laivo triume, persileidimo skausmas. Ji jautėsi tokia palūžusi, jog baimė dar sykį patirti tą patį nuslopino jaunystės polėkį. Jos nuomone, meilė jai atsieina pernelyg brangiai, tad geriau jos visiškai vengti, bet per pastaruosius kelerius metus, gyvenant drauge su Tao Čienu, širdies gilumoje įvyko kažin kokios permainos, ir staiga ji suprato, jog meilės – lygiai kaip ir geismo – neįmanoma išvengti. Būtinybė rengtis vyriškais drabužiais ją ėmė slėgti kaip našta. Ji prisimindavo siuvamąjį kambarėlį, kur tuo metu panelė Roza tikriausiai siuvosi vieną tų savo gražių suknelių, ir ją imdavo kamuoti ilgesys tų malonių vaikystės popiečių, arbatos

penktą valandą, patiekiamos panelės Rozos iš motinos paveldėtuose puodeliuose, požygių laivuose pirktis kontrabandinių niekučių. O kas gi nutiko Mamai Fresijai? Prisimindavo ją niurzgiant virtuvėje, storulę, kvepiančią bazilikais, lyg gerąją burtininkę samčiu amžinai maišančią ant ugnies garuojantį puodą. Jai nepaprastai trūko to anų dienų moteriškojo bendravimo; ji trokšte troško iš naujo jaustis moterimi. Jos kambaryje nebuvo nė vieno didelio veidrodžio, kuriame galėtų pasižiūrėti į save toji moteris, vis labiau joje imanti viršų. Ji norėjo pamatyti save nuogą. Kartais atsibusdavo paryčiais užkaitusi nuo audringų sapnų, kuriuose Choakino Andietos su žvaigžde kaktoje paveikslas pindavosi drauge su kitais vaizdiniais, ateinančiais iš erotinių knygų, kurias kitados balsu skaitydavo Kultuvės balandėlėms. Anksčiau ji skaitydavo visiškai abejinga, nes tie aprašymai jai nieko nesužadindavo, bet dabar sapnuose neduodavo ramybės kaip gašlūs vaidalai. Vienui viena savo prašmatniame, kiniškais baldais apstatytame kambaryje ji naudodavosi proga, kai pirmieji aušros spinduliai imdavo smelktis pro langus, kad galėtų gėrėdamasi apžiūrėti savo kūną. Nusivilkusi pižamą, smalsiai apžiūrinėdavo kūno dalis, kurias aprėpdavo žvilgsniu, o kitur apsičiupinėdavo kaip ir tada, kai prieš kelerius metus ji mokėsi meilės. Eliza suprato, kad ji pasikeitusi. Atrodė liesesnė, bet nepalyginamai stipresnė. Rankos buvo įdegusios, parudusios nuo darbo, bet kūnas – švelnus ir lygus kaip anksčiau. Ji stebėjosi, jog krūtys, tiek laiko veržiamos audinio juosta, tebėra tokios pat mažytės ir standžios, o speneliai – lyg turkiški žirniukai. Pasileidusi jau keturi mėnesiai nekirptus plaukus, sušukuodavo juos ir, susirišusi į standžią uodegą, užsimerkusi purtydavo galvą, mėgaudamasi svariomis ir tarytum gyvomis sruogomis. Savo akimis netikėdavo žiūrėdama į save, veik nepažįstamą moterį plačiomis strėnomis ir apvaliomis šlaunimis, trumpu liemeniu ir gakta, apžėlusia šiurkščiais susiraičiusiais plaukeliais, tokiais skirtingais nuo glotnių ir tamprių galvos plaukų. Visu ilgiu ištiesdavo ranką, grožėdamasi jos forma ir iš tolo akimis glostydama nagus; kita ranka vedžiodavo sau per šoną, paslėpsnius, pažastį, brėždama peties liniją. Ilgiau stabtelėdavo prie jautriausių vietų – riešo

ir alkūnės lenkmens, svarstydama, ar Tao irgi jaustų tokį pat kutenimą tose pačiose vietose. Švelniai braukydavo sau per kaklą, pirštu apvesdavo ausų kontūrus, antakių išlinkį, lūpų liniją; iš lėto smiliumi tyrinėdavo burną, paskui staigiai prikišdavo jį prie spenelių, kurie iškart pastangrėdavo nuo karštų seilių. Spaudydama glostydavosi sėdmenis, švelniai braukydama ir gėrėdamasi glotnia oda. Atsisėdusi lovoje, apsičiupinėdavo kojas nuo pėdų iki pat kirkšnių, stebėdamasi, kad jos apžėlusios vos pastebimais gelsvais pūkeliais. Prasižergusi liesdavo mįslingą savo lyties slaptą, švelnią ir drėgną, apčiuopdavo varputės viršūnėlę, aistrų ir gėdos židinį, perbraukdavo ir kaipmat netikėtai įsivaizduodavoTao Čieną. Ne Choakiną Andietą, kurio veidą sunkiai begalėjo prisiminti, bet savo ištikimąjį bičiulį, karštomis glamonėmis, neapsakomu švelnumu ir juoko protrūkiais kurstantį jos lakią vaizduotę. Galiausiai apuostydavo rankas, mėgaudamasi svaigiu sūrymo ir prinokusių vaisių kvapu, kuriuo atsiduodavo kūnas.

Gubernatoriui paskelbus atlyginimą už Choakino Murietos galvą, po trijų dienų San Francisko uoste nuleido inkarą garlaivis *Northener*, atgabenęs du šimtus septyniasdešimt penkis maišus korespondencijos ir Lolą Montes, garsiausią Europos kurtizanę. Nei Tao Čienas, nei Eliza girdėti apie ją nebuvo girdėję. Jie atsidūrė uoste netyčia, stačiai atėjo atsiimti dėžutės kiniškų vaistų, vieno jūreivio atvežtų iš Šanchajaus. Pagalvojo, kad toks karnavalinis šurmulys kilo dėl pašto, nes dar niekad negauta tokios didelės siuntos, tačiau, išgirdę sproginėjant petardas, susivokė apsirikę. Tame mieste, pratusiame prie visokiausių stebuklų, susirinko minia žioplių pasižiūrėti į neprilygstamąją Lolą Montes, kuri atkeliavo per Panamos sąsmauką, it būgnų dundesiui pasklidus garsui apie ją. Į krantą ją išnešė du laimingi jūreiviai, nuleido ant žemės ir atsisveikino lankstydamiesi ne ką mažiau nei karalienei. Tokia ir dėjosi garsioji amazonė, maloningai klausydamasi savo gerbėjų sveikinimo šūksnių. Erzelynė nustebino Elizą ir Tao Čieną, kuriems gražuolės vardas visiškai nieko nesa-

kė, bet žiūrovai veikiai juos apšvietė. Buvo tai airė, prasčiokė pavainikė, apsimetusi kilminga ispane aktore ir šokėja. Šoko ji kaip žąsis, o aktorės vardu nebent be saiko puikavosi, tačiau jos šlovė žadino gašlius vaizdinius, primindama didžiąsias suvedžiotojas nuo Dalilos iki Kleopatros, ir todėl jos sveikinti plūdo apdujusios minios. Vyrams rūpėjo ne jos talentas – jie norėjo iš arčiau įsitikinti jos gundančiu ištvirkimu, legendiniu grožiu ir įgimtu žiaurumu. Vienintele savo dorybe – įžūlumu ir drąsa – ji priviliodavo pilnus teatrus žiūrovų, švaistė pinigus už visą kariauną, kolekcionavo brangenybes ir meilužius, kentėjo nuo nežaboto pykčio proveržių, skelbė karą jėzuitams ir buvo išvaryta iš kai kurių miestų, o didžiausią žygdarbį įvykdė palauždama širdį karaliui. Liudvigas I Bavaras, doras vyras, buvo šykštus ir apdairus pirmuosius šešiasdešimt savo gyvenimo metų, kol jo kelyje nepasirodė Lola, kuri, sukedenusi jį kaip šiltą vilną, pavertė klounu. Monarchas neteko proto, sveikatos ir garbės, o ji tuo tarpu tuštino jo mažos karalystės karališkąsias skrynias. Įsimylėjęs Liudvigas davė jai viską, ko tik ji norėjo, netgi suteikė grafienės titulą, tik nesugebėjo priversti savo valdinių jos pripažinti. Moteriškės netikęs elgesys ir beprotiški įgeidžiai sukėlė tokią Miuncheno piliečių neapykantą, jog tie galų gale urmu išėjo į gatves ir pareikalavo ištremti karaliaus numylėtinę. Užuot tyliai nešusi kailį, Lola stojo prieš minią, apsiginklavusi bizūnu, ir žmonės būtų sumalę ją į miltus, jeigu jos ištikimi tarnai nebūtų jėga įkišę jos į karietą ir nuvežę prie sienos. Puolęs į neviltį, Liudvigas I atsižadėjo sosto ir pasirengė vykti paskui ją į tremtį, bet karūnos, galybės ir banko sąskaitos netekęs kavalierius ne kažin ko buvo vertas, ir gražuolė paprasčiausiai jam parodė nosį.

– Tiesą pasakius, didžiausias jos nuopelnas – tai bloga šlovė, – tarė Tao Čienas.

Būrelis airių iškinkė arklius iš Lolos karietos, įsikinkė patys ir žiedlapiais nubertomis gatvėmis nubildino į viešbutį. Eliza su Tao Čienu matė juos iškilminga procesija pravažiuojant pro šalį.

– Šioje kvailių šalyje tik to ir trūksta, – atsiduso kinas, nė nežvilgtelėdamas antrąsyk į gražuolę.

Pusiau juokais, pusiau žavėdamasi Eliza kelis kvartalus sekė įkandin karnavalo, aplink sproginėjant petardoms ir drioksint šūviams į orą. Lola Montes skrybėlaitę laikė rankose. Kerinčiomis svajingomis mėlynomis akimis, juodais, sklastymu per vidurį perskirtais plaukais ir su vyturais prie ausų, ji vilkėjo violetiniu aksominiu sijonu, palaidinuke su nėriniais papuošta apykakle ir rankogaliais ir trumpu, stikliniais karoliukais išsiuvinėtu toreadoro švarkeliu. Lola žiūrėjo į visus pašaipiai ir laikėsi įžūliai, puikiai suvokdama, jog įkūnija pačius slapčiausius ir primityviausius vyrų geismus ir simbolizuoja tai, ko siaubingai bijo dorovininkai: ji buvo paleistuvystės stabas, ir tas vaidmuo ją žavėjo. Džiaugsmo pagautas, kažkas sviedė į ją saują aukso smilčių, ir tos, prikibusios prie plaukų ir drabužių, apgaubė ją lyg aura. Ta jauna narsi moteris pergalinga išvaizda sukrėtė Elizą. Ji prisiminė panelę Rozą, pastaruoju metu vis dažniau iškylančią jai prieš akis, ir ją užliejo gailesčio ir švelnumo banga. Prisiminė ją susiveržusią korsetu, tiesiu liemeniu, įsmaugtu juosmeniu, prakaituojančią su penkiais apatiniais sijonais, „sėdėk suglaudusi kojas, vaikščiok tiesi, neskubėk, kalbėk pusbalsiu, šypsokis, nesimaivyk, nes greitai pasidarysi raukšlėta, tylėk ir dėkis, kad domiesi kalbomis, vyrams patinka, kai moterys klausosi“. Panelė Roza, visada tokia maloni, kvepianti vanile... Prisiminė ją ir maudyklėje, vos prisidengusią šlapiais marškiniais, spindinčiomis nuo juoko akimis, išsidraikiusiais plaukais, užkaitusiais skruostais, laisvą ir patenkintą, kuždančią jai: „Moteris gali daryti ką tik nori, Eliza, bet slapta, kad niekas nesužinotų“. Lola Montes, priešingai, viską darė atvirai, nė kiek nesivaržydama. Gyvenime mačiusi daugiau nei pats drąsiausias nuotykių ieškotojas, ji elgėsi išpuikusiai, kaip elgiasi tik savimi pasitikinti moteris. Tą vakarą Eliza susimąsčiusi įėjo į savo kambarį ir paslapčia, lyg ko nors bijodama, atvožė savo lagaminą su drabužiais. Buvo palikusi jį Sakramente tąsyk, kai pirmą kartą leidosi ieškoti savo mylimojo, bet Tao Čienas jį išsaugojo, tikėdamasis, jog drabužiai kada nors jai pravers. Atvožus kažkas iškrito ant grindų, ir ji nustebo pamačiusi, jog tai perlų vėrinys, kuriuo ji užsimokėjo Tao Čienui už kelionę laivu. Susijaudinusi ji ilgai laikė

perlus delne. Paskui išpurtė drabužius ir suguldė ant lovos: jie buvo suglamžyti ir atsidavė rūsiu. Rytojaus dieną ji nunešė juos į geriausią kinų kvartalo skalbyklą.

– Aš parašysiu laišką panelei Rozai, Tao, – pareiškė ji.

– Kodėl?

– Ji man kaip motina. Jeigu jau aš ją taip myliu, esu įsitikinusi, kad ir ji mane labai myli. Jau ketveri metai, kai neduodu jai žinios, tikriausiai ji mano, kad esu mirusi.

– Norėtum su ja pasimatyti?

– Aišku, bet tai neįmanoma. Aš tik parašysiu laišką, kad nusiramintų, bet būtų gerai, kad ji galėtų man atsakyti. Ar tu neprieštarausi, jei aš jai duosiu tavo adresą?

– Nori, kad artimieji tave surastų... – prabilo jis, ir jam nutrūko balsas.

Pažvelgusi į jį tą akimirką, Eliza susivokė, jog dar niekada nėra buvusi tokia artima nė vienam žmogui pasaulyje, kaip dabar Tao Čienui. Jautė tą žmogų esant tokį artimą – tuo buvo seniai ir tvirtai įsitikinusi, – ir nustebo pagalvojusi, kiek laiko praleido šalia, to nepastebėdama. Visada jo pasigesdavo, nors jiedu kasdien matydavosi. Ji ilgėjosi tų dienų, kai jiedu buvo geri draugai, tuomet viskas atrodė daug paprasčiau, bet sykiu ji nebenorėjo grįžti atgal. Dabar juodu siejo kažkas, kas buvo sudėtingiau ir įdomiau negu jų ankstesnė draugystė.

Parnešti iš skalbyklos, suvynioti į popierių ant lovos gulėjo jos suknelės ir sijonai. Ji atvožė lagaminą ir išsitraukė baltas kojines ir batelius, bet paliko korsetą. Nusišypsojo pagalvojusi, jog niekada nesirengė niekieno nepadedama, paskui apsisegė apatiniais sijonais ir vieną po kitos pasimatavo visas sukneles, norėdama pasirinkti pačią tinkamiausią. Vilkėdama suknele, jautėsi kaip nesava, nebežinojo ką daryti su kaspinais, nėriniais, sagomis, tik po kelių minučių susivarstė batelius ir vargais negalais atsitiesė apsisegusi tieka sijonų, tačiau sulig kiekvienu drabužiu viena po kitos nyko abejonės ir vis labiau stiprėjo noras vėl būti moterimi. Mama Fre-

sija buvo ją perspėjusi dėl moteriškumo, „dabar tavo kūnas ims keistis, protas maišysis, ir bet kuris vyras galės tau daryti, ką tik užsimanys“, sakė, bet tie pavojai jos nebebaugino.

Tao Čienas apžiūrėjo paskutinį tos dienos ligonį. Buvo vienmarškinis, nusirišęs kaklaraištį, kurį visada ryšėdavo, akupunktūros mokytojo patarimu šitaip pagerbdamas pacientus. Prakaitas žliaugte žliaugė, nes buvo viena tų karštų liepos mėnesio dienų ir dar kepino pavakario saulė. Jis pagalvojo, kad turbūt niekada nepripras prie užgaidaus San Francisko klimato, kai vasara primena žiemą. Vos patekėjus skaisčiai saulei, po kelių valandų pro Aukso Vartus siūbtelėdavo tirštas rūkas arba papūsdavo jūros vėjas. Į spiritą bemerkiant adatas ir berikiuojant vaistų buteliukus, įėjo Eliza. Pagalbininkas jau buvo išėjęs, tomis dienomis jiedu neturėjo nė vienos *sing song girl* ir buvo vieni du namuose.

– Turiu tau šį tą, Tao, – tarė ji.

Jis kilstelėjo akis ir nustebęs išmetė iš rankos buteliuką. Eliza vilkėjo elegantiška suknele su nėrinių apykakle. Tik du kartus matė ją moteriškais drabužiais Valparaise, bet niekad nepamiršo, kaip ji tuomet atrodė.

– Patinka?

– Tu man visad patinki, – nusišypsojo jis ir nusiėmė akinius, norėdamas ja pasigrožėti iš tolo.

– Tai mano šventinė suknelė. Apsivilkau ja, nes noriu pasidaryti portretą. Imk, čia tau, – pridūrė paduodama jam kapšelį.

– Kas čia?

– Mano santaupos... kad išpirktum dar vieną merginą, Tao. Ketinau šią vasarą važiuoti ieškoti Choakino, bet nevažiuosiu. Dabar jau žinau, kad niekada jo nebesurasiu.

– Man regis, visi mes iškeliaujame ieškoti viena, o surandame visai ką kita.

– O ko tu ieškojai?

– Žinių, išminties, jau nebežinau ko. Priešingai, radau *sing song girls*, ir pati matai, į kokią košę įklimpau.

– Dieve mano, tu visai ne romantikas! Iš mandagumo turėjai pasakyti, jog suradai mane.

– Tave ir šiaip būčiau suradęs, taip jau Dievo skirta.

– Nebešnekėk man apie savo reinkarnacijas...

– Tai va! Mes susitinkame per kiekvieną reinkarnaciją, kol pagaliau išsprendžiame savo karmą.

– Gražu! Šiaip ar taip, aš nebegrįšiu į Čilę, bet ir nebesislapstysiu, Tao. Aš noriu būti pati savimi.

– Visada buvai pati savimi.

– Mano gyvenimas yra čia. Kitaip tariant, jeigu tu nori, kad tau padėčiau...

– O Choakinas Andieta?

– Gal žvaigždė kaktoje reiškia, kad jis miręs. Tik pamanyk! Visa ta siaubinga kelionė buvo veltui.

– Nieko nebūna veltui. Gyvenime niekur nenueini, Eliza, stačiai eini, ir tiek.

– Mudviejų nueitas kelias atrodo neblogas. Palydėk mane, noriu pasidaryti portretą ir nusiųsti panelei Rozai.

– Ar negali padaryti ir man vieno?

Susiėmę už rankų, jiedu nuėjo pėsčiomis iki Sąjungos aikštės, kur buvo kelios fotografų dirbtuvės, ir išsirinko pačias išvaizdžiausias. Vitrinoje puikavosi ištisa kolekcija tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintųjų metų nuotykių ieškotojų: ryžtingo veido rudabarzdis jaunuolis su kirstuvu ir kastuvu rankose; būrelis labai rimtų vienmarškinių auksakasių, įsmeigusių akis į objektyvą; kinai upės pakrantėje; indėnai, plaunantys auksą plonyčių vytelių pintinėmis; šalia savo furgonų pozuojančios pionierių šeimos. Tuo metu buvo paplitę dagerotipai, įamžinantys žmones su artimaisiais, likusiais tėvynėje, kaip įrodymas, kad jie ieškojo aukso. Sklido kalbos, jog Rytų Amerikos miestuose būta nemaža vyrų, kurie, kaip gyvi kojos nekėlę Kalifornijon, paveiksluodavosi su auksakasių įrankiais. Eliza buvo įsitikinusi, kad nepaprastas fotografijos išradimas galutinai nuvainikavo dailininkus, retai kada nutapančius tikrovišką portretą.

– Panelė Roza turi savo portretą su trimis rankomis, Tao. Jį nutapė žymus dailininkas, tik neprisimenu jo vardo.

– Su trimis rankomis?

– Matai, dailininkas nutapė dvi rankas, bet ji pridėjo dar vieną. Jos brolis Džeremis ko nemirė iš juoko.

Ji norėjo portreto raudono aksomo dugne su dailiais paauksuoto metalo rėmeliais, kad panelė Roza galėtų jį laikyti ant rašomojo stalo. Atsinešė taipgi Choakino Andietos laiškus, kuriuos prieš sunaikindama ketino įamžinti nuotraukose. Iš vidaus dirbtuvės labiau panėšėjo į nedidelio teatro dekoracijas: užuolaidos su žydinčiomis pavėsinėmis ir ežere stypsančiais garniais, kartoninės graikiškos kolonos, rožių vainikai ir netgi balzamuotas lokys. Fotografas, skubrus žmogelis, kalbėjo kapotu balsu ir šokčiojo kaip varlė per užgrioztas dirbtuves, kad už ko nors neužkliūtų. Kai buvo nuosekliai viskas aptarta, jis pasodino Elizą prie stalo su meilės laiškais rankoje ir įrėmė į nugarą metalinį strypą su gnybtais kaklui, labai panašų į aną, kurį panelė Roza naudodavo per muzikos pamokas.

– Kad nejudėtumėt. Žiūrėkit į aparatą ir nekvėpuokit.

Žmogelis užsidengė juoda marška, ją beregint apžilpino baltos šviesos žybsnis, ir ji nusičiaudėjo į nosį dvelktelėjus degėsiams. Prieš paveiksluodamasi antrą kartą, meilės laiškus padėjo į šalį ir paprašė Tao Čieną užsegti jai perlų vėrinį.

Rytojaus dieną, kaip paprastai prieš atidarydamas priimamąjį, Tao Čienas išėjo labai anksti nusipirkti laikraščio ir pamatė didelėmis raidėmis išspausdintas antraštes: Choakinas Murieta nukautas. Prispaudęs laikraštį prie krūtinės, grįžo į vidų, galvodamas, kaip reikės pranešti naujieną Elizai ir kaip ji elgsis išgirdusi žinią.

Per tris mėnesius skersai išilgai išmaišę Kaliforniją ir nieko nepešę, liepos dvidešimt ketvirtosios rytą, auštant, kapitonas Lavas ir jo dvidešimt samdinių pasiekė Tularės slėnį. Jiems galutinai įsipyko vaikytis vaiduoklius ir sekioti klaidingais pėdsakais, nuotaiką dar labiau gadino karščiai ir uodai, ir jie ėmė nekęsti vieni kitų. Trys mėnesiai jodinėjimo šen bei ten tomis išdegintomis kalvomis, kepinant saulei, buvo per didelė auka už tokį menką atlygi-

nimą. Kaimuose jie matė skelbimus, siūlančius tūkstantį dolerių atlyginimo už pagautą plėšiką. Kai kuriuose apačioje būdavo pakeverzota: „O aš moku penkis tūkstančius dolerių“ ir pasirašyta paties Choakino Murietos. Jie jautėsi apsijuokę, juo labiau kad buvo belikusios trys dienos iki numatyto termino: jeigu grįšią tuščiomis rankomis, iš to tūkstančio gubernatoriaus pažadėtų dolerių nematysią nė cento. Tačiau, matyt, tai buvo jų laimės diena, nes tuo metu, kai buvo jau suvis beprarandą viltį, netyčia aptiko medžių paunksmėje nerūpestingai apsistojusį pokaičio septynių meksikiečių būrelį.

Vėliau kapitonas papasakojo, kad meksikiečiai buvo prašmatniai apsitaisę, turėjo puikius ristūnus su prabangiais balnais ir brizgilais, tatai ypač sukėlė įtarimą, todėl jis prijojo artyn ir pareikalavo parodyti asmens dokumentus. Užuot paklusę, įtariamieji puolė kiek įkabina prie žirgų, bet nespėjo užšokti, nes juos apsupo Lavo vyrai. Vienintelis, kuris nepaisė užpuolikų ir, pilnas olimpinės ramybės, ėjo prie savo žirgo, lyg nė nebūtų girdėjęs kapitono žodžių, matyt, buvo jų vadas. Jis turėjo prisijuosęs prie diržo vien medžioklinį peilį, ginklai kabojo ant balno, bet nespėjo jų pasiekti, nes kapitonas įrėmė jam kakton pistoletą. Už kelių žingsnių, kaip rašė Lavas savo raporte, į juos įdėmiai žiūrėjo kiti meksikiečiai, pasirengę pasinaudoti menkiausiu kareivių riktu ir pulti pagalbon savo vadui. Staiga jie bergždžiai pabandė sprukti, galbūt norėdami atitraukti kareivių dėmesį, tuo tarpu jų vadas vienu pasiutišku šuoliu apžergė savo ristą sartį ir leidosi bėgti. Toli nenujojo, nes šautuvo šūvis kliudė arklį, ir tas nusirito žeme, iš prusnų kliokiant kraujui. Tuomet raitelis, pasak Lavo, ne kas kitas, kaip garsusis Choakinas Murieta, davė į padus ir nuskuodė kaip zuikis, tad jiems neliko kitos išeities, kaip suvaryti po apkabą plėšikui į krūtinę.

– Nustokit šaudyti, jau padarėt savo darbą, – mirties įveiktas, tarė jis prieš susmukdamas.

Tokį dramatizuotą variantą pateikė žiniasklaida – neliko nė vieno gyvo meksikiečio, kuris būtų galėjęs savaip papasakoti, kas atsitiko. Narsingasis kapitonas Lavas vienu kardo kirčiu nurėžė taria-

mojo Murietos galvą. Kažkas pastebėjo, kad vieno plėšiko ranka sužalota, ir jie iškart sumetė, jog tai būsiąs Džekas Tripirštis, todėl jam irgi nukirto galvą, o sykiu ir sužalotą ranką. Dvidešimt kareivių šuoliais leidosi link artimiausio kaimo, buvusio už keliolikos mylių, bet buvo karšta kaip pragare, ir kulkų suknežinta Džeko Tripirščio galva ėmė irti, tad teko ją numesti pakelėje. Musių ir tvaiko priveiktas, kapitonas Haris Lavas suvokė, jog žūtbūt turi išsaugoti trofėjus, nes priešingu atveju, atkakę į San Franciską, jie negausią pelnyto atlyginimo, todėl ant galvos ir rankos užpylė po butelį džino. Kapitonas buvo sutiktas kaip didvyris: jis išvadavo Kaliforniją nuo paties baisiausio plėšiko, kokių pasitaikė krašto istorijoje. Tačiau, kaip Jakobas Frimontas rašė savo reportaže, būta daug neaiškumo, visa ta istorija atrodė pramanyta. Pirmiausia, niekas negalėjo patvirtinti, jog viskas įvyko taip, kaip pasakojo Haris Lavas ir jo vyrai, ir ypač atrodė įtartina, kad po trijų mėnesių bevaisių paieškų septyni meksikiečiai įkliuvo kaip tik tada, kai jų labiausiai reikėjo kapitonui. Be to, nebuvo liudytojų, kurie būtų galėję nustatyti Choakino Murietos tapatybę; jo žodžiais tariant, jis pats nuėjęs pasižiūrėti galvos, bet negalįs tvirtinti, jog tai tas pats plėšikas, kurį jis matęs, nors ir būta tam tikro panašumo.

Tariamojo Choakino Murietos galva ir jo atgrasaus parankinio Džeko Tripirščio ranka, prieš iškeliaudamos į pergalingą kelionę po Kaliforniją, keletą savaičių buvo rodomos San Franciske. Žioplių eilės vingiavo gatvėmis, kol pagaliau nebeliko nė vieno, iš arti nemačiusio tų šiurpių trofėjų. Eliza nuėjo viena pirmųjų, lydima Tao Čieno, nes jis nenorėjo, kad ji viena ištvertų tokį išbandymą, nors žinią išklausė stulbinančiai ramiai. Be galo ilgai laukus saulėkaitoje, pagaliau atėjo jų eilė, ir jiedu žengė į vidų. Eliza įsikibo į Tao Čieno ranką, ir nuėjo ryžtingais žingsniais, nekreipdama dėmesio į tai, kad suknelė mirksta nuo srūvančio prakaito ir šiurpuliai bėga per kūną. Jie atsidūrė apytamsiame kambaryje, lyg per laidotuves blausiai apšviestame geltonų vaškinių žvakių. Sienos buvo užtrauktos juodu audeklu, o

kampe įsitaisęs pianistas – veikiau iš pareigos nei iš tikro graudulio – ryžtingai skambino gedulingus maršus. Ant stalo, kaip katafalkas uždengto juodu audeklu, stovėjo du stikliniai indai. Eliza užsimerkė ir nuėjo Tao Čieno vedama, tardamasi, kad jos širdies dūžiai lyg būgno dundesys stelbia pianino akordus. Jiedu sustojo, ji pajuto bičiulį spūstelėjant ranką, įkvėpė gurkšnį oro ir atsimerkė. Kelias sekundes žiūrėjo į galvą ir, patraukta už rankos, tuojau pat pasuko atgal prie durų.

– Ar tai jis? – paklausė Tao Čienas.

– Pagaliau aš laisva... – atsakė ji, nepaleisdama rankos.

Turinys

Allende, Isabel

Al-142 Fortūnos duktė: romanas/Isabel Allende; iš ispanų kalbos vertė Valdas V. Petrauskas. – Vilnius: Alma littera. 2006. – 352 p. – (XX a. aukso fondas)

ISBN 9955–08–220–8

Žymiausios Čilės rašytojos Isabel Allende („Afroditė“, „Dvasių namai“) romano herojės dvasiškai artimos autorei tiek savo beatodairišku siekimu meilės, tiek tragiška patirtimi. Panelės Rozos Somers įdukrinta pamestinukė Eliza taip ir nesužino, kad ji priklauso Somersų giminei. Apsvaigusi nuo pirmosios meilės, ji pabėga iš namų, slapčia laivo triume plaukia į Kaliforniją ieškoti savo mylimojo, išvykusio prasidėjus aukso karštligei, ir ten, patyrusi begalę nuotykių, pagaliau suranda savo tikrąją meilę...

Tai garsiosios trilogijos, kurią sudaro „Dvasių namai“, „Fortūnos duktė“ ir „Portretas sepija“, antroji knyga.

UDK 860(83)-3

ISABEL ALLENDE
FORTŪNOS DUKTĖ
Romanas

Iš ispanų kalbos vertė
VALDAS V. PETRAUSKAS

Redaktorė NIJOLĖ A. PETRAUSKIENĖ
Dailininkas EDVARDAS JAZGEVIČIUS
Techninė redaktorė BIRUTĖ TOLVAIŠIENĖ
Korektorė BRONĖ BALČIENĖ
Maketavo ZITA PIKTURNIENĖ

Tiražas 2000 egz.
Išleido leidykla „Alma littera“, A. Juozapavičiaus g. 6/2, 09310 Vilnius
Interneto svetainė: http://www.almalittera.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys“, Gedimino g. 10, 44318 Kaunas
Interneto svetainė: http://www.spindulys.lt

Isabelės Allendės, vienos žymiausių Čilės rašytojų gyvenimas, kaip ir jos personažų, pilnas sukrėtimų ir likimo permainų. Gimusi Peru (1942), diplomato šeimoje, su motina keliavo į Boliviją ir Libaną, paskiau su vyru ir kūdikiu – į Belgiją ir Šveicariją, o 1975 m., bėgdama nuo Pinočeto diktatūros, įvykus perversmui prieš jos dėdę Salvadorą Aljendę, trylikai metų pasitraukė į Venesuelą su vyru ir vaikais. Dabar jau 20 metų gyvena JAV, Kalifornijoje.

Isabel Allende

„Afroditė" (1999, Alma littera)
„Dvasių namai" (2000, Alma littera)
„Portretas sepija" (2004, Alma littera)
„Zoro jaunystė" (2005, Alma littera)
„Žvėrių miestas" (2005, Alma littera)
„Auksinio drakono karalystė" (2005, Alma littera)
„Pigmėjų giria" (2005, Alma littera)

Viršelio dailininkas Edvardas Jazgevičius
Viršelyje panaudota © Marcia Lieberman nuotrauka

ISBN 9955-08-220-8